

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**MODERNLEŞME SÜRECİNDE TÜRK AİLE DEĞERLERİNDE
DEĞİŞİM (KARAMAN ÖRNEĞİ)**

Fatma Nur YAYLALI
1930206017

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Selim SÖZER

ISPARTA 2022

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Modernleşme Sürecinde Türk Aile Değerlerinde Değişim (Karaman Örneği)*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Fatma Nur YAYLALI

28.10.2022

ÖZET

Anne, baba ve çocuklardan oluşan en küçük toplumsal birim ailedir. Sanayi öncesi tarım toplumundan, sanayi toplumuna geçişle birlikte toplumun diğer kurumları gibi ailenin değişimi de kaçınılmaz olmuştur. Modernlikle birlikte toplumsal yapılar, bireysel ilişkiler, birey davranışları değişmiştir. Sanayileşme ile birlikte kadının çalışma hayatında daha görünür hale geldiği görülmektedir. Aile bütçesine katkı sağlamak, yaşam standartlarını yükseltmek, ekonomik anlamda özgürleşmek gibi birçok sebepten dolayı kadın çalışma hayatında yerini almıştır. Kadının hem eş, hem annelik, hem de çalışan kadın rolü ortaya çıkmış ve erkeğin rolü de bu değişimden etkilenmiş bunlara bağlı olarak ciddi rol değişimleri meydana gelmiştir denilebilir.

Toplumda meydana gelen tüm bu değişimler değerleri de etkilemiştir. Temelde var olan evrensel değerler yaşamaya devam etmektedir. Fakat bu değerlerin gündelik hayattaki görüntüsü değişmektedir. Değerler hayatın her alanında karşımıza çıkan ölçütlerdir. Aile ise başta kendisi bir değer olmakla birlikte sevgi, saygı, özgürlük, iletişim, güven gibi değerleri bünyesinde barındırmaktadır. Değişimle birlikte ailedeki değerlerin anlamında da değişimler olmuştur. Burada anlam değişimiyle kastedilen kişilerin anlam dünyalarındaki değişimdir.

Bu çalışmada değişimin belirgin bir şekilde görüldüğü düşünülen aile değerlerinden altı değer (sevgi, saygı, empati, ortak paylaşım, iletişim, güven, özgürlük) meydana gelen değişimler incelenerek geleneksel dünyada değerlerin görünümünden, günümüz teknoloji çağına kadar bu değerlerin hangi şekillere büründüğü nitel araştırma yöntemiyle gösterilmeye çalışılacaktır. Öncelikle teorik çerçeveye ele alınacak ardından saha çalışmasıyla yapılan görüşmeler ve gözlemler aktarılmaya çalışılacaktır. Araştırma saha çalışmasındaki ulaşılan bulgular çerçevesinde değişimin daha iyi anlaşılması için geleneksel, orta ve modern kuşaklara göre değişimin farklı olup olmadığını, farklıysa bu farkların neler olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Aile, Değişim, Değer.

(YAYLALI, Fatma Nur, *Modernleşme Sürecinde Türk Aile Değerlerinde Değişim (Karaman Örneği)*, Master's Thesis, Isparta, 2022)

ABSTRACT

Family is the smallest social unit consisting of mother, father and children. With the transition from the pre-industrial agricultural society to the industrial society, the change of the family, like other institutions of the society, was inevitable. With modernity, social structures, individual relations and individual behaviors have changed. With industrialization, it is seen that women have become more visible in working life. Women have taken their place in working life for many reasons such as contributing to the family budget, raising living standards, gaining prestige in the society, and being economically liberated. It can be said that the role of the woman as a wife, mother, and working woman has emerged and the role of the man has also been affected by this change, and accordingly, serious role changes have occurred.

All these changes in society have also affected values. The fundamentally existing universal values continue to exist. But the image of these values in daily life is changing. Values are the criteria that we encounter in all areas of life. Although the family is a value in itself, it embodies values such as love, respect, freedom, empathy, communication and trust. Along with the change, there have been changes in the meaning of the values in the family. What is meant by the change of meaning here is the change in the meaning world of the people.

In this study, six values (love, respect, empathy, shared sharing, communication, trust, freedom) were selected from family values, which are thought to have seen a significant change. It will be tried to show what forms it takes with the qualitative research method. First of all, the theoretical framework will be discussed, then the interviews and observations made with the field work will be tried to be conveyed. Within the framework of the findings obtained in the research field study, it aims to determine what kind of change is in the six values determined, and whether the change is different from the traditional, middle and modern generations in order to better understand the change, and if different, what these differences are.

Keywords: Modernization, Family, Change, Value.

ÖNSÖZ

Aile; anne, baba, çocuklar ve kan bağıyla birbirine bağlı olan kişilerden oluşan ve toplumun en küçük yapı taşı olarak nitelendirilebilen sosyal bir gruptur. İnsanlık tarihinin her döneminde, her toplumda ailenin var olduğu gözlemlenmektedir. Toplumun diğer kurumlarında olduğu gibi ailede de sürekli değişimler olduğu söylenilebilir. Geleneksel dönemden, modern döneme ve teknoloji çağı dediğimiz günümüze kadar ailede birçok değişim gözlemlenmektedir. Kısaca, geleneksel aile yapısının bilinen şekliyle geniş aileden küçülerek çekirdek aileye dönüştüğü ve aile kurumunun birçok işlevini kaybettiği veya işlevlerini başka kurumlara devrettiği söylenilebilir. Ailedeki değişim en belirgin şekliyle kadının çalışma hayatına girmesiyle ve buna bağlı olarak kadın-erkek rollerindeki değişimle olmuştur denilebilir.

Modernlikle birlikte geleneksel toplumsal yapıların, bireysel ilişkilerin, birey davranışlarının aynı kaldığını söylemek mümkün değildir. Bu değişimden nasibini alan en önemli kurumun aile olduğu söylenilebilir. Bu çalışmada aile ve ailenin değişimi konu edilecektir. Ele alınan diğer bir konu ise değerler konusudur. Aile denildiğinde akla gelen en önemli meselelerden birisi değerler; özellikle aile değerleridir. Nesilden nesle aktarılacak günümüze kadar ulaşmış önemli aile değerleri vardır. Fakat süreç içerisindeki değişimlerle birlikte aile değerlerinde de bazı anlam değişimleri söz konusudur. Bu çalışmada ailenin oluşum süreci, değişimin belirgin bir şekilde gözlemlendiği düşünülen aile değerleri, bu değerlerde meydana gelen değişimler incelenerek kuşaklar arasındaki değişim gösterilmeye çalışılacaktır.

Araştırma giriş ve sonuç kısımları hariç iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu ve problematiği, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın metodolojisi, araştırmanın evreni ve örnekleme ile ilgili çerçeve çizilirken, birinci bölümde kavram analizi yapılarak ailenin tanımı, ailenin oluşum süreci, sosyal değişim süreçlerinde aile, geleneksel toplum ve aile, modern toplum ve aile, tranzisyonel toplum ve aile, günümüz toplumu ve aile: Postmodern toplum ve aile, değer kavramı, genel olarak değerlerin neler olduğu, aile ve değer ilişkisi, temel aile değerleri ve anlam dünyasının değiştiği düşünülen aile değerlerine değinilecektir. İkinci bölüm ise katılımlı gözlem ve yüz yüze yapılan görüşmeler şeklinde

gerçekleştirilen saha çalışmasından oluşmaktadır. Nitel yöntemle yapılan bu saha çalışmasında, çalışmanın değerlendirilmesi yapılmış ve elde edilen çıkarımlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç kısmında ise çalışmayla ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu konuyu çalışma isteğimi memnuniyetle karşılayan ve destek olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Selim SÖZER'e, her zaman desteğini yanımda hissettiğim ve jüriye teklifini geri çevirmeyerek onurlandıran değerli hocam Prof. Dr. Kemaleddin TAŞ'a, çalışmayı detaylı bir şekilde inceleyerek yeni ufuklar açan ve yol gösteren Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim AKKUŞ'a ve ismini tek tek zikredemediğim benim bu günlere gelmemde büyük emeği olan diğer hocalarıma, aileme ve dostlarıma teşekkür ederim.

Fatma Nur YAYLALI
ISPARTA, 2022

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. AİLE KAVRAMI	9
1.1. Aile Kurumunun Oluşumu	14
1.2. Sosyal Değişim Süreçlerinde Aile	17
1.3. Geleneksel Toplum ve Aile	25
1.4. Modern Toplum ve Aile	29
1.5. Tranzisyonel Toplum ve Aile	36
1.6. Günümüz Toplumu ve Aile: Postmodern Toplum ve Aile.....	40
2. DEĞER KAVRAMI.....	44
2.1. Değerler ve Özellikleri	48
2.2. Aile ve Değer İlişkisi	50
2.3. Aile Değerleri	53

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLAR

1. SEVGİ DEĞERİ VE DEĞİŞİMİ.....	57
2. SAYGI DEĞERİ VE DEĞİŞİMİ.....	70

3. EMPATİ/DUYGUDAŞLIK DEĞERİ VE DEĞİŞİMİ	83
4. ORTAK PAYLAŞIM/İLETİŞİM DEĞERİ VE DEĞİŞİMİ	96
5. GÜVEN/DÜRÜSTLÜK/SADAKAT DEĞERİ VE DEĞİŞİMİ.....	110
6. ÖZGÜRLÜK DEĞERİ VE DEĞİŞİMİ.....	116
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA	138
EKLER.....	149
EK-1: Mülakat Soruları	149
EK-2: Katılımcıların Listesi	153
ÖZGEÇMİŞ.....	158

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Problematigi

Anne, baba ve çocuklardan oluşan en küçük toplumsal birim aile olarak tanımlanır. Aile, toplumu meydana getiren en küçük kurum olarak bilinmektedir. Özellikle sanayi öncesi tarım toplumundan, sanayi toplumuna geçişle birlikte toplumun diğer kurumları gibi ailenin değişimi de kaçınılmaz olmuştur. Aile hem toplumdan etkilenir hem de toplumu doğrudan etkiler. Bu anlamda da yine modernleşme sürecinde gidişattan en çok etkilenen kurumlardandır.

Modern denilince “geleniğin reddi” veya “çağa uygun” cümleleri akla gelebilir. Kısaca modern; “içinde yaşanan çağ”, “güncel olan”, “yeni durum”, “eski/geleneksel olmayan” denilebilir. Modernleşme bir süreci ifade eder ve bu süreç ciddi değişimleri beraberinde getirmiştir. Sanayileşme ile birlikte kadının çalışma hayatında daha görünür hale geldiği görülür. Aile bütçesine katkı sağlamak, yaşam standartlarını yükseltmek, toplumda prestij sahibi olabilmek, ekonomik anlamda özgürleşmek gibi birçok sebepten dolayı artık kadın çalışma hayatında yerini almıştır. Kadının hem eş rolü, hem annelik rolü, hem de çalışan kadın rolü ortaya çıkmış ve erkeğin rolü de bu değişimden etkilenmiş, buna bağlı olarak ciddi rol değişimleri meydana gelmiştir. Geleneksel anlamda kadının rolü sayılan ev işleri, modern kabul ve rol paylaşımları ile birlikte erkeğin de (eş, baba, kardeş) bu rolü üstlenmek durumunda olmasına dönüşmüştür.

Ailede meydana gelen tüm bu değişimler aile içerisindeki değer kavramını da etkilemiş ve ailedeki değerlerin gündelik hayattaki görünürlüğünde ciddi değişimler olmuştur. Aslında temelde var olan evrensel değerlerin hala var ve yaşamakta olduğunu söylemek yanlış olmaz. Fakat bu değerlerin gündelik hayattaki görüntüsü, bazı değerlere verilen anlamda değişimin var olduğunu göstermektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın konusu modernleşmeyle birlikte ailede değişen değerler, bu değişimin gerçekleştiği ve hangi değerin hangi anlama*

* Anlam kelimesinin kullanılmasının nedeni: Dün saygısızlık anlamına gelen bir davranış bugün saygısızlık anlamına gelmemektedir. Aslında değişen davranış biçimi ve görünür olandır. Ama bu davranış biçiminde yani görüntüde yaşanan değişime kişilerin yüklediği anlam değişmiştir.

(görünürlüğe) büründüğünü anlamaya çalışmak olacaktır. Burada değişimler konusundaki bulgular yorumlanırken, kuşak farkları, kişilerin eğitim durumları ve yaşadıkları çevre dikkate alınmaya çalışılacaktır. Çünkü değişimler, hem kuşaklara göre hem de yaşadıkları çevreye göre kişilerin düşünce ve davranışlarında doğrudan etkilidir.

Bu çalışmada aile nasıl meydana geldi? Ailedeki temel değerler nelerdir? Modernleşme sürecinde Türk ailesinde hangi değerler değişmiştir? Kuşaklar arasında değerlere bakışta nasıl farklar vardır? Değişen değerler nasıl ve ne şekilde karşılık bulmuştur? Bunlar ve benzeri sorularla değerlerde yaşanan değişim incelenmeye çalışılacaktır.

Araştırmanın Amaç ve Önemi

İnsan doğar, büyür, gelişir. İnsanın bu değişimi ve gelişimine bağlı olarak toplumda da değişimlerin meydana gelmesi kaçınılmazdır. Toplumda meydana gelen değişim; dolayısıyla değerleri de etkilemektedir. Değerler hayat boyunca seçimlerimizde yol göstericidirler. Verilen kararlarda hayati öneme sahiptirler. Bu anlamda toplumsal yaşamın düzenlenmesinde de oldukça etkilidirler. Ülkemizde hızlı bir şekilde meydana gelen sosyal değişimler ailedeki değerleri doğrudan etkilemiş ve anlamlarını farklılaştırmıştır. Bu farklılaşmalara bağlı olarak değerler yeni anlamlar kazanmıştır. Aile, geniş aileden çekirdek aileye geçişle birlikte ailedeki değerlerin değişimi de kaçınılmazdır. Yani modernleşme ile birlikte günümüz teknoloji çağına kadar aile değerlerinde bazı anlam değişimleri gözlemlenmektedir. Burada ele alınacak konu aile ve aile değerlerindeki anlam değişimleridir.

Araştırmanın amacı ailede meydana gelen değişim sürecini, ailedeki temel değerleri, buna bağlı olarak aile değerlerindeki anlam değişimini gerek teorik gerek saha çalışmasıyla ortaya koymaya çalışmaktır. Araştırma saha çalışmasındaki ulaşılan bulgular çerçevesinde, ailenin değerlere verdiği anlamda nasıl değişimlerin olduğunu ve kuşaklara göre değişimin farklı olup olmadığını, farklıysa bu farkların neler olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma aile kurumunun geçirdiği değişim sürecini, temel aile değerlerini, içerik açısından değişen aile değerlerini ve bu değişimlerin kuşaklar arasındaki farkını ortaya koymak açısından ayrıca bir öneme sahiptir.

Fizik bilimi için atom ne ise sosyoloji için de aile aynı öneme sahiptir.¹ Güçlü bir aile yapısı, güçlü bir toplum demektir. Geleceğe sağlıklı adımlar atabilmek ve günümüzdeki olayları anlayabilmek için bazı süreçleri bilmek önem arz etmektedir. Bu anlamda ailenin modernleşme sürecinde geçirmiş olduğu değişim oldukça önemlidir.

Araştırmanın Metodolojisi

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm kavramsal çalışmalar ve kaynak taraması şeklinde yapılmıştır. Aile kavramı, ailenin oluşum süreci, sosyal değişim süreçlerinde aile, geleneksel toplum ve aile, modern toplum ve aile, tranzisyonel toplum ve aile, günümüz toplumu ve aile: Postmodern toplum ve aile, değer kavramı, aile ve değer ilişkisi, aile değerleri birinci bölümde yer almaktadır. İkinci bölüm ise nitel bir saha çalışması şeklinde yapılmıştır. Nitelik, bir şeyin ne, nasıl, ne zaman, nerede ve nedeni ile ilgilidir. Yani nitel araştırma eşyanın anlamları, kavramları, özellikleriyle ilgiliyken, nicel araştırma eşyanın sayı ve ölçülerine göndermede bulunur.² Nitel araştırma yönteminde verilerden yola çıkılarak anlam yakalanır, ölçütler oluşturulur, genel olarak tek bir ortama veya araştırmacıya özgüdür. Analiz, kanıtlardan temalar veya genellemeler çıkararak ve verileri tutarlı, anlaşılır bir resim oluşturacak şekilde düzenleyerek ilerler.³

Nitel araştırma, bireylerin ve grupların gündelik hayat ilişkilerini, bu ilişkiler hakkında bireyin kanaatlerinin, hissedişlerinin ve deneyimlerinin bir özetini sunmayı amaçlamaktadır. Nitel çalışmalar hem yöntem hem içerik bakımından araştırmaya konu olan sosyal grup ya da bireylerin kendi davranışlarını, yine onların gözünden aktarma gücüne sahiptir. Araştırma yaptığımız insanların anlam dünyalarına nicel yöntemler kullanarak dâhil olmak pek mümkün olamayabiliyor. Tamamen kişiye özgü durumlar ve sübjektif deneyimin başat olduğu bir ortamda insanların dünyalarına ulaşmak gerekliliği oldukça açıktır. Bunu yapabilmek adına karşılıklı güvene

¹ Hayri Erten, *Osmanlı Aile Yapısı*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2017, s. 17.

² Bruce L. Berg-Howard Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. Asım Arı, Eğitim Yayınevi, Konya, 2019, s. 13.

³ Kemaleddin Taş, *Sosyal Bilim Paradigmaları Açısından Sosyolojik Metodoloji*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2011, s. 164.

dayanarak bireylerin gerçek dünyalarına ve düşünce sistemlerine ulaşmak gerekmektedir.

Nitel araştırma, insanın kendi sırlarına çözüm üretmek için kendi çabasıyla biçimlendirdiği toplumsal sistemlerin derinliklerinin keşfi üzerine geliştirdiği bilgi üretme yollarından birisi olarak da tanımlanabilir. Nicel araştırma ise gerçekliğin insan bilincinden uzak olduğu, bulunan sonuçlara bir değer yüklenmemesine ve resmi bir dil ile ifade edilmesine dayanmaktadır.⁴ Dolayısıyla araştırma yapılan insanların anlam dünyalarına nicel yöntemler kullanarak dahil olmak oldukça zordur. Nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin sebebi ise yöntemin birey ve grup davranışlarının esnek ve bütünlükçü oluşuna uygun, araştırmacının bizzat empati ile yaklaşım deneyimleyebiliyor, algılarını ve duygularını içtenlikle ortaya koyabiliyor olmasıdır.

Anthony Giddens, kaydedilmiş verinin kullanılmasının daha güvenli olduğunu çünkü hafızanın konuşmayı o an aynı şekilde tekrar hatırlayamaması gibi durumlara karşı bir çare olduğunu söyler. Ayrıca yapılan gözlemlerin de doğruluğunu artırdığını belirtmektedir.⁵

Nitel araştırmada araştırma sürecinde üç ayrı aşama vardır. Birincisi veri toplama teknikleri, ikincisi veri işleme teknikleri, üçüncüsü yorumlama teknikleridir. Veri toplama teknikleri: Gözlem, görüşme ve doküman incelemesidir. Görüşme odak grup, derinlemesine, sözlü tarih olarak ayrılır.⁶ Kvale, görüşme sürecini bir madenci metaforu ile açıklamaya çalışmıştır. Görüşme süreci, bir madencinin maden aramak için derinlemesine kazı yapmasına benzetilebilir. Bir madenci değerli bir madeni bulmak için nasıl kazı yapıyorsa, araştırmacı da ortaya çıkarmak istediği sonuçlar çerçevesindeki sorularıyla kişilerin düşünüş tarzını, algılarını, düşüncelerini, duygularını ve yorumlarını ortaya çıkartmak için uğraşır.⁷ Seidman’a göre görüşme

⁴ Murat Özdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, 11(1), s. 326. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/113287> (Alıntı Tarihi: 21.04.2021).

⁵ Anthony Giddens, *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*, çev. Günseli Altaylar, Say Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 549.

⁶ Hüseyin Bal, *Nitel Araştırma Yöntemi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2013, s. 60.

⁷ Abbas Türnüklü, “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 2000, S. 24, s. 544. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/108517> (Alıntı Tarihi: 13.09.2021).

bir sanattır ve görüşmecinin adeta bir yansımasıdır. Görüşmeciler çok dinleyip az konuşmalıdır. Bu süreçte aktif dinleme yapmak oldukça önemlidir.⁸

Bu çalışmada katılımlı gözlem ve derinlemesine mülakat soruları saha çalışmasının başlıca materyalleridir. Derinlemesine mülakatta önceden hazırlanan ve/ya görüşme esnasında ortaya çıkan sorular seçilen kişilere sorulmuş ve gerek ses kaydı olarak gerek yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Nitel araştırma yönteminde kullanılan doküman taraması yalnızca teorik çerçeveyi oluştururken kullanılmıştır.

Ayrıca çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği de kullanılmıştır. Öncelikle yapılandırılmış görüşme tekniğinden bahsedilirse; araştırmacı araştırmaya katılan her bir kişiye aynı soruları, aynı biçimde ve aynı sözcüklerle sormaktadır. Kişinin vermiş olduğu yanıtlar kapalı uçludur. Kişi sunulan olası seçeneklerden birisini seçerek cevap vermektedir. Dolayısıyla yapılandırılmış görüşmenin bu açıdan anket çalışmalarına benzediği söylenilebilir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde ise sorular ve cevaplar esneyebilir. Belli bir sıraya uymak zorunda değildir.⁹ Sorulan sorularda kişilere bazı yönlendirmelerde bulunuldu. Örneğin; “Sevgi nedir?” sorusunda; sevgi emektir, sevgi göstermektir vb. denilebilir. “Sizce hangisidir?” şeklinde yönlendirmeler oldu. Yahut iletişim konusunda eşlerin veya aile üyelerinin birbiriyle ortak vakit geçirme konusunda insanların aklına gelen şeyin beraber televizyon izlemek olduğu fark edildi. Burada da kişilere beraber oturup karşılıklı sohbet edebilmek, belli günler aile toplantısı yapmak gibi vakitler olabileceği şeklinde yönlendirmeler yapıldı. Ayrıca soruların belli bir sıraya göre değil biraz daha sohbet havasında yapılan görüşmelerde karışık olarak sorulduğu görüşmeler oldu. Bazı soruların cevapları farklı cevaplar içinden çıkartıldı.

Alan çalışmalarının bilinen bazı zorlukları da vardır. Üzerinde çalışılacak olan görüşmecilerin dışarıdan gelen kişiye, kendilerini tam olarak ifade edemedikleri, açık olarak konuşamadıkları yani kendilerini gizli tuttukları birçok alan çalışmasında sıkıntıya sebep olabilmektedir. Ancak bu çalışmadaki örneklem grupla böyle bir sıkıntı yaşanmamıştır. Çünkü Karamanlı olup orada büyümüş olmanın da etkisiyle uzun yıllar süren bir gözlem ile ulaşılabilecek ve arada zaten bir güven bağının var olduğu kişilerle

⁸ Bal, *Nitel Araştırma Yöntemi*, s. 73.

⁹ Tüknüklü, “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”, ss. 546-547.

görülmüştür. Bu anlamda metodun güvenilirliği açısından herhangi bir problem yaşanmamıştır.

Görüşmeler ortalama 50 dakika sürmüştür. Görüşmecilerin uygun gördüğü yerlerde görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeciler araştırmanın amacına uygun şekilde seçilmeye çalışılmıştır. Görüşmeye başlamadan önce kişilere araştırmanın konusu, amacı ve araştırmaya olan katkıları anlatılmıştır. Ayrıca kendilerini rahat hissetmeleri için isimlerinin kullanılmayacağı belirtilmiştir. Çalışmaya katılan kişilerin isimleri bizim tarafımızdan verilen isimlerdir. Soruları sorarken kadın ve erkeklere farklı şekillerde hitap edilmiştir. Kuşaklara ayrılan bu kişilere her birinin kendi kuşağına göre sorular yöneltilmiştir. Geleneksel olanlara geçmişte nasıl oldukları sorulurken, modern olanlara şu an nasıl oldukları sorulmuştur. Böylece her kuşağın döneminin yeterli şekilde temsil edilmesine gayret edilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Karaman ili Konya'nın güneydoğusunda, Akdeniz kıyılarını Anadolu'nun iç kesimlerine bağlayan tarihî ticaret yolunun (Silifke-Mut-Karaman-Konya yolu) doğu yönü üzerinde kurulmuştur. Şehir XVI. yüzyıl başına kadar Ereğli'yi Konya'ya bağlayan yolun kesişme yerinde bulunması ve Karamanoğulları döneminde Silifke'nin, beyliğin denize açılan kapısı ve Silifke ile komşu olması dolayısıyla önemini hep korumuştur. Ayrıca Kıbrıs'ın fethinden sonra ortaya çıkan yeni jeopolitik konumu nedeni ile özel bir öneme sahiptir.¹⁰ İç Anadolu bölgesinde bulunan Karaman, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Karaman, Türklerin Anadolu'ya girişiyle Selçukluların hâkimiyetine geçmiştir. Ardından 1256'da Karamanoğulları Beyliği'nin merkezi olmuştur. 1468'de Fatih Sultan Mehmet'in Karamanoğulları üzerine düzenlediği sefer sonrası 1471 yılında Veziriazam İshak Paşa, Karamanoğlu etkisini azaltmış ve Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır.¹¹ Karaman'ın eski adı Lârendedir. Lârende ise Hitit şehirlerinden "Lanta" ve "Lalanta" ile Laranta isminden gelmektedir. Ancak tarihsel süreçte değişim yaşayarak Lârende hâlini almıştır. Lârende adı, Hitit döneminden XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar kullanılmıştır. Osmanlı döneminde

¹⁰ Hacı Mustafa Eravcı, "Cumhuriyet Dönemine Kadar Karaman Şehirsel Yapısının Değişim ve Dönüşüm Süreci", *Karatay Araştırmalar Dergisi*, 2020, S. 5, ss. 39-56. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1371259> (Alıntı Tarihi: 20.05.2022).

¹¹ Tuğba Köse, "Karaman Bibliyografyası", ed. İdris Nebi Uysal-Mehmet Mercan, *Karaman ve Tarih*, Karaman Belediyesi Kültür Yayınları, 2018, s. 297.

ise Lârende adının yanında Karamanoğullarından dolayı Karaman adı da kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim klasik dönem Osmanlı belgelerinde “Lârende nam-ı diğer Karaman” şeklinde ifadelere rastlanmaktadır.¹² Karaman bir şahıs adı değil bir boy adıdır.¹³

Karaman önemli tarih ve kültürlere misafirlik etmiş bir şehirdir. Mayıs, Karaman için önemli bir aydır. İlk haftalarında Hz. Mevlana Konya’ya yolcu edilmiştir. 13 Mayıs 1277 tarihinde ise Karamanoğlu Mehmet Bey, devlet dairelerinde ve yazışmalarda Türkçe kullanılmasını emretmiştir. “Şimden girü hiç kimesne divanda, dergahta, bargahta, meclisde ve meydanda Türki dilinden gayrı söz söylemeye” şeklinde buyruğunu ilan etmiştir.¹⁴

Ülkemizin 70. vilayeti olan¹⁵ Karaman, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesinde bağlantı sağlayan Sertavul Geçiti üzerinde bulunduğu için stratejik bir öneme sahiptir. Tarımın yaygın olmasıyla birçok meyve, sebze ve tahıl yetiştiriciliği yapılmaktadır.¹⁶

İç Anadolu bölgesinde yer alan diğer iller gibi Karaman da kırsal bir yerdir. Dolayısıyla geleneklerinden tamamen kopmamış, hem geleneğin hem de modernliğin iç içe yaşadığı bir ildir. Bu yüzden değişim yavaştır ve gelenekler halen hüküm sürmektedir. İnsanların yaşadığı coğrafyanın onların değişimi üzerindeki etkisinin gücü bilinmektedir. Hatta İbn Haldun’a atfedilen “coğrafya kaderdir” sözü bunu imlemektedir.* Karaman kırsal özellikleri son derece baskın bir şehirdir. Kırsal kesimin daha geç modernleşmesine paralel olarak Karaman’da da Batıda olan ve sanayileşen illere kıyasen değişimin daha yavaş olduğunu söylemek mümkündür.

¹² Eravcı, “Cumhuriyet Dönemine Kadar Karaman Şehrsel Yapısının Değişim ve Dönüşüm Süreci”, s. 41.

¹³ Osman Ülkümen, “İlk Döneminden 1530’a Kadar Lârende ve Çevresinde Yer Adları”, ed. İdris Nebi Uysal-Mehmet Mercan, *Karaman ve Tarih*, Karaman Belediyesi Kültür Yayınları, 2018, s. 57.

¹⁴ İdris Nebi Uysal, *Karaman ve Dil*, ed. İdris Nebi Uysal, Karaman Belediyesi Kültür Yayınları, 2018, s. 13.

¹⁵ Köse, “Karaman Bibliyografyası”, s. 297.

¹⁶ Bayram Polat, “Karaman İli Dini Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası”, *T.C. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitim Ana Bilim Dalı Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Malatya, 1999, ss. 7-8.

* İbn-i Haldun’a ve Mukaddime’sine doğrudan veya ikincil olarak zayıf ve tekrarlayıcı (aktarıcı) referanslar ile atfedilen bu söz Türkçeye aktarılan Mukaddime tercümelerinde bulunmamaktadır. Bu sözü Türkçede kullanan ilk kişi Ahmet Hamdi Tanpınardır. (Nurdan Gürbilek, *İkinci Hayat*, Metis Yay., 2020, İstanbul, s. 141).

Bursa ile Karaman'ı kıyasladığımız başka bir çalışmada¹⁷ bu durum açıkça görülmektedir.

Örneklem olarak görüşmeciler geleneksel, orta ve modern şeklinde üç kuşak olarak ayrıldı. 25-39 yaş aralığı modern, 40-64 yaş aralığı orta, 65 yaş ve üstü geleneksel kuşak olarak tasnif edildi. Buradaki yaş aralıkları kuşakların belirgin olduğu düşünülen yaşlar olduğu içindir. Özellikle 2000 sonrasında yoğun bir modernleşmenin yaşandığı yapılan tüm çalışma, okuma ve gözlemlerde belirgin bir şekilde gözükmemektedir. Kuşakların x, y, z, gibi harflerle ayrıldığı çalışmalarda da en belirgin kuşak farklılığının son yıllara ait olması söz konusudur. Toplamda yüz kişiyle görüşülmüştür. Bunlar geleneksel kuşaktan yirmi beş kadın ve on altı erkek, orta kuşaktan on üç kadın ve on beş erkek, modern kuşaktan ise on sekiz kadın ve on üç erkekten oluşmaktadır. Tahsil durumlarına bakılırsa; geleneksel kuşak çoğunlukla ilkokul mezunudur. Ancak hiç eğitim almamış kişiler de vardır. Orta kuşak kadınlardan on kişi ilkokul mezunu, üç kişi lise mezunu şeklindeyken, erkeklerden iki kişi yüksek lisans, üç kişi lisans, beş kişi lise, beş kişi ilkokul mezunu şeklindedir. Modern kuşakta ise kadınlardan üç kişi lise, dört kişi ön lisans, on bir kişi lisans mezunudur. Erkeklerden bir kişi ilkokul, iki kişi lise terk, beş kişi lise, bir kişi ön lisans, dört kişi lisans mezunudur.

Yapılan görüşmelerde genel olarak erkeklerin konuşmaktan kaçındıkları söylenilebilir. Erkekler kendilerini açmadılar ve kısa, düz cevaplar vermekle yetindiler. Erkeklerin durumdan memnun olmadıkları ve değişimi kabullenmekte zorlandıkları söylenilebilir. Kadınlara yapılan görüşmeler ise daha verimli geçmiştir. Erkekler birçok şeyi açıklamazken, kadınların daha açık konuşabildikleri gözlemlenmiştir.

¹⁷ Fatma Nur Yaylalı, “Modernleşme Sürecinde Türk Ailesinde Değişen Roller (Karaman ve Bursa Örneği)”, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2022, C. 5, S. 1, ss. 25-42. <https://dergipark.org.tr/en/pub/efad/issue/70150/1068916> (Alıntı Tarihi: 22.06.2022).

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. AİLE KAVRAMI

İnsanoğlu her zaman bir toplum içerisinde yaşamıştır. Aristo insanı bu yönüyle sosyal varlık olarak tanımlamaktadır. Aristoteles'in "zoon politikon" teorisine göre insanın toplumsal hayatın dışında hayatına devam etmesi mümkün değildir.¹ Toplum hayatından uzaklaşmış tek başına yaşayan insanlar ise ancak romanlarda anlatılmaktadır. İnsan tarihin her döneminde ve bugün dahi başkalarıyla olan birlikteliğe ihtiyaç duyar. Toplumda var olan insanlar, maddi veya manevi açıdan birbirlerine bağıdırlar. Yani sürekli bir ilişki içerisindeyler.² Bu ilişkilere bağlı şekilde ortak olarak paylaşılan ve bazı temel ihtiyaçların karşılanması amacıyla oluşturulan davranış zincirleri bileşimi sosyal kurumdur. Kurum aynı zamanda kültürün de bir parçasıdır.³ Toplumsal yapının oluşturduğu kurumlar temel ve yardımcı kurumlar olarak iki kategoride incelenebilir. Temel kurumlar aile, din, siyaset, eğitim, ekonomi, boş zamanlar, hukuk, iletişim, sağlıktır. Bu kurumlar tarih boyunca hemen hemen bütün toplumlar da vardır. Yardımcı kurumlar ise temel kurumların alt davranış biçimleridir. Örneğin aile kurumunda kız isteme, nişanlılık, boşanma, nafaka gibi kurumlar yardımcı kurumlardır.⁴ Toplumsal yapının öğelerinden birisi olan aile, toplumsal yapıdaki maddi ve kültürel ihtiyaçların bir ürünüdür. Fakat bu ihtiyaçların değişmesine bağlı olarak biçim ve nitelik değiştirdiği söylenebilir. Cinsiyet, mülkiyet, korunma, toplumun sürekliliğinin sağlanması, yeni kuşakların toplumsallaştırılması gibi toplumsal ihtiyaçlar, aile kurumunu oluşturmaktadır.⁵ Birçok sosyolog aileyi insanlığın ilk sosyal kurumu olarak tanımlamaktadır.⁶

¹ Celal Yeşilçayır, "Thomas Hobbes'un Geleneksel Siyaset Felsefesine Karşı Çıkışı", *Mavi Atlas Gümüşhane Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2014, S. 2, s. 64. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84142> (Alıntı Tarihi: 15.10.2021).

² Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., İstanbul, 1998, s. 18.

³ Joseph Fichter, *Sosyoloji nedir?*, çev. Nilgün Çelebi, Atilla Kitabevi, Ankara, 1996, s. 119.

⁴ Vejdi Bilgin, *Bizi Kuşatan Toplum-Sosyolojiye Giriş-*, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 106-107.

⁵ Mehmet Devrim Topses, *Kurumlar Sosyolojisi*, Nobel Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 123.

⁶ Şuayp Özdemir-Ömer Torlak-Celalettin Vatandaş, *Aile Yaşam Döngüsü ve Tüketim*, Sekam Yay., İstanbul, 2013, s. 29.

Aile; nüfusu yenileme, kültürü taşıma, sosyalleşme, ekonomik, biyolojik, psikolojik fonksiyonları olan sosyal bir kurum olarak da tanımlanabilir.⁷ Aile genellikle ve yaygın olarak “akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluk” şeklinde tarif edilir.⁸ Aile kavramının iki farklı anlamı ihtiva ettiği de söylenebilir. Birisi “farklı insanların oluşturduğu topluluk” diğeri “ihtiyaçların giderildiği yer” şeklindedir.⁹ Birçok tanımı yapılmasına rağmen ailenin evrensel, herkesin mutabık olduğu bir tanımını yapmak zordur. En çok bilinen tanımıyla aile; aynı çatı altında yaşayan anne, baba ve çocuklardan oluşan bir kurumdur. Bu tanım aslında çekirdek aileyi, yani ailenin bir türünü anlatmaktadır.¹⁰ Başka bir ifade ise şöyledir: Aile, toplumun belki maddi anlamda en küçük, manevi anlamıyla en önemli kurumudur. Toplumun meydana gelişinde, oluşmasında temel birim ailedir.¹¹ Aile, bireyin toplumla olan ilişkisini doğrudan etkilemektedir. Çünkü birey ile toplum arasındaki bağı kuran ve toplum hayatının temelini sağlayan en temel sosyal kurumdur.¹² Bu anlamda bireyin ilk sosyalleştiği yerin aile olduğu söylenebilir. Birey anne ve babasıyla, akrabalarıyla kendisini bir sosyal çevre içinde bulur ve burada yetişmeye başlar. Daha sonra kendisine yeni çevreler edinir ve farklı alanlarda da sosyalleşmeye devam eder.

Ailenin kesin ve evrensel bir tanımı yerine belli özelliklerinin açıklanması daha anlaşılır olabilir. Buna göre: Aile, insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma yani topluma adım atma sürecinin ilk ortaya çıktığı, toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan bir fonksiyon icra etmektedir.¹³ Aile kurumunun işlevleri topluma ve zamana göre değişiklik gösteriyor olsa da eskiden beri devam eden bazı işlevleri şöyle belirtilebilir: Koruma yani emniyet, toplumsallaşma,

⁷ Mustafa E. Erkal, *Sosyoloji (Toplumbilimi)*, Der Yay., İstanbul, 1995, s. 92.

⁸ M. Akif Aydın, “Aile”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul, 1989, C. 2, s. 196.

⁹ Abdurrahman Arslan, “Yeni Bir Sosyal Dünya İçin; Eve Dönüş”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkanlar-Çözümler)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 290.

¹⁰ Özge Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, ed. Nurşen Adak, *Değişen Toplumda Değişen Aile; Sosyolojik Tartışmalar*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012, s. 40.

¹¹ Vehbi Vakkasoğlu, *Ailede Sevgi Sohbetleri*, Cihan Yayınları, İstanbul, 2008, s. 9.

¹² F. Beylü Dikeçligil, “Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu”, ed. Mustafa Aydın, *Aile Sosyolojisi Yazıları*, Açılım Kitap, İstanbul, 2014, s. 16.

¹³ Mustafa Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi: Kurumlara Başlangıç Çerçevesinde Bir Çalışma*, Açılım Kitap, İstanbul, 2013, s. 46.

cinsel davranışın düzenlenmesi, toplumsal statü sağlama ve kişilik inşasıdır.¹⁴ Bu özellikleri bağlamında bakıldığında ailenin insan hayatı için önemi çok açık bir şekilde görülmektedir. Doğumundan itibaren bireyin ailesinden almış olduğu özellikler ve görmüş olduğu davranışlar tüm hayatını kapsamaktadır. Kişinin en başta kendisiyle ve daha sonra çevresiyle olan ilişkisinin çoğunlukla yetişmiş olduğu aileye göre şekillendiği söylenebilir.

Sosyolojinin önemli bir inceleme alanına giren aile için sosyolojinin özel bir alt dalı olan aile sosyolojisi geliştirilmiştir. Aile sosyolojisi, sosyolojinin geç gelişen alt dallarındandır.¹⁵ Aile sosyolojisi alanında aile olgusu ile ilgili birçok kuramsal bakış bulunmaktadır. Öncelikle her teorenin bir iddiayı ispat etmek için oluşturulmuş bir kurmaca olduğu söylenebilir. Türkçe’de de teori kelimesi kurgulamaktan gelen kuram olarak kullanılmaktadır. Aile kuramları, aileyi bazı açılardan aydınlatmaya çalışan kurmacalardır. İspat etmeye çalışılan bir takım iddiaları içerirler. Kuramlar sayesinde bazı şeyleri anlamak daha kolay hale getirilebilir.¹⁶ Şimdi burada ailenin oluşumu ve işleyişi üzerine oluşturulmuş bazı kuramlara kısaca değinilecektir.

1) Sistem Kuramı: Hayvan fizyoloğu Ludwig Von Bertalanffy tarafından temelleri atılan “Genel Sistem Kuramı”na göre sistem, farklı parçalardan meydana gelen anlamlı bütünlüklerdir.¹⁷ Sistem kuramı, grupların birbirleriyle etkileşimini inceler. Ailede her bireyin birbiri ile arasındaki ilişkisi sonucu şekillenen pek çok alt sistem vardır. Eş alt sistemi, kardeş alt sistemi, ebeveyn-çocuk alt sistemi örnek gösterilebilir. Aile, dış çevredeki sistemler ile etkileşim içinde olan ve alt sistemlerden de etkilenen sistem olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla aile; krizlerden, problemlerden, iletişimlerden etkilenen dinamik bir yapıdır.¹⁸

¹⁴ Cevat Özkaya, *Türkiye’de Aile; Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi*, Sekam Yay., İstanbul, 2011, s. 8.

¹⁵ Sevinç Güçlü, “Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar”, ed. Nurşen Adak, *Değişen Toplumda Değişen Aile; Sosyolojik Tartışmalar*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012, s. 67.

¹⁶ Kadir Canatan, *Muhafazakar Endişe: Aile*, Mana Yayınları, İstanbul, 2018, s. 14.

¹⁷ Yunus Yoldaş, *Sistem Kuramı*, Derin Yayınları, İstanbul, 2013, s. 7.

¹⁸ Gamze Çakır-Ömer Miraç Yaman, “Yaşlılara Evde Bakım Vermenin Bakım Veren Aileler Üzerindeki Etkilerinin Aile Kuramları Temelinde Değerlendirilmesi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 2022, C. 33, S. 2, s. 577-604. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1854856> (Alıntı Tarihi: 02.06.2022).

2) Mübadele (alış-veriş) Kuramı: Peter Blau tarafından ortaya atılan¹⁹ bu kurama göre kişiler maliyeti yüksek davranışlardan kaçınacak ve ödülleri maliyetlerinden fazla olan durumları seçeceklerdir. Örneğin evli olma, bir ödüldür. Evlilik ile gelen rahatlık ve güven vardır. Ancak annelikte iki türlü maliyet vardır: Çocuk bakımının zorluğuyla gelen uyku eksikliği ve psikolojik stres, ikinci olarak bazı durumlarda çocukla ilgilenmek için bir süreliğine işten ayrılma, arkadaşlarından ve belli bir ücretten vazgeçmeyi beraberinde getirecektir.²⁰

3) Feminist Kuram: Feminizm, kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan siyasi bir akımdır. Kate Millet, Hannah Gavron gibi temsilcileri olan bu kurama göre; aile, erkek soyunun hâkim olduğu ataerkil yapının sürdürülmesi işlevini sürdürmektedir. Ataerkil yapının önemli bir aracıdır. Aile kadın için hapisaneye benzetilir. Çünkü kadın aile içinde çok fazla sorumluluk almaktadır. Dolayısıyla sosyal hayattan uzak kalmaktadır.²¹

4) Yapısal-İşlevselci Kuram: Comte, Spencer ve Durkheim'in daha sonra Talcott Parsons, Robert K. Merton ve David Keen'in çalışmalarıyla ortaya çıkan yapısal işlevsel yaklaşımda ailenin görevlerinin toplum tipine uygun olarak belirleneceği düşünülmektedir. Bu teorinin savunucularından Morgan'a göre; toplumun parçalarından en çok evrensellik özelliği gösteren ailedir. Her birey mensup olduğu ailenin fonksiyonel sorumluluklarını taşır. Aile bu fonksiyonları en iyi biçimde karşılayan temel kurumdur. Aile toplumla ilişki halindedir. İşlevselcilere göre aile toplumun refahı için katkı sağlayan bir sistemdir. Tüm toplumlar için evrensel yapıdadır. Bu evrensel yapı nüfus artışı, göç, sosyal haklar gibi toplumsal değişimlerden etkilenir.²² Sanayileşmeyle ortaya çıkan modern toplumda ailenin ekonomik işlevi azalmış, çocuk yetiştirme, toplumsallaştırma ve üreme daha önemli olmuştur. Bu kuramda genel olarak ailenin toplumsal yapıya katkısı çocukların toplumsallaşması, toplumsal statünün devam ettirilmesi, aile üyelerine ekonomik ve

¹⁹ Esra Aydın, "Kültür Bağlamında Sosyal Mübadele: Kurumsal Bir Çalışma", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2017, S. 16, ss. 547-562. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/346167> (Alıntı Tarihi: 25.03.2022).

²⁰ Güçlü, "Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar", s. 81.

²¹ Topses, *Kurumlar Sosyolojisi*, s. 116.

²² Tülin Zengin, "Türk Aile Yapısındaki Değişimin Boşanma Olgusuna Etkisi: Kuzey Avrupa Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, C. 11, S. 57, s. 759. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/changing-of-turkish-family-structure-effect-on-divorce-fact-a-case-north-europe.pdf> (Alıntı Tarihi: 03.02.2022).

duygusal destek sağlanması ve üreme işlevleri ile olmaktadır. Erkek eve gelir getirir, kadın ise ev işlerinden ve çocukların yetiştirilmesinden sorumludur. Erkek araçsal rolleri, kadın ise duygusal rolleri üstlenmiştir.²³

5) Sembolik Etkileşimci Kuram: William James ve John Duvey gibi eğitimci ve psikologlar tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşımı sosyolojiye taşıyan en önemli savunucular ise George Herbert Mead ve onun öğrencisi Herbert Blumerdir.²⁴ Bu kurama göre birey içinde yaşadığı toplumda etkileşim içinde bulunduğu kişilere olan davranışlarında önce karşı davranışları değerlendirerek bir yorumlama sürecinden geçirir ve buna göre davranışını belirler. Aile içindeki bireylerin farklı deneyim ve bağlamsal özelliklerinin birbirini etkileyebileceği düşünülür. Aile içinde farklı bakış açılarının etkileşimiyle yeni bakış açıları ortaya çıkabilir.²⁵

6) Marksizm ve Aile: Marksizm için yeniden üretim, maddi üretimin yeniden gerçekleşmesi ve sürekli olması için gerekli koşulların sağlanmasıdır. Ekonomik ve sosyal yeniden üretim şeklinde iki temel biçimi vardır. Ekonomik anlamda emek-sermaye ilişkisinin kalıcı olmasını ve istikrarını sağlayan basit ve genişletilmiş yeniden üretim şeklindedir. Toplumsal yeniden üretim ise emek gücünün tekrar üretilmesi için sosyal koşulların oluşmasını sağlamaktır. Bu anlamda ailenin esas görevi, toplumsal yapıyı ayakta tutmaktır. Aile toplumun sürekliliğini sağlamalıdır. Marksizm, aileyi var olan mülkiyet ilişkilerini sağlamlaştıran bir yapı ve burjuva toplumun çekirdeği olarak alır. Sermayenin yok olması aileyi, ailenin yok olması sermayeyi ortadan kaldıracaktır.²⁶

Bu kuramlara ek olarak yeni kuramlar da ortaya çıkmıştır. Ancak çalışma gereği sadece birkaç kuram kısaca ele alınmıştır.

²³ Arzu Arıkan, *Aile Eğitimi*, ed. Arzu Arıkan-Berrin Dinç, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2019, s. 13.

²⁴ Müzeyyen Aytül Kasapoğlu vd., *Aile Sosyolojisi*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını, Eskişehir, 2018, s. 5.

²⁵ Serdar Yener, “Sosyolojik Kuramlar Çerçevesinde Aile ve Girişimcilik İlişkisi”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, C. 6, S. 6, ss. 869-878.

²⁶ Ahmet Murat Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*-, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007, ss. 43-45.

1.1. Aile Kurumunun Oluşumu

Toplumsal grup, karşılıklı ilişkide bulunan iki veya daha fazla insan topluluğudur. Aralarında ait olma duygusu ve işbirliği olduğu söylenebilir.²⁷ Buna göre aile temel toplumsal gruptandır ancak ailenin ne zamandan beri var olduğu, her dönem ve toplumda neden ve nasıl aile kurulduğu, aile fikrinin nasıl ortaya çıktığı birçok alanın çalışma konusu olmuştur. Ailenin ortaya çıkışıyla ilgili çeşitli çalışmalar, teoriler vardır. Bir insanın yalnız başına neslini sürdürmesi, sevgi veya güven gibi duyguları yaşaması mümkün değildir. Bu yüzden insan ancak sosyal bir varlık olarak ihtiyaçlarını giderebilmektedir.²⁸ Cinsel ihtiyaçların düzenlenmesi de ancak aile ile sağlanabilmektedir. Düzenlenmemiş cinsel yaşam toplum yapısını tehlikeye atabilir. Çünkü cinsel tatmin eşler arasında sevgi, dayanışma gibi durumların güçlenmesine de katkı sağlamaktadır.²⁹ Ailenin ortaya çıkışında aidiyet duygusunun da etkili olduğu söylenebilir. Hepimiz hem özgür, hem ait olmak isteriz. İlişkilerde ait olmak ve birey olmak arasındaki denge, yaşamın en temel olgularından biridir. İnsanın her ikisine de ihtiyacı vardır.³⁰ Ait olma duygusu doğuştan getirilen bir gereksinimdir. Ait olma hissedilemediğinde kişi kendisini yalnız hisseder.³¹ İnsanın aidiyet duygusunun karşılandığı en önemli kurum ise ailedir. Eşler arasında başlayan bu duygu çocuklarla birlikte daha güçlü hale gelir. Özellikle anne-çocuk arasında oldukça önemlidir. Aidiyet duygusunu yaşamayan bireylerin yani kendisini bir yere ait hissetmeyen bireylerin gittikçe yalnızlaştığı söylenilebilir. Bu yalnızlaşma durumu beraberinde ciddi sağlık problemlerine sebebiyet verebilir. Aile kurumu sayesinde insanların birbirine olan bağlılığıyla daha sağlıklı bireyler yetiştirilebilmektedir. İnsanın birçok duygusunu (sevgi, aidiyet, mutluluk, güven vb.) giderebileceği en önemli kurum ancak bir arada yaşayarak, birçok paylaşımda bulunarak gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla tüm bu ihtiyaçların bir sonucu olarak aile kurumu ortaya çıkmıştır denilebilir.

Ailenin ortaya çıkışı ve günümüzdeki aileye dönüşmesiyle ilgili Marksist kuramın kurucularından Engels aileyi tarihsel evrim süreci içerisinde ele alır ve bu süreç içerisinde dört aile tipinin varlığından söz etmektedir. İlk tip, kandaş ailedir.

²⁷ Selim Sözer, *Gelenekten Modernliğe İskenderpaşa*, Meriç Yayınları, İstanbul, 2019, s. 20.

²⁸ Erten, *Osmanlı Aile Yapısı*, s. 49.

²⁹ Özdemir-Torlak-Vatandaş, *Aile Yaşam Döngüsü ve Tüketim*, s. 32.

³⁰ Doğan Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 24.

³¹ Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2019, s. 193.

Kuşaklar arası evliliğin yasak olduğu ve aynı kuşaktan tüm erkek ve kadınların birbirinin eşi olmasıdır. İkinci tip, ortaklaşa ailedir. Kardeşler arası ilişki yasaktır. Üçüncü tipe geçişle birlikte artık aile içeriden dışarıya geçmeye başlar ve üçüncü tip, iki başlı ailedir. Çok eşli evliliklerin sınırlı olmasıdır. Ancak sadece erkeklerin çok eşli olmaları söz konusudur. Çok eşli olmak isteyen kadın cezalandırılır. Dördüncü tip, tek eşli ailedir. Aile evriminin son aşamasını oluşturmaktadır.³² Engels, ailenin oluşumunu, mülkiyet çerçevesinde ele almıştır. Yani tarihsel süreçte ortaya çıkan aile, aslında mülkiyetin korunması ve devamının sağlanmasını amaçlamaktadır.³³ Tek eşli ailenin ortaya çıkışı miras düzeninin sağlanması için yani serveti korumak ve soyun devamını sağlamak için yapılmıştır. Ancak bu durum sadece kadını tek eşli yapmış ve erkek için sınırlandırma getirmemiştir. Erkekler cariyeler ve/ya diğer eşlerle çok eşli evlilik hayatını sürdürmüşlerdir.³⁴ Bunlara ek olarak cinsel hastalıkların önlenmesi, yerleşik hayata geçilmesi gibi sebeplerin de tekeşliliğe geçişte önemli olduğu söylenilebilir.

Ailenin oluşum sürecini anlatırken yaşam döngüsünden de bahsedilmektedir. Aile yaşam döngüsü Evelyn Duvall tarafından geliştirilmiştir. Bir ailenin geçirdiği gelişimsel aşamalar olan aile yaşam döngüsü³⁵ Duvall'a göre dört aşamaya ayrılabilir; ilk olarak, evlenme aşamasıdır. İkinci aşama, ilk çocuğun doğumundan evlenmesine kadar olan süreç, üçüncü aşama ise dağılma aşaması yani son çocuğun evlenmesine kadar olan süreçtir. Dördüncü aşama ise sonuç evresidir ve karı-kocadan birinin ölümü ile sonuçlandığı zaman dilimidir. İnsanın yaşam döngüsü nasılsa aile yaşam döngüsü de ona benzemektedir.³⁶

İnsanın doğumuyla birlikte katıldığı ilk sosyal oluşumun aile olduğu ve ailenin her zaman var olmuş evrensel bir kurum olduğu belirtilmiştir. Aile kurmak, evlilik ile

³² Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye'de Modern Aile Fikrinin Oluşması*, s. 53.

³³ Ahmet Özkiraz-Müşfika-Nazan Arslanel-Taylan Şengül, "Gaziosmanpaşa Üniversitesi Öğrencilerinin Aile Kurumuna Bakışı", *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 2016, C. 30, S. 2, s. 247. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/315470> (Alıntı Tarihi: 02.02.2021).

³⁴ Begüm Köse, "Geçmişten Günümüze Aile", ed. Nurşen Adak, *Değişen Toplumda Değişen Aile*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012, s. 25.

³⁵ Gülsüm Çamur Duyan, "Aile Yaşam Döngüsü ve Gelişimsel Farklılıklar", *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 2003, C. 14, S. 2, s. 33. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/797378> (Alıntı Tarihi: 02.02.2021).

³⁶ Özdemir-Torlak-Vatandaş, *Aile Yaşam Döngüsü ve Tüketim*, s. 47.

yani; kadın ve erkeğin evlenmek niyetiyle bir araya gelmesiyle başlar.³⁷ Aile denildiğinde akla gelen önemli bir kavram kadın ve erkeğin ortak bir yaşamı paylaşmak üzere bir sözleşmeyle bir araya gelmesi olarak tanımlanan evliliktir. Doğan Cüceloğlu kadın ve erkek olarak değil “insan kadın” ve “insan erkek” olarak tanımlıyor. Çünkü her şeyden önce bir başka yaşamdan gelmiş bir insanla birliktelik kuruluyor. Burada kadın veya erkek cinsiyeti olarak bakmaktan ziyade öncelikle insan olarak bakabilmek söz konusudur. Daha sonra çocukların da eklenmesiyle artık aile kurumu oluşuyor.³⁸ Aile sosyolojisine göre aile; evlilik, ebeveynler, çocuklar, soy ve akrabalık gibi alt kurumlardan oluşmaktadır. Evlilik bu kurumlardan en önemlisidir. Genel kabule göre toplumlar, herhangi bir kadının herhangi bir erkekle birlikte olmasını uygun bulmamış ve bununla ilgili kurallar koymuştur. Evlilik oluşumu ile ilgili iki temel bağdan bahsedilir: Fiziki bağ ve kültürel bağ. Fiziki bağ ile kastedilen cinsel bağdır. Ailenin varlığının toplumca onaylanması ise kültürel bağdır. Toplumca onaylanma genel kabul olarak nikâh ile olmaktadır. Bu anlamda evlilik kültürel bir olay olup ekonomik, hukuki, psikolojik, sosyal eylemleri içerir ve belli bir süreklilik taşır.³⁹

Evliliğe giden yolda öncelikle eş seçimi vardır. Eş, hayat arkadaşıdır. Aslında kültürden kültüre değişmektedir.⁴⁰ Toplumdan topluma, dönemden döneme farklılaşan evlilik biçimleri üç farklı çerçevede değerlendirilebilir. İlk olarak çevre ölçütüne göre evlilik biçimleri vardır. Bunlar kendi içinde iki türdür: İçeriden evlenme/grup içi evlilik ve dışarıdan evlenme/grup dışı evlilik. İçeriden evlenme, ağırlıklı olarak geleneksel toplumlarda görülmektedir. Grup içerisindeki düzenin ve birliğin bozulmamasını sağlamak, malların parçalanmasını önlemek gibi amaçlarla yapılmaktadır. Kardeş çocuklarının evliliği buna örnek olabilir. Dışarıdan evlenme ise kişinin kendi grubunun dışından birisiyle evlenmesidir. Bu tür evlilikteki amacın, toplumun farklı gruplarıyla işbirliği yapmak, bağları güçlendirmek ve grup çatışmalarını azaltmak olduğu söylenebilir. İkinci olarak eş sayısına göre aile

³⁷ Berrin Eyce, “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 2014, C. 1, S. 4, s. 224. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/116563> (Alıntı Tarihi: 27.01.2022).

³⁸ Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, s. 54.

³⁹ Özkaya, *Türkiye’de Aile; Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi*, s. 45.

⁴⁰ Cihan Akkaya, “Eş Seçimi ve Evlilik”, ed. Nurşen Adak, *Değişen Toplumda Değişen Aile; Sosyolojik Tartışmalar*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012, s. 147.

biçimleridir. Tek eşli (monogami) veya çok eşli (poligami) evlilikler şeklindedir. Yine burada da daha eski dönemlerde çok eşlilik yaygınken modern toplumlarda tek eşlilik daha yaygındır. Son olarak ise tercih ölçütüne göre evlilik vardır. Daha çok çıkar temeline dayanmakla birlikte, bireysel tercihlerden ziyade ailevi tercihlerle meydana gelen evliliklerdir. Beşik kurtmesi, levirat*, sororat**, berdel*** bazı tercih edilen evlilik çeşitleridir. Daha çok tarım ve hayvancılığın yaygın olduğu bölgelerde görülmektedir.⁴¹ Tüm bunların yanında özellikle modernleşen dünyayla birlikte kişiler eş seçiminde fiziksel görünüm, yaş, sosyal statü, eğitim, din, ırk ve coğrafi yakınlık gibi faktörleri dikkate almaktadır.⁴²

1.2. Sosyal Değişim Süreçlerinde Aile

Toplum hayatı sürekli hareket halindedir. Toplumsal yapıyı anlamak için sosyal süreçleri bilmek gerekmektedir. Sosyal değişim, sosyal bütünleşme ve sosyal çözülme sosyal süreçleri anlamak için önemli kavramlardır.⁴³

Burada sosyal bütünleşme ve çözülme kısaca ele alınırken, sosyal değişim kavramı daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Toplumun ahenkle devam eden bir bütün olarak kalabilmesi, toplumsal düzenin korunması ve bütünlük halinin korunmasıyla mümkündür. Dolayısıyla toplumdaki değişim kadar bütünleşme de önemlidir. Sosyal bütünleşme, dar anlamıyla “biz” duygusunun (parti, cemaat, grup vb.) toplum seviyesindeki “biz” duygusuna taşınabilmesidir. Toplumsal bütünleşme toplumdaki gruplar, kurumlar, sınıflar, örgütler ve ilişkiler gibi toplumsal yapının çeşitli öğelerinin birbirini tamamlayabilme durumu ve süreci olarak da tanımlanabilir. Yani toplumdaki sosyal grupların kendi birliğinde bulunan varlık şuurunun, toplumdaki bütünleşmeyi bozmayacak seviyede olabilmesidir. Sosyal bütünleşme toplum içindeki insanların aynı yapı içerisinde girmeleri aynı düşünce içerisinde olmalarıdır. Bütünleşme insan ve gruplarla

* Kocasız ölen kadının, kocasının erkek kardeşlerinden birisiyle evlenmesi.

** Bir kocanın, genellikle karısının ölümünden veya kısır olmasını kanıtlamasından sonra karısının kız kardeşiyle evlenmesi.

*** Ailelerin karşılıklı olarak kızlarını birbirlerine gelin vermeleridir.

⁴¹ Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, ss. 43-44.

⁴² Akkaya, “Eş Seçimi ve Evlilik”, ss. 155-159.

⁴³ Bilgin, *Bizi Kuşatan Toplum-Sosyolojiye Giriş*, s. 137.

alakalıdır. Ayırışmanın tersidir. Hiçbir toplumda tam bir sosyal bütünleşmeden bahsedilemez. Öyle olmasaydı değişimden bahsedilemezdi. Toplumsal bütünleşme, toplumda var olan farklılıkları tamamıyla ortadan kaldırmaz. Bu farklılıkları düzenler ve yönlendirir.⁴⁴

Sosyal çözülme ise, bir toplumun inanç ve değerler sisteminin etkinliğini yitirmesidir. Toplumdaki maddi ve manevi kültür unsurları bir anlam ifade edecek ve işleyen bir bütün meydana getirecek şekilde birbirlerini tamamlayamazlar. Bu süreçte mevcut davranış alışkanlıklarının kaybolması ile toplumsal yaşam giderek olanaksız hale gelmektedir. Bunun bir sonucu olarak fertler arasındaki uyum bozulduğu gibi fertle kurum arasındaki uyum da bozulmaktadır.⁴⁵ Yani sosyal çözülme, eski olan yapının çözülüp yeni bir yapıya evrilemediği halidir. Yeni bir yapıya evrilmişse o yeni bir hale kavuşmuştur. Çözülme biter, yeni yapı üzerinden devam eder. Yani eski yapı çözülmüştür, yıkılmıştır. Yenisi ise olma aşamasındadır denilebilir.

Sosyolojide değişme kavramı kullanılmadan önce evrim, gelişme ve ilerleme gibi kavramlar kullanılmıştır. Bu anlamda Herbert Spencer toplumu bir organizma olarak kabul etmiş ve nüfus artışından dolayı karmaşık yapılara evrildiğini ileri sürmüş ve toplumların daha iyiye gittiğini iddia etmiştir. Yani karmaşık yapı daha gelişmiş, ilerlemiştir. Ancak başlangıçta pozitif anlamda kullanılan ilerlemenin zaman zaman öyle olmayacağı anlaşılmıştır. Çünkü her zaman yeni olan eskisinden iyi olmayabilir. Batı'daki her şeyin iyi gittiği düşüncesi 1914'te Birinci Dünya Savaşının meydana gelmesiyle sonuçlandı. İşte bunun gibi olayların patlak vermesinden dolayı ilerleme kavramı daha iyi bir durumu ifade ettiği için her toplumsal değişiklikte kullanılması uygun olmamış ve değişme kavramı tercih edilmiştir.⁴⁶ Gelişme de değişimi açıklamakta yeterli olmamıştır. Çünkü değişim daha kapsayıcıdır. Gelişme ise belli değişimler için kullanılabilir ve aynı zamanda normatiftir.⁴⁷ Değişim, belli bir yapı içinde meydana gelmektedir. Yapı içerisinde ona anlam kazandıran değerleri, davranış

⁴⁴ Mimar Türkkahraman-Hüseyin Tutar, "Sosyal Değişme, Bütünleşme ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür ve Anlayışların Yeri ve Önemi", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2009, C. 1, S. 1, s. 6. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/201485> (Alıntı Tarihi: 28.01.2022).

⁴⁵ Mustafa Tekin, "Mevlana Celaleddin Rumi'nin Eserlerinde Sosyal Bütünleşme ve Sosyal Çözülme Bağlamında Din", *İstem Dergisi*, 2007, S. 10, s. 47. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/260742> (Alıntı Tarihi: 09.10.2021).

⁴⁶ Bilgin, *Bizi Kuşatan Toplum-Sosyolojiye Giriş*-, ss. 138-140.

⁴⁷ Lütfi Sunar, *Değişim Sosyolojisi-Kavramlar, Kuramlar, Yaklaşımlar*-, s. 12.

kalıplarını, toplumsal örgütlenme gibi çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Değişim, bunların birkaçında gerçekleşen farklılaşmanın toplumsal yapıya olan etkisidir. Toplumsal yapı içinde değişim toplumun vazgeçilmez karakteristiğidir. Tüm yaşamı etkiler.⁴⁸ Bu durumda toplumsal değişmeyi toplumsal yapının bazı unsurlarının ya da tümünün zaman sürecinde bir durumdan bir başka duruma geçişi, toplumun yapısal, kültürel, kurumsal ve davranışsal farklılaşması olarak tanımlamak yerinde olur.

Toplumsal değişimin temelinde insan-insan ve insan-doğa şeklinde iki çatışma vardır. Vahşi doğada yaşayan ilk insanlar, yaşamlarını sürdürmenin derdindeydi. Yani insan-doğa çatışması insanın doğayla mücadelesidir. İnsanın topladığı yiyeceği biriktirmesiyle de insan-insan çatışması başlar. Depoda malı olanlar artık olmayanlar üzerinde egemenlik kurmaya başlar. Ardından teknolojinin de gelişimiyle insan-insan çatışması büyür ve tüm toplumu hatta dünyayı etkiler. Yani toplumsal değişim, temelinde teknolojik değişim olan, insanların arasındaki ilişkinin değişimidir.⁴⁹

Değişimle ilgili kuramlar vardır. Bu kuramlar: Büyük boy kuramlar, orta boy kuramlar, küçük boy kuramlar olarak üç gruba ayrılabilir.⁵⁰ Büyük boy kuramlarda, değişim bir toplumu büyük ölçüde değiştirir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçmek gibi değişimler büyük değişimlerdir. Orta düzeyde değişim ise toplumsal yapıda farklılaşmadır. Nüfus, siyasal yapı gibi değişimlerdir. Kurumların karşılıklı etkileşiminden doğan değişimler ise küçük değişimlerdir.⁵¹ Büyük boy kuramlar: Organizmacı modeller, evrimci modeller, diyalektik modellerdir. Orta boy kuramlar: Yapısal fonksiyonalist modeller, çatışma modelleridir. Küçük boy kuramlar ise etkileşimci modellerdir ve değişmeyi psikolojik öğelere bağlarlar.⁵² Organizmacı modeller kültürü, canlı organizmalar gibi doğan, büyüyen ve ölen varlıklar olarak ele alırlar. Bu anlamda İbn Haldun'a göre sosyal değişim, bedevi ve hadari toplumlar arasında meydana gelen gelgitler, kuruluş ve çöküşlerden kaynaklanmaktadır. Temel

⁴⁸ Mehmet Erkol-Meryem Şahin, "Üniversite Öğrencilerinin Aile Değerlerinin İncelenmesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, S. 67, ss. 103-104. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1243997> (Alıntı Tarihi: 28.01.2022).

⁴⁹ Emre Kongar, *Toplumsal Değişim Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, 2010, s. 23.

⁵⁰ Aydın, *Değişim Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul, 2017, s. 90.

⁵¹ Sunar, *Değişim Sosyolojisi-Kavramlar, Kuramlar, Yaklaşımlar*-, ss. 3-4.

⁵² Kongar, *Toplumsal Değişim Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, s. 58.

dinamik ise asabiyet yani dayanışma ruhudur.⁵³ Aynı şekilde Oswald Spengler de uygarlıkların yaşam döngülerinin insanın gelişim dönemlerine benzediğini söyler. Uygarlığın erken dönemleri insanın çocukluk dönemidir. Toplum ve din ortaya çıkar. Gençlik döneminde aklın üstünlüğü vardır ve bilimin en çok geliştiği dönemdir. İnsanın yaşlılık dönemi gibi uygarlık artık çökmeye başlar.⁵⁴

Evrimci modeller ise insanlığın doğrusal bir çizgide ilerlediği ana fikrine dayanır.⁵⁵ Auguste Comte'a göre toplumlar entelektüel güç (bilgi paylaşımı) temelinde basitten karmaşığa doğru teolojik, metafizik ve pozitif aşamalardan geçmektedir. Pozitif toplum son duraktır ve geri dönüşü yoktur.⁵⁶ Herbert Spencer'ın evrimci anlayışında ise toplumlar az karmaşık olandan çok karmaşık olana doğru ilerler. Geçmiş toplumlar homojenken, modern zamanla birlikte heterojen hale bürünmüştür.⁵⁷

Diyalektik model örneği olarak Karl Marx'a göre çatışan sınıflar değişime sebep olur. Marx toplumun yapısını ekonomik ilişkilerin belirlediğini söyler. Toplumun maddi üretim olanakları ve araçları gelişir ve önceki olanak ve araçlarına göre kurulan düzenle çatışma yaşar. Kölelik, derebeylik, burjuva, komünist toplum insanlık tarihinin üretim güç ve biçimlerinin belirlediği kaçınılmaz aşamalarıdır.⁵⁸ Bu aşamalar üretim biçimlerini meydana getirir. Çeşitli ilerlemelerle toplumdaki üretim güçleri uyumsuzluk yaşar. Bu uyumsuzluk huzursuzluğa yol açar ve üretim biçimi değişmeye zorlanır, ardından toplumsal devrim gerçekleşir. Bir sınıfın başka sınıfı sömürmesi uygarlığın temelidir ve bütün insanlık bu şekilde gelişmiştir.⁵⁹ Tarihte üretim biçimlerinin diyalektik olarak birbirini takip ettiğini söyler. Bu ilerlemede motor sınıf çatışmasıdır. Üretimi elinde bulunduranlar ve bulundurmayanlar arasında sürekli olan çatışma değişime sebep olmaktadır.⁶⁰

Orta boy kuramlardan yapısal-fonksiyonalist modele göre her yapı, bir fonksiyona sahip olduğu için gelişir. Yapılar fonksiyonları değil fonksiyonlar yapıları

⁵³ Aydın, *Değişim Sosyolojisi*, s. 108.

⁵⁴ Sunar, *Değişim Sosyolojisi-Kavramlar, Kuramlar, Yaklaşımlar*-, s. 145-146.

⁵⁵ Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, s. 88.

⁵⁶ Aydın, *Değişim Sosyolojisi*, s. 92.

⁵⁷ Sunar, *Değişim Sosyolojisi-Kavramlar, Kuramlar, Yaklaşımlar*-, s. 83.

⁵⁸ Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, s. 129.

⁵⁹ Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi: Kurumlara Başlangıç Çerçevesinde Bir Çalışma*, s. 88.

⁶⁰ Sunar, *Değişim Sosyolojisi-Kavramlar, Kuramlar, Yaklaşımlar*-, s. 112.

yaratır. İnsan ağız olduğu için konuşmaz, konuşma fonksiyonunu yerine getirmek amacıyla ağız gelişmiştir. Talcott Parsons'ın değişme modeli farklılaşma fikrine dayanır. Herhangi toplumsal birim farklılaşmamış bir yapıya sahipken, farklılaşma süreciyle birlikte çeşitli fonksiyonlar kendi yapısal birimlerine sahip olurlar. Örnek olarak; bir zamanlar aile içerisinde meydana getirilen imalat artık fabrikalar yoluyla sağlanmaktadır.⁶¹ William Ogburn, Sosyal Değişme adlı çalışmasında toplumu, durağan-değişen olarak ayırır. Ogburn'a göre, sosyal değişme kültürel evrimin bir sonucudur. Bir kültürün maddi olan ve maddi olmayan unsurları arasında bir boşluğun ortaya çıktığını ve aralarında yeterli bir bütünleşme olmadığını vurgulamak için kültürel gecikme kavramını geliştirir. Kültürel gecikmeye yol açan pek çok örnek vardır. Her alanda görülen kalıplar, yüzlerce yıl önceki sosyal durumlar için bulunmuş olup günün koşullarına artık uymamaktadır. Kentlerin, devletlerin ve ulusların bugünkü sınırları eski arabalarla yapılan ulaşım, köy nüfusuna ve ekonomisine uygun düşecek şekilde çizilmişti. Sosyal icatların sosyal koşullara ayak uyduramaması toplumun dengesinde bozulmalara yol açacaktır.⁶² Toplumsal yapılar genellikle bir denge halindedir. Toplumda dengeyi bozan değişmeler, bu dengeyi yeniden sağlayacak, telafi edici değişimleri doğurmak eğilimindedirler.⁶³ Toplumsal değişmeyi kendi başına ele almak zordur. Durağanlıkla değişim ve süreklilikle değişim bir arada açıklanmalıdır. Buna göre değişme olasılığı toplumsal hayatın her alanında olabilir. Ama toplumsal hayatın esas kısmı toplumsal yeniden üretimdir. Bu yüzden değişme ve süreklilik birbiriyle doğrudan bağlantı halindedir. Bu anlamda aile hem geleneğin en önemli ürünü ve kurumu hem de taşıyıcısıdır denilebilir.⁶⁴

Küçük boy kuramlar ise grupsal modeller ve bireysel modeller olarak ikiye ayrılır. Grupsal model örneklerinden J.L. Morenonun sosyometrisi vardır. Sosyometri grup içindeki insanların davranışlarının ölçümüdür. Moreno, toplumu atomlardan

⁶¹ Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, ss. 153-156.

⁶² Emine Öztürk-Ahmet Emin Seyhan, "Maddî Terakki, Kültürel Değişme, Gecikme ve Kültürel Buhranlarımız", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, S. 5, s. 45. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/180039> (Alıntı Tarihi: 15.01.2022).

⁶³ Erkan Perşembe, "Toplumsal Değişme ve Din İlişkileri Üzerine", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, C. 5, S. 5, s. 175. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188742> (Alıntı Tarihi: 20.02.2022).

⁶⁴ Berivan Vargün-Üzeyir Tekin, "Aile Kurumu Çerçevesinde Töre ve Namus Cinayetleri", *Muhafazakar Düşünce Gelenekten Geleceğe, Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 2012, C. 8, S. 31, s. 115.

meydana gelen bir madde gibi düşünür. Toplumun atomu birey değil, duygusal anlamda bağlı olunan kişilerdir. Yeni doğan bebek ile ebeveynleri arasındaki ilişki ilk toplumsal atomdur. Zamanla genişler ve değişime uğrar. Bireysel model düşünürlerinden Everett Hagen, yaratıcı kişiliğin ortaya çıkmasıyla teknolojik gelişme ve ekonomik büyümenin sağlandığını böylece toplumsal değişimin meydana geldiğini söyler. Yaratıcı kişilik, tarihsel bir gelişimdir. Bu gelişim sırasıyla otoriterlik, statüye duyulan saygıda yok olma, geriye çekilme ve son aşama yaratıcılık şeklindedir. Otoriter kişilik geleneksel toplum tipidir. Bazı yeniliklere karşı bu tipin endişesi artar ve otoriterliği besler. Endişenin artmasıyla birlikte toplumdaki statü düzeni bozulabilir. Böylece otoriteler geriye çekilebilir ve statülerini kaybedebilirler. Bu başarısızlıktan dolayı kişiler çocuklarında belli davranışlar geliştirirler. Çocuklar yaratıcı kişilikler kazanırlar.⁶⁵

Değişim insan iradesinden bağımsız değildir. Değişimin kendine göre amacı vardır. Bireyi ve toplumu kendine göre şekillendiren ve bu yüzden yeniden kendi nesnesi haline getiren bir değişim içinde olduğumuz söylenebilir.⁶⁶ Sosyal değişim, çok boyutlu bir etkileşim sürecidir. Her öge birbirini etkiler ve değişime sebep olur.⁶⁷ Toplumsal değişime yol açan nedenler maddi ve düşünsel faktörler olarak iki genel başlığa ayrılabilir. Maddi faktörler; doğa olayları ve insandan kaynaklanan sebeplerdir. Doğal afetler toplumsal değişimde önemli bir role sahiptir. Bir bölgede meydana gelen göç, birçok can kaybına sebep olduğu gibi ekonomik anlamda sıkıntılara da sebep olabilmektedir. İnsanın tabiatla baş edebilmesi için bilim ve teknik anlamda gelişimi önemlidir. Çok genel anlamda sosyal değişimin en önemli sebebinin bilgi artışı olduğu söylenir. Örneğin avcı-toplayıcı toplumdan ziraat tekniklerinin gelişimi sonucu yerleşik hayata geçilmiş, bununla birlikte bina yapımı gibi bir uzmanlık alanı ortaya çıkmıştır. Düşünsel faktörler ise büyük fikirlerdir. 18. yüzyıldaki Aydınlanma Felsefesi, Fransız Devrimi için uygun bir ortama sebep olmuştur.⁶⁸ Toplumsal değişimin temelinde belli bir toplumda ya ideolojik ya da teknolojik değişim yatar ve bu ikisi birbirini etkiler. Türkiye açısından toplumsal değişim iç ve dış ögelerle olmuştur. İç ögeler ve dış ögeler arasındaki etkileşim sonrası ideolojik

⁶⁵ Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, ss. 217-220.

⁶⁶ Arslan, “Yeni Bir Sosyal Dünya İçin Eve Dönüş”, s. 293.

⁶⁷ Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, s. 282.

⁶⁸ Bilgin, *Bizi Kuşatan Toplum-Sosyolojiye Giriş*, ss. 142-144.

güdümler ve toplumsal, ekonomik değişimler arasında oluşan ilişki şeklinde iki süreç vardır. Her iki sürecin temelinde de teknoloji-ideoloji dengesizliği söz konusudur.⁶⁹

Toplumsal değişmeyi etkileyen bazı unsurlar vardır. Bunlar: Coğrafya, demografi, teknoloji gibi etkenlerdir. Toplumsal yaşamdaki ilk büyük ölçekli değişimler fiziksel çevrede meydana gelmektedir. Daha dağlık bölgelerde veya soğuk bölgelerde yaşayan insanların değişime fazla açık olmadıkları ancak ılıman iklimde yaşayan insanların, değişime daha kolay uyum sağladıkları söylenebilir. Yahut ani bir göç yaşayan bir toplumun değişimi hızlı olacaktır. Üçüncü olarak teknolojinin hayatımıza girişi de önemli ölçüde değişime sebep olmuştur.⁷⁰

Asırlardır devam eden değişimlerden aile de etkilenmiştir.⁷¹ Çünkü aile durağan bir sistem değildir.⁷² Aile kurumu farklı yer ve zamanlarda farklı görünümler taşır. Bunun sebebi içinde bulunmuş olduğu kültürlerin farklılığıdır. Toplumsal yapılardaki değişimlerle birlikte diğer kurumlar gibi aile de değişime uğramaktadır.⁷³ Aile kurumu tarihsel süreç içerisinde her dönem anne, baba ve çocuklardan oluşan bir sosyal yapı olmamıştır. Tarih öncesi dönemde, bugünkü anlamıyla bir aile kurumundan söz edilemeyebilir. Ailenin tek eşlilik ve çok eşlilik gibi biçimleri olmuştur. Ailenin büyüklüğü ya da yapısı değişikliğe uğradığı gibi, toplum içindeki işlevi de sürekli değişmiştir.⁷⁴ İnsanlık tarihinin geçirdiği üretim sistemi aileyi de doğrudan etkilemiştir. Avcı ve toplayıcı topluluktan, üretim aracının toprak olduğu tarım toplumuna, sanayi devrimiyle üretim aracının fabrika olduğu sanayi toplumuna, teknolojik gelişmelerle beraber enformasyon devrimi ve bilginin büyük sermaye olduğu sanayi sonrası topluma geçmiştir. Aile bu süreçlerden doğrudan etkilenmiş ve sürekli değişime uğramıştır.⁷⁵

⁶⁹ Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, s. 372.

⁷⁰ Sunar, *Değişim Sosyolojisi-Kavramlar, Kuramlar, Yaklaşımlar*-, s. 19-20.

⁷¹ Eyce, “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”, s. 226.

⁷² Nurşah Doğan Bulut-Aşkın Asan, “Evli Bireylerin Aile Yaşam Döngüsü Basamaklarında Algıladıkları Stres ve Aile Stretörleri İle Başa Çıkma Yöntemlerinin İncelenmesi”, *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi*, 2020, C. 3, S. 1, s. 64. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1096974> (Alıntı Tarihi: 05.06.2021).

⁷³ Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, s. 40

⁷⁴ Topses, *Kurumlar Sosyolojisi*, s. 123.

⁷⁵ Köse, “Geçmişten Günümüze Aile”, s. 15.

Modernleşmenin getirmiş olduğu özellikle hızlı kentleşme, iç göç ve sanayileşmenin etkisi aile kurumunun koruyuculuk, ekonomik dayanışma, eğitim gibi temel işlevlerini etkilemiştir.⁷⁶ Dünya hızla değişmekte ve bu değişimler giderek hızlanmaktadır. Günümüzde ise sanayi ötesi toplumlardan söz edilmekte ve buna bağlı olarak yeni aile türleri ortaya atılmaktadır.⁷⁷ Tek ebeveynli aile biçimleri ortaya çıkmaya başlamıştır.⁷⁸

Türkiye’de aile yapısının değişimini etkileyen nüfusun sayısal büyüklüğü, yerleşim yerlerine göre dağılımı, doğurganlık seviyesi, kadının toplumsal konumu, toplumun zihniyet yapısı önemli değişimlere uğrayarak aile yapısının dönüşmesine sebep olmuştur.⁷⁹ Toplumsal değişimle birlikte aileye ilişkin değer kalıpları değişmekte, süreç içerisinde farklı anne-babalık modelleri ortaya konulmaktadır.⁸⁰

Toplumsal değişim sürecinde hukukun da oldukça etkili olduğu ifade edilebilir.⁸¹ Aileyle ilgili önemli alanlardan birisinin de hukuk olduğu gözden kaçmamalıdır. Hukuk, fertlerin ve toplumun ortak çıkarlarını sağlamak için konulan ve kamu otoritesince güvenceye alınmış olan kurallar bütünü veya belirli bir zamanda, belirli toplumdaki ilişkileri düzenleyen ve devlet zoruyla uyulan kurallar bütünü olarak tanımlanabilir. Her hukuk sisteminin amaçları vardır. Aile hukukunda amaç aileyi korumaktır. Anayasa’nın 41. maddesine göre aile, Türk toplumunun temeli olarak görülür. Eşler arasında eşitlik vardır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alır. Anayasanın 20. maddesinde ise herkesin aile hayatının gizliliğine saygı gösterilmesini isteme hakkına sahip olduğu belirtilmekte, özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine işaret edilmektedir. Bu maddelere bakıldığında bu amacın aileyi korumak olduğu görülmektedir.⁸²

⁷⁶ Celalettin Vatandaş, “Sekam Araştırması Bağlamında Türkiye’de Aile Yapısı ve Problemleri”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 50.

⁷⁷ Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, s. 45.

⁷⁸ Sözer, *Gelenekten Modernliğe İskenderpaşa*, s. 34.

⁷⁹ Bülent Kara-Seher Doğan, “Türk Aile Yapısında Boşanma Nedenleri- Aksaray İli Örneği”, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2018, C.1, S.2, ss. 50-51. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/570485> (Alıntı Tarihi: 19.01.2022).

⁸⁰ Ali Bayer, “Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık”, *Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2020, C.1, S.1, s. 44. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1435022> (Alıntı Tarihi: 19.01.2022).

⁸¹ Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*, s. 171.

⁸² Osman Çıtak, “Yürürlükteki Aile Hukuk ve Ailenin Geleceği”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkanlar-Çözümler)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 251-252.

1.3. Geleneksel Toplum ve Aile

Her toplum ve grupta bireylerin yaşayışlarında paylaştıkları, tekrarladıkları, başkalarının da yapmasını bekledikleri bazı sosyal davranış kalıpları vardır. Bu davranış kalıpları, kişiler onları ne kadar benimser ve tekrarlarsa o kadar yaygınlık kazanır. Zamanla o kalıplar kuşaktan kuşağa aktarılır ve insanlar arasında vazgeçilmez hale gelerek kökleşir. Kökleşen bu davranış kalıpları bir düzenin varlığının meşrulaştırılmasının en önemli yollarından biri olan ve tarihten süzülerek gelmiş birikimlerin geçerliliğini sağlayan geleneklerdir. Belli bir yolu izleme, belli bir çerçevede hareket etme veya daha önceden ortaya konulan bir şeyi devam ettirme anlamlarına da gelmektedir. Dolayısıyla gelenek, bir kimsenin bir şeyi algılaması, algıladığı şekliyle onu benimsemesi, tekrar tekrar yaparak alışkanlık haline getirmesi ve onu başkalarına aktarması süreçlerini kapsamaktadır.⁸³ Sosyolojik anlamda gelenek, bazı davranışsal norm ve değerleri benimseyen, geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle benimsenen ritüeller veya toplumsal pratiklerdir.⁸⁴

Genel olarak bir topluluğun kendinden önceki kuşaklardan devraldığı ve çeşitli yöntemlerle sonraki kuşaklara aktardığı her türlü maddi/manevi kurum ve uygulamalar biçimi olarak tanımlanan gelenek, toplumların ortak değerlerini, bilgi ve davranış kalıplarını oluşturmaktadır. Gelenekler bir yandan toplumların sürekliliğini sağlarken diğer yandan da toplumsal meşruiyetin kaynağı olmaktadır.⁸⁵ Gelenek, toplumda değerlerin en yavaş değiştiği ve eski toplumun devrettiklerini yenilerine bağlayan sosyal miras⁸⁶ olarak ifade edilebileceği gibi kuşaktan kuşağa aktarılan bir olgu olarak da tanımlanabilir. Her kuşakta geleneğin izleri, yansımaları görülmektedir. Çünkü gelenek insanlarda oluşan bir alışkanlık olup alışkanlık kuşaktan kuşağa aktarılır. Giddens'a göre gelenekte kutsanan şey, geçmiş değil, içerdiği bilgeliktir.⁸⁷ Gelenek körü körüne geçmiş takip etmek değil, geleceğimize ışık tutan bir mirastır.⁸⁸ Giddens geleneği yaratanın modernlik olduğunu söyler. Aynı şekilde modern öncesi dönemde,

⁸³ Taş, *Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri*, Alter Yay., Ankara, 2005, ss. 53-54.

⁸⁴ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay- Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, ss. 258-259.

⁸⁵ Faruk Turgut, "Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar", *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 2017, C. 1, S.1, s. 93. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/527373> (Alıntı Tarihi: 12.03.2021).

⁸⁶ Sözer, *Gelenekten Modernliğe İskenderpaşa*, s. 22.

⁸⁷ Ali Esgin, *Anthony Giddens Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 458.

⁸⁸ Sözer, *Gelenekten Modernliğe İskenderpaşa*, s. 26.

kabile toplumları ve sınıflara bölünmüş toplumlarda gelenek, toplumların temel yapısal ilkesi olduğunu ve geleneğin modern dönemde de yapısal ilke olarak ortaya çıktığını ancak içeriğinin değiştiğini iddia etmektedir. Giddens için geleneğin çözülmesi anlamına gelen bu durumda modern dünya, gelenekleri alternatif bilgi, değer ve ahlak normları olarak yeniden bağlamsallaştırmaktadır.⁸⁹ Geleneksel toplumda kişi toplumun içinde, toplumla birlikte vardır. Ancak modernizmin en ayırıcı vurgularından birisi olan “birey vurgusu” ile birey merkeze alınmıştır. Dolayısıyla insanlar toplumdan bağımsız hale gelmiş ve birey olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. O yüzden bireyselleşme, geleneğin sevmediği durumlardandır denilebilir. Çünkü insanlarla birlikte, bütün olarak var olmak kavramlarının yerini birey olmak almıştır.

Geleneğin en önemli vasıfları arasında süreklilik, istikrar, hiyerarşi, otorite, büyüklere ve geçmişe saygı, itaat ve kutsiyet gibi nitelikler yer almaktadır.⁹⁰ Gelenek tamamen geçmişe bağlılık değildir. O, çağa uygun hale getirilebilen, uygulanabilen, sürekli, istikrarlı, büyüklere ve geçmişe saygıyı önemseyen bir olgudur. Önemli olan sunulan bilgeliktir. Bu bilgelikten en iyi şekilde yararlanmaktır.

Geleneksel toplum genellikle endüstriyel, kentleşmiş yani modern topluma karşı kullanılır denilebilir. Modern olmayan döneme ait çok çeşitli toplumları bir arada harmanlayan geleneksel toplum, yargılayıcı bir terimdir ve genellikle olumsuz özellikler, geri, ilkel, bilimsel olmayan toplum özellikleri atfetmektedir.⁹¹ Sosyo-ekonomik yapısı itibarıyla, üyelerinin tabiatın kendilerine sunduğu mallardan doğrudan ihtiyaçlarını karşıladıkları ve onları işledikleri basit bir yapıya, kendi kendine yeterli bir ekonomiye ve arkaik bir teknolojiye sahip bulunan bazı topluluklar konu edilmektedir. Bu bakımdan da bazı iş kollarındaki uzmanlaşmaya rağmen, fazla gelişmemiş bir iş bölümü olan, üretimin son derece sınırlı olduğu, toplumun bizzat demografik yapısının ve sosyal hareketliliğin oldukça sınırlı bulunduğu bir toplum tipinden söz edilmektedir. Geleneksel toplum yapısında toplumsal organizasyonun genellikle akrabalık sistemi ve yaş gruplarına dayandığı ve içerisinde dini olanla sosyo-kültürel faaliyetlerin birbirine karıştığı, kutsalla sıkı bir bağlılığı söz konusudur. Böyle olunca toplumda kutsal ile kutsal dışı birbirine karışmış bir vaziyette olup, bütün

⁸⁹ Egin, Anthony Giddens Sosyolojisi, s. 459.

⁹⁰ Taş, Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri, s. 54.

⁹¹ Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, s. 259.

seviyelerde iktidar, aile, akrabalık ve tüm sosyal faaliyetler, aynı zamanda dini bir anlam taşımaktadır.⁹² İnsanlar toplumla bir bütün olabilmek için ortak bir değere ihtiyaç duymaktadır. Bu ortak değer genellikle din olduğu söylenilebilir. Çünkü din, insanları birleştirici özelliklere sahiptir.

Gelenek, süreç içerisinde dönemin yapısına, talep ve ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Bu yönüyle gelenek sadece tarihsel bir olgu olmamakta; aynı zamanda ailenin aktarımı neticesinde tarihe etki eden, onu oluşturan bir hale bürünmektedir. Gelenek ile tarih arasındaki işleyiş sürecinde aile, bir taraftan genel toplumsal gelenek sisteminin üreticisi olurken, diğer taraftan da oluşan sistemin taşıyıcısı, koruyucusu olmaktadır.⁹³ Bu bilgiler ışığında geleneksel aile yapılarını inceleyecek olursak; ilkin eski Türk aile sisteminin geniş aile tanımına girdiği görülecektir. Türk ailesinin genellikle geniş aile şeklinde olduğu söylenebilir. Zaten geleneksel geniş ailenin biraz da zorunluluktan şehirleşmenin yaygınlaşmadığı, kırsal yaşam tarzının hüküm sürdüğü ve özellikle sanayi öncesi toplumlara özgü olduğu görülür. Dededen başlayarak çocukları, gelinleri ve onların çocuklarını (torunları) kapsayan kalabalık bir nüfusun barındığı aile geleneksel aileyi anlatmaktadır.⁹⁴ Geleneksel aile “geniş aile”, “eski aile”, “köy/kır ailesi” gibi farklı şekillerde de isimlendirilebilir.⁹⁵ Bu aile tipinde geniş akrabalık bağları önemlidir ve üye sayısı oldukça fazladır. Evlendikten sonra bağların kopmaması için aileye yakın oturmak önemlidir. Kurumlar henüz yaygınlaşmadığı için geleneksel ailenin toplumsal birçok işlevi yerine getirdiği görülmektedir. Üretim bu işlevler arasında sayılabilir. Modern aile ile birlikte sadece tüketim işlevini yerine getiren bir yapıya dönüşen aile, geleneksel olarak hem üretim hem tüketim işlevlerinin gerçekleştiği aile tipi geniş ailedir. Ailenin işlevlerinden olan eğitim bu ailede hayatta kalma pratiklerinin, gelenek aktarımının, deneyim paylaşımının, dini bilgi ve pratiklerin öğretilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Bunların çoğu taklit ve sözel unsurlarla oluşmaktadır. Ailenin

⁹² Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 395.

⁹³ Turğut, “Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar”, ss. 95-96.

⁹⁴ İsmail Doğan, *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, Ankara Kültür Merkezi Yay., Ankara, 2009, s. 4.

⁹⁵ Şuayyp Özdemir-Ömer Torlak-Celalettin Vatandaş, “Türkiye’de Aile Yaşam Dönemleri ve Özellikleri”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkanlar-Çözümler)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 187.

güvenlik işlevi özellikle evin erkekleri tarafından sağlanmaktadır.⁹⁶ Modern/postmodern aile ile birlikte çocuğun toplumsallaşması kreş ve anaokullarına, eğitimi örgün eğitim kurumlarına, dini bilgi ve pratiklerin aktarımı örgün (okullar) ve yaygın (camiler) eğitim kurumlarına, meslek eğitimi, mesleki eğitim kurumlarına, deneyim aktarımı ise Youtube gibi sosyal mecralara havale edilmiştir.

Geleneksel aile yapısı içinde evin hâkimi baba veya varsa dededir.⁹⁷ Geleneksel ailede her şey ortaklaşa yapılır ve yine ekonomi de mülk de ortaklaşadır. Baba mülkünde birleşme mantığı vardır. Geleneksel aile içerisinde yaşa ve cinsiyete göre iş dağılımı yapılır. Buna bağlı olarak da bütün üyelerin rolleri bellidir ve belirgindir.⁹⁸ Geleneksel ailelerde kadın ve erkek arasında kesin bir iş bölümü vardır. Kadın, ev işleri ve çocuklarla ilgilenirken, erkek dışarıdaki işlerle uğraşmaktadır. Geleneksel ailede en az üç nesil bir aradadır. Ailede iş bölümü hiyerarşik bir düzen içerisindeydir. Erkek kadından, yaşlı gençten, evli olan evli olmayandan, çocuğu olan çocuğu olmayandan üstün konumdadır.⁹⁹ Bunun yanında üreme yoluyla neslin devamını sağlama, çocuğun toplumsallaşması ve eğitimi, aile üyelerinin psikolojik tatmini, ekonomik birim olması, itibar sağlayıcılığı gibi çeşitli işlevlerin de bu aile tarafından yerine getirildiği görülmektedir.¹⁰⁰ Aile üyelerinin eğitimi aile içinde verilmektedir. Çocuk yetiştirmede sadece ana-baba sorumlu olmamakta, aile içi ağ sayesinde aile üyelerinin toplumsallaşması da sağlanmaktadır.¹⁰¹ Geleneksel kültürde çocuk eğitimini yaşlılar kontrol eder. Çünkü bu toplumda bilgi deneyimle elde edilir ve yaşlı insanlar bilge kabul edilir.¹⁰² Geleneksel ailede kimlerden olduğu kişinin statünde belirleyicidir.¹⁰³ Geleneksel aile kalabalık olarak aynı evde yaşayan ailedir. Dolayısıyla kişiler birbirlerine, çocuklarına özel olarak vakit ayırmakta zorlanırlar. Erkek otorite hâkimdir. Bu yüzden kadının çok fazla söz hakkı olmadığı görülmektedir. İş bölümünde kadın dışarı işlerine yardım ederken, erkek ev işlerine yardım etmemektedir denilebilir.

⁹⁶ Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, ss. 49-50.

⁹⁷ Kasapoğlu vd., *Aile Sosyolojisi*, s. 247.

⁹⁸ Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, s. 50.

⁹⁹ Eyce, “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”, s. 229.

¹⁰⁰ Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, s. 50.

¹⁰¹ Erkol-Şahin, “Üniversite Öğrencilerinin Aile Değerlerinin İncelenmesi”, s. 104.

¹⁰² Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*, s. 100.

¹⁰³ Özdemir-Torlak-Vatandaş, *Aile Yaşam Döngüsü ve Tüketim*, s. 38.

1.4. Modern Toplum ve Aile

Modern toplumu anlayabilmek için öncelikle modern kelimesinin anlamına bakmak gerekmektedir. Modernus ilk olarak Latince biçimiyle M.S. 5. yüzyılın sonuna doğru Romanın putperestlik geçmişini Hıristiyanlığın resmen kabul edildiği dönemden ayırmak amacıyla kullanılmıştır. Bugüne kadar modern terimi belli bir anlam değişimine uğramıştır. Artık modern denildiğinde “eskiden yeniye geçiş” vurgusu yapılmaktadır. Düne ait olmayandır.¹⁰⁴ Modern şimdiki çağda olan veya buna ait anlamlarına da gelmektedir.¹⁰⁵ Geleneksellikten modernliğe geçişte, eski ile yeni arasında ayırım vardır. Modernitenin ilerleme ilkesi, modern olmayan toplumdan sanayileşmenin yaşandığı topluma geçiştir.¹⁰⁶ Modernlik ise eskinin dışlanmasıdır. Kendisi dışındaki gelenekseldir.¹⁰⁷ Modernlik; insanlığın o güne kadar yaşadıklarından farklı bir inanma, bilme, düşünme ve yaşama biçimidir. Gelenekten kopuştur. Çağa uygun olandır.

Modernite Rönesans’la tarihlenen, Aydınlanma ile gerçek ideolojisine ulaşan yeni bir durumdur. Bu açıdan bakıldığında şu tarihsel sınıflandırma rahatlıkla yapılabilir: i. Rönesans’tan sanayi devrimine kadar olan; ii. Sanayi devriminden 20. yüzyılın ikinci yarısının son çeyreğine kadar olan ve iii. 20. yüzyılın ikinci yarısının son çeyreğinden de günümüze kadar olan modernizm/modernite.¹⁰⁸

Modernleşme karmaşık bir süreçtir. Tek bir faktöre indirgemek zordur.¹⁰⁹ Modernleşme on yedinci yüzyılda Avrupa’da başlayan ve neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan bitmemiş bir deneyimler bütünüdür.¹¹⁰ Büyük keşifler, sanayileşme, demografik çalkantılar, kitle iletişimin yaygın hale gelmesi gibi kaynakların sürekli bir oluş içerisinde olmasıdır.¹¹¹ Modernleşme, modern zihniyete uygun olarak

¹⁰⁴ Muharrem Sevil, *Türkiye’de Modernleşme ve Modernleştiriciler*, Vadi Yayınları, Ankara, 2005, ss. 15-16.

¹⁰⁵ Sözer, *Gelenekten Modernliğe İskenderpaşa*, s. 41.

¹⁰⁶ Dikeçli, “Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu”, s. 26.

¹⁰⁷ Fahrettin Altun, *Modernleşme Kuramı*, Küre Yayınları, İstanbul, 2011, s. 10.

¹⁰⁸ Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, çev. Ümit Altuğ-Bülent Peker, İletişim Yay., İstanbul, 2013, s. 29.

¹⁰⁹ Altun, *Modernleşme Kuramı*, s. 150.

¹¹⁰ Sevil, *Türkiye’de Modernleşme ve Modernleştiriciler*, s. 11.

¹¹¹ Altun, *Modernleşme Kuramı*, s. 11.

toplumun biçimlenmesidir.¹¹² Toplumsal hayatın tüm alanlarında sürekli bir değişime sebep olur.¹¹³

Modernizmin olmazsa olmaz parametrelerine bakılırsa; ilk olarak akıl ve ikinci olarak bilim sayılabilir. Üçüncüsü bireycileşme/bireyselleşmedir. Bireycileşme/bireyselleşme ise genel anlamıyla bireyin önemini ve çıkarlarını vurgulayan fikirlere, öğretilere ve felsefelere karşılık gelmektedir.¹¹⁴ Bireycilik birçok insana göre modern uygarlığın en büyük kazanımıdır. Çok az sayıda insanın bu kazanımı terk edebileceği vurgulanır. Dahası çoğu kişi yetersiz bireycileşmeden söz eder ve ekonomik düzenlemelerin, aile yaşamı modellemelerinin, geleneksel hiyerarşi anlayışının kendimiz olma özgürlüğümüzü sınırladığı düşüncesindedir.¹¹⁵ Buna karşılık Bellah ve arkadaşları sınırların aşıldığı aşırı Amerikan bireyciliğinin toplumun ahlaki bütünlüğünü yok etmeye başladığını iddia etmektedirler.¹¹⁶ Bir takım düzenlerin bizi sınırlarken dünyayı ve toplumsal hayatı anlamlandırdığı ama dünyanın büyüünün çözülmesiyle her şeyin araçsallaştığı ve uğrunda ölünecek herhangi bir değer kalmadığı da ifade edilmiştir.¹¹⁷ Eskiden insan toplumun içinde varken artık birey olarak vardır denilebilir.

Dördüncü olarak ulus-devlet ve yurttaşlık parametresi sayılabilir. Geleneksel devlet biçimi feodal yapılar/serfler ve imparatorluklar iken modern dönemin devlet biçiminin egemen formu ise ulus devlettir.¹¹⁸ Toplumlarda feodal beylere aidiyet duyma ve dine bağlılık yok olunca devleti meydana getiren insanların hangi unsurlarla bir arada tutulabileceği düşüncesi, millet/ulus denilen, Anderson'a göre hayali olarak kabul edilen birlikteliği doğurmuştur. Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur, aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir.¹¹⁹ Yani burada kastedilen Türk ulusu denildiğinde aynı mekânı paylaşmasa da ortak düşünceye sahip kişilerin bir arada olmasıdır. Bu durumda ulus inşa edilmiş

¹¹² Sözer, *Gelenekten Modernliğe İskenderpaşa*, s. 48.

¹¹³ Altun, *Modernleşme Kuramı*, s. 109.

¹¹⁴ Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, s. 73.

¹¹⁵ Charles Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları*, çev. Uğur Canbilen, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2011, s. 10.

¹¹⁶ Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, s. 74.

¹¹⁷ Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları*, ss. 11-12.

¹¹⁸ Şahin Köksal, *Ulus Devlet*, YeniYüzyıl Yay., İstanbul, 2009, ss. 125-128.

¹¹⁹ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev. İskender Savaşır, Metis Yay., İstanbul, 2017, s. 20.

bir kategori olmaktadır ve modernidir.¹²⁰ Çünkü endüstrileşme ile uluslaşma arasında Gelner doğrudan bir bağ kurmaktadır. Gelner ulusun oluşumunu endüstrinin ortaya çıkışının zorunlu bir sonucu olarak görür.¹²¹

Beşinci olarak ise bürokrasiyle yönetim sistemlerinin aklileştirilmesi gelmektedir. Ardından sekülerleşme ve laiklik sayılabilir. Sekülerleşme insanın yapıp etmelerinde dini esas almaması ve dünyevileşme anlamlarında kullanılmaktadır. Laiklik ise devlet yönetiminde dinin esas alınmamasıdır.

Modern, modernlik, modernite modernizm ve modernleşme kavramları Batı toplumlarının yaşadığı süreci anlatan bir hikâyedir. Hatta ünlü sosyal bilimci Habermas'ın ifadesiyle bir projedir: Ağırlıklı olarak Batı toplumlarının hikâyesini yansıtan bir proje. Batı dışı toplumların hikâyesi ise modernleşme kelimesiyle izah edilebilir. İkisi de farklı ideallere sahiptir. Batı; modernliğin ortaya koyduğu yaşam biçimi ve standartlarına er veya geç tüm dünyanın ulaşması gerektiği inancını biraz da batı merkezli bir bakışla içerisinde taşımaktadır. Doğu ise; modernliği ulaşılması gereken bir ideal olarak görmektedir. Modernlik Batı'da ortaya çıkmış diğer toplumlara ihraç edilmiş ya da batı dışı toplumlar tarafından ithal edilmiştir. Bu sürece modernleşme adı verilmektedir. Batı toplumlarının modernleşme hareketleri alttan yani tabandan gelen toplumsal hareketlerdir. Ancak batı dışı toplumlara bakıldığında modernleşme hareketleri jakoben bir bakış açısıyla, tepeden inmeci olarak gerçekleştirilen bir süreçtir. Aslında modernleşme tarihi sosyal değişimin tarihidir. Batı'da daha sağlıklı olarak işlerken batı dışındakiler için patolojik sorunlar çıkarmıştır. Modernleşme sürecinin Batı dışı toplumlardaki buyurgan tavrı terk edilip normal akışı içerisinde sürecin gelişmesi yolu benimsendiğinde patolojik sorunların azaldığı, değişimin yarattığı içsel sorunların ortaya çıkarak toplumun onlarla boğuşmak zorunda kaldığı görülmüştür.

Türk modernleşmesini imparatorluk ve imparatorluk sonrası olarak ayırmak, modernleşme sürecini daha iyi anlamayı sağlayacaktır. Osmanlı imparatorluğu, Batı karşısında siyasal bakımdan üstündü. Daha sonra savaşlar kaybedildikçe bu üstünlük azalmaya başladı. Akabinde Batının ekonomi ve teknoloji alanlarındaki üstünlüğünün

¹²⁰ Ozan Erözden, *Ulus-Devlet*, 12 Levha Yay., İstanbul, 2013, ss. 82-84.

¹²¹ Ernet Gelner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Büşra Ersanlı-Günay Göksu Özdoğan, Hil Yay., İstanbul, 2013, s. 118.

yadsınmaması ve geri kalmışlık bilinci birleşti. Bu duygu, ilerleme ihtiyacını doğurmaktaydı. Birçok düzenleme sonrası Cumhuriyet ile gerçek modernleşme süreci yaşanmaya başladı.¹²² Sanayi devrimi sonrasında endüstriyel üretimin sağladığı zenginlik, teknolojik gelişmelerle modernleşmek neredeyse zorunlu olmuştur. İbn Haldun'un da dediği gibi mağluplar galip olanları taklit ederler. Çünkü mağlup olanlar galip olanların galibiyetini haklı çıkartacak üstünlüğe sahip olduklarına inanırlar. Bugün de batı dışı toplumlar batıya öykünmekten başka bir şey yapamamaktadırlar.¹²³

Türk aile yapısında modernleşme etkileri Osmanlı'nın son dönemlerine kadar götürülebilir ama çok yönlü reform ve değişiklikler Cumhuriyet'le birlikte gerçekleşmiştir. Türk ailesi Cumhuriyetin modernleşme projelerinde de temel bir yapı taşı olarak düşünülmüştür. Özellikle medeni hukuk alanında yapılan düzenlemeler kadının erkeğin korumasına bağlı, toplum hayatının dışında tutulan, kapatılmış pozisyonunu tam tersine dönüştürmeye yönelik olmuş, bu anlamda aile içi ve dışı roller sistemini değiştirmek amaçlanmıştır. Bu çerçevede kanun kişilerin hak ve borçlarını, ailenin kuruluşunu, işleyişini ve sona ermesini, miras sorunlarını, mülkiyet ilişkilerini ve diğer hakları, kişilerin birbirleri ile olan ilişkilerini düzenleyen, büyük ölçüde aile yapısına dönük düzenlemeler ve kurallar bütünü olarak şekillenmiştir.¹²⁴ Yasa ile aile mallarının yönetimi ve ölümden sonra mal paylaşımında kadına erkekle eşit haklar tanınmış ve erkeğin çok eşliliği yasaklanmıştır.¹²⁵ Cumhuriyet dönemi ailede karakteristik değişme ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu aile batılılaşmanın zorladığı kültürel dönüşümleri yaşamakta ve modernleşmenin etkisiyle şekillenmektedir.¹²⁶ Geleneksel toplumda erkek otoritesi hâkimken, modern toplumlarda erkek, otoritesini kadın ve çocukla paylaşmaya başlamıştır.¹²⁷ Değişen hukuk sistemi, devleti kuran iradenin toplumu modernleştirme çabası ve iradesi toplumun modernleşmesine koşut olarak zaman içerisinde Türk ailesi de geleneksel

¹²² Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye'de Modern Aile Fikrinin Oluşması*-, s. 127.

¹²³ Sözer, *Gelenekten Modernliğe İskenderpaşa*, s. 185.

¹²⁴ Celalettin Çelik, "Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din, Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 2010, S. 8, s. 30. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/155404> (Alıntı Tarihi: 25.11.2020).

¹²⁵ Özkiraz-Arslanel-Şengül, "Gaziosmanpaşa Üniversitesi Öğrencilerinin Aile Kurumuna Bakışı", s. 252.

¹²⁶ İsmail Doğan, *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, s. 129.

¹²⁷ Canatan, "Müslüman Toplumlarında Aile Değerleri ve Çocuk", *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkanlar-Çözümler)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 136.

yapıdan modern bir yapıya geçmiş, üyeleri arasında etkileşimlerin, duygusal tatminin önemli olduğu bir forma bürünmüştür. Bu tarihten sonra ailedeki bu değişim sürekli olarak devam edecektir.¹²⁸

Modern sanayi toplumunun sosyal organizasyonu öylesine karmaşık bir yapıya bürünmüştür ki, onun tam bir tasvirini sunmak oldukça güçtür. Bu nedenle bu toplum tipini birçok sosyolog “karmaşık toplum” şeklinde adlandırmayı tercih etmektedir. Teknolojinin aşırı gelişimi, bu toplum tipine “teknolojik toplum”; kitle iletişim araçlarının son derece gelişmiş olması da onun “iletişim toplumu” diye karakterize edilmesine imkân vermiştir. Nihayet eğitim-öğretimin ve bilimin gelişip yaygınlaşması da onun “bilgi toplumu” şeklinde adlandırılmasına sebebiyet ve imkân vermektedir.¹²⁹ Modern toplum, tarımın başat üretim biçimi olmaktan çıkıp, sanayi üretiminin yoğun olarak gerçekleştiği toplumdur.¹³⁰ Modern bir toplum esnek bir toplumdur. Kentleşmenin, medya iletişiminin, yüksek okuma-yazma oranlarının, evrensel insani değerlerin önemli olduğu toplumdur.¹³¹ Modern toplum, insanın yaşamında ve bilincinde bir soyutlamaya gitmiştir denilebilir. Çünkü modernleşme süreci bireylerin epistemolojik ve psikolojik oluşumunda değişikliklere sebep olmuştur. Modernlik öncesi toplumlardaki yüz yüze ilişkiler artık sosyal konumlarının rollerini yerine getirmeye çalışan resmi görevliler arasındaki ilişkilere bırakmıştır.¹³²

Aletten makineye, el işçiliğinden makineleşmeye geçişle karakterize olan sanayi devriminin oluşturduğu bu yeni teknolojik çevrede insan, adeta tabiatı kendi ihtiyaçları, arzuları ve ihtiraslarına tabi kılmak eğilimindedir. Makine, elektrik, elektronik ve nükleer enerjilerin kullanılması sayesinde, yüksek bir üretkenlikle karakterize olan modern sanayi toplumunun iktisadî, bir üretim ekonomisi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³³ Artık köylerde ve kasabalarda yaşayanların şehirlere akın ettiği, toprağa ve soya bağlı toplumsal yapıların aşındığı, bir döneme girilmiştir. Kurumlar işlev ve yapı olarak değişmiş ve değişmektedir. İnsan ilişkileri de önemli ölçüde teknolojiye bağlı olarak değişmektedir. Modern sanayi toplumunun sosyal

¹²⁸ Kemal Sayar-Feyza Bağlan, “Modern Çağda Ailenin Dönüşümü”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkanlar-Çözümler)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 176.

¹²⁹ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 397.

¹³⁰ Sözer, *Gelenekten Modernliğe İskenderpaşa*, s. 34.

¹³¹ Altun, *Modernleşme Kuramı*, ss. 116-153.

¹³² Sevil, *Türkiye’de Modernleşme ve Modernleştiriciler*, s. 36.

¹³³ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 396.

organizasyonu da çok karmaşık bir yapıya sahiptir. Aile, akrabalık ve yaş grupları gibi unsurlar varlıklarını sürdürmekle birlikte eski fonksiyonlarının bir kısmını kaybetmişler ve yeni fonksiyonlar üstlenmişlerdir.¹³⁴

1990'larla hızlanan küreselleşme ile birlikte devam eden modernleşme süreci insanların aile yaşamına olan bakışını değiştirmiştir.¹³⁵ Sanayileşmenin ortaya çıkışıyla çok sayıda iş gücüne ihtiyaç duyulmuştur. Az masrafla çok ürün elde etme arayışıyla, ucuz iş gücü ihtiyacını karşılamak için çocuk ve kadınların da çalışması gerekmiştir. İnsanlar yeni iş umuduyla şehirlere göç etmeye başlamışlar ve artık yeni bir yaşam tarzı ortaya çıkmıştır.¹³⁶ Piyasa için üretim yapılması aile yapısını değiştirmiştir.¹³⁷ Kendisi için üretim yapan aile, başkaları için üretime başlamış ve dolayısıyla tüketicinin daha çok yapıldığı bir kurum haline gelmiştir denilebilir. Tarım toplumunda yani sanayi öncesinde geleneksel aile tipi vardı. Ancak sanayi devrimiyle birlikte aile yapısı değişmiş ve geniş aileden çekirdek aileye geçilmiş yani aile yapısında küçülme meydana gelmiştir. Ailenin yapmış olduğu fonksiyonları icra eden kurumların ortaya çıkmasıyla birlikte geniş ailenin işlevleri git gide azalmıştır. Ekonominin tamamen kurumsal işleyiş içerisine girerek ailenin üretimden kopması buna örnektir. Aile üyeleri fabrikaya gidince artık kendileri için değil, başkaları için üretim yapmaya başlamışlardır. Oradan almış oldukları ücretle de başkalarının yapmış oldukları ürünleri alarak döngüyü devam ettirmektedirler. Böylece aile üretim işlevini, tüketim işlevine dönüştürmektedir denilebilir.

Şehir hayatı, evlenen kişilerin artık büyük aileyle birlikte yaşamasının çeşitli sebeplerle zorlaşması, böylece çocukların evden ayrılması küçük aileyi ortaya çıkarmıştır.¹³⁸ Çekirdek aile olgusunu ilk kez sosyolog George Murdock kullanmıştır. Türkiye'de göç ve kentleşmenin etkisiyle 50'li yıllardan itibaren geniş ailenin çözülmesiyle çekirdek aile ortaya çıkmıştır.¹³⁹ Parsons'a göre çekirdek aile, sanayi toplumunun ihtiyaçlarına uyum sağlamaktadır. Endüstriyel ekonominin talep ettiği şekilde coğrafi ve ekonomik olarak yeterince küçüktür. Parsons için çekirdek aile,

¹³⁴ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 397.

¹³⁵ Dikeçligil, "Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu", s. 27.

¹³⁶ Bayer, "Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık", s. 38.

¹³⁷ Eyce, "Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı", s. 231.

¹³⁸ Eyce, "Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı", s. 231.

¹³⁹ Canatan, *Muhafazakar Endişe: Aile*, ss. 153-154.

uzmanlaşmış ailedir.¹⁴⁰ Modern ailenin “şehir ailesi”, “küçük aile”, “dar aile”, “çekirdek aile”, “çağdaş aile” gibi farklı kullanımları vardır.¹⁴¹

Aile, iş ve toplumsal ilişkilerdeki değişimleri, modernleşme sürecinin “tipik kurumsal değişimleri” şeklinde isimlendiren Smelser’a göre ailedeki değişim, ekonomik birlikteliğin parçalanmasıdır. Çekirdek aile bireyselleşmeye başlar. Babanın otoritesi azalırken, anne otorite artar.¹⁴² Dolayısıyla artık erkeklerin ev kontrolünü sağlayıcılıkları azalır.¹⁴³ Kadının konumunun değişmesi de aileyi ciddi anlamda etkilemiştir.¹⁴⁴ Pek çok çekirdek ailede bu yükü hafifletmek ve statükoyu devam ettirebilmek için çocuğun bakımı anneden alınarak kreşlere aktarılmıştır. Geleneksel ailenin çocuk bakımı, çocuğun sosyalleşmesi ve eğitimi işlevleri artık kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir.¹⁴⁵

Anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek ailenin ortaya çıkmaya başladığı dönem sanayi sonrası dönemdir. Yani modernleşme ile birlikte ailenin küçülmeye başladığı söylenebilir. Geleneksel geniş aile ve çekirdek aileyi ayıran en önemli özellikler, üye sayısındaki ve işlevlerindeki azalmadır. Çekirdek ailenin iki temel işlevi vardır: Türün devamının sağlanması için üreme işlevi ve aile üyelerinin psikolojik açıdan doyumunun sağlanmasıdır.¹⁴⁶ Modern aile üyelerinin kişisel memnuniyeti önemli olduğundan psikolojik aile adını da almaktadır.¹⁴⁷ Geleneksel kuşakta yaşlılar aile yaşamında söz sahibiyyken zamanla etkileri azalmaya başlamış ve kadın artık ev içinde “eş-anne” olma işlevine sahip olabilmıştır.¹⁴⁸ On dokuzuncu yüzyıla kadar bebeğin ruhsal bir yapısı olduğu hiç bilinmiyordu.¹⁴⁹ Öncesinde çocuklar belli bir yaşa kadar söz sahibi olamıyorken artık daha anne karnında evin

¹⁴⁰ Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, s. 50-51.

¹⁴¹ Özdemir-Torlak-Vatandaş, “Türkiye’de Aile Yaşam Dönemleri ve Özellikleri”, s. 187.

¹⁴² Sevil, *Türkiye’de Modernleşme ve Modernleştiriciler*, s. 46.

¹⁴³ Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması-*, s. 100.

¹⁴⁴ Firdevs Canbaz Yumuşak, “Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Romanında Aile Kurumu ve Ütopik Romanlarımızda Aile”, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 2012, S. 31, s. 157.

¹⁴⁵ Canatan, “Müslüman Toplumlarında Aile Değerleri ve Çocuk”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu*, Sekam Yay., İstanbul, 2012, s. 154.

¹⁴⁶ Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, ed. Nürşen Adak, *Değişen Toplumda Değişen Aile: Sosyolojik Tartışmalar*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012, s. 50.

¹⁴⁷ Sayar-Bağlan, “Modern Çağda Ailenin Dönüşümü”, s. 171.

¹⁴⁸ Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması-*, s. 101.

¹⁴⁹ Walter Benjamin, *Çocuklar, Gençler ve Eğitim Üzerine*, çev. M. Tüzel, Dost Kitabevi, Ankara, 2001, s. 71.

bireyi olarak görülmeye başlanmıştır. Çocuk artık ailenin merkezi olunca, anne-baba arasındaki iş bölümü değişmeye başlamıştır.¹⁵⁰ Evde eşine yardım eden, çocuklarına daha fazla vakit ayıran baba imajı ortaya çıkmıştır.¹⁵¹ Modern aile, bireyin daha fazla ön plana çıktığı ailedir. Çünkü artık kalabalık bir ev hayatı yoktur. Kişiler çekirdek ailesiyle daha fazla vakit geçirmektedir. Böylece birbirlerine özel olarak vakit ayırabilmektedirler. Eşler arası iletişim daha açık hale gelmektedir. İş bölümü ortaklaşa yapılmaya çalışılmaktadır.

1.5. Tranzisyonel Toplum ve Aile

Sözlük anlamına bakıldığında tranzisyonel, biçimden biçime giren, değişkenden geçiş anlamına gelmektedir. Ayrıca tıp terimi olarak: Genellikle kötü huylu tümörlere verilen ad olup, tespit edilip tedavi edilmediği durumlarda kas tabakasına ve buradan da çevre organlara ve tüm vücuda yayılma ihtimali bulunur.¹⁵² Kelime tıp terimi olarak “geçiş”, “değişme” anlamında da kullanılmaktadır. Gri ama siyahlaşabilir bir tümör varsa iyi de değil kötü de değil tranzisyonel tümör olarak kullanılmaktadır. Sosyolojide ise tranzisyonel toplum, geçiş toplumu olarak ifade edilmektedir. Ülkemiz gibi geleneksellikten modernliğe yönelmiş ancak ne tam anlamıyla geleneksellikten kopabilmiş ne de tam anlamıyla modernleşmiş aslında birinden ötekine hızlı bir geçiş süreci yaşamakla birlikte bunu tamamlayamamış olan toplumlar tranzisyonel toplum olarak adlandırılmaktadır.¹⁵³ Tranzisyonel toplum, geleneksel yaşam tarzından modern olana geçiş sürecindeki toplumlardır. Tranzisyonel toplum, modernlik özelliklerini ve geleneksel özellikleri bir arada barındıran ve bunun gerilimini yaşayan bir toplumdur. Ne tam moderndir ne tam gelenekseldir.

Tranzisyonel toplum, eklektik bir yapıya sahiptir. Özellikle ülkemiz gibi gelenekselden moderne hızlı bir geçiş süreci yaşamış ancak bunu tamamlayamamış toplumlar geleneksel ve modern kurumları bir arada barındırabildikleri gibi, modern

¹⁵⁰ Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*-, s. 99.

¹⁵¹ Bayer, “Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık”, s. 40.

¹⁵² Tuğrul Ertuğrul, Nevin Kurtde, “Tranzisyonel Epitel”, Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi, 2013, C. 8, S. 3, s. 241-247. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/33955> (Alıntı Tarihi: 01.05.2021).

¹⁵³ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 406.

kurumlar geleneksel ilişki biçimlerine ve geleneksel bir usule yönelebilmektedir. Bu yüzden de “tranzisyonel toplum” veya “geçiş toplumu” şeklinde isimlendirilmektedir.¹⁵⁴ Modernliğin akıntısına kapılan ve geleneksel yönleri çözülmeye yön tutan geçiş toplumu araftadır. Bir yandan modernleşmenin getirilerini içsel hale getirmeye çalışırken, diğer yandan modernlikle beraber gelen dönüşümlere uyum sağlamak durumundadır.¹⁵⁵

Her ne kadar toplumlar geleneksel değerlerini tamamen yitirmiş olmasalar da, artık geleneksel toplumun ayırıcı özelliklerine sahip olmadıkları da açıkça görülmektedir. Değişim konusunda bu toplumlar oldukça zorlanmakta, dolayısıyla da bocalamaktadırlar. “Eski” ile “yeni” ayrımı birçok toplumsal problemi de ortaya çıkarmaktadır.¹⁵⁶ Özellikle köyden kente geldikten sonra şehrin sosyal hayatına alışırken bireylere karşı tepkisel bir tavır hâkim olur.¹⁵⁷ Modernleşme sürecinin hızı, toplumsal yapının niteliği ile paralellik göstererek, değişimin boyutunu da etkilemiştir. Bu geçiş süreci her alanda olduğu gibi dini algı üzerinde de değişimlere neden olmuştur.¹⁵⁸ Bu toplumlarda din konusu oldukça karmaşık durumdadır. İnsanlar dini nereye yerleştirecekleri konusunda kararsız kalmıştır. Yani ferdi ve toplumsal hayatlarının neresine yerleştirecekleri konusunda sıkıntı yaşamaktadırlar. Tönnies’in ifadesiyle “cemaat” tipi ilişkilerden “cemiyet” tipi ilişkilere yönelmiş bulunan modern dünyanın en önemli sorunu uyum meselesidir ve tranzisyonel toplumlar bu süreci daha da sancılı yaşamaktadır. Tranzisyonel toplumda din artık geleneksel toplumdaki konumunda değildir. Bununla birlikte sanıldığından çok daha köklü bir varlık ve gerçekliğe sahip olmaya devam etmektedir. Zira bu toplumlarda din; tarihi, manevi ve sosyo-kültürel gerçeklikleriyle bütünlenmiş bir halde hayatiyet bulmaktadır. Geniş kitlelerin dünya görüşlerini belirlemekte ve onların hayatlarında denge unsuru olarak fonksiyon görmektedir.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 406.

¹⁵⁵ Altun, *Modernleşme Kuramı*, s. 153.

¹⁵⁶ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 407.

¹⁵⁷ Fatih Öztas-Abdullah Özbolat, “Kentlileşen Gelenek, Geleneklileşen Kent”, *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2019, C. 2, S. 2, ss. 176-189. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/908722> (Alıntı Tarihi: 05.10.2021).

¹⁵⁸ Ayşe Akkuş, “Taşra İş Yaşamında Kadın Dindarlığı: Karaman Örneği”, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Karaman, 2017, s. 45.

¹⁵⁹ Günay, *Din Sosyolojisi*, ss. 407-412.

Aile, geleneksel formdan dinamik bir forma ilerlemiştir.¹⁶⁰ Günümüzde aile küçülmüş (çekirdek) olsa da geleneksel geniş ailenin birtakım özelliklerini taşımaktadır.¹⁶¹ Zaten gelinen postmodern düzlemde gelenek ve modernlik tamamen birbirlerini dışlamak zorunda değildir düşüncesi egemendir. Modern toplumsal unsurlar içerisinde geleneksel unsurlar da bulunabilir.¹⁶² Medeni Hukuk'ta "Aile reisi erkektir" ifadesi kaldırılrsa da pratikte ataerkillik devam etmektedir.¹⁶³ Geleneksel yaşam tarzından moderne geçiş sürecindeki toplum olan tranzisyonel toplumda bu durum açıkça gözlemlenmektedir. Tranzisyonel toplum, modern ve geleneksel özellikleri bir arada barındıran ve bunun gerilimini yaşayan bir toplumdur. Eski yapı ve ilişki biçimlerinin yok olduğu ancak yeni ilişki biçimi ve yapıların oluşmadığı durumlar ise çözülme durumlarıdır. Toplumsal çözülme, toplumda kişiler ve topluluklar arasındaki amaçsal ilişkilerin bozulması veya bir insan topluluğunu oluşturan sosyal ilişkilerin, bütünlüğe zarar verecek biçimde gevşemesi durumuna işaret eder.

Sosyal çözülme olgusu ilk defa Emile Durkheim tarafından ortaya atılmıştır. Durkheim'e göre artan iş bölümü, kötü bir işbirliğiyle, toplumsal dayanışmanın azalmasına ve çatışmaya neden olmaktadır. Bazı kuralların ortadan kalkması, bireylerin uyum sağlamasını önler. Bu da bir karmaşaya neden olabilir. Durkheim, sosyal sistemin elemanları arasındaki ilişkilerin bozulmasına "anomi" demektedir. Sosyal anominin nedenlerini Durkheim, esas itibariyle ani sosyal değişmelere bağlamış, iyi veya kötü olarak tanımlanabilecek krizler sonucu toplum karıştığında, kurumsal otoriteler, insanlar üzerinde etkili olmaktan, kontrol sağlamaktan geçici olarak yoksun kaldıklarını belirtmiştir. Sosyal çözülmenin ilk işareti sosyal bozulmadır. Sosyal bozulma, toplumun huzursuz olması, manevi değerlerin yitirilmesi ve gelecekte ümidini kesme durumudur.¹⁶⁴

Eskiden aile açısından kadın, erkek ve çocuğun bir tipolojisi vardı. Şimdi ise bu tipoloji net değildir. Tipolojiler de kendi içerisinde çalışan kadın, köylü kadın,

¹⁶⁰ Sayar-Bağlan, "Modern Çağda Ailenin Dönüşümü", s. 176.

¹⁶¹ Eyce, "Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı", s. 240.

¹⁶² Altun, *Modernleşme Kuramı*, s. 122.

¹⁶³ Canatan, *Muhafazakar Endişe: Aile*, s. 104.

¹⁶⁴ Türkkahraman-Tutar, "Sosyal Değişme, Bütünleşme ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür ve Anlayışların Yeri ve Önemi", s. 9.

öğrenci kadın gibi sınıflara ayrılmış gözükmektedir.¹⁶⁵ Geleneksel toplumda baba baskın roldedir ve gerek korkudan gerek saygıdan evde babanın lafının üzerine laf söylenemez. Ancak modern toplumda aile içerisinde anne de etkin hale gelmiş ve babayla rahat bir iletişimin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durumda erkek ebeveynin zaman zaman geleneksel tavırlar sergilediği zaman zaman da modern kodlara uyum sağladığı görülmektedir. Aslında bir bocalama söz konusudur. İşte tranzisyonel toplum denildiğinde geleneksel ve modernin ortasında yani geçiş döneminde olan bir toplumdan söz edilmektedir. Dolayısıyla arada kaldığı için geçiş toplumu denilmektedir. Çalışmanın nitel kısmında da görüleceği üzere orta kuşak nesil aslında geçiş dönemi ailesinin; yani tranzisyonel toplumun özelliklerini göstermektedir.

Aile içerisinde özellikle babanın bocalaması birçok problemi ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun aile içi çatışmalara sebep olduğu söylenilebilir. Hem anne hem baba her zaman modern tavırlarda kalmayıp geleneksel kodlarına dönüş yapabiliyor. Erkeğin otorite isteği eşler arasında anlaşmazlığa sebep olduğu gibi ebeveyn ile çocuk arasında da uyuşmazlığa sebep olabiliyor.

Özellikle kırsal kesimlerde örneğin, erkeğin ev işlerinde ailesinin yanında eşine yardım etmeyip geleneksel bir tavır sergilemesi, tek kaldıkları zaman eşine yardım etmesi aile içi gerilimin sebebi olarak görülebilir. Başka bir örnek, eşinin habersiz alışveriş yapasına izin vermeyerek geleneksel bir tavırda olan erkek, geceleri bebek bakımında eşine yardım ederek modern bir davranış gösterebilmektedir. Görüldüğü gibi erkek bocalamaktadır ve tam olarak nereye uyum sağlayacağına karar verememiştir. Doğal olarak bu durum eşler arasındaki tartışmaların, anlaşmazlıkların zeminini oluşturmaktadır denilebilir.

Ebeveyn-çocuk çatışmasında ise, modern dünyaya gözlerini açan kuşak ile geleneksel kuşaktan gelen ebeveyn arasında da çatışmalar yaşanabilmektedir. Çünkü geleneksellikten gelen ebeveyn, çocuğunun da kendisi gibi olmasını isterken, modern tavırlara da girebiliyor dolayısıyla yukarıda bahsedildiği gibi kişiler bocalamaktadır. Bu durumda çocuk nasıl davranacağı konusunda aslında kararsız kalırken, çoğunlukla modern tavırlar sergilediği için çatışmalar ortaya çıkmaktadır denilebilir.

¹⁶⁵ Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, Vadi Yayınları, Ankara, 2000, s. 64.

1.6. Günümüz Toplumu ve Aile: Postmodern Toplum ve Aile

Günümüz toplumu ailesi derken üç tür aileden bahsedilebilir. Bunlar: Transizyonel, modern ve postmodern aile şeklinde sıralanabilir. Buna rağmen geleneksel ailenin artık yaşanmıyor olduğunu söylemek zordur. Çünkü rahatlıkla gelenekselin izleri görülmektedir. Onun için çalışma güncel olmasına rağmen geleneksel aile tipi çalışmaya konu edilmiş ve aileyi geleneksel aile, geçiş ailesi ve modern aile olarak tipolojik bir tasnife tabi tutmak uygun görülmüştür. Bu tipolojik ayrıma rağmen aile tiplerini kesin çizgilerle ayırmak oldukça zor olmaktadır. Çünkü toplumsal katmanların hepsi birbirinin içindedir ve biri diğerinin özelliklerini barındırmaktadır.

Burada ele alınacak olan postmodernlik kavramının uzlaşmış bir tanımını yapmak zordur.¹⁶⁶ Ancak genel bir ayrım yapılabilir. Buna göre modern kelimesi kendinden önceki döneme göre içinde bulunulan dönemin kendine haslığını vurgularken, postmodern de aynı şekilde modern dönemin geride kaldığını ve artık yeni bir döneme girildiğini, postmodern dönemin de kendine özgü niteliklerinin olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁷ Ancak modern ve postmodern ayrımını yapmak oldukça güç olabilmektedir. Postmodernlik, modernliğin bir üst aşaması olarak görülebilir. Postmodernliğin bir yanı sıra modern dönüştürücü bir yönünün olduğunu, kendi iç özelliklerine bakarak onun bir kırılmayı ve kopuşu değil bir dönüşümü bir kıvrılmayı meydana getirdiğini söylemek gerekir.¹⁶⁸ Postmodernlik, modernliği dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Modernlik iktidar kurma süreciyken postmodernlik bu iktidarı sökme ve bireyi özgür hale getirmeye çalışır denilebilir.¹⁶⁹ Modern her şeyin ölçüsü insandır dediği için postmodernin temelini oluşturuyor. Postmodern düşünceye göre her şey mümkündür.

Modern toplumun oluşumu sanayi devrimi ile ilişkilendirilmektedir. Postmodern toplum ise bilgi, bilişim, haberleşme ve teknoloji alanı ile

¹⁶⁶ Veysel Erat, "Postmodern Durum, Teknoloji ve Devlet", *Yasama Dergisi*, 2017, S. 36, s. 28. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1115273> (Alıntı Tarihi: 04.05.2022).

¹⁶⁷ Zekiye Demir, "Değişen Toplumlarda Ailenin Değişmeyen Özellikleri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2021, C. 21, S. 2, s. 782. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1781023> (Alıntı Tarihi: 04.05.2022).

¹⁶⁸ H. Bülent Kahraman, *Postmodernite ile Modernite Arasında Türkiye*, Everest Yay., İstanbul, 2004, s. 15.

¹⁶⁹ Sözer, *Gelenekten Modernliğe İskenderpaşa*, s. 42.

ilişkilendirilmektedir. Postmodern topluma: Sanayileşme sonrası olduğu için endüstri sonrası toplum; eğitim öğretim ve bilginin geliştiği ve yayıldığı için bilgi toplumu; bilgisayarın hayatın her alanına girmesinden dolayı bilişim toplumu; haberleşmenin gelişmişliği ve kolay erişilebilirlikten dolayı iletişim toplumu ve ayrıca dijital toplum, teknolojik toplum gibi isimler verilmektedir. Geleneksel toplumun ağırlıklı iktisadi faaliyeti tarımsal üretim, modern toplumun endüstriyel üretim, postmodern topluma da bilgi-bilişim-dijital üretim denilebilir. Postmodern toplumda işgücü beyin gücüne dönüşmüştür.¹⁷⁰ Postmodern dünya; özgürlüğün, tüketiciliğin, hareketliliğin arttığı bir dönemdir. İnsanlar neye inanacakları konusunda karmaşa yaşar.¹⁷¹ Postmodern toplumun temel özelliği hız ve hazdır. Fastfoodlar hızlı yenilecek, internet ve medya ile bilgiye hızlı ulaşılacak, teknoloji hızlı yenilenecek, hızlı trenler, uçaklar, köprüler kavşaklar hızlı ulaşım hizmet edecektir. İnsan bu dünyada haz almak için yaşamaktadır. Bir eylem haz verdiği ölçüde sürdürülür. Onun için bu düşüncenin aileye yansması özellikle geleneksel dünyada çocuk sahibi olmak için yapılan evlilikler haz almak için yapılan cinsel birleşmelere evrilmiş ve bunun için evlilik kaydı altına girmeye gerek duyulmaz olmuştur denilebilir. Hatta alış-veriş teorisi tam da bu döneme uymaktadır. Haz için cinsel birliktelik yaşanacaksa evliliğin maliyetine katlanılmalı mıdır sorusu bugün evlilik dışı birliktelikleri açıklamaktadır. Aynı şekilde çocuğun sağlayacağı fayda ve haz, cinsel tatminden alınan fayda ve hazdan daha düşükse niye çocuğun maliyetine katlanılsın sorusunun da yaygınlaştığı söylenebilir.

Postmodern dönemin en önemli mottosu olarak “her şey mümkündür” cümlesi kabul edilebilir. Bu dönemde her şey mümkündür. Çünkü toplum tüm toplumsal denetim mekanizmalarını askıya almıştır. Postmodern anlayışın bir ürünü olan otoritenin toptan reddi ve bireycileşme sonuçta böyle bir dünyada yaşamayı sağlamaktadır. Bu dönem aile kurumunu tehdit etmektedir. Postmodern feminizm aileye savaş açar. Ataerkil ve kadını sınırlayan düşünce ve uygulamaların kaynağını aile olarak görür.

Postmodern toplumda giderek artan boşanmalar söz konusudur. Buna bağlı olarak alternatif aile modelleri ortaya çıkmaktadır. Boşanma sonrası yeni yapılan evlilikler üvey aile olarak adlandırılmaktadır. Üvey aile, yetişkinlerden en az birinin

¹⁷⁰ Demir, “Değişen Toplumlarda Ailenin Değişmeyen Özellikleri”, s. 782.

¹⁷¹ Sayar-Bağlan, “Modern Çağda Ailenin Dönüşümü”, s. 172.

daha önceki bir evlilikten veya ilişkiden doğan çocukların olduğu aile türüdür. Boşanma, artan evlilik dışı birliktelikler, evlilik sorumluluğunu almak istememe gibi nedenler tek ebeveynli ailelerin giderek artmasına sebep olmaktadır. Aile açısından dikkate alınması gereken diğer gelişme dünyada ve buna paralel olarak Türkiye’de de evlenmeyenlerin sayısındaki artıştır. Diğer alternatif aile modeli birlikte yaşamadır. Birlikte yaşama evli gibi yaşamak anlamına gelirken, bu tür birlikte olma gerekçesi bireysel özgürlük olmaktadır.¹⁷² Ayrıca artık yapay dölleme gibi konular üzerine çalışıldığı da söylenilebilir.¹⁷³

Postmodern ailede çocuk dış etkiye açık bir şekilde yetişmektedir. Çocuklar telefon, tablet, bilgisayar ve TV çocuk programları ile erken dönemde tanıştığı için aile dışında etki alanlarına çok daha açık hale gelmiştir.¹⁷⁴ Modern ve post-modern aileyi örnekle açıklayacak olursak; modern toplumda, tek ebeveynli aile çok baskın değildir. Post-modern toplumda tek ebeveynli ailelerin sayısı fazladır. Modern toplumda geleneksel evlilik biçimi olan görücü usulü görülebilirken, postmodern toplumda insanların kendilerinin tanışıp evlenmesinin daha yaygın olduğu görülmektedir.

Günümüzde aile yapısı geleneksel aileye göre daha kırılgan olduğundan boşanmalar artmaktadır ve buna bağlı olarak tek ebeveynli aileler yaygınlaşmaya başlamıştır denilebilir. Geleneksel topluma oranla günümüzde bu tür durumların daha çok kabul gördüğü de söylenebilir.¹⁷⁵ Çünkü geleneksel toplum yapısında bağların kopmaması oldukça önemlidir. Bu yüzden ne olursa olsun aile birliğinin bozulmaması için uğraşıldığı görülmektedir. Ancak modern topluma geçişle birlikte bağlar tamamen koptu denilemese de aile baskısının hatta toplumsal baskı ve denetimin daha az olduğunu ve bireylerin kişisel mutluluklarının daha önemli görülmeye başladığı söylenebilir. Kadınların toplumsal hayatta daha görünür olma, iş hayatında aktif olma istekleri ve kadın ile erkeğin eşit olması düşüncesinin yaygınlaşması gibi sebepler aileyi kökten değiştiren nedenler arasında zikredilebilir.

¹⁷² Erkol-Şahin, “Üniversite Öğrencilerinin Aile Değerlerinin İncelenmesi”, ss. 105-106.

¹⁷³ Köse, “Geçmişten Günümüze Aile”, s. 35.

¹⁷⁴ Demir, “Değişen Toplumlarda Ailenin Değişmeyen Özellikleri”, s. 784.

¹⁷⁵ Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, s. 53.

Günümüzde toplumların en net gözlenebilen özelliği değişimdir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi sebeplerle değişim hızlanmıştır. Bu durumlar aile yapısında da değişimlere sebep olabilmektedir. 2006 yılında yapılan “Aile Yapısı Araştırması” sonuçlarına göre toplumumuzun yüzde 80’den fazlası kuvvetli iletişime sahip, düzenli şekilde bir arada zaman geçiren, sosyal ilişkileri oldukça güçlü olan çekirdek aileye sahiptir.¹⁷⁶ Geleneksel aile yapısının hızlı değişimi; çekirdek aileye geçişin hızı bir denge problemi ortaya çıkarmaktadır. Bu değişiklik aile üyelerinden babanın çocuklarıyla ilgilenmesi gibi bazı sorumlulukların artmasına sebep olmuştur. Ayrıca medyatik evlilik programları, sanal arkadaşlık siteleri, evlilik siteleri gibi teknolojik yeniliklerle gündeme gelen yeni tür evlenme tarzları da artık en geleneksel çevrelerde bile karşılık bulur olmuştur.¹⁷⁷ Günümüzde insanların evlilikten beklentileri daha yüksektir. Çiftler artık yoğun bir duygusal bağ, cinsel uyum, arkadaşlık, yardımlaşma, destek olma gibi beklentiler içerisindedir.¹⁷⁸

Ayrıca geçmişte çocuktan anne-babaya karşı mutlak itaat beklenirdi. Ancak günümüzde çocuklardan itaat beklenmiyor daha çok bağımsızlıkları isteniyor.¹⁷⁹ Bunun sebebi olarak tüm ilişkilerde, bilgi edinmede ve iletişimde itaatkârlığın yerini sorgulamacılığa bırakması gösterilebilir.¹⁸⁰ Günümüzde aileler daha fazla çocuk-merkezlidir. Anne ve babalar çocuklarıyla daha fazla vakit geçirmekte ve çocuklarına daha fazla eşitlikçi davranmaktadır. Aileler artık eskiye göre daha çok çocuklarının refahını öncelemektedirler.¹⁸¹

Aile kavramı, aile çeşitleri, geleneksel, geçiş dönemi, post/modern aileyi ve geleneksel, modern, tranzisyon ve postmodern kavramları ve bu kavramların altında yatan düşünsel sistemlerin aileyi nasıl biçimlendirdiği görüldü. Şimdi değer kavramı, aile ve değer ilişkisi ile aile değerlerinin neler olduğu irdelenmeye çalışılacaktır.

¹⁷⁶ Ayşen Gürcan, “Asagem Araştırmaları Bağlamında Ailenin Gidişatı, Sorunları ve Önlemleri”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkânlar-Çözümler)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 103.

¹⁷⁷ Çelik, “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din, Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması”, s. 30.

¹⁷⁸ Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, s. 52.

¹⁷⁹ Bayer, “Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık”, s. 36.

¹⁸⁰ T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, Ankara, 2010, s. 7.

¹⁸¹ Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, s. 52.

2. DEĞER KAVRAMI

Değer terimi, latince “Valere” kavramından türetilmiştir. Önemli ve güçlü anlamlarına gelmektedir. Kökü ise “Valor: Cesaret” ve “Valid: Geçerli” kavramlarına dayanmaktadır.¹⁸² Türkçede ise karşılık olmak anlamında “değmek” kökünden türetilmiştir.¹⁸³ Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, değdiği karşılık. Üstün nitelik, kıymet.¹⁸⁴ Bir şeyin para karşılığı.¹⁸⁵ Anlamlarının yanında önemli bir diğer anlamı; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü¹⁸⁶ şeklinde de kullanılmaktadır. Değer, öznenin zihninin pratik yöneliminin ifadesidir. Öznenin, ilgili nesneye kendine göre diğer niteliklerine ilave eklenen niteliktir. Bundan sonra nesneye yansır ve değerli bir şey olarak görülür. Olan ve olması gereken ayırımı içerir.¹⁸⁷

Değer kavramı felsefe, psikoloji, sosyoloji başta olmak üzere birçok bilim alanında kullanılmaktadır. Sosyal bilimler açısından değerler, insan davranışlarını ele alması ve yorumlamasından dolayı önemlidir.¹⁸⁸ Her toplum ve grupta bireylerin yaşayışlarında paylaştıkları, tekrarladıkları, başkalarının da yapmasını bekledikleri bazı sosyal davranış kalıpları vardır. Bu davranış kalıpları, kişiler onları ne kadar benimser ve tekrarlarsa o kadar yaygınlık kazanır. Zamanla o kalıplar kuşaktan kuşağa aktarılır ve insanlar arasında vazgeçilmez hale gelerek kökleşir.¹⁸⁹

Toplumda değerlerin ifade edilişi sosyal roller sayesinde olmaktadır. Herkesin toplum içinde rolleri vardır. Bu rollere göre beklenen ve değer olarak görülen davranışlar vardır. Örneğin; bir erkek için cesaretli olmak beklenen ve kendisinin de

¹⁸² İnayet Aydın, “Değer Kavramı ve Değer Yükleme”, *Prof. Dr. Haydar Taymaz Armağan Kitabı Eğitim Yönetimi, Denetimi ve Politikası Yazıları*, ed. İnayet Aydın-Kürşad Yılmaz, Pegem Akademi, Ankara, 2014, s. 42.

¹⁸³ Z. Şeyma Arslan-Fatma T. Yaşar, “Yükselen ‘Değer’ Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, derleyen. Y. Sinan Zavalı, *Değerler Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014, s. 7.

¹⁸⁴ Şükrü Haluk Akalın-Recep Toparlı, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 607.

¹⁸⁵ Muhammet Yelten-Mustafa Özkan, *Türkçe’nin Sözlüğü*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2002, s. 170.

¹⁸⁶ Akalın-Toparlı, *Türkçe Sözlük*, s. 607.

¹⁸⁷ T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, s. 10.

¹⁸⁸ Kadir Ulusoy-Bülent Dilmaç, *Değerler Eğitimi*, Pegem Akademi, Ankara, 2016, s. 13.

¹⁸⁹ Taş, *Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri*, s. 53.

önem verdiği bir değerdir.¹⁹⁰ Kişinin toplumdaki sosyal rolleri değer açısından farklılık gösterir. Kültürdeki başat kurum, kişinin yaşı, cinsiyeti gibi durumlara göre değişmektedir. Bu anlamda annelik, her kültürde en yüksek değere sahiptir. Bir din adamının, dini rolünü diğer rollerden daha yüksek tutması beklenir. Yani toplum, rolleri sosyal değer dereceleri ile çevreler ve bireyler de davranışlarını bu değerlere göre belirlemektedir.¹⁹¹ Toplumsal hayatta davranışların bazı ölçütlere göre tasnif edildiği veya sınırlandırıldığı görülür. İşte sosyal hayatı düzenleyen bu kurallara sosyal norm denilmektedir. Burada ele alınacak olan değerler ise normun kendisi değildir ancak normların altında yatan ideallerdir. Özellikle modern toplumda sosyal değerler bireyin mutluluğuna önem verirler hatta bireyin kendisi sosyal değer olarak kabul edilir. Bu anlamda değer, toplum tarafından paylaşılan, bireyin veya toplumun mutluluğu için gerekli olmakla birlikte ortak duyguların ortaya çıkmasını sağlayan ideallerdir.¹⁹²

İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi değerler ortaya çıkaran bir varlık olmasıdır. Çünkü değer yalnızca insan tabiatında görülmektedir. Hem eylem hem de bilme bakımından insanın var oluşunun temelidir. Nesnelere değer veren, onları değerli veya değersiz diye anlamlandıran yalnızca insandır.¹⁹³ Değerler, değişik olaylara karşı ne yapılacağına karar verirken, nasıl davranılması gerektiğini belirleyen inançlar ve yol gösteren pusulalardır.¹⁹⁴ İnsanlar dış dünyayı çıplak bir algı ile değil, oluşturulmuş değerler ile ifade ederler.¹⁹⁵ Davranış örüntüleri incelenirken öncelikle toplumda yürürlükte olan değerlerin anlaşılması gerekir. Davranış örüntüleri de eşit öneme sahip değildir ve bu anlamda töreler göreneklerden daha zorlayıcıdır. İlkel bir kültürde birisine saçma gelen bir davranış, onu yapan kişi ve toplum için çok önemli olabilir. Bir kişi eğer kendi toplumundaki davranışlara uymada eksiklik gösteriyorsa, toplumundaki sosyal değerlerin önemini iyi bilmiyor demektir. En

¹⁹⁰ T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, ss. 3-23.

¹⁹¹ Fichter, *Sosyoloji Nedir?*, s. 146.

¹⁹² Bilgin, *Bizi Kuşatan Toplum-Sosyolojiye Giriş-*, ss. 129-130.

¹⁹³ Halil İbrahim Sağlam, *Bir Değer ve Eğitim Merkezi Olarak Aile*, Pegem Akademi, Ankara, 2017, s. 4.

¹⁹⁴ Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, s. 193.

¹⁹⁵ Ersan Ersoy, “Sosyolojide Değerler ve Değer Araştırmaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, C. 11, S. 56, s. 364. https://www.researchgate.net/publication/324757310_SOSYOLOJIDE_DEGERLER_VE_DEGER_ARASTIRMALARI_VALUES_IN_SOCIOLOGY_AND_VALUE_STUDIES (Alıntı Tarihi: 05.06.2021).

yüksek sosyal değere sahip olan davranış örüntüsü, en geniş uyulan ve üzerinde toplumun en çok baskısı olan değerdir.¹⁹⁶ Doğrudan gözlenemeyen değerler, bir güneş gibi sosyal ilişkileri sarmalamakta, davranışlar için aydınlatıcı rehber gibi işlev görmektedir. Değerler, insan ilişkilerinin olduğu her alanda insanların karşısına çıkmaktadır.¹⁹⁷ Değerler büyük resimdeki olaylar, nesneler, kavramlar arasında nasıl ilişki kurulacağını belirten inançlardır.¹⁹⁸

İnsancıl değerler olmadan toplum çarkı dönmez.¹⁹⁹ Her toplumun değerler sistemi olduğu söylenebilir. Kendi içinde belli hiyerarşik sıralamaları toplumdan topluma değişir. Ancak genel olarak bakıldığında büyük oranda benzerlik gösterirler. Örneğin; vatan, aile, din, cömert olmak, kahramanlık gibi değerler çoğu toplumda vardır. Bunlar en yüksek olan değerler zincirinin üstünde yer alan nihai (sonul) değerlerdir.²⁰⁰ Değerler toplumsal kültürü kendine has yaparak diğer toplumların kültürlerinden farklılaşmasını sağlar. Bu özelliğiyle toplumların milli sınırları içerisinde, bireyler arası sosyal dayanışmayı sağlayarak birliklerini sağlamlaştıran ve dağılmasını önleyen bir özelliğe bürünür.²⁰¹

Emile Durkheim, değerlerin tabiat kanunlarına benzer kanunlarla nesneler gibi ele alınması gerektiğini düşünmüştür. Aynı zamanda, bireyin bilinç ve zihniyet dünyasının oluşumunda toplumda geçerli olan ortak sosyal değerlerin önemli olduğunu ve değerleri üreten temel faktörün toplum olduğunu ileri sürmüştür.²⁰² Ona göre toplum içinde değerleri oluşturan temel unsur kolektif bilinçtir. Kolektif bilinç, toplumsal düzenin var olması ve varlığını sürdürmesi için temel olan güçtür.²⁰³ Toplumda oluşan değerler bireylere etkide bulunur. Çünkü insanlar dürtü ve tutkuya sahiptir. Bu dürtü ve tutkuların dizginlenmemesi hem kendileri hem de toplum için

¹⁹⁶ Fichter, *Sosyoloji Nedir?*, s. 145.

¹⁹⁷ Erkol-Şahin, “Üniversite Öğrencilerinin Aile Değerlerinin İncelenmesi”, s. 106.

¹⁹⁸ Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, s. 160.

¹⁹⁹ Hülya Kasapoğlu, “Okulda Değer Eğitimi ve Hikayeler”, *Milli Eğitim Dergisi*, 2013, C. 43, S. 198, s. 97. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/442202> (Alıntı Tarihi: 29.03.2022).

²⁰⁰ Bilgin, *Bizi Kuşatan Toplum-Sosyolojiye Giriş-*, ss. 131-132.

²⁰¹ Arzu Özyürek-Ayşenur Aydın, “Kırsalda ve Kentte Yaşayan Kadınların Aile Değerlerinin Karşılaştırılması”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2021, C. 19, S. 41, s. 316. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1649860> (Alıntı Tarihi: 20.04.2022).

²⁰² Ersoy, “Sosyolojide Değerler ve Değer Araştırmaları”, s. 359.

²⁰³ Mehmet Yazıcı, “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, C. 24, S. 1, s. 219. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/157368> (Alıntı Tarihi: 20.03.2022).

tehdit olabilmektedir. Ona göre insanların tutkularının dışsal güçler tarafından kontrol altına alınması gerekmektedir. Kaynağında kolektif bilinç olan değerlerle insan kontrol altına alınabilir. Değerlerin anlam içeriklerinin belirgin olmadığı durum ise anomidir. Anomi, kuralsızlık ve normsuzluktur. Toplumsal yapının çözüldüğü bu durumda bireyler, tutunacak bir dayanak bulamazlar.²⁰⁴

Weber'e göre toplumsal değişimin olabilmesi için öncelikle değer değişimi gerekmektedir.²⁰⁵ Weber, protestanlığa ve püriten ahlaka vurgu yapmıştır. Kapitalizmin ortaya çıkışı ile ilgili olarak Avrupa'da sosyal ahlakın ve değerlerin değişiminden ve değerlerin değişimi dolayısıyla birey davranışlarının etkilenmesinden bahseder.²⁰⁶ Weber'e göre Protestanlık; kaderciliği reddedip çalışmaya, biriktirmeye teşvik eden değerleri ile eğlenceden ve lüksten uzak bir hayat tarzıyla ve iş hayatında başarı, azim ve tasarrufa önem vermeleri sebebiyle sermaye birikiminin oluşmasını sağlayıp, yatırım gücünü arttırmıştır.²⁰⁷

Toplumu analiz etmek, değerleri analiz etmekle mümkün gözükmemektedir. Bir toplumun değişimi üzerine düşünmek aynı zamanda değerlerin değişmesi üzerine düşündürmektedir. Toplumsal yapının herhangi bir kısmında meydana gelen değişimler, diğer parçalarına da etki edecektir.²⁰⁸ Değer, toplumsal yapının kurallarını oluşturmak için gerekli olan ortamı hazırlar ve sosyal eylemin aktörüne yani bireye, toplumsal beklentileri dikkate alarak, kendi içinde tutarlı bir grup özelliğe göre seçim yapmasını sağlar. Bu bağlamda değerler; sosyal yaşamı düzenler, bireyler arası bağlılığı artırır. Birlikte yaşayan insanların hangi değerleri merkeze alacakları konusunda fikir birliğine varmaları gerekir. Farklı değerlere sahip kişiler arasında veya kuşaklar arasında oluşan farklı değerlerden kaynaklanan çatışmalar ortaya çıkabilir. Ancak bu çatışmalar da “barışmak, uzlaşmak” gibi başka evrensel değerler yardımıyla çözülebilir. Değerler, bir yandan bireysel tutum ve davranışları etkilerken, diğer yandan toplumun kültürel kalıplarıyla etkileşimde bulunur ve onları yansıtır.²⁰⁹

²⁰⁴ Erkol-Şahin, “Üniversite Öğrencilerinin Aile Değerlerinin İncelenmesi”, s. 107.

²⁰⁵ Ersoy, “Sosyolojide Değerler ve Değer Araştırmaları”, s. 359.

²⁰⁶ T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, ss. 15-18.

²⁰⁷ Ersoy, “Sosyolojide Değerler ve Değer Araştırmaları”, s. 359.

²⁰⁸ Erkol-Şahin, “Üniversite Öğrencilerinin Aile Değerlerinin İncelenmesi”, s. 107.

²⁰⁹ Sağlam, *Bir Değer ve Eğitim Merkezi Olarak Aile*, s. 3.

2.1. Değerler ve Özellikleri

Değerlerin belli özellikleri vardır. Örneğin; değerler, değer yargılarının etkisindedirler, davranışları etkilemektedirler, değerler belirli bir hiyerarşik yapıya sahiptirler.²¹⁰ Değerler paylaşırlar, toplumsaldır, ciddiye alınırlar.²¹¹ Değerler dinamiklidir.²¹² Değerler değişen zamanla birlikte değişirler. Kültürel değişimler, yaş, cinsiyet ve eğitim seviyesi gibi faktörler değerleri etkiler. Tarım hayatından sanayi hayatına geçiş yapılmasının ardından geleneksel aile yapısından modern aile yapısına geçişte değer kavramının anlamında da değişiklikler olduğu söylenebilir.²¹³

Değerlerin temelinde etik değer vardır. Etik değerler, diğer değerlerden önceliklidir. Çünkü etik değerlerin sarsılması diğer tüm değerleri etkileyecektir. Etik değeri olan bir obje, etik ya da felsefi anlamında iyi olarak karşılık bulmaktadır.²¹⁴ Toplumsal yapıyı oluşturan toplumsal kurumların kendine ait değerler içerdiği bilinmektedir.²¹⁵ Değerler bireysel değerler, toplumsal değerler, aile değerleri,²¹⁶ grup ölçekli değerler, hazcı değerler, estetik değerler, dini değerler, ekonomik değerler,²¹⁷ mesleki değerler, ahlaki veya ahlaki olmayan değerler, bilimsel değerler, amaç veya araç değerler²¹⁸ olarak ayrılabilir. Sosyal değerler de kendi içinde milli ve evrensel değerler olarak sınıflanmaktadır. Milli değerler: Tarihi günler gibi bir toplumla sınırlı, ona has değerlerdir. Evrensel değerler: Adalet, hakkaniyet gibi bir toplumla sınırlı olmayan değer şeklindedir.²¹⁹

²¹⁰ Arzu Özyürek vd., “Yetişkinlerin Aile Değerlerinin Kişisel Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, S, 5, 2019, s. 123. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789188> (Alıntı Tarihi:20.04.2022).

²¹¹ Yazıcı, “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri”, s. 212.

²¹² T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, s. 7.

²¹³ Özyürek-Aydın, “Kırsalda ve Kentte Yaşayan Kadınların Aile Değerlerinin Karşılaştırılması”, ss. 316-317.

²¹⁴ Aydın, “Değer Kavramı ve Değer Yükleme”, *Prof. Dr. Haytar Taymaz Armağan Kitabı Eğitim Yönetimi, Denetimi ve Politikası Yazıları*, s. 44.

²¹⁵ Ersoy, “Sosyolojide Değerler ve Değer Araştırmaları”, s. 357.

²¹⁶ Özyürek-Aydın, “Kırsalda ve Kentte Yaşayan Kadınların Aile Değerlerinin Karşılaştırılması”, s. 317.

²¹⁷ T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, s. 17.

²¹⁸ Özyürek vd., “Yetişkinlerin Aile Değerlerinin Kişisel Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”, s. 123.

²¹⁹ Sezai Korkmaz, “Din Psikolojisinde Değerler ve Erol Güngör’ün Değerler Hakkındaki Görüşleri”, *Ksü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, C. 24, s. 184. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/211649> (Alıntı Tarihi: 20.03.2022).

Evrensel değerler, insanlığın geçirdiği büyük deneyimler, toplumları derinden etkileyen olaylar sonucu meydana gelen temel dinamikler olarak tanımlanabilir. Örneğin Fransız devrimiyle birlikte özgürlük, eşitlik ve adalet gibi genel değerler ortaya çıkmıştır. Aydınlanma süreciyle birlikte iki büyük faktörün daha etkin olduğu görülmektedir; bilim ve sanat. Bu değerlere bütün kültürler için toplumları etkileyen evrensel değerler denilebilir.²²⁰ Sosyal değerler, bir gruba ya da topluma üye olan bireylerin ortak duygu ve düşüncelerini yansıtan genelleşmiş ahlaki inançlardır. Değerler bireylerin düşünce, tutum ve davranışlarında bir ölçüt olarak ortaya çıkabilmektedir.²²¹ Değerler kişiler için birer haritadır. Yön gösteren ve hayatı anlamlı hale getiren bazı değerler: Adalet sahibi olmak, affedici olmak, alay etmemek, alçakgönüllü olmak, arkadaşlığa önem vermek, azimli olmak, barışçıl olmak, bilgiye önem vermek, borçlarına sadık olmak, cesaret sahibi olmak, cömert olmak, çevre bilincine sahip olmak, dayanışmaya önem göstermek, dedikodudan kaçınmak, devlet işini milletin hizmeti için kullanmak, doğayı sevmek ve korumak, doğruluk-dürüstlük, dostluğa önem vermek, düzenli olmak, empati yapabilmek, etik değerlere sahip çıkmak, evrenin nimetlerini israf etmemek, farklılığa saygı göstermek, güvenilir olmak, hakkı gözetmek, haksızlıklara karşı sessiz kalmamak, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, ikram etmek, insaflı olmak, istişareye önem vermek, itibarlı olmak, iyiliğe karşılık iyilikle karşılık vermek, iyiliği başa kakmamak, kanaatkârlık, kardeşlik hukukuna önem vermek, kitaba ve kütüphanelere değer vermek, komşuluk, kültürel mirasa sahip çıkmak, merhametli olmak, misafirperverlik, nezaketli olmak, nimete saygı duymak, ortak duygulara önem vermek, önyargısız bakmak, özür dilemeyi bir erdem bilmek ve bunu içtenlikle yapmak, paylaşımcı olmak, sabırlı olmak, selam vermek, sırasını beklemek, sorumluluk sahibi olmak, sözünde durmak, söze ve konuşana değer vermek, şefkatli olmak, şerefli olmak, şükretmek, takdir etmeyi bilmek, taklitçilikten uzak durmak, tarafsız olma, temizliğe dikkat etmek, teşekkür etmek, yapıcı olmaktır.²²² Burada çalışma gereği aile ve değer ilişkisi ele alındıktan sonra özel olarak aile değerleri ele alınacaktır.

²²⁰ M. Cüneyt Birkök, *Değerler Sınıflandırması*, International Journal of Human Sciences, 2019 V. 16, S. 2, ss. 493-498. https://www.academia.edu/40110786/De%C4%9Ferler_S%C4%B1n%C4%B1fland%C4%B1rmas%C4%B1 (Alıntı Tarihi: 12.03.2022).

²²¹ Yazıcı, “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri”, ss. 209-223.

²²² Mahmut Balcı, *Değerleri Yaşatmak ve Değerler Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014, ss. 15-160.

2.2. Aile ve Değer İlişkisi

Türk toplumunda tarih boyunca aile merkezli bir medeniyet anlayışı hâkim olmuştur. Aile her zaman değerlerin kaynağı ve taşıyıcısıdır.²²³ İnsan gözlerini dünyaya açtığında ilk karşılaştığı kişi annesidir. Bu anlamda anne, çocuk için rol modelidir.²²⁴ Bireyin değer kazanımında oldukça önemli etkiye sahip olan kurum, ailedir.²²⁵ Kişinin yaşamında etkili olan faktörler aile içerisinde öğrenilir ve sonraki nesillere aktarılır.²²⁶ Aile, bireyin toplumsal yaşama hazırlandığı alandır. Kişi toplumun ilkelerine saygı duyarak yaşama disiplinini ailede öğrenir.²²⁷ Çocukluk yaşamın köklerini oluşturan, yaşamın inşa edildiği en önemli dönemdir. Çocukluk adeta insanın ana vatanıdır.²²⁸ Çocuğun fiziksel bakımının yanı sıra ailede, içinde yaşanılan toplumun sahip olduğu değerler ve çeşitli uygulamalar çocuğa aktarılır.²²⁹ Çocuklar anne ve babalarının yaptıklarını gördükçe onların değerlerini öğrenmek zorunda kalırlar. Anne ve babalar çocuklar için modeldir. Değerleri yaşayarak öğretirler.²³⁰ Gazali'nin, "İnsan bulunduğu kabın şeklini alır." benzetmesi ailedeki değerlerin önemini anlamak için güzel bir benzetmedir. Değerlerin çocuklara aktarılması için aslında aile içerisindeki davranışlar oldukça önemlidir. Bir çocuk, anne ve baba arasında karşılıklı sevgi ve saygı görürse, güvenli bir ortam içerisinde yetişirse bu değerlere önem veren, bu değerlerin bilincinde bir birey olabilir. Ancak tam tersine tartışmalar içerisinde büyüyen bir çocuk ilerleyen hayatında belki kavgacı belki de güvensiz bir insan haline gelebilir.

"Dünya Değerler Araştırması" değerler üzerine yapılan en geniş çalışmalardandır. Bu çalışmada aile, iş, arkadaşlık, din, serbest vakit beş önemli değerdir. Bu beş önemli değerın milletlerde nasıl algılandığı üzerine çalışılmıştır. Bunlardan da en önemlisi ailedir. Tüm milletlerde ailenin önemi üzerine vurgu

²²³ Gürcan, "Asagem Araştırmaları Bağlamında Ailenin Gidişatı, Sorunları ve Önlemleri", *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkanlar-Çözümler)*, s. 104.

²²⁴ Kemalettin Erdil, *Aile Okulu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991, s. 30.

²²⁵ Özyürek vd., "Yetişkinlerin Aile Değerlerinin Kişisel Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", s. 123.

²²⁶ Vargün-Tekin, "Aile Kurumu Çerçevesinde Töre ve Namus Cinayetleri", s. 102.

²²⁷ Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye'de Modern Aile Fikrinin Oluşması*-, s. 120.

²²⁸ Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, s. 110.

²²⁹ Bayer, "Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık", s. 45.

²³⁰ Thomas Gordon, *Etkili Anababa Eğitimi*, çev. Emel Aksay, Sistem Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 236.

yapılmaktadır. Çünkü aile toplumun varlığını, birliğini devam ettiren ve nesilden nesle aktaran en önemli kurumdur. Aile değerleri, kültürel anlamda aile ile ilişkili bir dizi değer ve normu ifade etmektedir. Sevgi, sadakat, dürüstlük, saygı, paylaşma, sıcaklık ve güven duygusu bunların başında gelmektedir. Aslında aile değerleri, genel değerlerin önemli bir parçasını da oluşturmaktadır.²³¹

Çocuk dünyaya geldiğinde muhteşem bir öğrenme ve anımsama potansiyeli ile doğar. Sinir sisteminde 124 milyar nöron vardır. Zaman içerisinde bu nöronlar sinaps adı verilen bağlantılar geliştirirler. Sinapslar aslında hafızanın ve öğrenmenin olduğu yerlerdir. İnsanın sinir sisteminde trilyonlarca sinaps bulunduğu belirtilmektedir. Bu durum çocukta öğrenme kapasitesinin sınırsız olduğunu bizlere göstermektedir.²³² Anne ve babanın çocuğuna karşı bazı sorumlulukları vardır. Öncelikle güzel bir isim koymakla başlayan bu süreç iyi bir şekilde çocuğun belli bir yaşa gelene kadar tüm sorumluluklarıyla ilgilenmektir. Bu anlamda iyi bir terbiye vermek oldukça önemlidir. Çocuklar anne ve babayı kendilerine rol model olarak görürler bu yüzden ebeveynlerin özellikle dikkatli olmaları gerekmektedir. Atalarımızın da dediği gibi; kız anadan öğrenir komşu gezmeyi, oğlan babadan öğrenir tespih dizmeyi.²³³ Aile, bireyin dışarıdan kimsenin göremeyeceği davranışlarının da ortaya çıktığı yerdir. Dünya görüşü, yaşam tarzı aile içerisinde şekillenir.²³⁴ Sağlıklı, toplum değerlerine saygılı, sosyal çevresi ile uyum içerisinde nesiller yetiştirmek ancak anne ve babanın ortak ilgi, sevgi ve yükümlülüğünün farkında olması ile mümkün olacaktır.²³⁵

Değerler öğrenilebilir ve öğretililebilir.²³⁶ Bu anlamda birçok işlevinin yanında ailenin öğreticilik işlevi oldukça önemlidir. Değerlerin devamlılığı için kuşaktan kuşağa aktarılması gerekir ve bunun da yapılabileceği en iyi kurum ailedir. Aile değerlerinin aynı zamanda evrensel değerler olduğu da ifade edilebilir. Ayrıca aile kurumunun biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyolojik işlevlerinin yanında değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak yönünden de işlevi vardır.

²³¹ Canatan, “Müslüman Topumlarda Aile Değerleri ve Çocuk”, ss. 129-135.

²³² Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, ss. 15-16.

²³³ Demir, *Aile Huzuru*, Rıhtım Ajans ve Yayınevi, Ankara, 2008, ss. 28-29.

²³⁴ Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*, s. 177.

²³⁵ Demir, *Aile Huzuru*, Rıhtım Ajans ve Yayınevi, Ankara, 2008, ss. 20-21.

²³⁶ T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, s. 11.

Ailenin oluşumuyla birlikte ortaya çıkan kavramlardan birisi de akrabalıktır. Evlilik veya soya bağlı olarak oluşan ilişkiler sonucunda belirli değerler, sorumluluklar ve rolleri de içeren bir sistem şeklinde akrabalık tanımlanabilir. İlk olarak biyolojik bağlarla ortaya çıkar. Yani anne, çocuk ve kardeşler şeklindedir.²³⁷ Akrabalık insan toplumlarının temel düzenleyici kurumlarından birisidir. Bir sistem oluşturulur ve ona göre hareket edilir. Bu sistem insanların oturma düzenini ve şeklini, miras biçimlerini, evlilik biçimlerini, kişiler arası iletişimi belirler.²³⁸ Aile içinde her üyenin bir konumu ve kendilerinden beklenen rolleri vardır.²³⁹ Toplumda değerlerin ifade edildiği temel mekanizmalar, kişinin üstlendiği sosyal rollerdir.²⁴⁰

Suya bir taş atıldığında iç içe geçmiş halkalar oluşur ve halkalar genişler. Huzurlu aileler, huzurlu bireylere, huzurlu bireyler ise huzurlu toplumlara sebep olur.²⁴¹ Aile ve değerlerin bağlantısı da bu şekildedir. Suya atılan taş gibi aile içerisinde değerleri aktardıkça bu değerler sudaki halkaların genişlemesi gibi genişler ve bir uyum içerisinde yayılır.

Çocuk doğuştan değerler getirir ve bunlar evrensel değerlerdir. İlk olarak gerçeğe saygısı olduğu için yalan söyleyemez. İkincisi mutluluk isteğidir ve üçüncüsü keşfetmek, meraklı olmaktır. Fakat genel kabule göre insanlar belirli değerlere sahip olarak doğmazlar, dolayısıyla değerler hayatın içinde öğrenme yoluyla kişilere aktarılmaktadır. Ailede yaşayan değerler odaya girdiğimizde hissedilen havaya benzer. Belki elle tutup, gözle görülmez ama odadadır ve sürekli onu soluruz.²⁴² Bir insanın özünü değerleri oluşturur. Dolayısıyla ailenin özünde de değerler vardır. Bu değerlerin yaşanış biçimi, aktarılış biçimi çeşitli olsa da özde olan değerler değişmez ve önemlidir. Bir ağacı aile olarak düşünürsek değerler bu ağacın köküdür. Aile içerisindeki değerlerle aile bağları kuvvetlenir ve iletişim daha kolay hale gelebilir.

²³⁷ Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, s. 43.

²³⁸ Kasapoğlu vd., *Aile Sosyolojisi*, s. 32.

²³⁹ Erten, *Osmanlı Aile Yapısı*, s. 93.

²⁴⁰ Ersoy, *Sosyolojide Değerler ve Değer Araştırmaları*, s. 357.

²⁴¹ Demir, *Aile Huzuru*, s. 21.

²⁴² Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, s. 156.

2.3. Aile Değerleri

Aileye ilişkin değerler; geleneksel aile değerleri, cinsellik, anne-çocuk ilişkisi, çocuğun değeri, karar alma süreçleri, evliliğe bakış, kadının rolleri, sosyo-ekonomik değer, akraba ilişkileri, duygusal bağ, sadakat,²⁴³ sevgi, dürüstlük, saygı, paylaşım, sıcaklık aile değerleridir.²⁴⁴ Aile aynı zamanda değerlerin kendisidir.²⁴⁵ Aile duygusal destek merkezidir. Sevgi, saygı ve güvenin ne olduğunun yaşanarak öğrenildiği ve en geniş biçimde bireye sağlandığı kurumdur. Bir çocuğa, ailesi dışında başka kurumlar da bakabilir, maddi ihtiyaçlarını karşılayabilir ama sevilme ve değer verilme ihtiyacı en iyi ailede karşılanır. Takdir edilmek, sayılmak ve güvenilmek de sağlıklı bir birey olmak için önemlidir, bunların en iyi sağlandığı yer aile ortamıdır.²⁴⁶ Türk ailesinde sevgi üstün bir değerdir. Türk ailesi büyüğe saygıyı, düşküne yardımı önemser. Türk ailesi için eve gelen misafire saygı göstermek ve el üstünde tutmak gereklidir. Yardımlaşma ve dayanışma, acı gününde destek olmak önemli davranışlardır.²⁴⁷

Değerler kültürel, ekonomik ve politik olan gelişmelere göre değişebilir. Dolayısıyla aile değerleri de toplumdan topluma, kuşaktan kuşağa değişiklik gösterebilir. Nesilden nesle aktarılırken insan etkileşiminin ürünü olmasından dolayı değişimler yaşanabilir.²⁴⁸ Değişim, insan topluluklarının en esaslı bir temel karakteristiğini oluşturmaktadır.²⁴⁹ Değişim, farklı bir şeyin kabulüdür. Mevcut durumumuzun, çevremizin ihtiyaçlarını bir süre karşılayamamasından dolayı, ihtiyaçları giderebilmek için yeni fikir ve kararların ortaya çıkışı ve uygulanması sürecidir.²⁵⁰ Değişim, modern toplumların sihirli kelimelerindendir. Çünkü geleneksel toplumları tedirgin eden değişim kavramı, modern toplumları mutlu etmektedir.²⁵¹ Ekonomi, teknoloji, sağlık, toplum vb. birçok alanda değişim yaşanmaktadır.

²⁴³ Özyürek-Aydın, “Kırsalda ve Kentte Yaşayan Kadınların Aile Değerlerinin Karşılaştırılması”, s. 124.

²⁴⁴ Canatan, “Müslüman Toplumlarında Aile Değerleri ve Çocuk”, s. 130.

²⁴⁵ T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, s. 31.

²⁴⁶ Demir, “Değişen Toplumlarda Ailenin Değişmeyen Özellikleri”, s. 786.

²⁴⁷ T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, s. 22.

²⁴⁸ Özyürek-Aydın, “Kırsalda ve Kentte Yaşayan Kadınların Aile Değerlerinin Karşılaştırılması”, s. 317.

²⁴⁹ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 31.

²⁵⁰ Nezahat Güçlü-Ekrem Tuğrul Şehitoğlu, “Örgütsel Değişim Yönetimi”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2006, S. 13, ss. 241-242. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/31502> (Alıntı Tarihi:15.03.2021).

²⁵¹ Bilgin, *Bizi Kuşatan Toplum-Sosyolojiye Giriş-*, s. 137.

Toplumsal değişim, toplumu oluşturan kurumların yön ve niteliğindeki değişmedir. Toplumda gerçekleşmiş olan değişimler, diğer alanlara doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etki etmektedir.²⁵² Sosyal değişim süreçlerinde aile başlığı altında bu konu detaylı bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Değerler, kültürel bilgidir; kültürün öğeleri üzerine kurulur. Değerler ya zamanla kaybolurlar ya da bir sonraki nesle aktarılarak yıllarca devam ettirilirlir.²⁵³ Toplumlar sürekli değişim halindedir ve değerlerin nesilden nesle aktarım sürecinde de anlam dünyasının değişmesi kaçınılmaz olmuştur. Çünkü insanların algıları, değerleri algılayışları değişmektedir. Toplumsal yapıda gerçekleşen değişimlerle birlikte insanların algılamaları, olaylara olan bakış açıları değişmektedir. Dolayısıyla geleneksel dönemde değere verilen anlam ile modern dünyada değere verilen anlam farklılaşmaktadır. Özellikle ailede meydana gelen zlmelerin bunda etkisi büyüktür. Boşanmaların artması, tek ebeveynli ailenin artması gibi modern dünyayla birlikte artış gösteren, aile birliğini sarsan durumlardan dolayı da değerlerin hem aktarılmasının hem değerlere verilen anlam değişiminin görüldüğü söylenilebilir. Ailede baskın olarak görülen değerler ve özellikle değişimin gözlemlendiği değerler, nitel çalışmada ele alınacaktır. Bu değerler; sevgi, saygı, empati, ortak paylaşım-iletişim, güven, özgürlük değerleridir. Bunlar en önemli görülen değerlerdir. Bu değerlerin önemli olduğu gerek yapılan okumalar gerekse gözlemlere dayanarak söylenilebilir.

²⁵² Güçlü-şehitoğlu, “rgtsel Değişim Yönetimi”, ss. 241-242.

²⁵³ Ebru Oğuz, “ğretmen Adaylarının Değerler ve Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri”, *Edam Dergisi*, 2012, C. 12, S. 2, ss. 1309-1325.

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLAR

İnsanlar, değerlerini yeni nesillere aile ile aktarır.¹ Aile kendisi bir değer olmanın yanında değer ve normların da ileticisidir.² 1945 ve sonrası Türk toplum yapısında değişimlerin yoğunlaştığı süreçtir. Köyden kente göçler, hayat standartlarının değişmesi görünür hale gelmiştir.³ Modernlik, yeni dinamiklerle hayatı donatmayı amaçlamaktadır. Kişilerin sosyal statüleri, beğenileri, iletişim biçimleri, hayatı algılama tarzlarını değiştirmektedir.⁴ Değişim süreci, değişen nitelik ve niceliklerin yanında değişmeyen niteliklerin değişen bileşimleri halinde devam etmektedir.⁵ Yani değişimle kastedilen saygı değeri değişiyor ama değişim saygıya verilen anlamda gerçekleşmektedir. Çalışmadaki amaç değişen değerleri ve değerlerin değişim biçimlerini analiz etmek ve anlamaya çalışmaktır.

Çalışma Karaman'da yapılmıştır. Çünkü Karaman kırsal kesim olmasından dolayı farklı değişim modellerinin yaşandığı bir ildir. Hem geleneksel hem modern ailelerin bir arada olması söz konusudur. Ayrıca Karamanlı olup orada büyümüş olmanın da etkisiyle uzun yıllar süren bir gözlem ile ulaşılabilecek ve rahat iletişim kurulabilecek bir çevre olması dolayısıyla Karaman ili seçilmiştir. Karaman ilinde yapılan bu çalışmada değişimin daha net ortaya konulması için geleneksel kuşak, orta kuşak ve modern kuşak şeklinde ayırım yapılmıştır. Geleneksel öğelerin ağır bastığı kuşak geleneksel kuşak olurken, hem geleneksel hem modern öğelerin görüldüğü kuşak tranzisyonel kuşaktır. Ne tam geleneksel ne de tam modern ikisinin arasında kalmış toplum modeli tranzisyonel toplumdur. Modern kuşak ise modern öğelerin ağır bastığı kuşaktır. Kuşakların tespit edilmesinin sebebi bir tipoloji oluşturmaktır. Bu tipolojiyi oluştururken şu da görüldü ki kuşaklar arası kesin bir ayırım insanların

¹ Yakup İme-Azmi Çağlar-Yusuf Akyıl, "Sağlıklı Aile Ölçeği: Kısa ve Uzun Formunun Türkçeye Uyarlanması", *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 2021, C. 12, S. 2, s. 175. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2166328> (Alıntı Tarihi: 20.02.2022).

² Canatan, "Müslüman Değerlerde Aile ve Çocuk", s. 144.

³ Ömer Torlak, "Modernleşme Kurgusu Olarak Ailenin Türk Romanına Yansıması", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, C. 8, S. 31, 2012, s. 147.

⁴ Sözer, *Gelenekten Modernliğe İskenderpaşa*, s. 188.

⁵ Dikeçligil, "Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu", s. 25.

düşüncelerini anlamada yeterli değildir. İçinde bulunmuş oldukları kültür, almış oldukları eğitim insanların düşüncelerini oluşturmada bir kuşak kadar etkili olmaktadır. Aynı kuşak içerisinde farklı cevaplar alındığı gibi farklı kuşaklar arasında aynı cevabın alındığı kişiler de olmuştur. Bu anlamda kuşaklar arası kesin bir ayrımın varlığından söz edilemez. Genel bir kanıya varılırken çoğunluğun verdiği cevaplara ve gözlemlere dayanılmıştır. Yaş aralıkları ise Türkiye’deki modernleşme hızı göz önüne alınarak gösterilmiştir. 25-39 yaş aralığı modern, 40-64 yaş aralığı orta, 65 yaş ve üstü geleneksel kuşak olarak tasnif edilmiştir.

Çalışmanın bu bölümü görüşmeler, gözlemler ve bunların sosyolojik analizinden oluşmaktadır. Öncelikle değerlerle ilgili yapılan ön okumalar sonucu aile değerleri konusunda en temel olan ve en fazla değişimin yaşandığı görülen altı değer ele alındı. Bunlar: Sevgi, saygı, empati, iletişim, güven ve özgürlük değerleridir. Hazırlanmış olan sorular, aile değerlerinin modernleşme süreciyle birlikte kuşaklar arasında nasıl bir değişim gösterdiğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Mülakatta altı değer hakkında toplam 61 soru sorulmuştur. Burada öncelikle çalışılan her bir değerle ilgili önce bazı detaylar verilecek ve yapılan görüşmeler sonrası değerlerdeki değişimle ilgili analizler ve gözlemler aktarılacaktır.

Ayrıca değerler birbirine bağlı olduğu için bazı görüşmelerde verilen cevapların birçok değeri kapsadığı görülmüştür. Ağır basan değerde konular ele alınmaya çalışıldı ancak bazı değerlerde aynı örnek verildi. Örneğin şiddet konusu iletişim değerinde alındı. Ancak şiddet uygulanması empatinin, saygının, özgürlüğün olmadığına göstergesi de olabilmektedir. Yahut “Evlilik öncesi sevgililik dönemi olmalı mı? Siz nasıl tanıştınız?” sorusuna modern kuşaktan Hülya Hanım’ın: “Eşimle severek evlendik flört dönemimiz oldu. Bence direkt evlilik amacıyla konuşmaktansa arkadaş gibi tanışmak daha iyi diye düşünüyorum. Tanıştığımız insanla evlilik düşünmek mecburiyetinde olmamalıyız.” cevabı hem özgürlük hem sevgi değerine girebilmektedir.

1. SEVGİ DEĞERİ VE DEĞİŞİMİ

Sevgi sözlükte; insanın gönülden duyduğu temiz duygu, aşk, muhabbet,⁶ insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu⁷ olarak açıklanmaktadır. Sevgi, değerleri ve maneviyatı derinden etkileyen, bütün insan ilişkilerinin temelidir.⁸

Sevgi duygusunun insanda doğuştan var olduğu söylenebilir. Ancak sevginin geliştirilmesi sonradan ve dışarıdan olabilmektedir. Çocuklardaki bu duygunun geliştirilmesinde aile bireylerinin yönlendirmeler yapmaları gerekebilmektedir. Bu geliştirme ise büyüklerin oluşturacakları sevgi ortamıyla sağlanabilir.⁹ Hayattaki pek çok değer gibi sevgi değeri de küçüklükten edinilir. Bu anlamda psikologlar, insanın birinci derecedeki duygusal ihtiyacının, sevildiğini hissetmek olduğunu söylemektedir.¹⁰ Yapılan araştırmalara göre çocuğun doğumdan itibaren en çok ihtiyaç duyduğu şey sevildiğini hissetmesidir. Hem hayvan hem insan yavruları üzerinde yapılan gözlemlere göre sevgi hayatın vazgeçilmezidir. Yapılan bir çalışmada iyi şartlarda bakılan ama hiç sevgi görmeyen bebeklerin ölüm oranı fazlayken, en kötü şartlarda bile olsa anne ve baba ilgisi gören bebekler hayatta kalmayı başarmışlardır.¹¹ Sevgi, çocuk için temel bir ihtiyaçtır.¹² Sevilen çocuk sevmeyi öğrenir.¹³ Sevilme, bir çocuğun gelişiminde gıda gibi önemlidir. Çocuk çiçeğe benzetilirse; sulanan bir çiçek gibi sevilen çocuk gelişir ancak sulanmayan bir çiçek gibi sevilmeyen çocuk solabilir.¹⁴

Katılımcılara sorulan “Sevgi nedir?” sorusuna verilen cevaplar kuşaklar arasında farklılık göstermektedir. Geleneksel kuşaktan insanlar çoğunlukla “aman kızım bu nasıl soru!” şeklinde tepki göstermiştir. Geleneksel kuşaktan Sami Bey:

⁶ Yelten-Özkan, *Türkçe'nin Sözlüğü*, s. 450.

⁷ Akalın-Toparlı, *Türkçe Sözlük*, s. 2081.

⁸ Gary Chapman, *Yalnızlar İçin Beş Sevgi Dili*, çev. İpek İbik, Koridor Yayınevi, 2008, İstanbul, s. 19.

⁹ M. Emin Türkoğlu-Sezen Dinçel-Ramazan Cansoy, *Sevginin Eğitimdeki Gücü*, IV. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi, Eskişehir, 2012, s. 2255. ile:///C:/Users/user/Downloads/Sevginineitimdekigc-TamMetinBildiri-.pdf (Alıntı Tarihi:21.06.2020).

¹⁰ Gary Chapman, *Beş Sevgi Dili*, çev. Betül Çelik, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 19.

¹¹ Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, s. 22.

¹² Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, s. 58.

¹³ Vakkasoğlu, *Kalp Sevmekten Yorulmaz*, Nesil Yayınevi, İstanbul, 2019, s. 35

¹⁴ Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, s. 126.

“Sevgi mi hahay! Gençlerin işi ya bizim ne işimiz olur. O zaman sevgi ne arar kızım ya kara düzen işte bağırma çağırmayla ömrümüz geçti, ne sevgisi. Sevgi, saygı bizim için iş güçtü. İyi yemek yaparsa sevgisini gösterirdi. Sevgi göstermek ayıptı. Dip dibe yürüsen kucağına girecek derlerdi.” derken, Akil Bey: “Sevgi mi? Anooo! Ben hiç bilmem. Gençlere soracan sen onu (güldü)” şeklinde tepki göstermiştir. Geleneksel kuşak sevgiyi yeni bir şey olarak görmektedir. Sevgiyi bilmek, sevgiyle ilgili konuşmak geleneksel kuşak için tuhaf karşılanmaktadır. Çünkü geleneksel kuşağın sevgiyi bir cinsellik göstergesi olarak gördüğü söylenebilir. Sami Bey’in: “Kucağına girecek derlerdi” açıklamalarından da bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca bazı görüşmeciler sorulara cevap vermekte zorlandıklarını ve cevap verirken çekindiklerini belirtmişlerdir. Yakup Bey’in: “Ben bunlara cevap vermesem olur mu?” şeklindeki talebi de bunu göstermektedir. Bu tepkilerin ardından kendilerine yönlendirmelerde bulunup “Sevgi emektir diyebilir miyiz?” sorusuna, “Evet, tabi.” şeklinde yüzeysel cevaplar verildiği görülmektedir. Kadınlarda ise durum hemen hemen aynı olmasına rağmen bazı değişikliklerin olduğu görülmektedir. Aysel Hanım: “Sevgi, hizmet etmektir.” ifadesini kullanırken, Filiz Hanım: “Sevgi, hürmet göstermektir.” demektedir. Buradan kadınlarda sevgi gösteriminin hizmete bağlı olduğu sonucu ortaya çıkabilir. Sami Bey’in cevabında da görüldüğü gibi “İyi yemek yaparsa sevgisini gösterirdi.” şeklinde daha kapalı olarak hizmet etmeyi kastederken, kadınlar doğrudan “hizmet” şeklinde açıkça söylemişlerdir. Ayrıca geleneksel kuşaktan Almanya’dan Türkiye’ye gelen Hayrunnisa Hanım: “Sevgi, karşılıklı hoşgörüdür.” diyerek orta kuşak gibi cevap vermiştir. Bu cevabıyla sosyal çevrenin insanlar üzerindeki etkisini adeta özetlemektedir. Çünkü yaşanan çevrenin insan düşünceleri üzerinde önemli etkisi vardır.

Orta kuşaktaki cevaplardan zaman içerisinde sevginin geleneksel kuşağa göre daha açık hale geldiği anlaşılmaktadır. Orta kuşak için sevgi “duygusal” bir değer olarak görülmeye başlanmıştır. Gül Hanım: “Sevgi fedakarlıktır, kırmamaktır.” derken, Atilla Bey: “Sevgi, paylaşmaktır. Güzel davranmaktır.” şeklinde yanıt vermiştir. Cevaplardan da görüleceği üzere insanlar geleneksel kuşak gibi “Sevgi nedir?” deyince şaşırıp kalmıyor, ayrıca çoğunlukla saygıyla bir bütün olarak görüyorlar. Bu anlamda değerlerin birbirine bağlı oldukları ve birbirlerini tamamladıkları söylenilebilir. Yakup Bey ve Hatice Hanım genellikle söylenilen şu

sözleri söylemektedir: “Benim için sevgi saygıdır, güvendir. İnsanların birbirine gösterdiği karşılıklı saygıdır. Sevgi olmadan hiçbir şey olmaz. Karşındaki insanı mutlu etmektir.” orta kuşak sevgi ve saygıyı bir olarak değerlendirmektedir.

Eğitim seviyesine göre de orta kuşak cevapları değişiklik gösterebilmektedir. Yüksek lisans mezunu Tevfik Bey: “Sevgi, her şeydir. En başta insan kendini sevmelidir.” cevabıyla aslında modern bir söylemde bulunmuştur. Çünkü modern bireyler artık biz olmayı değil, ben olmayı tercih etmekte ve kendilerini öncelemektedirler. Geleneksel kuşak gibi grup anlayışı görülmemektedir. Kendisini öncelemektedir. Burada eğitim seviyesinin insanların değişimine olan etkisi görülmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça insanlar daha kolay değişime adapte olabilmektedirler.

Modern kuşağın cevaplarına bakacak olursak; Halide Hanım: “Sevgi bence söylenmesi gereken bir şeydir.” ; Burak Bey: “Sevgi, evlilik için en önemli değerdir.” cevaplarıyla modern kuşak için sevginin daha net, açık ve gösterilmesi gereken önemli bir değer olduğunu ifade etmişlerdir. Artık insanlar sevgiyi evlilik için bir ölçüt olarak görmeye başlamışlardır. Geleneksel kuşakta sevgiyi hizmet olarak görenler vardır ama duygusal anlamda bir değer olarak algılandığı söylenemez. Modern kuşakta ise sevgi değeri daha duygusal görülmektedir. Ancak aynı kuşaktan kişilerin farklı cevaplar verdiği durumlar olduğu daha önce belirtilmişti. İnsanların sosyal çevresi düşünceleri üzerinde oldukça etkilidir. Özellikle çalışmayan, ev hanımı olan modern kuşaktan Âmine ve Fidan Hanım “Sevgi nedir” sorusuna; “Benim için eşim ve çocuklarım sevgidir.” şeklinde çalışan kadınlara göre farklı cevaplar vermişlerdir. Modern kuşaktan Ceyhun Bey: “Sevgiyi eyleme dökmem ben, içimde yaşarım. Gösteremem sevgimi, illa bi tanımını yapamam. Ama şaka yaparım, oyun yaparım, şiddetli sevgi gösteririm.” cevabıyla sanki orta kuşak gibi cevap vermiştir. Kendisinin Karaman dışına çıkmadığı ve ön lisansını da yine Karaman’da okumuş olması sosyal çevrenin değişim üzerindeki etkisinin açıkça göstergesidir. Dolayısıyla insanların kendi kuşaklarından farklı cevaplar verebileceklerini göstermektedir.

Günümüzde ailenin işlevleri; nüfusun yeniden üretimi, çocuk bakımı, bireylerin sosyalleşmesi, kadın ve erkek arasındaki ekonomik işbirliği, sevgi ve şefkat

kaynağı olarak ifade edilebilir.¹⁵ Anne, baba ve çocuklar arasındaki sevgi aktarımında öncelikle anne ve baba çocuğa sevgiyi verir ve çocuk bu sevgiyi alır. Anne ve babalar genellikle kendi ailelerinde gördüklerini çocuklara aktarmaya çalışmaktadır.¹⁶

Geleneksel ve orta kuşak çoğunlukla; “Biz babadan ne gördüysek onu yapıyoruz.” demektedir ve sevgiyi gösterme konusunda çekimser olmalarının sebebini buna bağladıkları görülmektedir. Ufuk Bey: “Annemizden, babamızdan böyle gördük.” derken, Yakup Bey: “Babamızdan gördüğümüzü yapıyoruz. Hanıma sevdiği şeyleri al gel yoktu. Bizde de yok. Çocuklara da seni seviyorum demedim. Ben hiç duymadım ki babamdan.” ifadeleriyle ailede değer aktarımının doğrudan gerçekleştiğini ve insanların geleneksel ve orta kuşakta modern kuşağa göre sevgiyi ifade etme konusunda daha kapalı olduğunu göstermektedir. Ayrıca Ali Bey: “Ben hanımın yüzüne hiç seni seviyorum demedim, ben diyemem. Aşkım, canım diyemem ismiyle hitap ederim. Bu anlamda içimde bi durduran yer var, söyleyemiyorum. Zaten büyüdüğüm evde de yoktu böyle şeyler anne ve baba sevgisini göstermezdi.” derken, Kerime Hanım: “Ah ablam ah! Ben daha oğluma oğlum bile diyemedim.” serzenişleriyle içlerinde üzüntü olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle geleneksel kuşakta çocuklara sevgi gösterilmediği ve modernleşmeyle birlikte daha çok gösterilir olduğu verilen cevaplardan anlaşılmaktadır. Sevgi değerinin hem çocuğa hem eşlere gösterilmesinde değişim göze çarpmaktadır. Geleneksel kuşak Necla Hanım: “Sevilmediğim için sevginin ne olduğunu bilmiyorum. Bu soruya cevap veremiyorum.” derken, orta kuşaktan Mevlüt Bey: “Büyüdüğüm evde sevgi açıkça söylenmezdi. Bende bu yüzden bu konuda eksikim, söylerken çekinirim. Babam ‘aferin’ deyince çok sevinirdim, onu hatırlıyorum.” demiştir. Modern kuşak olan Murat Bey: “Büyüdüğüm evde sevildiğimi bilirdim ama ben çocuklarıma sevgimi açıkça belli ediyorum.” ifadeleriyle kuşaklar arasındaki değişimi gözler önüne sermektedir. Ayrıca sevgisini göster(e)meyen geleneksel kuşaktaki babalar, kendilerini yetersiz görmekte ve kendi dönemlerindeki davranışların güzel olmadığını ve bu anlamda pişman olduklarını söylemektedirler. Bayram Bey: “Ben çocuklarımı

¹⁵ Melahat Demirbilek, “Aile Danışmanlığı: Bir uygulama Örneği”, *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 2016, 10 (2), s. 110. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/206610> (26.01.2022).

¹⁶ Bert Hellinger, *Sevgiyle Yükselmek*, çev. İnan Deniz Ergüvan, Kaknüs Yayınları, 2008, İstanbul, s. 72.

sevmedim, pişman oldum. Ama hep söylerim ‘siz sevin çocuklarınızı’ derim. Şimdi torunlarımızı seviyoruz. Eşime de sevgimi gösteremem, hiç göstermedim. Tek kalamazdık zaten eskiden. Ama belli bi yaştan sonra pişman oluyorsun, söylemeye çalışıyorsun.” derken, Sami Bey: “Eskiden çocuklara sevgimizi gösteremediğimiz için şimdi torunları seviyoruz.” cevaplarından geleneksel kuşağın çoğunlukla çocuklarına sevgiyi fazla göstermedikleri, sevgi göstermeyi torunlarıyla telafi etmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Saygı başlığı altında ele alınacağı üzere özellikle geleneksel kuşakta büyüklerle aynı evde yaşandığı için çocuğunu sevmek, büyüklere karşı bir saygısızlık olarak görülmüş ve insanlar çocuklarını sev(e)memiş ve sevgiyi göstermek ayıp bir şey olarak görülmüştür.

Sevmek iyiyi aramaktır denilebilir. Aileyi sevmek ise ailenin her bireyi için iyiyi aramak olabilir. Yani aslında ailede sevgi, aile üyelerinin kendi düşüncelerine saygı gösterip, onlar için iyi olanı düşünmek ve bu doğrultuda onlara yardımcı olmaktır.¹⁷ Aile içinde sağlanan sevgi ve güven ortamını başka yerlerde sağlamak zordur.¹⁸ Ailede ilişkiler yoğun, samimi ve duygusaldır.¹⁹ Bebeklik döneminde çocuk şüphesiz ki en çok kendine yakın olan ve onun her türlü ihtiyacını karşılayan annesini sever. Bebeklik döneminde sadece anneye hasredilen bu sevgi daha sonra başka insanlara ve nesnelere de yönelmeye başlar.²⁰

Eşler arasında sevginin gösterilmesinde kuşaklar arasında belirgin bir değişim söz konusudur. Geleneksel kuşaktan birçok kişi eşlerine sevgi göstermediklerini ve sevgi görmediklerini açıkça belirtmektedir. Geleneksel kuşaktan Necla Hanım: “Eşime sevgimi göstermezdim. Eskiden sevgi nedir bilmezdik ki. Eşinden sevgi beklemezdim de göstermezdim de. O bana ‘karı’ derdi, ben ona koca derdim. Sevip sevmediği açıktı. Sürekli döverdi, sevmediği açık ve netti.” derken, Latife Hanım: “Beni sevdiğini hiç anlamadım da göremedim de eller gibi şaka yapmazdı, işinde gücündeydi. Sevgiyi biz bilmedik. Eşime sevgimi de hiç göstermezdim. Sevmezdim ki hep kavga ederdik. Bir gün fırından aramış ‘ekmek lazım mı’ diye. Deneyim bi diye şakasına hadi öptüm dedim. ‘İıh’ dedi kapatıverdim, aradan aylar geçti yine bi gün

¹⁷ Bülent Aran, *Geçmişin Hipnozunu Bozmak-Gerçek İyileşmeye Açılan Kapı*-, Pusula Yayınevi, Ankara, 2019, s. 201.

¹⁸ İme-Çağlar-Akyıl, “Sağlıklı Aile Ölçeği: Kısa ve Uzun Formunun Türkçeye Uyarlanması”, s. 176.

¹⁹ Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, s. 58.

²⁰ Türkoğlu-Dinçel-Cansoy, *Sevginin Eğitimdeki Gücü*, s. 2255.

aramış ‘hadi gı öpüyom de’ dedi. Geçti borun pazarı sür eşeği Niğde’ye dedim kapatıverdim. Biz göstermezdik böyle şeyleri.” şeklinde cevap vermiştir.

Geleneksel kuşak çoğunlukla büyüklerle aynı evde yaşamıştır. Dolayısıyla eşlerin özel olarak, yalnız vakit geçirmeleri çok mümkün olmamaktadır. Büyüklerin yanında da daha mesafeli oldukları ve sevgilerini göstermekten kaçındıkları görülmektedir. Huriye Hanım’ın paylaştığı bir hatırası bu durumu özetlemektir: “Eşime sevgimi açıkça söyleyemem, bizim böyle şeylerimiz yok. Bizimkiler kınardı kızım. İsmi bile çağıramazdım ben. Kayınbabam bir gün ‘kova nerde’ diye sordu. Ben de Ömer abasına götürdüm dedim. ‘Ömer kimmiş yaa’ dedi ben de oğlun Ömer dedim, kocam diyemezdin. Yani Ömer kimmiş diyor, gırgıra alıyor seni. Ayıptı yani ismini söylemek. Ne aşkımı ne canımı! Senin kocan mı var derlerdi.” Ayrıca Kerime Hanım: “Eşimden sevgi görmedim ki kayınnamla beraber oturduk 21 sene. Eşimle başıboş kalıp sevgi nedir diye düşünmedik, muhabbet edemedik bile. Şimdiki gibi aşkım, canım diyemezdik. Eveli saygı vardı. Çocuklarımızı bile sevedik. Şimdikilerde ne var! Bizim banyomuz, her şeyimiz sorun olurdu. Hişt, len derdim ben. İsmi söyleyemezdik, utanırdık.” sözleriyle eveli saygı vardı demekle aslında aşkım, canım gibi hitapların, sevgi göstermenin saygısızlık olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncesinin büyüklerle aynı evde yaşamaktan geldiği söylenebilir. İnsanların özel alanlarının kısıtlı olması dolayısıyla vaktin çoğu aile büyükleriyle geçiyor ve eşler arası iletişim az oluyordu denilebilir.

Orta kuşaktan Yaşar Bey: “Büyüklerin yanında çocuğu severdim de avrat sevmeyiz (güldü)” geleneksel kuşak gibi orta kuşaktan kişilerin de özellikle erkeklerin sevmek sözünü cinsellik olarak algıladıklarından eşlerin mesafeli durması gerektiğini paylaşmışlardır.

Eşler arasında hitap şekilleri geleneksel kuşağın çoğunluğunun “Hişt”, “Pişt”, “Alo”, “Ulo”, “Len”, “Herif”, “Karı” şeklindedir. Belli bir yaştan sonra eğer hacca gidip gelmişlerse birbirlerine “Hacı” dedikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca doğrudan birbirlerine hitap etmek yerine Ümmü Hanım’ın da söylemiş olduğu gibi: “Çocuklara baban nirde, anan nirde dirdik, o şekilde iletişim kurardık.” şeklinde bir tavır içerisinde, dolaylı olarak iletişim kurdukları görülmektedir.

Geleneksel kuşak için sevgi sözcüğü kullanmak ayıp görülmektedir. Yukarıda sevgi sözcüklerini de cinsellik olarak gördüklerinden ve bu yüzden ayıp karşıladıklarından bahsedilmişti. Selami Bey: “Sevgi sözcükleri kullanılmaz. Kullanmak özellikle eskiden çok ayıp kaçardı. Ama şimdi ortalık bozuldu. Aşkım demesen, sevgi yok diyorlar.” ifadeleriyle modern kuşağın sevgi sözcükleri kullanmasını uygun bulmadığını ve eskiden bunun ayıp olduğunu belirtmiştir. Ayrıca “ortalık bozuldu” ifadesiyle de bu durumu uygun bulmadığını belirtmiştir.

Daha önce belirtildiği gibi geleneksel kuşak kadınlar için sevgi hizmet olarak görülmektedir. Eşinin her istediğini yerine getirmek sevgi göstergesi olarak görülmektedir:

-Eşinize sevginizi nasıl belli edersiniz?

-Her istediğini yaparım.

-Seni seviyorum, canım der miydiniz?

-Ben miii..kaç kızım denir miydi (eliyle ağzını kapattı). Diyemezdik ki. Adını bile söyleyemedim ben. Neco dedim hep. İsmiyle seslenmeye utandım. Bir gün yolda giderken neco deyiverdim o günden beri neco derim ismini daha kullanamadım. (Muhlise Hanım)

Ayrıca Aysel Hanım: “Eşime hürmet ederdim. Sabah kalktığımızda hemen karnını doyururdum, elbisesini ütülerdim, her şeyini yapardım. İşe giderken azığına koyardım. Seni seviyorum demedim hiç, hala da diyemem.” derken, Akil Bey: “Eşim bana itaat ederse sevgisini anlarım. Karşılık vermezse, sözlerime saygı duyarsa seviyordur.” yaklaşımlarıyla erkeğin mutlak itaat beklediği, itaatin de sevgi olarak anlaşıldığı görülmektedir. Erkekler otoriter bir tutum sergilemektedirler ve sevgi göstermenin otoritelerine zarar vereceğini düşünmektedirler; Cemal Bey: “Eşime sevgimi göstermezdim, herifim derdik. Kazak erkeğiyiz diye düşünürdük.” derken, Kenan Bey: “Eşime sevgimi göstermem açıkçası pek taviz vermem, yüzüne karşı söylemem. Ciddiyetle davranırım, otoritemi korurum. Canım gibi hitaplar kullanmam, otoritem bozulur. Gevşeme olmasını istemem yoksa ona gebe kalmış olurum. Eşim de bana kullanmaz.” ifadeleriyle sevgi göstermenin erkeğin otoritesini yıkacağını düşünmektedirler. Geleneksel kuşak kadın ve erkek için sevdiğini söylemek karşı tarafı şımartmak veya yapmacık davranmak olarak görülmektedir; Kevser Hanım:

“Açıkça seni seviyorum diyemem, ne çocuklarıma ne eşime. Söylersem yağ yakmış gibi hissederim.” derken, Tuncay Bey: “Sevgimi yüze vurmam, içimde saklarım. Çocuklarıma da eşime de gösteremedim. Söyleyip yapmacık davranmam. Ama severim, birinin tırnağı kırılrsa içim acır. Eşim ben ne dersem onu yapar böyle sevdiğini anlarım. İtiraz etmez.” ifadelerinde bulunmuşlardır.

Orta kuşakta ise benzer cevaplar olmakla birlikte farklılaşan cevaplar görülmektedir. Gül Hanım: “Eşime sevgimi gösterirken onun istediği gibi davranıyorum, istediği yemekleri yapıyorum. Seni seviyorum adam derim.” ifadelerinde bulunurken, Hatice Hanım: “Eşime sevgimi yemek yaparak gösteriyorum. Seni seviyorum da derim. Eşim bana ‘avradım’ der, ben herifim derim. Canım, aşkım yerine bunları kullanıyoruz. Eşim bana gülümsediği zaman beni sevdiğini düşünürüm. Çok nadir gülümser.” demiştir. Daha önce bahsedilen eğitim seviyesi burada da açıkça kendini göstermektedir. İlkokul mezunu Ali Bey: “Ben hanımın yüzüne hiç seni seviyorum demedim, diyemem. Aşkım, canım diyemem. İçimde bi durduran yer var, söyleyemiyorum. Zaten büyüdüğüm evde de yoktu böyle şeyler. Anne baba sevgisini göstermezdi.” cevabını verirken, yüksek lisans mezunu Tefvik Bey: “Eşime seni seviyorum derim. Sevgimi açıkça gösteririm. Yemek yaptığında teşekkür ederim, kapıyı açtığında teşekkür ederim, iyi ki eşimsin derim. Küçük iltifatlar yaparım, özel günlerde çiçek alırım.” şeklinde cevap vermiştir. Aynı kuşaktan iki insan fakat oldukça farklı iki cevap verilebilmektedir.

Modern kuşakta ise eşler arası sevgi gösteriminde bir beklenti söz konusudur. Artık insanlar, özellikle kadınlar, eşlerinden bunu duymak ve görmek istiyorlar. Kendileri de açık açık ifade edebildiklerini belirtiyorlar. Halide Hanım: “Ben sevgimi açıkça gösteririm. Eşimden de bunu bekliyorum. Canım sıkkın olursa sarıl bana derim eşime. Sık sık sevgi sözcükleri kullanırız. Eşim söylemese bile zorla söylettiriyorum. Seni seviyorum dedirtirim. Eşim bulaşık makinesini boşaltırsa beni sevdiğini düşünürüm veya yemek yaparsa o zaman da sevdiğini hissederim. Yani evdeki işlerde bana yardım etmesini önemserim.” derken, Sevede Hanım: “Eşime sevgimi açıkça gösteririm, anlayışlı davranırım, hoşlandığı şeyleri daha sık yaparım, benim hoşlanmadığım şeyler olunca anlayış gösteririm. Maç izlemeyi hiç sevmem ama eşim sevdiği için anlayış gösteririm. Bazı bekârlık alışkanlıklarını devam ettirmeye çalışıyor, akşam dışarı çıkmak gibi ama artık evli ve buna dikkat etmesi gerekiyor. Ev

işlerinden hiç hoşlanmaz ama ben bana yardım edilmesinden hoşlanırım. Buna tahammül gösteriyorum. Ama mantık evliliği yapsaydım her şeyi batardı, sorun ederdim.” anlatımlarından da anlaşılacağı üzere modern kuşak çoğunlukla sevdikleri kişiyle evlenmeye önem vermektedirler. Sevgi evlilik için önemli bir kıstas olmuştur.

Geleneksel kuşaktan modern kuşağa geçtikçe sevgi sözcükleri kullanılır hale gelmiş, insanlar bunu ayıp olarak görmemeye başlamış ve eşler arasında iletişim için önemli hale gelmiştir. “Sevgi de neymiş” diyen insanlardan “sevgi olmadan olmaz” diyen insanlara doğru bir değişim gözlemlenmektedir.

Sevgi, bir insanın olabileceğinin en iyisi olmasına, gelişmesine ve mutlu olmasına çabalamak denilebilir.²¹ Sevgi içimizdeki bakışlardan, beden dilinden, sözlerden, kalpten dışarı taşar.²² Gary Chapman, eğer sevgimizi karşı tarafa göstermek istiyorsak, karşı tarafın sevgi dilinin bilinmesi gerektiğini söyler. Beş sevgi dilinden bahseder bunlar; onay sözleri kullanmak, kaliteli vakit geçirmek, hediye almak, hizmet eylemlerinde bulunmak ve fiziksel temastır. Ancak burada da karşımızdaki kişinin sevgi dillerinden birincil sevgi dilini bilmemizin daha sağlıklı olduğunu belirtir. Yani nasıl ki bir insanın ana dili varsa birincil sevgi dili de aynı şekildedir ve sonradan öğrendiğimiz dillerdense ana dilimizi daha rahat kullanırız. Karşı tarafın ana sevgi dilini bilirsek, onu sevdiğimizi anlaması daha kolay olacaktır.²³ Eğer karşımızdaki insanın bu beş seçenekten birincil önceliğinin hangisi olduğu bilinirse, iletişimin daha kolay olacağını söyler. Ancak öncelikle kendi sevgi dilimizin ne olduğunu keşfetmek gerektiğini de belirtir. Sevgi dilimizi belirleyen yani birincil sevgi dilimizi oluşturan da küçüklükten beri oluşturduğumuz ifadedir. Ancak karşımızdaki insanın birincil sevgi dili ile bizim ana sevgi dilimiz farklı olabilir. Eğer uyum sağlamak ve kendimizi karşımızdaki insana sağlıklı bir şekilde ifade etmek istiyorsak burada da yapılması gereken ikinci sevgi dili öğrenmek olacaktır. Sevgi dili ile ilgili sorulan soruya eşinin sevgi dilini bilen ve önemseyenlerin yanında buna dikkat etmeyenler de gözlemlenmiştir.

“Beş sevgi dilinden hangisini yapıyorsunuz? Eşinizin sevgi dili sizce hangisidir? Sizin sevgi diliniz hangisidir? (Onay sözleri, kaliteli vakit geçirmek,

²¹ Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, s. 197.

²² Muhammed Bozdağ, *Sevgi Zekâsı*, Yakamoz Yayınları, 2008, s. 22.

²³ Chapman, *Beş Sevgi Dili*, ss. 14-133.

hediye almak, hizmet eylemleri, fiziksel temasta bulunmak)” sorusuna; geleneksel kuşaktan Necla Hanım: “Kuzum biz sevgiyi bilmezdik ki, dilini nerden bilelim?” derken, Sami Bey: “Kızım senin bu saydıklarına benim kafam ermez. Biz bilmiyoruz bunları, gençler daha iyi bilir.” cevabını vermiştir.

Orta kuşaktan Gül Hanım: “Beş sevgi dilinin hepsinden biraz var ama baskın olan kaliteli vakit geçirmektir. Beraber yolculuğa çıkarız, yemeğe gideriz.” derken, Emel Hanım: “Eşimin sevgi dili onay sözleridir. Ben de bunu bilerek iletişim kurarım.” demiş ve eşi Ufuk Bey: “Eşimin sevgi dili hangisi tam bilmiyorum. Ama hepsinden biraz var gibi bilemiyorum” şeklinde cevap vermiştir. Bu anlamda kadınların eşlerini tanıma konusunda daha dikkatli oldukları ve bu konulara daha fazla önem verdikleri görülmektedir.

Geleneksel ve orta kuşak için problem olmayan hatta ne olduğu fazla bilinmeyen sevgi dili, modern kuşak için oldukça önemli bir konu haline gelmiştir. Modern kuşaktan Ebrar Hanım: “Eşimin sevgi dili fiziksel temas, benim hizmet eylemleridir. İkimiz de sevgi dillerimizi biliyoruz ve bunlara dikkat ediyoruz.” derken, Sevde Hanım: “Eşimin sevgi dili temastır o da benimkini bilir, özel günlerde çiçek beklediğimi bilir ve alır. Normalde çiçek sevmez ama ben seviyorum diye alır.” açıklamalarında bulunmuşlardır.

Ancak modern kuşakta da özellikle ortamın etkisiyle bu konuya dikkat etmeyen erkekler olduğu söylenebilir. Kendisi avukat olan Şule Hanım, geleneksel düşünceye sahip ve ailesine oldukça bağlı olduğunu düşündüğü eşiyle anlaşmakta zorlandığını belirtmiştir: “Hizmet eylemleri benim için çok önemli ama eşimden bunu göremiyorum. Ama dışardan bazen sevdiğim şeyleri alır, o zamanlar mutlu oluyorum. Ben zor bi insanım, bana katlandığı için sevdiğini düşünürüm aslında ama beklentilerim tam karşılanmıyor.” şeklinde serzenişte bulunmuştur.

Eğitim seviyesinin etkisine örnek olarak lisans mezunu Ömer Bey: “Eşimle sevgi dillerimiz ortak diyebilirim. Kaliteli vakit geçirmek bizim için önemlidir.” derken, lise terk olan Oğuzhan Bey: “Eşimin sevgi dilini bilmiyorum, benim sevgi dilimi de bilmiyorum. Bu yüzden çok sık tartışıyoruz. Eşim bu tür konuları problem ediyor.” cevabıyla da bunu artık modern kuşakta özellikle kadınların problem ettiği ve beklentide oldukları görülmektedir.

Ayrıca beş sevgi diliyle ilgili sorulan “fiziksel temas” kısmında tüm kuşaklardan katılımcıların çekindikleri veya gülerek tepki verdikleri gözlemlendi. Daha önce bahsedildiği gibi toplumumuz için cinsel konuları konuşmayla ilgili tabuların devam ettiği burada da görülmektedir.

Geleneksel kuşak erkekler eşlerinin süslenmesini istememektedir. Özellikle dönemin süslü kadına bakışı bu konuda etkilidir. O dönem için süslenen kadın iyi kadın olarak algılanmadığı için erkekler eşlerinin süslenmesine karşı çıkmaktadır. Bu insanların daha önce ailelerinden böyle bir şey görmedikleri gözlemlenmiştir. Bir de bu kuşağın kalabalık aile ortamında yaşamış olmaları bu durumu etkilemiş denilebilir. Birincisine örnek olarak; kadınlara sorulan “Eşiniz için süslenir misiniz?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Huriye Hanım: “Biz süslenmezdik. Benim adam sevmezdi, süslenmemi istemezdi zaten.” derken, Aysel Hanım: “Eşim için hiç süslenmezdim. Allah’ın vermediği güzelliği süslenmeyle mi bulacam derdim. Tee yeni evliyken bi ruj sürmüştüm, onda da adam kızdı ‘o ne öyle tavuk gibi olmuşsun’ dedi. Bende bi daha başka sürmedim hiç.” demiştir. İkincisine örnek olarak ise kalabalık aile ortamında yaşayanlardan Semra Hanım: “Süslenmedim hiç, süslenme ne arasın kızım! İş güc var. Herkes yer içerdi, koyar giderlerdi ‘haydi sen gelinsin, işleri gör’ derlerdi. Kalabalıkta nası süslenecen kızım.” cevabını vermiştir.

Orta kuşakta ise bir süre beraber yaşayan daha sonra büyüklerle olan evden ayrılan insanların daha rahat oldukları görülmektedir. Feride Hanım: “Özel olarak eşim için süsleniyorum. Dışarıya karşı süslenmem ama evimde eşime karşı dikkat ediyorum. Başkalarında arayacağına bende bulsun isterim.” ifadelerinde bulunmuştur.

Modern kuşaktan Fidan Hanım: “Eşim için özellikle süslenirim. Eskiden beri hep aynıyım ben. Makyajımı yaparım, elbisemi giyerim eşim için.” derken, geleneksel düşünceye sahip modern kuşak erkeklerin, bu konuya geleneksel kuşak gibi tepkiler verdikleri görülmektedir. Âmine Hanım: “Eşim için süslenirim ama birkaç defa hevesimi kırdı. Süslenip kapıyı açtığımda ‘anoo süslenmişsin’ diyor benimle dalga geçiyor, hevesim kırılıyor.” şeklinde üzüntüsünü paylaşmıştır. Benzer şekilde eşi kendisinden 10 yaş büyük ve geleneksel kuşak gibi olan İrem Hanım: “Birkaç defa eşim için süslendim, giyindim. ‘Çıkart üstündekileri, düzgün giyin üşüyecece’ diye tepki gösterdi.” ifadelerinde bulunmuşlardır. Bu anlamda insanların daha rahat

oldukları ve kadınların eşleri için süslenmeye önem verdikleri görülmektedir. Ancak geleneksel tutumları devam ettirenlerin de olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Sevgi değerinde sorulan “Önemli günleri hatırlar mısınız?” sorusuna geleneksel kuşağın çoğunlukla doğdukları günü bilmedikleri görülmektedir. Çok sıcak bir gündü, çok soğuk bir gündü veya ekinler biçilirken, harman zamanı (sonbahar), pancar çapaklanırken (yazın) doğdun denilirdi şeklinde cevap vermişlerdir. Geleneksel kuşaktan Necla Hanım: “Ne özel günü kızım, ne zaman doğduğumuzu bilmezdik ki.” ifadeleriyle bu duruma örnek bir cümle kurmuştur.

Orta kuşak Melahat Hanım: “Önemli günleri kutlamayız. Ben severim ama eşim unutturuyor, kutlamıyor. Benim hevesim kalmıyor, hatırlamak bile istemiyorum bazen.” burada orta kuşakta kadınların artık beklentiye girmeye başladıkları ama erkeklerin geleneksel tavrı sürdürmek istedikleri görülmektedir.

Modern kuşak Ramazan Bey: “Önemli günleri önemserim ve kutlarım karşı taraftan da beklerim. Zaten kadınlar daha önemli görüyor.” derken, Âmine Hanım: “Önemli günler benim için önemlidir. Kızım daha doğmadan kutlamalar yapmaya başladık. Şimdi de her yaşını kutluyoruz, stüdyoya götürüyorum, çekim yaptırıyoruz.” açıklamalarıyla geleneksel, orta ve modern kuşak arasındaki değişimi gözler önüne serebilmektedir. Modern kuşak kadın ve erkek artık karşılıklı olarak özel günlerin hatırlanmasına önem vermektedir. Ancak burada da istisnalar söz konusudur. Özellikle muhafazakâr olduğunu söyleyen Tolga Bey dini açıdan uygun görmediği için doğum günü gibi kutlamaları çok uygun bulmadığını belirtmiştir.

Chapman sevgi deposu diye bir ifade kullanmaktadır. Yani her insanın içinde bir sevgi deposu vardır ve bazılarımızın bu deposu boştur. Değişik ruhsal sıkıntısı olan insanların yaşam öyküleri incelendiğinde, çocukluk zamanında yaşadıkları sevgi açlığı ortaya çıkmaktadır.²⁴ Sevmeyi öğrendiğimiz ilk yer ailedir. Özellikle geleneksel ailelerde sevgi açıkça söylenmez ve bazen gösterilmez. Ama geleneksel kuşakta erkek kadına aldığı çiçekli kumaşla sevgisini gösterebilir veya baba olarak çocukların çok sevdiği yemekten az yer ve kenara çekilir. Bunlar sevginin gösterilme biçimleridir. Geleneksel ve orta kuşakta “bize söylemezlerdi ama sevdiklerini bilirdik” cevaplarından da açıkça görülmektedir. Ayrıca geleneksel kuşaktan Saniye Hanım:

²⁴ Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, s. 23.

“Kayınvalidem çamaşırı yığardı yanıma, bi kalıp sabun verirdi ‘yık’a derdi. Eşim de gizlice toz sabun getirirdi, bana verirdi. Sevgisini söylemezdi ama anlardım ben.” anlatımıyla geleneksel kuşaktaki sevgi değerinin anlamını yansıtmaktadır.

Geleneksel ailede sevgi duygusu, evlilikle birlikte gelişmektedir.²⁵ Aşk ve evliliğin bir arada olması gerektiği yani biriyle evlenebilmek için önce sevgi olması gerektiği düşüncesi modernlikle ortaya çıkmıştır. Geleneksel düşüncede evlilik, cinselliğin yani üremenin toplum açısından meşrulaştırılmasıdır.²⁶

“Eşinizle severek mi evlendiniz?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Süleyman Bey: “Eşimle severek evlenmedik, görücü usulü evlendik. Babam gitmiş, görmüş, alcaz dediler. Birkaç ay içinde evlendik.” derken, Cemal Bey: “Ben görücü usulü evlendim. Biz sevmezdik ki bol dayak vardı. Sevmeye hakkımız mı vardı. Bizim zamanımızda severek almak yoktu ama tanıdık olurdu zaten ya akraba ya komşu kızı olurdu.” demiştir. Süleyman ve Cemal Bey’in bu cevapları geleneksel kuşağın çoğunluğunu yansıtmaktadır. Ayrıca sevdikleri olsa bile o kişiyle evlendirilmediklerini ve ailenin uygun gördüğü kişiyle evlendirildiklerini anlatmaktadırlar. Yine Cemal Bey: “Benim sevdiğim bi kız vardı. Ama babam bana sormadan tanıdık kız, iyi insanlar diye gitmiş istemiş, benim sonradan haberim oldu.” ifadeleriyle sevdiği kişiyle evlenemediğini paylaşmıştır.

Zaman içerisinde artık insanlar aileleriyle sevdikleri kişiyi paylaşmaya ve sevdikleri kişilerle evlenmeye başlamışlardır. Orta kuşaktan Hasan Bey: “Eşimle severek evlendik. Annemle paylaştım, anlayış gösterdi.” derken, Atilla Bey: “Eşimle severek evlendik. Tanışma dönemimiz oldu.” şeklinde cevap vermiştir.

Modern kuşakta ise insanlar evlilik öncesinde sevgili olmaya başlamışlardır. Burak Bey: “Eşimle severek evlendik. Bir flört dönemi oldu.” derken, Hülya Hanım: “Eşimle severek evlendik, flört dönemimiz oldu. Bence direkt evlilik amacıyla konuşmaktansa arkadaş gibi tanışmak daha iyi diye düşünüyorum. Tanıştığımız insanla evlilik düşünmek mecburiyetinde olmamalıyız.” derken, geleneksel kuşaktan

²⁵ A. Muhsin Yılmazçoban, “Aile Kurumu ve Türk Ailesinde Bütünlükçü Yapı”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2008, s. 166. https://www.researchgate.net/publication/349146477_Turk_Dunyasi_Arastirmalari_Sayi_176_Ekim_2008_AILE_KURUMU_VE_TURK_AILESINDE_BUTUNLU_KCU_YAPI (Alıntı Tarihi: 05.03.2022).

²⁶ Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*-, ss. 155-156.

Dursun Hanım: “Aman kızım birisiyle konuştun mu, görüştün mü onu almak zorundasın.” demiştir. Modern kuşak sevdiği insanla evlenmeyi önemserken ve bunun için birkaç kişiyle görüşebilmek gerektiğini düşünürken; geleneksel kuşağın konuya etraf ne der, ne olursa olsun birisiyle konuştuysan, görüştüysen evlenmek zorundasın şeklinde bakmakta olduğu görülmektedir.

Geleneksel kuşağa “Evlilik öncesi flört/sevgililik dönemi olmalı mı?” diye sorulduğunda; Akil Bey: “Evlilik öncesi sevgililik olmamalı, bu sual çirkin oldu. Bize büyükler uygun gördü.” derken, Modern kuşak çoğunlukla “kesinlikle sevgililik dönemi olmalı, tanımadığımız birisiyle nasıl evlenelim” şeklinde açıklama yapmaktadırlar. Bu konu özgürlük değerinde detaylı olarak ele alınacaktır.

2. SAYGI DEĞERİ VE DEĞİŞİMİ

Saygı; “değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram.”²⁷ Başkalarını rahatsız etmekten çekinmek²⁸ anlamlarına gelmektedir.

Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre saygı ihtiyacı; bireylerin kurum içinde veya dışında prestije sahip olmaları olarak anlaşılmaktadır. Bireyin başarısı, saygısı ve ait olduğu grup içerisinde sahip olduğu statüsünden memnun olması gibi durumlar saygı ihtiyacını karşılamasında önemli rol oynamaktadır.²⁹ Karşımızdaki kişinin fikirlerini ve haklarını anlayabilmek de saygıdır. Etrafımızdaki insanlara, hayvanlara hatta eşyalara hoşgörü ve nezaket gösterebilmektir.³⁰ Birisine veya bir şeye karşı dikkatli ve özenli davranma halidir.³¹

Bir de saygısızlık kavramı vardır. Saygısızlık sözlüklerde, düşüncesizlik, kabalık, edepsizlik, hürmetsizlik gibi anlamlara gelmektedir. Yani saygının zıddı olan

²⁷ Akalın-Toparlı, *Türkçe Sözlük*, s. 2047

²⁸ Yelten-Özkan, *Türkçe’nin Sözlüğü*, s. 420.

²⁹ İbrahim Durmuş, “Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisinin Genç Bireylerin Yaşam Tarzları İle Girişimcilik Niyetleri Açısından İncelenmesi”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2020, C. 9, S. 3, s. 1736. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1208920> (Alıntı Tarihi: 04.04.2022).

³⁰ Sally Coulthard, *Anne Babaların El Kitabı-Çocukluktan Ergenliğe*, çev. Ebru Dolunay, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 2007, s. 123.

³¹ Habil Şentürk, “Sosyal İlişkilerde Saygı Kavramı: Psikoloji ve Din Açısından Bir Bakış”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, S. 20. s. 218. http://isamveri.org/pdfdrd/D01535/2008_20/2008_20_SENTURKH.pdf (Alıntı Tarihi: 10.04.2022).

tutum ve davranışlar dediğimizde aklımıza saygısızlık gelmektedir.³² Her toplumda yazılı olmadığı halde uyulması gereken ve kişilerin iletişimlerini doğrudan etkileyen kurallar vardır. Bu kurallara uymadığımızda baskı hissedebiliriz. Bu kurallar zaman içerisinde değişebilir. Ancak toplumlar bu değişimlerin hızlı olmasını istemezler ve bunun için kurallara uyanlar ödüllendirilirken, uymayanlar cezalandırılabilir. Hatta yaptıkları davranış ayıplanabilir.³³ Ancak değişim süreciyle ayıplanan, saygısızlık olarak düşünülen bazı davranışlar artık saygısızlık olarak düşünülmemeyebiliyor.

Katılımcılara sorulan “Büyüklerinizin yanında çocuklarınıza karşı tavırlarınızda bir değişiklik olur mu/muydu? Mesela bir lakap taktıysanız bunu büyüklerinizin yanında da kullanır mısınız/mıydınız? Çocuğunuzun altını değiştirip emzirebilir misiniz/miydiniz? (kadına)” sorusuna; geleneksel kuşaktan Necla Hanım: “Büyüklerin yanında çocukları kucağımıza almazdık, emzirmezdik, saygısızlık olurdu. Çocuğunu sevmek saygısızlıktı. Çocuğa sahip çıkmazdık. Çocuğun altını başka odada değiştirirdik. Kucağımıza alıp kuzum, yavrum demezdik. Ama şimdi her şey normalleşti. Bu davranış eskiden saygısızlıktı, böyle bi şey yapsak anne baba kızardı. Eskiden çorapsız büyüklerin yanına çıkılmazdı, ayıptı. Pijamayla babamızın yanına çıkamazdık. Saçımızı tarayamazdık. Başımızı açmak saygısızlıktı. Babamızın yanında açamazdık.” derken, Huriye Hanım: “Çocuğunu sana verirlerse öyle alırdın kusura bakma. Onların yanında biz hiç sevgi gösteremezdik çocuğa. Altını falan alamazdık ayıptı. Öbür odaya gidecen öyle değiştircen. Pancar diliyorduk bir gün, şakır şakır yağmur yağıyordu, çocukta ırmağın orda uyuyor, ıslandı çocuk, ben gidip çocuğumu alıp gelemedim. Korkardık, onlar sana git al diyecek öyle alacan çocuğunu. Bir gün benim eltim çocuğunu kucağına almış, bahçeye gidermiş kayınnam ‘sen kime danıştın da çocuğu götürüyon, çabuk çocuğu indir kucağından’ demiş. Eltim de indirmiş, kendi gitmiş. Buyur yani napabilirsin. Ya dayak yicen ya da söyleneni yapacan. Dayak boldu. Çocuk emzir de bi gör bakalım, ne olurdu. Kayınbaba kaynana elimize yüzümüze tükürürdü, ne çektim ben.” Çoğunlukla büyüklerle aynı evde yaşayan geleneksel kuşak çocuklarını sevmek konusunda da baskı altındadır. Eğer çocuğunu severse toplum tarafından dışlanacakları düşüncesindedirler. Çocuğuna

³² Şentürk, “Sosyal İlişkilerde Saygı Kavramı: Psikoloji ve Din Açısından Bir Bakış”, s. 220.

³³ Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1994, ss. 113-116.

sevgi göstermek büyükleri saymamak, lakayt bir tavır içinde olmak olarak anlaşılmaktadır.

Kendilerine sert muamele yapılan geleneksel kuşaktan bir kısmı, kendi çocukları yanlarında torunlarını sevdiğinde bu durumdan rahatsız olmadığını dile getirmektedir. Bu anlamda kuşakların da kendi içlerinde bir değişim söz konusudur. Ethem Bey: “Büyüklerin yanında çocuğu kucağıma alıp öpemezdik şimdiki gibi. Bir gün çocuğumu kucağıma aldım öptüm. Bi akrabamız beni gördü ‘abooo, amaninn dünyanın sonu gelmiş! Babasının yanında çocuğu seviyor’ diye çırpınmaya başladı, hemen oraya çocuğu atıverdim, sağı mı kırılacak solu mu kırılacak dikkat bile etmedim, koydum gittim. Utancımdan akşama kadar eve geledim. Ondan sonra çocuklarımı kucağıma alamadım bir daha. Ama benim yanımda çocuklarım sevince rahatsız olmam.” Bu hatırasını paylaşan Ethem Bey bu durumun kendisinde oluşturduğu hasarı da belirterek çocuklarının böyle bir şey yaşamasını istememiş ve rahat olmalarını sağlamıştır. Yapılan gözlemlere göre kendisinin yanında çocukları, torunları rahat hareket edebilmektedir. Burada toplumdan dışlanma, kınanma korkusuyla Ethem Bey tekrar bu davranışı yapmaması gerektiğine inanmış ve bu şekilde hareket etmiştir. O toplumda sevgiyi göstermenin ayıp olduğu görülmektedir.

Ayrıca büyüklerin yanında babasının yanına giden, babasının kucağına verilmeye çalışılan çocuklar baba tarafından itilmektedir. Çünkü bu davranış büyüklere saygısızlık olarak düşünülmektedir. Hayrunnisa Hanım: “Eşim askerdeyken ben doğum yapmıştım. Askerden geldiğinde çocuğu kucağına verdiler, adam çocuğu ittiriverdi yanında babası vardı. Babasına ayıp olacak diye.” derken, Dursun Hanım: “Oğlumun çocuğu emekler yanına giderdi, oğlum ayağıyla iteklerdi bizim yanımızda saygısızlık olacak diye ‘git git’ yapardı.” demiştir.

Geleneksel kuşakta insanlar evlendikten sonra da çocuk muamelesi görmüş ve çocuk sorumluluğunu alamayacakları düşünülmüştür. Çünkü küçük yaşta evlendirilmişler ve çocuk gelin olmuşlardır. Kendi çocuğunu sevmek sadece yaş olarak büyüklerin yapabileceği bir davranış olarak görülmüştür. Saniye Hanım: “Büyüklerin yanında çocuğumuza sahip çıkamazdık. ‘Sen baba mı oldun, sen ana mı oldun’ diye bağırırlardı. İş güç var diye çocuğu emziremezdik bile sütüm akar giderdi, çocuğu kucağıma alamazdım. Bi defa eşim oğlanı severken kaynanam ağzına kelik

kıstırılmış*, ‘noluyo? Sen ne ara adam oldun da çocuğunu seviyon’ demiş.” derken, Bayram Bey: “Annenin babanın yanında çocuk sevilmezdi, sanki sen kimsin der gibi olurdu. Saygısızlık olurdu, sevemezdik. Bize çocuk bakımı bile düşmezdi, büyükler bakardı. Ama daha sonra evimizi ayırınca kendimiz ilgilendik.” Geleneksel kuşakta evlendikten sonra çoğunlukla büyüklerle (erkeğin ailesiyle) beraber yaşama durumu söz konusuydu. En son evlenen erkek çocuk o evde yaşamaya devam ederdi. Büyükler otorite olarak kabul edildiği için otoriteye karşı gelmemek adına birçok davranışa dikkat edilirdi. İnsanlar için saygı büyüklerle gösterilen dikkatli davranış, büyüklerin kızacağı hareketleri yapmamaktı. Büyüklerin yanında çocuğunu sevmek ben büyüdüm anlamına geldiği için saygısızlık olarak görülüyordu. Bu yüzden insanlar çocuklarını sevmiyordu. Burada da zaman içerisinde değişim görülmektedir.

Orta kuşakta birçok kişinin söylediği gibi Tefik Bey: “Büyüklerin yanında çocuklarımı severim, çekindiğim olmaz.” şeklinde cevap vermiştir.

Yapılan gözlemlere göre modern kuşakta böyle bir davranışa rastlanmamıştır. İnsanlar çocuklarını kadın erkek fark etmeksizin rahat bir şekilde sevebilmekte, kucağına da alabilmektedir. Ebrar Hanım: “Büyüklerin yanında çocuklarımı emzirebilirim, rahatsız olmam ama bazı insanlar ‘nasıl emziriyorsun’ diye tuhaf bulabiliyor.” diyerek yaşanan durumu özetlemektedir. Modern kuşak artık daha rahatken geleneksel ve orta kuşak tarafından bu tür davranışların tuhaf karşılanabildiği anlaşılmaktadır.

Modern kuşak bu konuda geleneksel kuşağı tuhaf karşılamakta ve bunun doğru olmadığını söylemektedir. Kendileri ise çoğunlukla oldukça rahat olduklarını belirtmektedirler. Burak Bey: “Büyüklerin yanında çocuğumu severim. Eskiden gaddar bir nesil varmış, çocuklar dövülürmüş, bunlar bence doğru değil. Bazen babam ‘başım ağrıdı çocuklar, sessiz olun’ der. Baba bizi susturdunuz, çocuklar oynasın, bırak derim ben. Biraz daha özgür davranıyoruz çocuklara bu anlamda. Büyüklerin yanında çok rahat hareket edemezdik diye hatırlıyorum. Çocuklarımın da bunu yaşamasını istemem.” derken, Oğuzhan Bey: “Büyüklerimin yanında çocuğuma tavrım değişmez, hep aynıdır. Severim, öperim. Şimdiye kadar hiç bağırmadım bile.

* Ağzına ayakkabı sokmak anlamında kullanılmıştır.

Lakap taktıysam genelde onu kullanırım. Benim çocuğum değil mi?” diyerek kuşaklar arasındaki değişimi adeta özetlemektedir.

Ancak modern kuşağın bu rahat tavırlarına geleneksel kuşaktan zaman zaman farklı tepkiler gelebilmekte ve uyarı niteliğinde bakışlar atabilmektedirler. Ayrıca geleneksel kuşakta kendi içinde bir çekinme söz konusu olabilmektedir. Sevede Hanım: “Büyüklerin yanında bebeğimizi rahatça severiz. Çekinmeyiz. Kayınpederim torununu alırken çekinir mesela bunu fark ediyorum.” derken, Melek Hanım: “Çocuğumu severim, büyüklerin yanında çekinmem ama geçenlerde severken kayıinvalidemin bana ters bakışını gördüm ama yine de öptüm.” demiştir.

Otorite; emretme, yaptırma, alanındaki en üstün olan kişi, şey³⁴ anlamlarına gelmektedir. Geleneksel kuşakta otoriter disiplin yaygındır. Çocuğun çoğu davranışı yasaklanır, katı ve serbestlik olmayan bir disiplin uygulaması söz konusudur. Dayak, korkutma, ayıplama ile disiplin sağlanmaya çalışılır.³⁵ Geleneksel ailede otorite sahibi olan kişiler; büyük baba- büyük oğul- büyük anne şeklindedir.³⁶ Geleneksel baba profili ise mesafeli, ceza veren ve katı olandır.³⁷ Korkulacak bir güç varsa kuralları vardır. Ortamda bir güç varsa eğer bu korkunun kaynağına ‘saygı’ duyulur.³⁸

“Çocuğunuzun sizin karşınızda bacak bacak üstüne atıp oturmasını nasıl karşılırsınız? Siz yapabilir miydiniz?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Hayriye Hanım: “Büyüklerle aynı yerde bile oturamazdık ki kurban olun! Ne bacak bacak üstüne atması.” cevabıyla geleneksel kuşağın pek çoğunun bakış açısını ortaya koymaktadır. Süleyman Bey: “Bacak üstüne atılmasından rahatsız oluyorum. Çocuklarım yapıyor, oğlum geliyor ayağını uzatıyor, indir ayağını kalk diyemiyoruz, kocaman adam kendisi anlaması lazım. Artık yolda yürürken bile gençler üstümüze geliyorlar, yol vermek şöyle dursun omzumuza vurup geçiyorlar. Önceleri bi büyük geldiğinde yol verilir, saygı duyulurdu. Biz gençken büyükler daha yukarda otururdu, biz kapının yanında otururduk.” demiştir. Tuncay Bey ise sorulan soruya; “Benim yanımda bacak üstüne atamazlar, saygılılar. Benim zamanımda anne babayla konuşamazdık.

³⁴ Yelten-Özkan, *Türkçe'nin Sözlüğü*, s. 407.

³⁵ Erdil, *Aile Okulu*, s. 49.

³⁶ Vatandaş, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu*, s. 69.

³⁷ Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye'de Modern Aile Fikrinin Oluşması*, s. 100.

³⁸ Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, s. 196.

Dizimizin üstünde otururduk. En uçta otururduk. Yumuş* buyururlarsa yapardık, buyurmazlarsa diz üstü otururduk. Bize laf düşmezdi. Dedem rahmetli kösteğnen** vururdu ayağımıza.” şeklinde verdiği cevaptan da anlaşılacağı üzere geleneksel kuşak çoğunlukla bacak bacak üstüne atılmasından rahatsız olmaktadır. Kendilerinden önce de bunun saygısızlık olarak görüldüğünü ve çoğunlukla kendilerinin de şu an saygısızlık olarak gördüklerini ifade etmektedirler.

Orta kuşak ise bu konuda geleneksel kuşağa göre daha ılımlı bir tavır sergilemekte ve kendilerinin yanında bacak bacak üstüne atılmasını saygısızlık olarak görmemektedirler. Ancak kendileri bu konuya dikkat edip büyüklerinin yanında bacak bacak üstüne atmadıklarını söylemektedirler. Melahat Hanım: “Çocuklarım bacak üstüne atıp otursa rahatsız olmam. Ama eskiden mümkün değildi, büyükten küçüğe doğru sıralanır, öyle oturulurdu. Kayınbaba, büyük abi ve küçükler şeklinde erkekler daha yukarda oturur, kadınlara doğru sıra gelirdi. Onların yanında uzanmak, bacak üstüne atmak, mümkün değildi. Ohooo büyümüşsün sen derler, kınarlar. Eskiden bacak bacak üstüne atmayı bırak, normal otururken bile derli toplu oturmazsan kızarlardı. Berduş derlerdi.”, Münevver Hanım ise şöyle cevap vermiştir; “Büyüklerin yanında bacak bacak üstüne atamam. Çocuklarım atsa da rahatsız olmam. Ama çocuklarımla büyüklerine karşı sesini yükseltmesini, karşılık vermesini istemem, bu konuda uyarırım.” Buradaki açıklamalardan saygının anlamının artık değişmeye başladığı görülmektedir. Münevver Hanım’ın ifadelerinden oturma şeklinden daha çok iletişim şeklinin saygıda önemli olmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Orta kuşaktan Hasan Bey geleneksel kuşak içerisinde diğer anlayışa örnek olarak, çocuklarının bacak bacak üstüne atmasını saygısızlık olarak görmemiş ve kendilerinin yapamadıklarını, korktuklarını, böyle durumlarda dayak yediklerini belirtmiştir. Burada korkuya dayalı bir saygı söz konusudur. İnsanlar korktukları için oturma şekline dikkat etmek durumunda kalıyorlar. Ancak kendileri çocuklarının yapmasından rahatsız olmadıklarını belirtiyorlar.

Ancak orta kuşakta da geleneksel kuşak gibi bunu saygısızlık olarak görenler vardır. Özellikle eğitim seviyesinin ve sosyal çevrenin cevaplara olan yansımaları

* Görev vermek, iş vermek.

** Baston.

burada da görülmektedir. Hatice Hanım: “Çocuklarımın bacak üstüne atmasından rahatsız olurum, bacağını düzelt diye uyarırım. Ben de buna dikkat ederim ama eğer bacaklarım ağrırsa annemlerden izin alıp uzattığım da olabiliyor. Ama çoğunlukla yapmam, saygısızlıktır benim için. Ben kundak bile yapmam, saygısızlık olarak görüyorum.” ifadelerinde bulunmuştur. Hatice Hanım’ın ilkokul mezunu ve yirmi beş yaşına kadar köyde yaşamanın vermiş olduğu bir kültüre sahip olduğu görülmektedir.

Modern kuşak ise artık büyüklerin yanında bacak bacak üstüne attıklarını ve bundan dolayı rahatsızlık duymadıklarını belirtmektedirler. Ayrıca modern kuşak için saygı bacak bacak üstüne atıp oturmak, uzanmak gibi oturma şekillerinden çok karşıdaki kişiyi incitmemek, iletişim kurarken onu dikkatle dinlemek gibi anlamlarla karşılık bulmaktadır. Âmine, Sümeyye ve Tuğçe Hanım çoğunluğu temsilen şu sözleri söylemektedir: “Çocuğum bacak üstüne atsa rahatsız olmam, kendim de anne babamın yanında atarım.”

Modern kuşakta ilişkiler büyük küçük ilişkisinden arkadaş ilişkisine dönmüştür. Artık erkek otoritenin zayıflamasına da bağlı olarak aradaki ilişkilerin daha rahat olduğu, iletişimin daha rahat kurulduğu gözlemlenmiştir. Modern kuşaktaki bireylerin büyüklerinin yanında rahatlıkla çocuklarıyla vakit geçirdikleri, çocuklarını sevdikleri, onlarla oyun oynadıkları söylenilebilir.

“Sizin için saygısızlık nedir?” dediğimizde; Şule Hanım: “Sesini yükseltmek, yalan söylemek bence esas saygısızlıktır.” derken, Hülya Hanım: “Anne baba yanında bacak üstüne atıp otururum. Bunu saygısızlık olarak düşünmem. Bence saygı hareketsel değil de konuşma tarzıdır. Dikkatle dinlememektir. Beni üzmemesi, mutlu etmesi, saygı göstergesi olur.” diyerek modern kuşağın genel düşüncesini özetlemektedir.

Geleneksel kuşakta erkek tek otorite görüldüğünden dolayı kadınlar evlendikten sonra eşlerini de otorite olarak görüyorlardı. Babadan korkarak büyüyen kadın, evlendikten sonra da eşinden korkuyor ve babaya duyulan saygı benzeri bir saygıyı eşine karşı da duyuyor. Ancak bu korku durumu orta kuşakla birlikte kırılmaya başlıyor ve özellikle insanların sevdiği kişiyle evlenmeye başlamasından dolayı zaman içerisinde kadın ve erkek “eş” olarak birbirlerine saygı duymaya başlıyor denilebilir. “Eşinizin bacak bacak üstüne atıp oturmasını nasıl karşılırsınız? (erkeğe) Eşinizin

yanında bacak üstüne atıp oturur musunuz? (kadına)” sorusuna; geleneksel kuşaktan Kevser Hanım: “Eşimin yanında hiç atmadım bacak üstüne, saygısızlık yapmam.” derken, Süleyman Bey: “Eşim yanımda bacak üstüne atmaz, terbiyesizlik yapmaz. Ben sevmem hiç. Eşimin de saygı göstermesi lazım, elli de olsun atamaz yani.” şeklinde cevap vermektedir. Geleneksel kuşak için küçüklerin bacak üstüne atmasına ek olarak erkeğin eşinin yanında bacak üstüne atması da hem erkek hem kadın için saygısızlık olarak algılanmaktadır. Bu da erkeğin “mutlak otorite” görülmesinden kaynaklanmaktadır. Selami Bey: “Eşim bacak üstüne atıp oturamaz, bana karşı saygılı davranır. Kocaya karşı saygılı olmak gerekir. Atmaması lazım.” ifadeleriyle erkeğin geleneksel kuşakta otorite olarak görüldüğünü ifade etmektedir.

Orta kuşak Ali Bey: “Eşimin bacak üstüne atmasından rahatsız olmam.” demiştir. Orta kuşak erkeklerin rahatsız olmadığı görülmektedir.

Modern kuşak ise “bu nasıl soru” şeklinde tepki göstermiştir. Erkeğin tek otorite olarak görülmediği modern kuşak için çoğunlukla eşlerin birbiri yanında rahat olması istenmektedir. Ramazan Bey: “Eşim bacak üstüne atsa neden rahatsız olayım, anlamadım. Benim yanımda rahat olacak elbette.” derken, Oğuzhan Bey: “Eşimin oturma şeklinden rahatsız olmam. O benim eşim ve istediği şekilde oturabilir.” şeklinde açıklamalarıyla geleneksel kuşaktan oldukça farklı cevaplar vermişlerdir.

Görüldüğü gibi bir değişim söz konusudur. Saygısızlık olarak görülen oturma şekli zamanla normal bir durum olarak kabul edilmiştir. Modernleşme süreciyle birlikte meydana gelen değişimin başında otorite anlayışı veya otoriteye yüklenen anlam gelmektedir. Sonra ise otoriteyi yüklenicilerde bir değişim yaşanmıştır. Geleneksel ailede erkeğin mutlak otorite şeklinde görüldüğü, baba veya koca figürü olarak bu otoriter özelliğini baskın olarak hissettirdiği söylenilebilir.

Geleneksel kuşakta bir kadının eşine ismiyle hitap etmesi de saygısızlık olarak düşünülüyordu. Ancak günümüzde çoğunlukla modern kuşakta aşkım, canım hitapları kullanılırken isimle hitap edildiğinde saygısızlık olarak değil tavrı koymak, trip atmak gibi anlaşılmaya başlamıştır.

Geleneksel kuşaktan Kenan Bey: “Eşıme sevgimi göstermem, açıkçası pek taviz vermem, yüzüne karşı söylemem. Ciddiyetle davranırım, otoritemi korurum. Arada şakalaşırım sevgimi öyle anlar. Canım gibi hitaplar kullanmam, otoritem

bozulur. Gevşeme olmasını istemem yoksa ona gebe kalmış olurum.” derken, modern kuşaktan Ramazan Bey: “Seni seviyorum canım, aşkım diye sık sık söylerim. Çocuklarıma da söyler ve gösteririm. Eğer isimle hitap ediyorsak bi sıkıntı vardır aramızda.” şeklinde iki kuşak arasındaki fark ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca daha önce aktardığımız geleneksel kuşaktan Muhlise Hanım: “Adını bile söyleyemedim ben. Neco dedim hep. İsmiyle seslenmeye utandım. Bir gün yolda giderken neco deyiverdim, o günden beri neco derim, ismini daha kullanamadım” derken eşi Süleyman bey söze karışarak şöyle söyler: “Eşim bana karşı çok saygılıdır. İsmimle bile seslenmez, o kadar saygılıdır.”

Eşlerin birbirine karşı büyüklerin yanında olan davranışlarında da değişim söz konusudur. “Büyüklerinizin yanında eşinize karşı tavrınız değişir mi? Eşiniz mutlu bir haberle geldi ve büyüklerinizin de olduğu bir ortamda yanağınıza öpücük kondurdu bu durum sizi rahatsız eder mi?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Türkiye’den Almanya’ya gitmiş ve tekrar dönmüş olan Hayrunnisa Hanım: “Ben 8 sene kayınbabamlarla yaşadım. Eşim benden su bile isteyemezdi. İşaret yapardı, ben öyle anlardım. Eşim gelip büyüklerin yanında öpse hoş karşılamazdım, her şeyin bir adabı var. Ama çocuklarım yapınca rahatsız olmuyorum, kötü karşılamıyorum. Demek ki bizim zamanımızla şimdi ki zaman değişiyor.” ifadeleriyle geleneksel kuşağın da kendi içerisinde değiştiğini göstermektedir. Ancak bu değişimde en büyük etkenlerden birisi sosyal çevre olmuştur denilebilir.

Kerime Hanım: “Eskiden büyükler köşede otururdu, küçükler ya da gelinler eşikte beklerdi. Bi şey isterlerse hemen yapmak için. Su verirse, ayakta beklerdik suyun bitmesini sonra geri geri çıkardık, saygılıydık. Eşinle konuşmak yasaktı zaten bi akşam görüşürsen yatakta görüşürsün o kadar. Bir gün kalabalıkta oturuyoruz, evveli demir somyalar vardı. Eşim bi köşesinde oturuyormuş ben de dışardan geldim diğer köşesine oturdum. Bak yan yana bile değil. Bir tane halası var geldi bana bi tokat attı amma nerden geldiğimi bilemedim! ‘Saygısız utanmadan geldi kocasının yanına oturdu’ dedi. Ben eşimin halasından bile tokat yedim.” şeklinde yaşadığı olayı oldukça üzgün bir şekilde nakletmektedir. Buna benzer birçok olay anlatılmıştır. Saygısızlık olarak görülen davranışlar sergilendiğinde doğrudan ceza uygulanmaktadır. Huriye Hanım: “Kalabalık içinde gelip sarılmak mümkün değil. Ne öpecek, hiç öpemez.

Şimdi bile böyle şeylerimiz yok çünkü yedisinde neyse yetmişinde de öylesin. Çocuklarım yapsa ben rahatsız olmuyorum, bi şey diyemem, oğlum arar ‘anne gelinini öpüyorum’ der. Napıyım oğlum derim. Öpme mi diyecem (güldü).” derken, İdris Bey: “Büyüklerin yanında eşine sarılmak diye bi şey kimse de yoktu sadece biz değil. Ailemiz büyük tepki verirdi, öyle bi düzenek yoktu o zamanlar.” cevabıyla kendi dönemlerinde böyle bir davranışın görülmediğini belirtmektedir.

Ayrıca geleneksel kuşak böyle bir şey olsa ne yaparsınız denildiğinde eşlerine karşı sert tepkiler verebileceklerini söylemişlerdir. Aslında bu ifadeler eşler arasında ne tür bir iletişim olduğunu göstermektedir. Genelde tepkiler şu şekildedir;

-Büyüklerin içinde eşim zaten gelip öpmez, toplum içinde olacak şey değil.

-Gelip öpse nasıl tepki verirdiniz?

-Destur lan! Derim öyle bi şey olsa.

-Neden böyle bir tepki verirsiniz?

-Etraf çok ayıplar, bunu istemem. (Cemal Bey)

Orta kuşak ise yine kendileri dikkat etmekle beraber çocuklarının yanlarında rahat olmasını istemektedirler. Çoğunlukla “rahatsız olmam” şeklinde cevap vermişlerdir. Nejat Bey: “Anamın babamın yanında eşimle mesafeli olurduk. Eşimin gelip öpmesi, biraz sıkardı açıkçası” derken, eşi Gül Hanım: “Büyüklerin yanında eşimle mesafeli olurduk, hala öyleyiz. Saygısızlık olarak düşünülürdü. Ama benim çocuklarım yanımda yapınca, ben mutlu olurum, suratları asık olmasın, küs olmasınlar yeter.” şeklinde cevap vermişlerdir. Ancak burada da aynı düşünmeyen ve bu konudan rahatsız olduklarını söyleyenler olmuştur. Ali Bey: “Büyüklerin yanında eşime mesafeli olurum. Ciddi olurum. Kalabalıkta gelip öpmez. Olsa utanırım muhtemelen. Benim yanımda çocuklarım yapsa ben de rahatsız olurum. Ben uyarmam ama annesine uyar derim.” derken, Atilla Bey: “Büyüklerin yanında sarılma, öpme bize ters gelen şeyler yapmayız. Çocuklarım yapsa ben de rahatsız olurum, gitsinler evlerinde öpsünler birbirlerini.” Geleneksel kuşakta saygısızlık olarak görülen davranışlar sergilendiğinde doğrudan ceza uygulanırken artık insanlar orta kuşakta çoğunlukla uyarmaktadırlar.

Eğitim seviyesi yüksek lisans olan ve bir dönem Almanya’da yaşamış olan Tevfik Bey: “Büyüklerin yanında gelip öpse, ben de onu öperim, rahatsız olmam. Etraf iyi tepki vermez. Bir gün eşim hamileyken kontrole gidecektik. Ben arabanın kapısını açtım ve bu büyük olay oldu, uzun süre konuştular, ‘erkek adam kapıyı açar mı’ dediler. Annem de ‘toplumun kuralları vardır, bunlara uyum sağlaman gerekiyor’ demişti. Ancak ben böyle düşünmüyorum. Eşime kapıyı açmak ona olan sevgimi ve saygımı göstermektir.” şeklinde başından geçen ve toplum tarafından tepki gösterilen bir olayı aktarmıştır.

Modern kuşak ise bu konuda çoğunlukla rahat tavırlar sergilemektedirler. Ebrar Hanım: “Eşim gelip sarılıp öpse normal karşılarım, çok tepki göstermem. Ben eşime yapsam, o da normal karşılar, mutlu bile olur.” derken, Oğuzhan Bey: “Büyüklerin yanında eşimle samimiyetimiz aynıdır. Lakap taktıysam da kullanırım. At benim, avrat benim neden çekineyim.” şeklinde yaklaşmaktadırlar. Ancak toplum tarafından dikkat edilmesi gereken bir kuralı uymak iyi olur şeklinde yaklaşanlar da vardır. Sevde Hanım: “Eşim gelip sarılıp öpse, ben de eşim de rahatsız olmayız ama büyükler belki abes karşılar.” derken, Ramazan Bey: “Eşim büyüklerin yanında gelip öpse, rahatsız olmam ama ben yapmam, ayıp olur diye düşünüyorum. Büyüklerin yanında aşkım, canım hitaplarını kullanırız, çekinmem ama öpme vs. dikkat edilebilir.” şeklinde ifade etmişlerdir. Geleneksel ve orta kuşağa göre daha rahat olmakla birlikte büyüklerin yanında dikkat etmeye devam etmektedirler.

Geleneksel kuşaktakiler zaman zaman kendi dönemlerinde küçüklerin büyüklerden korkmasına karşın şimdi büyüklerin küçüklerden korkmaya başladığı serzenişlerinde bulunmuşlardır. Ümmü Hanım: “Ayak falan uzatamazdık, kızarlardı. Şimdi bizim torunlar uzatıyor. Rahatsız oluyoruz ama söyleyemiyoruz, desek bi daha gelmezler. Biz uzatamazdık, n’arasın” Geleneksel kuşağın alınarak, darılarak gelmeyecekleri korkusundan yanlış gördükleri şeylerde küçükleri uyarmaktan vazgeçtikleri ifade edilebilir. Durdane Hanım ise bize yaşadığı bir hatırayı nakletmektedir: “Bizim bi tanıdık evlenip sonra askere gitmiş. Oğlanın annesiyle babası karısını göndermişler. Adam izne gelmiş, bakmış evde kadın yok! Benim karı nerede diye soramamış, ayıp olacak diye, geri askere gitmiş.” Bu olay saygı/saygısızlık boyutlarının dışında ciddi bir iletişim sorununun var olduğunu göstermektedir.

Eşler arası iletişimde ağır kelimeler kullanmak veya küfür etmek geleneksel kuşak için saygısızlık olmayan ancak modern kuşak için saygısızlık olarak kabul edilen bir konudur. Geleneksel kuşakta, erkek kadına hakaret edebilirken kadının böyle bir şey yapması söz konusu değildir. Modern kuşakta eşler çoğunlukla ağır kelime kullanmamaya çalışmaktadır. Eğer kullanılıyorsa karşılıklı kullanıldığı artık kadının da erkeğe karşı kullandığı görülmektedir.

“Eşinize karşı ağır kelimeler kullanır mısınız? Eşinize aptal der misiniz? Lan der misiniz? Sinkaflı küfür ettiniz mi?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Sami Bey: “Kavgamız çok oldu, ağır kelimeler kullanırdık, küfür etme çok olurdu.” derken, orta kuşaktan Nejat Bey: “Eşimle ağır kelimeler kullanmışlığım oldu geçmişte ama artık kullanmıyorum. Açıkçası geçmişi çok açmak istemiyorum, pişmanım ama sen sorduğun için konuşuyorum.” şeklinde pişmanlığını dile getirmektedir. Burada kendileri de değişikliklerinin farkındadır. Feride Hanım: “Ağır kelimeler kullanılmaz ama büyüdüğüm evde babam anneme çok küfredirdi. Çok şükrediyorum böyle bir kocam olmadığı için.” açıklamalarıyla serzenişte bulunmaktadır. Modern kuşaktan Bekir Bey: “Tartışmalarda ağır kelimeler kullanılmaz kesinlikle çok dikkat ederiz.” ve Melek Hanım: “Ağır kelimeler kullanılmaz, küfür zaten hiç sevmem, eşim de sevmediğimi bilir ve kullanmaz. Bence büyük bir saygısızlık.” derken, istisnai olarak Oğuzhan Bey: “Tartışmalarda ikimiz de ağır kelimeler kullanıyoruz. Genelde ben başlarım o da bana karşılık söyler.” şeklinde artık kadınların kendilerine hakaret edildiğinde sessiz durmadığını göstermektedir.

Korku kültürü biz farkında olmadan yaşamımızı yönetir. İnsanların özü değil mevkisi önemlidir. Doğru olanın değil kimin dediğinin olacağı önemlidir. Kadın ve erkek ilişkisinde “erkek baskın olur” düşüncesi de korku kültürüne aittir.³⁹ Kadın kocasından da babasından da korkmalı anlayışı vardır. Özellikle geleneksel kuşakta saygı olarak görülen şeyin temelinde korku olduğu söylenebilir. Babadan korkulduğu için babaya saygı duyuluyordu. Aynı şekilde büyüklere gösterilen saygıda da korku olduğu söylenebilir. Çünkü büyüklere karşı yapılan saygısızlık toplum tarafından kınanmaya sebep olacağından, saygı toplumsal açıdan bir öneme sahiptir. Ancak modernleşme ile saygı bireye duyulmaya başlanmış ve insanlar otoriteye saygıdan çok

³⁹ Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, ss. 170-171.

bireye saygı duymaya başlamıştır. Geleneksel kuşakta babanın yemeğe beklenmesi bir otorite göstergesidir. Baba otoriteden önce eğer evde başka bir büyük varsa o sofraya oturmadan oturulmaz ve yemeğe başlanmaz. Bu geleneksel ailelerde olduğu gibi orta kuşak ve geleneklerini bırakmak istemeyen modern ailelerde de önemsenmektedir.

“Akşam yemeklerinde belli bir saat ve düzen var mıdır/mıydı?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Medine Hanım: “Akşam yemeklerinde hep bi düzen vardır. Baba olmadan yenilmezdi. Baba gelecek diye herkes ayaküstü beklerdi. Babadan, anadan korkardık.” derken, orta kuşaktan Hatice Hanım: “Akşam yemeklerinde düzen olmuyor, bazen eşim geç gelebiliyor. Biz çocuklarla yiyoruz. Ama büyüdüğüm evde baba gelmeden sofraya oturmazdık.” demiştir. Modern kuşaktan Fidan Hanım: “Akşam yemeklerini beraber yeriz. Aile üyelerinden her birini bekleriz. Bazen kızım okuldan geç gelebiliyor. Kızım gelmeden yemeğe başlamayız.” şeklinde cevaplarıyla zaman içerisinde meydana gelen değişimi göstermektedirler.

Tüm ailenin beraber sofraya oturması çocukların psikolojik gelişimi için oldukça önemlidir. Sofrada aile üyeleri sohbet edebilme fırsatını yakalar.⁴⁰ Modernleşmeyle birlikte insanlar artık sofraya beraber oturmuyor denilemez. İnsanlar bu konuya dikkat ediyor fakat geleneksel kuşaktan farklı olarak her bireyin sofraya beklenmesine önem veriliyor, baba olmadan yemeğe başlanmaz düşüncesiyle değil ailenin her ferdi beklenmeli düşüncesiyle hareket ediliyor. Geleneksel kuşakta sadece büyüğe saygı olarak görülen bu durum, ailenin tüm fertlerine saygılı olmak olarak değişim görülmektedir.

Çocuk Türk ailesinde çok kıymetlidir. Kadının çocuğu olduğunda ona olan saygı ve sevgi artar. Ancak burada çocuğun cinsiyetine göre de tepkiler değişebilmektedir. Erkek çocuğu olan kadına olan sevgi ve saygı daha fazladır ve baba da artık oğlan babası olmanın gururunu duyar.⁴¹ Ataerkil bir yapıya sahip olan Türk toplumunda özellikle geleneksel kuşakta genellikle erkek çocuk, kız çocuğa öncelenebilmektedir.⁴²

⁴⁰ Coulthard, *Anne Babaların El Kitabı-Çocukluktan Ergenliğe*, s. 161.

⁴¹ Erten, *Osmanlı Aile Yapısı*, s. 128.

⁴² Canatan, *Muhafazakar Endişe: Aile*, s. 141.

Geleneksel kuşaktan Dursun Hanım: “Arka arkaya 5 tane kız doğurunca adam tebrik etmeye gelmedi. Oğlan olmadı diye kavga çıkartırdı, gün vermezdi” eskiden oğlan kız meselesi vardı. Oğlan doğrunca değerimiz oldu, insan yerine koydular.” ifadeleri bize bu durumu çok açık bir şekilde göstermektedir. Modern kuşakta böylesi durumlar yaşanmamaktadır. Ancak yapılan gözlemlere göre insanlarda erkek çocuk isteğinin hala ağır bastığı görülmektedir.

Ayrıca kadınlar kayınbabalarıyla konuşamıyorlardı, konuşmaları gerekirse fısıltı şeklinde iletişim kuruyorlardı. Ancak bir kadın erkek çocuğu dünyaya getirirse konuşma hakkı elde edebiliyordu. Dursun Hanım: “Kaynana, kayınbabaya seslenilmezdi yani konuşamazdın, sesini duyması saygısızlıktı. Benim bi kızım kayınbabasıyla konuşmadı, adam ‘iki koyun vereyim de konuş’ dedi ama adam öldü konuşmadı.” şeklinde hayıflanmıştır. Kayınbabayla konuşma hem saygı hem iletişim hem özgürlük hem empati değerine girer ama ağırlık olarak saygı değerine dahil olmaktadır. Temelde saygıdan dolayı konuşmama söz konusudur. Empati değerine girmesi ise konuşmıyan insanların karşı tarafla empati yapamaması söz konusudur. Kendileri bu tür sıkıntıları gençlik döneminde yaşamış olan insanlar aynı şeyi yapıyorlar bu bir empati yoksunluğudur denilebilir.

3. EMPATİ/DUYGUDAŞLIK DEĞERİ VE DEĞİŞİMİ

Empati teriminin kökeni, Almancadaki “*emfühlung*” ve Eski Yunancadaki “*empathia*” terimleridir. *emfühlung*, bir insanın, kendisini karşındaki bir nesneye yansıması, onun içinde hissetmesi ve böylece o nesneyi kendi içinde özümsemesi sürecine denilmektedir. Bu tanıımı yapan Tpeodor Lipps, nesnelerin yanı sıra insanların algılanmasında da kullanmıştır. Yunancada “*em*” içine “*pathia*” ise algılama anlamına gelmektedir. Tichener *emfühlung* terimini, *empathia* teriminden yararlanarak ingilizceye “*empathy*” olarak çevirmiştir.⁴³ Empati konusunda çalışmalarıyla bilinen Rogers için empati, kendimizi karşıdaki insanın yerine koyarak onun hislerini ve düşüncelerini doğru olarak anlamamızı sağlayacak süreçtir.⁴⁴

* Gün yüzü göstermezdi.

⁴³ Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, ss. 339-340.

⁴⁴ Ali Ayten, *Empati ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 81.

Empati; duygudaşlık⁴⁵ demektir. Başkalarıyla iletişimdeyken konuları onların gözüyle görmek ve insanların duygularına karşı farkında olmaktır. Diğer adıyla halden anlamaktır.⁴⁶ Halden anlamak yani karşımızdaki insanın yerine kendimizi koyarak hareket etmektir. Bir insanın, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır.⁴⁷ Kendisini başka insanların yerine koyabilmek, geleneksel ortamlardan uzaklaşan insanlar için oldukça önemli bir beceridir.⁴⁸ Empati kuran kişi daha iyi iletişim kurarken, empati kurulan kişiler anlaşılmanın mutluluğunu yaşayabilirler.⁴⁹

“Eve geldiniz ve eşiniz o gün yemekleri yetiştiremedi tavrınız nasıl olur? (erkeğe)Yemek yapamasanız eşiniz nasıl tepki verir? (kadına)” sorusuna; geleneksel kuşak kadınlar ağırlıklı olarak “Evde yemek olmadan oturup aşağı giden biri* değilim” şeklinde tepki vermişlerdir. Geleneksel kuşak için evde yemek olmadan olmaz düşüncesi hâkimdir. Bir kadın yemeğini bir gün önceden hazırlamalıdır. Necla Hanım: “Yemek yapamadığımda siniyi kafama vururdu. Eve pişecek bi şey getirmezdi. Pişirdiğimde de bu yemek nerden geldi diye sormazdı. Bir gün eve sucuk geldi, komşudan. Ben hamileyim. Çok canım çekti, yarısını akşamdan yedim. Sabah uyandım, kahvaltı hazırladım. Peynir, zeytin koydum. Adam kaldırdı siniyi kafama vurdu, ‘sen sucuk yiyeceksin de biz kuru mu yicez, büzdür gel sucuğu yicem’ diye.” Necla Hanım başından geçen bu olayı da anlatarak eşinin empati yapmadığını göstermektedir. Benzer bir anıyı Semra Hanım anlattı: “Evde yemek olmazsa ortalık kel olurdu. Benim çocuk küçüktü, sütüm yoktu, çocuk açtı. Komşudan inek sütü istedim, verdi. Ertesi gün kadın kapıyı çaldı, ‘sütün parasını ver’ dedi. Adam da görünce bana bir sopa dayak attı, neden aldın diye. Sütü de attı, içirmedi.” bu ifadeler geleneksel kuşak erkeğinin empati duymadıklarını göstermektedir. Sami Bey: “Ben eve geldiğimde dışarda olursa çok sinirlenirim. Evde yemek yok, bi şey yok, ev tam takır, yav sen ne geziyon orda! Düşünmüyön mu, hiç fikir yok mu derim.” derken, Kevser Hanım: “Yemek olmasa kavgı çıkardı. Bir gün yemeğin içinde sinek vardı, eşim ‘al bu sineği ye’ dedi. Ben olmaz deyince tüm sofrayı kafamdan geçirdi. Asla

⁴⁵ Akalın-Toparlı, *Türkçe Sözlük*, s. 796.

⁴⁶ Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, s. 166.

⁴⁷ Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, s. 135.

⁴⁸ Altun, *Modernleşme Kuramı*, s. 88.

⁴⁹ Ayten, *Empati ve Din*, s. 79.

* Umursamaz davranan kişi.

unutamıyorum.” Kevser Hanım’ın üzümlere anlattığı bu konuda yapılan gözlemlere göre eşi Bayram Bey şu an empati yapmaya çalışmakta ve bu tür konuları sorun etmediği gibi evdeki işleri de yapmaya çalışmaktadır. Fakat eşinin bu sözleri geçmişte empati yapmadığını ve zaman içerisinde değiştiğini göstermektedir. Erkeklerin çoğunlukla daha çekingen cevaplar verdiğinden daha önce bahsetmiştik. Ayrıca kuşakların da kendi içerisinde bir değişim söz konusudur. Köyden merkeze göç etmeseydi muhtemelen Bayram Bey’in eski alışkanlıkları devam edecekti. Öyleyse sadece kuşak değil, aynı zamanda çevre değişiminin de etkisi çok açık görülmektedir. Çevrenin de bir kuşak kadar etkili olduğu söylenebilir. Çevrenin etkisini de göz ardı etmemek gerek. Bayram Bey’in kızı Suna Hanım: “Babam eskiden çok sert bir insandı. Çayını isterken bile kaşıkla bardağa vururdu, iletişim kurmazdı. Annem yemek konusunda titiz olmazsa, tartışma çıkarırdı. Ancak şimdi çok daha anlayışlı bi insan. Bu tür konuları sorun etmediği gibi kendisi de artık ev işi yapan bir insana dönüştü. Ben evlendikten sonra eşimin çayını kendisinin kattığını görmesiyle babam artık bu davranışını bıraktı ve rica etmeye başladı. Artık kendi de çayını katıyor.” şeklinde bir gözlemini bizlerle paylaşmıştır. İnsanların çocuklarındaki değişim de kendilerinin değişiminde oldukça etkili olmaktadır.

Bazı kişiler için değişim söz konusuysen bazılarında ise özellikle otoritesinin sarsılacağı düşüncesiyle çok fazla değişim olmadığı görülmektedir: “Eşim yemek yapamamışsa basardım dayağı gençken ama şimdi daha anlayışlı davranıyoruz. Tabi bu sürekli olsa yine döveriz.” (Ethem Bey).

Selami Bey: “Evde yemek olmasa dikkate alınmadığımı düşünürüm. Akşama kadar yat, yemek yapma, insan tepki gösterir. Niye yattın bu kadar derim. Otoritemi koyarım, akşam düzgünce yemeğini yap derim. Erkek olarak otoritemi hissettiririm yoksa iş çığrından çıkar.” demiştir.

Ayrıca kendisine “Eşiniz hasta olsa ona yemek yapar mısınız?” diye sorulan geleneksel kuşaktan Sami Bey’in; “Hasta olsa yemek yapmam ama aç kalacak değilim, bi şeyler yaparım kendime” cevabı geleneksel kuşakta özellikle erkeklerin eşlerine karşı empati göstermediğinin adeta özeti gibi durmaktadır.

Orta kuşakta ise erkeklerin daha ılımlı yaklaşıtları söylenebilir. Ancak sürekli yemek olmasa o zaman erkek otoritesinin sarsıldığını hissettiğinde tepki

gösterebildikleri gözlemlenmiştir. Emel Hanım: “Eve geldiğinde yemek olmasa, dağınık olsa çok tepki vermez. Yapmadım diye sıkıntı çıkarmaz. Olabilir der.” derken, Gamze Hanım: “Eve geldiğinde yemek olmazsa kavga çıkardığı da oldu ama sorun etmediği de olur.” ifadelerini kullanmıştır. Orta kuşak erkek için otorite sarsılmaya başladığından zaman zaman orta kuşak erkekler tepki gösterebilmektedirler. Hüseyin Bey: “Yemek vs. sorun etmem, yapamayabilir, hasta olabilir ama her gün yapmazsa o zaman tepki gösterilir.” ifadeleriyle de buna işaret etmektedir. Nejat Bey: “Evde yemek olmasa bunu sorun edebilirdim eskiden. Önceleri sevmediğim bi yemek olsa suratımı asardım, yeniden yapmasını isterdim, sevdiğim şeyi yaptırırdım. Artık bunları sorun etmiyorum.” geleneksel bir aileden gelen Nejat bey evliliğin ilk yılları oldukça sert ve otoriter tavırlardayken zaman içerisinde özellikle köyden kente göç etkisiyle daha anlayışlı bir insana dönüştüğünü söylemektedir.

Modern kuşak çoğunlukla evde yemek olmasa tepki göstermez. Dışardan sipariş ederiz veya evde yemek olmasa sıkma* sıkır karnımızı doyururuz şeklinde görüş belirtmişlerdir. Ancak diğer kuşaklarda olduğu gibi burada da farklı cevaplar veren katılımcılar vardır. Halide Hanım: “Biz evlenmeden bazı konuların anlaşmasını yapmıştık. ‘Eve gelmeden yemek hazır olacak’ demişti. Bir defa sabahdan kısır vardı. Akşama yemek yapmadım, eşim geldiğinde sinirlendi yemek yok diye. Ama tepki göstermediği de oluyor.” modern kuşaktan bir erkeğin burada verdiği tepki orta kuşak tepkisi denilebilir. Karamanda modern ve orta kuşaktaki erkeklerin birbirine yakın tavırları olduğu söylenebilir. Ebrar Hanım: “Evde yemek genelde olmaz, iki bebeğimiz var zaten. Eşim de hiç söylenmez, beraber bi şeyler yapar ya da dışardan alır, yeriz.” Ebrar Hanım’ın eşi Almanya’da büyümüş olduğundan oldukça farklı bir çevrenin etkisiyle Karaman’da büyümüş olan modern kuşak erkeklerden daha çok empati gösterdiği görülmektedir.

Modern kuşaktan Tuğçe Hanım: “Akşam yemeklerini kayınvalidemle yeriz. Çoğunlukla o evde olduğu için yapar. Ben ve eşim çalıştığımız için yemek yapamıyoruz.” derken, geleneksel bir evde büyüyen Sevede Hanım büyüdüğü evde hep yemek olmalı hep düzenli olmalı anlayışının var olduğunu söylemekte ve kendi dönemini anlatırken “Ama ben bunları yapmasam sorun olmuyor, eşim beni

* Karaman’a özgü mayalı ekmekle yapılan bir kahvaltılık.

anlayabiliyor, niye evi toplamadın demiyor. Yemek olmasa dışardan söyler.” ifadelerinde bulunmaktadır.

Lisans eğitimini Karaman dışında yapan Murat Bey: “Evde yemek yoksa bi şey demem. Yemek yapmak zorunda değil diye düşünüyorum.” ifadeleriyle hem modern kuşak olmasının hem farklı bir sosyal çevrede bulunmanın hem de eğitim seviyesinin etkisiyle modern kuşaktaki birçok erkekte daha farklı cevap vermiştir.

Erkeğin ev işlerine yardım etmesi aslında empatinin duyulmaya başladığının göstergelerindendir. Çünkü eşinin halinden anlamaya başlayan bir erkek oluşmaya başlamıştır. Orta kuşakta çoğunluğun dediği gibi Tevfik Bey: “Evde iş bölümü yoktur. Eşim bana yaptırmaz zaten ama ihtiyacı olursa yaparım tabi ki. Tamiratları ben yaparım, eşim yapmaz. Büyükler varsa eşim bana kesinlikle iş yaptırmaz, onların yanında oturmamı ister. Normalde de çok yapmamı istemez zaten.” ifadelerinde bulunmuştur. Özellikle büyüklerin yanında erkeklerin ev işi yapmamaya çalıştıkları ve orta kuşaktaki kadınların yaptırmamaya çalıştıkları görülmektedir. Çünkü etraflarındaki insanlar geleneksel kuşakta olduğu gibi kılıbık yakıştırması yapabilmektedir.

Modern kuşak Ramazan Bey: “Evde iş bölümü vardır. Temizlik vs. yaparım, o evi ortak kullanıyoruz. Bence anneler nasıl yetiştirirse erkekler öyle oluyor. Bu konuda annem ortaokula başlayınca önüme ütü koydu ‘al bakalım, giymesi değil, ütüle’ dedi. Ben hep kendim ütülerdim ama babam asla evde iş yapmaz. 20 yaşında akrabalarla tatile gittik, yengem beni ütü yaparken gördü ‘sen ne yapıyorsun oğlum’ demişti. İnsanlar bi tuhaf görüyor, aslında normal bir davranış.” ifadeleriyle değişimle ilgili ipuçları vermektedir.

Geleneksel kuşaktaki erkekler eşlerine yardım ederlerse kadınlar eşlerini parmaklarında oynatıyor şeklinde bir kınamaya uğramaktadırlar. Modern kuşakta ise erkekler eşleriyle empati yapmaya başladığı için kendileri bunu daha normal bir davranış olarak görüyorlar. Yapılan görüşmeler neticesinde empati göstermeye başlayan erkeklerin yardım etmenin önemini anlamaya başladıkları söylenebilir.

Empatiye engel olan şeylerden birisi ben-merkezciliktir. Ben-merkezci bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyması oldukça zordur.⁵⁰ Ben-merkezcilik (ego-santrizm)*, diğer insanları anlamakta zorlanmadır, kişinin sadece kendi penceresinden olaylara bakması denilebilir.⁵¹ Ancak geleneksel kuşakta otoriteye bağlı olarak büyüklerin ve erkeklerin böyle bir tutum içerisinde oldukları söylenebilir. Çünkü kendilerine mutlak itaat beklemekteydiler ve olaylara, davranışlarına karşı tarafın gözüyle bakmaları oldukça zor olabilmektedir.

“Geceleri bebek ağlayınca ilgilenir misiniz/miydiniz? (erkeğe) Eşiniz ilgilenir miydi/mi? (kadına)” sorusuna; geleneksel kuşaktan Necla Hanım: “Çocuk gece ağlayınca ‘kes ende (elindeki) çocuğun sesini’ derdi. Yardım etmezdi. Hasta olsan da kalkıp sen bakacaksın.” derken, arkadan Dursun Hanım “Gece ne yardım etmesi kızım! ‘Sen ne yedin ne içtin bu çocuk ağlıyor’ diye çocuklar hasta olunca kocam beni döverdi.” şeklinde cevap vermiştir. Büyüklerle beraber yaşadıkları için sıkça paylaşılan bir diğer açıklama ise büyüklerin bebek bakımına müdahale etmesidir. Huriye Hanım: “Bebek ağladığında gece kayınnam duyardı, gece çıkar gelirdi. Adama sıra gelmezdi ki! Müsaitler mi demezdi hiç, ne işin var yani yanımızda dururdu gece kızım. Fikirsizlerdi.” Burada küçük yaşta evlendirildikleri için büyükler tarafından çocuğa bakım sağlayamayacakları düşünülmüş olabilir. Ancak Huriye Hanım’ın aslında karşı taraftan empati beklediği görülmektedir. Ayrıca Hayriye Hanım: “Kaynana, kayınbaba, görümceyle on sene yaşadık. Evin iki odası vardı. ‘Bu bilmez çocuğa bakmayı’ derlerdi, kendileri bakardı çocuğa.” açıklamalarıyla bizi doğrulamaktadır.

Orta kuşaktan Tevfik Bey: “Geceleri bebelere yardım ettim, ederim de. Oğlumun baba diye ağladığını hatırlarım.” derken, modern kuşaktan Âmine Hanım: “Hiç duymaz bile fosur fosur uyur.” ifadelerinde bulunmuştur. Burada Tevfik Bey’in yurt dışında yüksek lisans eğitimini tamamlamış olması ve Âmine Hanım’ın eşinin ilkokul mezunu olması cevap farklılığının sebebini bize gösterebilmektedir. Değişimde kuşaklar kadar eğitim ve çevrenin de etkili olduğu daha önce belirtildi.

⁵⁰ Ayten, *Empati ve Din*, s. 80.

* Piaget tarafından ortaya atılmıştır.

⁵¹ Dökmen, *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 161.

Ancak modern kuşaktaki erkeklerin çoğunluğu bebek bakımına yardım ettiklerini ifade etmektedirler.

Yapılan görüşmelerde orta kuşak erkeklerin otoriter bir tavır sergiledikleri ve görüşme sırasında çok açık ifadelerde bulunmadıkları gözlemlenmiştir. “Geceleri bebek ağladığında eşiniz yardım eder miydi?” sorusuna; eşi: “Evet, yardım ederdi” derken, Yaşar Bey’in; “İlgilenirdim ama çok değil.” şeklinde kaçamak cevap verdiği görülmüştür.

Bir toplumsal bağlam içerisinde gerçekleşen annelik ve babalık, kadınlık, erkeklik kavramları toplumsal olarak tanımlanır ve belirlenir. Bu nedenle annelik ve babalık, yaşanan toplum ve kültürden de etkilenmeye açıktır.⁵² 1980’lerden beri artan tam gün dışarıda çalışan kadın sayısındaki artış ve bu kadınların çoğunun çocuğun doğumundan kısa süre sonra iş hayatına dönmesi, evde geçirdiği zamanın azalması gibi nedenler babaları çocukların bakımıyla daha fazla meşgul olmaya yöneltmiştir. Değişen toplumsal şartların gereği olarak babalar artık çocuklarının hem fiziksel hem duygusal ihtiyaçlarıyla daha çok ilgilenmeye başlamıştır.⁵³ Çocuklarla ilgilenme konusunda geleneksel kuşakta sadece anne çocuklarıyla ilgileniyorken şimdi babanın da ilgilenmesi söz konusudur. Ancak bu konuda köklü bir değişimden söz edilemez. Çünkü modern kuşakta bazı kadın ve erkeklere sorulan; “Sizce çocuklarla kim ilgilenmeli?” sorusuna ağırlıklı olarak; anne daha çok ilgilenmeli denilmiştir. Fakat babaların eskiye nazaran artık daha fazla ilgilendiği açıkça gözlemlenmektedir.

Empatiye en çok ihtiyaç duyulan yer ailedir. Özellikle geleneksel kuşakta bir empati yoksunluğu görülmektedir. Kaynana-kayınbabasından sıkıntı çekmiş olan kişilerin, ben yaşadım o da yaşasın, düşüncesinde oldukları yaygın olarak görülmektedir. Kendileri de büyüklerle aynı evde yaşamış olan anne ve babalar, çoğunlukla çocuklarına ve gelinlerine aynı muamelede bulunmuşlardır. Dursun Hanım: “Kayınnamla kayınbabamla dövüğe çekişe oturduk, görümceler de vardı. Ben de gelinleri yanıma aldım. Hepsi bir süre benimle yaşadılar. Hepsini eğittim. Ekmek

⁵² Hatice Balin, “Aile İçi Rollerde Babalığın Önemi”, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2021, C. 6, S. 11, s. 56. [https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2157330#:~:text=Babal%C4%B1k%20s%C4%B1fat%C4%B1n%C4%B1%20ald%C4%B1ktan%20sonra%20hayat%C4%B1n,de%C4%B1n,de%C4%B1n%20C3%A7ocu%C4%B1Fu%20i%C3%A7in%20rol%20modelidir.\(AlıntıTarihi:10.04.2022\).](https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2157330#:~:text=Babal%C4%B1k%20s%C4%B1fat%C4%B1n%C4%B1%20ald%C4%B1ktan%20sonra%20hayat%C4%B1n,de%C4%B1n,de%C4%B1n%20C3%A7ocu%C4%B1Fu%20i%C3%A7in%20rol%20modelidir.(AlıntıTarihi:10.04.2022).)

⁵³ Bayer, “Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık”, s. 49.

yapmasını öğrettim, okkalı okkalı avrat oldular.” sözleriyle bu durumu açıkça belirtmiştir. Gelinleriyle yapılan görüşmelerde Dursun Hanım’ın kavgacı bir kaynana olduğunu belirttiler. Bir de kadınların hemcinslerine karşı empati göstermemeleri söz konusudur. Ben çektim onlar da çeksin anlayışı görülmektedir. Yine Dursun Hanım: “Anam da babam da çok döverdi. Yemek verirseler yerdik, vermezlerse yemezdik. Çok eziyet çektim. Ben de çocuklarımı çok dövdüm. Kaçarlardı arkalarından taş atar, vururdum kafalarından. Ama şimdi çocuklara tokat vurulmuyor.” kendisi de dayak yiyerek büyüyen Dursun Hanım çocuklarını da döverek büyüttmüş. Burada erkeklerin hanımlarına karşı empati göstermedikleri gibi kadınların da eşlerine, gelinlerine ve çocuklarına karşı empati yoksunu bir tavır sergiledikleri açıkça görülmektedir. Erdem bey: “Çocukları küçükken döverdim, ben de çok dayak yerdim, taşla kafama vururdu anam.” cevabıyla benzer şekilde davrandığını göstermektedir.

Geleneksel toplumda evlilik, aile mülkiyetinin korunması ve soyun devamını sağlamak gibi toplumsal sebeplerden dolayı yapılmaktadır. Ancak romantik aşk evliliklerinin ortaya çıkışıyla kişisel bir sorun halini almıştır. Romantik aşk evliliğinde bir karşılıklı duygu durumu vardır. Dolayısıyla bu da empatiyi gerektirmektedir.⁵⁴ Toplumsal alanda kadının daha fazla görülmesiyle egemenliğini kaybetme endişesine kapılan erkek, yaşanan değişime karşı uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Bir yanda ev geçimini sağlama gibi babalığa ilişkin geleneksel rolünü sürdürmeye çalışırken, babalıkla ilgili değerleri yeniden üretme ve toplumsal alanda yeni bir formda ortaya koymaya çalışırken, modern dönemin getirdiği eşitlikçi ve paylaşımcı değerlere ilişkin çocuk bakımı, ev işleri gibi geleneksel erkeklik/babalık değerlerine uymayan davranışlar sergilemesi, hoşgörü, empati, uzlaş gibi kadınlığa atfedilen tutum ve davranışlar içinde olması beklenmeye başlanmıştır. Bu beklenti erkeklik niteliğini üzerinde barındıran erkeğin kimliği ve benliği arasında yaşanan gerilimin davranışlara yansımaya yol açmıştır. Söz konusu bu gerilim gündelik yaşamda sorunlu, bunalımlı erkeklik biçimlerinin daha fazla görünür hale gelmesine sebep olmaktadır.⁵⁵

“Eşiniz eve sinirli geldiğinde nasıl yaklaşırsınız?” sorusuna geleneksel kuşakta özellikle kadınların “uymayım da evde kavga çıkmasın” diye erkek sinirliyse üstüne gitmedikleri durumlar görülmektedir. Burada empatiden daha çok korku söz

⁵⁴ Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*-, s. 114.

⁵⁵ Bayer, “Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık”, ss. 41-42.

konusudur. Ancak zaman içinde üstüne gitmemek korkudan değil eşle empati yapmak için olmaya başlamıştır. Geleneksel kuşaktan Latife hanım: “Eve sinirli geldi mi uymayalım da kavga çıkmasın diye uğraşırdık.” derken, Huriye Hanım: “Eve sinirli gelse tepki veremezdim ki kaynana, kayınbaba var, ne tepkisi vercen.” demiştir.

Orta kuşaktan Emel Hanım: “Genellikle empati yaparım. Eşim sinirli geldiğinde genellikle sevgiyle yaklaşmaya çalışırım. Çok sinirli geldiğini de görmedim.” açıklamalarında bulunmuştur.

Modern kuşaktan Sümeyye Hanım: “Eşim eve sinirli gelirse önce anlamaya çalışırım. Eğer sesini yükseltiyorsa bana karşı ben de yükselirim muhtemelen.” derken, Ebrar Hanım: “Eşim eve sinirli gelirse başta anlamaya çalışırım ama devam ederse dışarda sinirlenip bizden mi çıkartıyorsun diye üstüne giderim, kızarım.” şeklinde benzer cevaplar vermişlerdir. Modern kadın buyurgan bir tavidir. Birisinin hâkimiyetine girmek istememekte ve bireyselleşme çabalarının ön plana çıkmasının neticesi olarak empati duygusundan daha önemli olarak baskın olmak, empati duygusunun önüne geçmektedir. Eşiyle empati yapmayan kadınlar bunun göstergesidir.

İnsanda empatinin gelişiminin anne karnında başladığı, bebeğin istenilen, arzu edilen bir bebek mi yoksa istenilmeyen, arzu duyulmayan bir bebek mi olduğunu anne karnında fark ettiği iddia edilmektedir. Çünkü anne, karnındaki çocuğu hakkında olumlu veya olumsuz duygular içerisindedir. Duygudaşlığın temeli olan birlikte yapma deneyimini bebek ilk olarak annesiyle tecrübe eder. “Karnımız acıktı”, “Uykumuz geldi” gibi söylemler kullanıldığında kendisiyle ilgilenildiğini hisseden bebek “ben değerliyim” mesajı alır.⁵⁶ Yani empatinin gelişiminde aile oldukça önemlidir. Küçüklükten itibaren dinlenen, anlaşılmaya çalışılan çocukların empati yapabilmeleri çok daha kolay olabilir. Anne ve baba çocuk için modeldir. Çünkü çocuklar etraflarında gördüklerini uygular.⁵⁷ Birçok ebeveyn aralarındaki problemleri çocuklarının yanında tartışabilmektedir. Özellikle geleneksel kuşakta çocukların bu tartışmalardan etkilenip etkilenmeyeceği fazla dikkate alınmamaktadır. Ancak modern

⁵⁶ Aysın Turpoğlu Çelik, “Ailede Empati”, ed. Aysın Turpoğlu Çelik, *Empati Kuramdan Uygulamaya, T.C İstanbul Kültür Üniversitesi, Doktora Tezi*, İstanbul, 2014, ss. 50-52.

⁵⁷ Alev Önder, “Çocukta Empatinin Gelişimi”, ed. Yücel Karapınar, *Empatiyle Gelişmek, Empatiyi Geliştirmek: Çocuk ve Empati*, Pegem Akademi, ss. 50-51.

kuşağın çoğunlukla dikkat etmeye çalıştığı, çocukların önünde sorunlarını tartışmamaya özen gösterdikleri görülmektedir.

“Eşinizle tartışmaya başladığınızda baktınız ki çocuklar sizi izliyor. Tartışmayı bitirir misiniz yoksa devam eder misiniz?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Dursun Hanım: “Çocukların yanında çok tartıştık. Adam beni döverdi. Çocuklar ağlaya ağlaya izlerdi.” derken, Kerime Hanım: “Kavgalarda çocuk mocuk dinlemezdik, kavga ederdik. Zaten sinirli olunca düşünmüyorsun.” şeklinde benzer bir cevap vermiştir.

Orta Kuşaktan Ali Bey: “Eşimle çocukların yanında tartışırız, annelerinden olurlar. Benim taraftan olan olmaz. Annelerini alır götürürler.” derken, Tevfik Bey: “Tartışma olursa çocukların yanında kesinlikle dikkat ediyorum ama çocukların olduğu da olur, istemedim. Bence çocuklar çok etkilenir, bu konularda dikkat etmek lazım. Ben küçükken zihnimde olan şeyler var.” demiştir. Bu ifadeler aynı kuşaktan farklı cevapların gel(ebil)diğini göstermektedir. Ali Bey çocuklarının etkilenmesine dikkat etmezken, Tevfik Bey’in dikkatli olduğu görülmektedir. Mahmut Bey ise “Tartışmaları çocukların yanında yapmadım, yapmam da. Büyüklerimiz bizim yanımızda kavga ederdi, biz üzülürdük.” cevabıyla çocuklarıyla empati yapmaya çalışmakta olduğunu belirtmektedir.

Modern kuşaktan Ebrar Hanım: “Çocukların yanında tartışmamaya çalışırız, bu konuya dikkat etmeye çalışırım.” derken, Burak Bey: “Tartışmalarda çocuk izliyorsa hemen bitiririm ve kızıma açıklarım. Bak bu yüzden tartıştık kızım, kusura bakma derim.” ifadeleriyle modern kuşağın daha dikkatli davrandığını göstermektedirler.

İyi iletişim kurmak, anne, baba ve çocukların birbirlerini daha iyi anlamalarını, kendilerini daha rahat ifade edebilmelerini sağlar. Böylece karşılaşılabilecek problemler daha kolay atlatılabilir.⁵⁸ Burada dikkat edilmesi gereken bir konu da biz bilincini geliştirebilmektir. Sen, ben ve biz bilinci vardır. Bazı insanlarda ben bilinci baskındır ve her zaman kendini önceler. Çocuğunu severken kendisi için sever ve çocuk bir tatmin aracıdır. Bazı insanlar sen bilincindedir ve sadece karşısındakini düşünür. Yani anne-baba ise sadece çocuk için sever, çocuğu için gerekirse saçını süpürge eder. Biz bilincinde ise hem anne-baba hem çocuk vardır. Böylece karşılıklı olarak hem çocuk

⁵⁸ Coulthard, *Anne Babaların El Kitabı-Çocukluktan Ergenliğe*, s. 61.

hem anne-baba bu ilişkide kendilerini önemli hissederler.⁵⁹ Eğer anne-baba biz bilincinde olursa bu çocuklara da geçecektir ve aradaki iletişim daha sağlıklı olacaktır. Aile bağı daha güçlü olacaktır. Çünkü ben diyen bir insan bencilken, sen diyen bir insanın yıpratıcı olabileceği söylenebilir. Sen veya ben değil, biz diyen bir ailede ailenin her ferdi önemlidir ve iletişim kurmak kolaylaşabilir.

Bazı geleneksel ailelerde bahsedilen ben bilincinin hâkim olduğu görülmektedir. Özellikle baba böyle bir tavırla evin diğer bireylerini önemsemeyen bir tutum içinde olabilmektedir. Geleneksel ve orta kuşakta otorite sahibi olarak görülen kişinin (baba, dede, nene vb. gibi büyükler), böyle bir tavır içinde olduğu söylenilebilir. Ancak modern aileye bakıldığında biz bilincinin hâkim olduğu görülebilmektedir.

Her insanın günlük hayatta sergilediği üç kişisel rolü vardır. Bunlar; çocuk, yetişkin, ana-baba rolleridir. Kişi ana-baba rolünde kişilere emirler ve öğütler verirken; çocuk rolünde bazen uyumlu, bazen asi çocuk tavırlarına bürünebilmektedir. Yetişkin rolünde ise gerçekçi olmaya çabalayabilir.⁶⁰ Genellikle geleneksel kültürde başlangıçta çocuk rolü, daha sonra anababa rolü sergilenmektedir. Bazı insanlar yetişkin rolünü en son yerine getirirken, bazıları hiçbir zaman yetişkin rolünü sergileyemez. Özellikle geleneksel kuşakta yetişkin rolü çok sınırlıdır. Ailelerin çoğunlukla ana-baba veya çocuk rollerine büründükleri, yetişkin rolünü göstermekten uzak oldukları ve genellikle iki rolü de birbirlerine karıştırdıkları söylenilebilir.⁶¹ Bu durum ailelerin ve bireylerin empati yapmasını güçleştirebilmektedir. Geleneksel kuşaktan Erdem Bey: “Çocuk yere düştüyse büyüklerin kaldır demeden kaldıramazdın, ayıptı.” demiştir. Burada geleneksel kuşağın bireyi yetişkin olarak görmedikleri hala çocuk olarak gördükleri ve komut vermeye devam ettikleri görülmektedir.

Büyüklerle aynı evde yaşayan geleneksel kuşak büyüklerin her şeye müdahale ettiğini söylemektedirler. Özellikle küçük yaşta evlendirilmelerinin, çocuk gelin ve çocuk damat olmalarının bu davranışta etkisi büyüktür. Çünkü çocukluk evresinden yetişkin evresine değil anne-babalık aşamasına geçmektedirler. Daha kendileri birer

⁵⁹ Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, ss. 89-90.

⁶⁰ Dökmen, *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*, ss. 60-65.

⁶¹ Dökmen, *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*, ss. 205-207.

çocukken bir çocuğun sorumluluğunu alamayacakları düşünülmüştür denilebilir. Bu anlamda Huriye Hanım: “Bebek ağladığında gece kayınnam duyardı, gece çıkar gelirdi. Adama sıra gelmezdi ki! Müsaitler mi demezdi hiç, ne işin var yani yanımızda dururdu gece kızım. Fikirsizlerdi.” Açıklamalarıyla yaşanan durumu özetlemektedir. Huriye hanım burada fikirsizlerdi derken empati yapılmadığını ve empati beklediklerini belirtmektedir.

Geleneksel kuşakta çocuğa ayrı bir ilgi gösterilmezdi. Günümüzdeki gibi çocuk sayısı az değildi ve kalabalık bir ailede her çocuğa ayrı ayrı ilgi göstermek oldukça zor bir durum olarak gözükmektedir. Ayrıca insanlarda böyle bir bilinç olmadığı da belirtilebilir. Diğer konularda olduğu gibi bu konuda da kuşaklar arasında belirgin bir değişim olduğunu söylemek anlamlı olacaktır.

Orta kuşakta artık çocuğun fikrinin alınmaya başlandığı, birey olarak görülmeye başlandığı görülmektedir. Orta kuşakta çoğunluk; “zaman zaman alınır” şeklinde cevap vermiştir. Orta kuşaktaki insanlar “tabii, çocuğumuzla empati yaparız.” demişlerdir. Ancak yapılan gözlemlere göre söyledikleriyle çeliştikleri görülmektedir. Örneğin “Çocuklarıma yapamayacağım şeylerin sözünü vermem.” şeklindeki cevabı çoğunluk vermiş olmasına rağmen gerçeğin böyle olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin o anı kurtarmak için çocuklarını geçiştirerek büyüttükleri söylenebilir. Orta kuşakta insanlar kendilerini daha anlayışlı anne baba gibi anlatırken çocuklarıyla olan iletişimlerine bakıldığında durumun böyle olmadığı söylenebilir. Bu durum geleneksellik ve modernlik arasındaki sıkışmadan kaynaklanmaktadır. Nasıl davranacağını bilememe durumu ortaya çıkmaktadır.

Modern kuşakta ise cevaplar; “Çocuğumuzu birey olarak yetiştirmeye çalışıyoruz, empati yaparız.” şekline dönüşmüştür. Küçük yaşlardan itibaren çocuklara danışıldığı, çocukla empati yapılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Özgürlük değerinde de ele alınabilecek bir konu olan evlenecek kişilerin ev eşyalarının alınması konusunda ise değişim açıktır. Hem anne babalar empati yapmaya, hem de evlenen çiftler özgür karar vermeye başlamışlardır. “Evlenmeden önce alınacak eşyalarda fikriniz alındı mı?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Durdane Hanım: “Eşya almaya kalın bozma derlerdi. Ev eşyalarını ana baba alırdı, evlenenler gidip kendi seçemezdi. Zaten kalabalık yaşıyorduk, bana laf düşmüyordu. Ölünceye

kadar onu kullanırdık, yenisi alınmazdı. Evleri ayırdıktan sonra adam halı aldı, niye almış, halı varkene ne gerek varmış, ona da karıştırlardı. Bi elbise alsak ‘aman hiç durmadan çapıt alırsınız’ derdi kayınnam.” derken, Semra Hanım: “Eşya alınmadı kaç kızımı, ben eşya görmedim ki. Eski dayama yastıklara gelin oldum ben. Param, pulum, eşyam yoktu.” demiştir.

Orta kuşaktan Atilla Bey: “Eşimin fikrini alırım çoğunlukla ev eşyalarında, kullanacak olan eşim.” ifadeleriyle çoğunluğu temsil etmektedir. Artık orta kuşaktaki anne-babalar çoğunlukla çocuklarını da yanlarında götürmeye başlamışlardır. Ancak burada geleneksel kuşak gibi cevap verenler vardır. Yani “aileler aldı” şeklinde açıklamalar görülmektedir. Ama burada artık beraber gidilmeye ve kadınların fikirleri alınmaya başlanmıştır.

Oldukça farklı bir cevap veren Remzi Bey: “Evle ilgili kararlarda eşime danışırım ama eşim bana danışmaz, kendi alır gelir. Yatak odasını, oturma odasını değiştirmiş olarak gördüğüm oldu birkaç defa.” şeklinde cevap vermiştir. Eşinin öğretmen olması ve Karamanlı olmaması olayı daha anlaşılır kılmaktadır. Bu duruma fazla tepkili gözükmeyen Remzi Bey’in aslında rahatsız olduğu gözlemlenmiştir.

Modern kuşakta çoğunlukla çiftler kendileri baş başa gidip almaktadır. Ancak burada ailelerin müdahil olduğu kişiler de gözlemlenmiştir.

Görüldüğü gibi empati değerinde hem yapılan görüşmeler hem yapılan gözlemlere göre değişim görülmektedir. Geleneksel dönem için baba rolünün ilgisiz olduğu, çocuğunu seven, evde iş yapan babanın kılıbık olarak görüldüğü gibi ev işlerini kadın işi olarak düşündükleri görülmektedir. Orta kuşakta ise çoğunlukla erkekler geleneksel kuşağa bağlı davranışlar sergilemekle beraber onlarda da hem sosyal çevrenin hem eğitimin hem de modernleşmenin etkisiyle genelde bir değişimin yaşandığı rahatlıkla söylenilebilir. Kadın için durum biraz daha farklıdır. Kadın, sessiz rolünden çıkmış artık fikirlerini açık bir şekilde ifade etmeye başlamıştır. Modern kuşakta ise hala geleneksel kalmaya çalışan erkekler olsa da çoğunlukla modernleşmeye uyum sağladıkları ve modern zamanın gereklerine daha uygun bir şekilde davrandıkları dile getirilebilir. Modern kuşağın geleneksel kuşak gibi bebek bakımı, ev işleri konularını sadece kadının görevi olarak görmedikleri, kendilerinin de destek olmaları gerektiği düşüncesinde oldukları gözlemlenmektedir.

4. ORTAK PAYLAŞIM/İLETİŞİM DEĞERİ VE DEĞİŞİMİ

İletişim; duygu, düşünce veya bilgilerin birçok haberleşme aracı yoluyla başkalarına nakledilmesi,⁶² iki kişinin arasındaki anlam alışverişidir,⁶³ katılanların, bilgi üreterek birbirlerine ilettikleri ve bu iletileri anlamaya çalıştıkları süreç⁶⁴ olarak tanımlanmaktadır.

İletişim, iki insanın birbirinin farkına varmasıyla başlar.⁶⁵ Aslında çevremizdeki tüm canlılarla bir şekilde iletişim kurarız. Sokakta gördüğümüz bir kediyle birbirimizi fark ettiğimizde kediyle de iletişim kurarız. Arıların bal bulunan bir yeri birbirlerine haber vermeleri de iletişim olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla “bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma sürecine” iletişim denilmektedir.⁶⁶ İletişim, çok kanallı bir süreçtir.⁶⁷ Aile bireyleri arasında sürekli bir iletişim vardır. Konuşmadan da iletişim kurabiliriz. Bakışımız, gülüşümüz, ses tonumuz her şey bir anlama dönüşür.⁶⁸ İletişimde karşılıklı konuşma, dikkatle dinleme ve hatta anlama önemlidir. Birisi konuşurken dikkatle dinlemeli, karşımızdaki insanı anlamaya çalışmalıyız.⁶⁹

Bireylerin sosyal varlık olmayı, iletişimi öğrendiği ilk kurum ailedir.⁷⁰ Aile içerisinde iletişim için her fırsat değerlendirilmelidir. Eve giriş ve çıkışlarda bir selam vermek iletişime katkı sağlayabilir.⁷¹ Selam veren kişi sadece selam verdiğini değil, insanlığı değerli kılar.⁷² Aile içi iletişim için öncelikle anne ve babanın birbiri ile olan iletişimi oldukça önemlidir. Anne-baba birbirlerine istek ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebiliyorsa bu durum çocuklara da geçer. Ailede davranışlar bulaşıcıdır. Anne-baba iletişim kurabilirse çocuklarda da iletişim kurabilme becerisi gelişir.⁷³ İletişim için kabul dili oldukça önemlidir. Karşımızdaki insanı gerçekten, olduğu gibi kabul

⁶² Yelten-Özkan, *Türkçe'nin Sözlüğü*, s. 287.

⁶³ Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, s. 196.

⁶⁴ Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, s. 321.

⁶⁵ Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, s. 59.

⁶⁶ Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, s. 19.

⁶⁷ Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, s. 65.

⁶⁸ Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, s. 61.

⁶⁹ Demir, *Aile Huzuru*, s. 46.

⁷⁰ Dikeçligil, “Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu”, s. 24.

⁷¹ Demir, *Aile Huzuru*, s. 47.

⁷² Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, s. 119.

⁷³ Demir, *Aile Huzuru*, s. 45.

etmek bizimle daha rahat paylaşımda bulunabilmesini sağlar. Bir insanı olduğu gibi kabul etmek gerçekten sevmektir.⁷⁴ Öncelikle eşlerin birbirini kabulü oldukça önemlidir. Geleneksel kuşakta kabul dilinin zayıf olduğu söylenebilir. Kadın erkeğe bir konudaki fikrini söylerken oldukça çekinmektedir. Çünkü söylediklerine çoğunlukla sert tepki almaktadır. Ayrıca büyüklerle aynı evde yaşamının da eşler arası iletişime negatif etkisi olabildiği görülmektedir.

“Eşinizle görüş ve düşüncelerinizi paylaşabilir misiniz/miydiniz?” sorusuna; geleneksel kuşak çoğunlukla “kocadan çekinirdik” demiştir. Necla Hanım: “Eşimin tepkisinden çekinirdim, konuşamazdım, paylaşım yapamazdım. Öldü, hala rüyamda korkarım. Eşim hep küfredirdi bana ama benim söz hakkım olmadığı için bir şey diyemezdim.” derken, Makbule Hanım: “Herifle bi şey konuşamazdım. ‘Avrat oldu da herifinin karşısında konuşuyor’ derdi kaynanam. Korkardık, ben hala korkuyorum, içimden o korkuyu atamıyorum.” şeklinde benzer ifadelerde bulunmuşlardır. Ayrıca Ümmü Hanım: “Ben hiç paylaşamazdım, ‘elinin hamuruyla sen ne karışın’ derdi.” şeklinde anlatımıyla erkeğin kadını sadece ev işlerinden sorumlu olarak gördüğünden bahsedilmektedir. Kadının fikri olmaz düşüncesinin yaygın olduğu görülmektedir. Kadın işi, erkek işi ayırımından bahsedilmişti. Fikrini söylemek ise erkek işi olarak algılanmaktadır denilebilir.

Orta kuşakta büyüklerle artık aynı evde olmamanın da etkisiyle eşler arası iletişim biraz daha artmaya başlamıştır. Kadınlar da artık kendilerini ifade eder olmuşlardır. Hasan Bey: “Eşimle her şeyi paylaşabilirim günlük haberleşiriz, Whatsapp üzerinden sık sık haberleşiriz zaten.” demiştir. Ancak orta kuşakta geleneksel tavırlar sık sık karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla çekinen kadınlar olduğu da söylenebilir. Nejat Bey: “Eşimle iletişimimizin güçlü olduğunu düşünürüm. Bakmamla istediğim şeyi anlar, önüme getirir. Ne istediğimi anlar.” derken, eşi Gül Hanım: “Her zaman dikkate alınmaz söylediklerim” demiştir. Yapılan gözlemlere göre Nejat Bey’in geleneksel davranışlardan bazılarını devam ettirmeye çalıştığı görülmektedir.

Modern kuşakta ise eşler arasında kabul dili oldukça gelişmiştir ve hem kadın hem erkek kendisini rahatlıkla ifade edebilmektedir. Modern kuşaktan Zeliha Hanım:

⁷⁴ Gordon, *Etkili Anababa Eğitimi*, ss. 29-32.

“Eşimle her şeyimi paylaşırım, çekindiğim konu olmaz, açıkça konuşurum.” açıklamalarıyla çoğunluğu temsil etmiştir. Artık kadın ve erkek olarak eşler daha fazla iletişim kurabilmektedir. Kadının sosyal alanda daha aktif olmasının da bunda etkisi vardır. Geleneksel kuşakta kadın çekinirken artık erkeğin çekindiği durumlar gözlemlenmektedir.

Modern kuşakta da olsa geleneksel tavırların görülebildiğinden ve kuşaklar arasında kesin bir ayrımın zor olabildiğinden daha önce bahsedilmiştir. Özellikle kişilerin eğitim seviyesi veya ekonomik olarak, çalışıp çalışmamalarının yansımaları görülmektedir. Modern kuşaktan Âmine Hanım: “Eşime sehpayı kaldırır mısın dedim geçen gün, sadece üstündeki tabağı getirdi, diğerlerini de getirir misin dedim ‘şımarma, bu kadarını yaptığımı şükret’ dedi.” şeklinde eşiyile aralarında geçen bu anıyı paylaşmıştır. Eşinin eğitim seviyesinin ilkokul olması ve Karaman dışında fazla bulunmamış olması ayrıca geleneksel rolleri önemseyen bir insan olmasının bu davranışta etkisi büyüktür. Ancak modern kuşak kadınların artık tepki gösterdikleri görülmektedir. Burada da görülüyor ki bir rol çatışması vardır ve erkekler rol değişimi konusunda ayak sürürken, kadınlar daha olumlu karşılamaktadır.

İletişim ve ortak karar değerinde ailedeki çocuk bireylerin veya genel olarak çocukluğun da anne-babanın modernleşmenin etkisiyle yaşadıkları değişime koşut olarak aynı değişim sürecinden geçtikleri rahatlıkla ifade edilebilir. Geleneksel kuşakta aileden çekinen çocuk, modern kuşakta kendisini daha rahat ifade edebilmektedir. Çünkü artık çocukların fikri alınmaya başlanmıştır. Modernleşmeyle birlikte kadının güçlü hale gelmesinin ardından çocuk da söz sahibi olmaya başlamış, eve alınacak eşyalardan, yemeklere, kıyafet tercihlerine kadar sadece babanın değil, baba, anne ve çocukların fikri alınır olmuştur.⁷⁵ Çocuklar artık anne-babasının talimatlarına göre hareket etmemekte, anne-baba karşısında daha çok söz sahibi olmak istemektedirler. Ailelerin de çocukların fikirlerine önem vermesi “çocuk-merkezli aileler” ortaya çıkarmıştır.⁷⁶

“Aile içi kararlarınızda çocuğun fikri alınır mı/mıydı?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Necla Hanım: “Bizim hiç fikrimiz alınmadı. Ben de çocuğumun fikrini alarak

⁷⁵ Canatan, *Muhafazakar Endişe: Aile*, s. 144.

⁷⁶ Canatan, *Muhafazakar Endişe: Aile*, s. 171.

büyütmedim. Ben karar alırım, benim dediğim olur. Oğlum 28 yaşında hala aynıdır.” ifadelerinde bulunmuştur. Geleneksel kuşaktan Durdane Hanım: “Ne çocuğu, ne fikri. Çocuğun fikri mi olurmuş! Bana bile sorulmazdı ki kararları genelde baba alırdı bizim evde.” ifadelerinde bulunmuştur.

Modern kuşaktan Ebrar Hanım: “Çocukların fikirleri önemlidir, onların fikrini de alırız. Bi söz versem, tutmaya çalışırım.” cevabını vermiştir. Ebrar Hanım’ın üç yaşındaki oğlu, bir yere gidelim diyorsa ailenin buna uyduğu, bir şeyin alınmasını isterse o şeyin alındığı müşahade edilmiştir. Ayrıca modern kuşaktan Ramazan Bey bir tanıdığının çocuklarına çok düşkün olduklarını, tüm planlarını çocuklarına göre yaptıklarını ve bir yere giderken bile çocuklarına danıştıklarını anlatmıştır: “Bize misafirliğe gelmişlerdi, kalkmadan önce çocuğa sordular ve çocuğun okulu için taşınmayı planlıyorlar.” Çocukların fikirlerini almayan bir kuşaktan, çocuklara göre hayat planı yapan ailelere doğru bir değişim söz konusudur. Artık otorite rolü çocukların eline geçmiş ve ailede çocuk her istediğini yaptırır pozisyona gelmiştir. Bu durum ailelerin çocuk merkezli olmaya başladığı izlenimini vermektedir.

Dinleme, önemli iletişim davranışlarından. Çünkü karşımızdaki insana sen benim için dinlenmeye değersin, söylediklerin değerli mesajını vermiş oluruz. Konuşmamızın kalitesini dahi dinleyici belirler. Dostluklar, güzel bir dinlemenin sonucu oluşurlar. Bir ailede dinlenmeyen çocuk kendisini dinleyen insanlara karşı bir yönelim, sevgi ve saygı duyma tavrında olacaktır. Dinlemeyle karşılıklı güven temelleri de oluşturulur.⁷⁷ Geleneksel ailede çok çocuğun olmasına da bağlı olarak çocukla özel bir iletişim kurulup, fikri alınmazken; modern kuşakta bu konu çok daha önemli hale gelmiştir. Her şeyin merkezinde çocuk vardır denilebilir.

Büyüklerle iletişim konusunda değişim açıkça görülmektedir. Geleneksel kuşakta kişiler anne-babasıyla paylaşımda bulunamazken, modern kuşakta küçük yaşlardan itibaren bu konuda çok daha rahat oldukları görülmektedir. İnsanların büyüklerle iletişim konusunda geleneksel kuşakta nasıl bir tutum sergilediğine dair Durdane Hanım: “Bizim bi tanıdık askere gitmiş, oğlanın annesiyle babası da karısını göndermişler. Adam izne gelmiş, evde kadın yokmuş. Benim karı nerede diye soramamış, geri askere gitmiş.” şeklinde duyduğu bu olayı aktarmıştır. Saygı değerinin

⁷⁷ Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, ss. 137-138.

o günkü yorumu çerçevesinde saygısızlık olur düşüncesiyle iletişim kuramama durumu söz konusudur.

Kişiler arası iletişim sözlü ve sözsüz olarak ayrılabilir. Sözlü iletişimde dil ve dil ötesi iki alt sınıf vardır. Karşılıklı konuşulması dille iletişimken, dil ötesi iletişimde sesin niteliği önemlidir. Sesin tonu, hızı ve şiddetine göre iletişim gerçekteşir.⁷⁸ Geleneksel kuşakta büyüklerin yanında eşler arası iletişim dil ötesi, sözsüz olarak gerçekteşmektedir. Hayrunnisa Hanım: “Eşim benden su bile isteyemezdi. İşaret yapardı, ben öyle anlardım.” açıklamalarıyla geleneksel kuşakta sözsüz iletişim şeklinin yaygın olduğunu göstermektedir. Ayrıca gelin kızın kayınbabasıyla konuşmaması da sözsüz iletişim rneği olarak verilebilir.

İletişimde en önemli şeylerden birisi de göz temasıdır. Aile yeleri birbiri ile göz teması kurarak iletişime geçtiğinde aslında birey olarak kabul ettiğini, karşısındakine değer verdiğinin mesajını göndermiş olur. Yani ben seni dikkatle dinliyorum, benim için dinlenmeye değersin demektir. Böyle bir evde büyüyen çocuklar, iletişim değerinin farkında olan, etraflarına bu şekilde dikkatle yaklaşan bireyler olabilirler. Aslında geleneksel olarak bilinen babanın sert bakışı vardır. Baba otoritenin olduğu ailelerde daha çok görülmektedir. Baba sert bakışı ile çocuğuna bir mesaj gönderir aslında bu da iletişimin bir başka yoludur denilebilir.

Geleneksel kuşakta anne ve baba büyüklerinin yanında çocuklarıyla ilgilenirken çoğunlukla sözsüz iletişimi kullanmışlardır. Cemal Bey: “Misafir gitmeden ortadan kaybolurduk. Babam parmağını ısırđıęı anda bitti iş, yani misafir gittiğinde dvcem demekti.” anlatımıyla adeta o zamanları tekrar hissetmiştir. Daha önce bahsedilen büyüklerin yanında saygı göstergesi olarak çocuğu sevmemek ve çocukların ayakla itilmesi gibi davranışlar da buraya örnek olarak verilebilir.

İletişimde bir de ortamın verdiği mesaj vardır.⁷⁹ Bu ortam ailenin evi olarak düşünülürse; erkeğin, evdeki işlere yardım etmesi, dağınık olan odayı toplaması aslında karşı tarafa ben de sana yardımcı oluyorum, ev işleri sadece senin değil benim de sorumluluğumda mesajı verebilir.

⁷⁸ Dökmen, *İletişim atışmaları ve Empati*, s. 27.

⁷⁹ Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, s. 50.

Avcı ve toplayıcı toplumlarda, erkeklerin avcılığı, kadınların ise toplayıcılığı üstlendikleri ve işbölümünün bu şekilde olduğu bilinir.⁸⁰ Geleneksel ailede eşler arasındaki iş bölümü cinsiyete dayalı olduğu için eşlerin yerine getirecekleri roller çok belirgindir. İş bölümünün cinsiyete dayalı olduğu ailelerde rol çatışması günümüz ailelerine göre daha azdır.⁸¹ Geleneksel ailede kadın biyolojik üretimden, erkek ekonomik üretimden sorumludur. Kadınlar arka planda bazı işlerde görev alsa da ekonomik faaliyetten sorumlu olan erkektir.⁸² Aile sistemi içerisinde her bireyin belli sosyal rolleri vardır. Erkek, karısına karşı eş, çocuklarına karşı baba ve geçimlerini sağlamak, kadın ise kocasına karşı eş, çocuklarına annelik rollerini üstlenmişlerdir. Bu roller topluma ve zamana göre değişebilmektedir.⁸³ Kadının çalışma hayatına girmesiyle ailedeki iş bölümü değişikliğe uğramış ve artık ekonomik açıdan kadın da sorumluluk altına girmiştir. Kadının çalışma hayatına girmesiyle aile içi rol paylaşımlarının yeniden yapılması gündeme gelmiş ve bu durum aile içi rol çatışmalarına sebebiyet vermiştir. Özellikle otorite rolünü bırakmak istemeyen erkek için değişim zor olabilmektedir.

Karşılıklı anlayış ve hoşgörü aile içerisindeki iletişimin temellerindendir. Aile içerisindeki işlerin kadın işi veya erkek işi diye ayrıştırılmasının tarihsel ve kültürel bir süreç olduğu söylenebilir. Bebeklerin anne sütüne ihtiyaç duymasıyla besleyip büyütme ve ev işleri anneye ait olurken dışardaki işlere erkek işi denilmiştir. Ancak bu tanımlamalar zaman içerisinde değişebilmektedir.⁸⁴ Modernleşmeyle birlikte aslında kadının çalışma hayatına girmesi ev işi, çocukların bakımı gibi konularda babaya da sorumluluk yüklemektedir. Dolayısıyla dışardaki işler erkek işi, evdeki işler kadın işi demektense artık eşit bir ortam sağlanmaya çalışıldığını söylemek daha doğru olabilir. Çünkü kadınlar da artık çalışarak ev kazancına katkıda bulunmakta ve böylece evin tüm yükünü kadın almadığı gibi kazanç yükünü de erkek tek başına üstlenmek zorunda kalmamaktadır.

“Eşiniz ev işlerine yardım eder mi/miydi?” sorusuna geleneksel kuşak kadınlar “Kızzzz ne ev işi yapacak kaç anam kaç! Ne din sen!” şeklinde tepki vermişlerdir.

⁸⁰ Eyce, “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”, s. 227.

⁸¹ Bayer, “Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık”, s. 42.

⁸² Canatan, *Muhafazakar Endişe: Aile*, s. 92.

⁸³ Erten, *Osmanlı Aile Yapısı*, s. 111.

⁸⁴ Demir, *Aile Huzuru*, ss. 27-28.

Çünkü ev işi, kadının işidir şeklinde düşünülmektedir. Latife Hanım: “Evde yardım etme diye bi şey yoktu. Dışarısı onun, içerisi benimdi.” sözleriyle geleneksel kuşakta erkeğin işinin dışardan sorumlu olmak, kadının ise içeriden sorumlu olmak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca geleneksel kuşakta kadınların tarla işlerini de yaptıkları durumlar söz konusudur. Ancak erkeklerin evde iş yaptığına dair bir paylaşım gözlemlenmemiştir. Erkekler kadınlara kadın işi olarak gördükleri ev işi konusunda yardımcı olmazken kadınlar erkeklerle yardımcı olmuşlardır. Dursun Hanım: “Erkek ev işi yapmazdı ama ben hem ev işi yapardım hem yazıya* giderdim. Şimdi millet avradına yardım ediyor, beraber yapıyor herkes. Biz gerekirse çocuğu sırtımıza sarardık, o yemeği yapardık.” ifadelerinde bulunmuştur.

Geleneksel kuşak erkekler ise evde iş yapmayı ‘kılıbıklık’ olarak görmektedir. Tuncay Bey: “Erkek ev işi yaparsa kılıbık derlerdi eskiden. Hatta kılıbıklık diploması yapar verirdik, dalga geçerdik. Bir erkeği dışarı çağırınca gelmezse de avrat ağızlı derdik.” derken, Cemal Bey: “Ben sabah gidiyorum, akşam işten geliyorum. Eve gelip ne işi yapcam, akşama kadar kadın ne iş yapıyor evde. Hanım vazifesini yapacak, biz de herifliğimizi bilcez, oturcaz. Herkes görevini bilsin.” diyerek erkeklerin genel düşüncesini yansıtmaktadırlar.

Orta kuşaktan da geleneksel düşünceye sahip olup evde iş yapmayan birçok kişi vardır. Ancak yardım etmeye başlayanlar olduğu görülmektedir. Atilla Bey: “Ben bir erkek olarak evi süpürecek değilim. Bulaşık yıkayacak halim de yok. Zaten kadınlar müsaade etmez. Ev işi yapanların arkasından gülerек konuşuyoruz.” derken, Nejat Bey: “Evde iş bölümü hiç olmadı. Ben ancak poşetleri getirir, kapıda bırakırım. Benim görevim biter. Kadın akşama kadar evde sonuçta bi zahmet kadın yapsın. Ben ayda yılda bir mangal başına geçerim, onun da görülmesini veya duyulmasını istemem, sakın fotoğraf çekmeyin ha derim.” ifadeleriyle geleneksel kuşak gibi cevap vermişlerdir. Kendilerinin de geleneksel bir aile yapısından gelmiş olmaları ve Karaman dışına çıkmamalarının düşüncelerinde etkili olduğu gözlemlenmektedir.

Orta kuşakta çoğunluğu temsilen Tevfik Bey: “Evde iş bölümü yoktur, eşim bana yaptırmaz zaten ama ihtiyacı olursa yaparım tabi ki. Tamiratları ben yaparım, eşim yapmaz. Büyükler varsa eşim bana kesinlikle iş yaptırmaz, onların yanında

* Karamandaki halk dilinde yazıda olmak tarlada olmak anlamında kullanılmaktadır.

oturmamı ister. Normalde de çok yapmamı istemez zaten.” ifadelerinde bulunmuştur. Özellikle büyüklerin yanında erkeklerin ev işi yapmamaya çalıştıkları ve orta kuşaktaki kadınların da yaptırmamaya çalıştıkları görülmektedir. Çünkü etraflarındaki insanlar geleneksel kuşakta olduğu gibi kılıbık yakıştırması yapabilmektedir. Akın Bey: “Çocuk arabasını sürdüğümü görünce amanın iyice avratağız* oldu derlerdi. O yüzden evde iş yapsam bile kimse bilmez.” ifadeleriyle orta kuşağı özetlemektedir.

Modern kuşakta ise çoğunlukla eşler birbirine yardımcı oluyor denilebilir. Ebrar Hanım: “Evde iş bölümü vardır. Kediyle ilgilenme görevi, çöp atma görevi, her akşam oğlumuza süt ısıtma görevi eşimin görevleri. Eve gelince toplama işini de yapar.” derken, Ramazan Bey: “Evde iş bölümü vardır. Temizlik de yaparım, o evi ortak kullanıyoruz. Bence anneler nasıl yetiştirirse erkekler öyle oluyor. Bu konuda annem ortaokula başlayınca önüme ütüü koydu ‘al bakalım, giymesi değil, ütüle’ dedi, hep kendim ütülerdim. Ama babam asla evde iş yapmaz. Yirmi yaşında akrabalarla tatile gittik, yengem beni ütü yaparken gördü ‘sen ne yapıyorsun oğlum’ demişti. İnsanlar bi tuhaf görüyor, aslında normal bir davranış.” cevabını vermişlerdir. Modern kuşağın bu anlamda çok daha rahat olduğu görülmektedir.

Daha önce söylenildiği gibi modern kuşakta olup orta kuşak gibi davranışlar sergileyenler vardır. Şule Hanım: “Ailesinin yanında eşimin tavrı çok değişir. Beni tembihler öncesinden ‘sakın annemlere evi süpürdüğümü, sana yardım ettiğimi söyleme’ diye. ‘Ben annemler gelince çay katmam ona göre’ diyor.” Erkekler özellikle ailesinin kendisini eleştireceği düşüncesine kapılmaktadır. Burada geleneksel erkek rolüne bürünmeye çalışan erkek ve modern rolünü benimseyen kadın arasında belirgin bir çatışma olduğuna işaret edilebilir.

Eşi ilkokul mezunu olan Âmine Hanım: “Evde tamirat işleri varsa kendim yaparım onları da. Evde iş bölümü yok, onun için iş bölümü eve ekmek getirmek. Tüm işlerden ben sorumluyum, annesi gibi ona bakım sağlıyorum.” ifadeleriyle özellikle aile evinde annesinin yaptığı işleri eşinin yapmasını bekleyen bir erkek modelinden bahsetmektedir. Genellikle şehir dışına çıkmış ve öğrencilik hayatı yaşamış olan kişiler evde eşine destek olabiliyorken böyle bir yaşantısı olmayan kişiler eşlerini anne olarak görebilmektedir.

* Kılıbık.

Orta kuşakta özellikle kadın çalışmıyorsa yine kadın işi ayrı, erkek işi ayrı düşüncesinde oldukları ancak kadın çalıştığı için destek oldukları, geleneksel kuşak gibi davranmadıkları görülmektedir. Modern kuşakta ise kişilerin eğitim seviyeleri ve sosyal çevrelerine göre bu durum değişiklik gösterebilmektedir.

Modernleşme ile insanlar akrabalık ilişkilerini azaltmışlardır. Bu ise sosyal ilişkilerin değişmesine sebep olmuştur.⁸⁵ Geleneksel ailelerin kalabalık olmaları ve sosyal çevrelerini de yine kendi ailelerinin oluşturması dolayısıyla aileler arasında iletişim daha yoğundur. Ancak geçiş dönemiyle birlikte aile içi iletişimde kopmalar yaşanmaya başlanmıştır. Bunda ailelerin artık çekirdek aileye dönüşmeye başlaması, teknolojik gelişmelerin hızla yayılması gibi sebepler sunulabilir. İnsanlar iletişim kurmaya devam ediyor fakat iletişim yolları değişmiştir. Özellikle internet insanlar arası iletişimi ciddi anlamda etkilemektedir. Sosyal medya, iletişim şekillerini değiştirmiştir. Artık insanlar fotoğrafını beğenmekle o kişiyi ziyaret etmiş olduğunu düşünebilmektedir.

“Akrabalarınızla sık sık bir araya gelir misiniz?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Kenan Bey: “Akrabalarla sık sık görüşülmez. Eskiden daha sık görüşürdük. Eveli komşuluk, hısım akraba vardı. Onlarla vakit geçirirdik. Şimdi kimse kalmadı. Televizyon, internet mahvetti her şeyi. Ama uzaktan herkes birbirini gözetler.” derken, orta kuşaktan Tevfik Bey: “Akrabalarla sık sık görüşmeyiz, özellikle pandemi bunu azalttı. Hatta belki bahane oldu. Eşim akraba veya tandık olmadığı için de böyle olmuş olabilir.” açıklamalarından anlaşılıyor ki eskiden yakın akrabayla, tanıdıkla evlenmeler yaygınken artık insanların böyle bir kriter koymadıkları hatta akraba ile evlilikten kaçındıkları gözlemlenmiştir. Uzaktan evlilikler aradaki iletişimi azaltmış ve insanlar uzak yerlerde yaşadıkça akrabalık bağları zayıflamış oldu yani şehirleşmeye bağlı olarak iletişim zayıflamıştır. Artık insanların sadece çekirdek ailesine vakit ayırdığı söylenebilir. Çünkü herkesin ayrı ayrı yoğunlukları var ve kalan vakitleri birbirlerine ayırmak istemektedirler.

Modern kuşaktan Ramazan Bey: “Akrabalarla daha az görüşürüz. Büyüklerin kaybıyla kopmaya başladık. İnternet de etkili bence, insanlar mesajlaşınca ziyaret etmiş sayıyor. İnternet bence akrabaların yerini doldurdu. Çünkü gidip görmek

⁸⁵ Özdemir-Torlak-Vatandaş, *Aile Yaşam Döngüsü ve Tüketim*, s. 29.

zorunda kalmıyoruz.” cevabıyla ciddi bir değişimi gözler önüne sermektedir. İnsanların konuşma, sohbet etme gibi ihtiyaçları artık farklı kanallar sayesinde gerçekleşmektedir. Burada iletişimin azaldığı veya yok olduğu söylenemez. Ancak geleneksel anlamda bir iletişimin zayıfladığını, onun yerini modern iletişim yollarının aldığını söylemek faydalı olacaktır. Artık insanlar Instagramdan bir fotoğrafını beğenince selam vermiş gibi veya sohbet etmiş gibi hissedebiliyor. Böylece ziyaret etmeler çok daha azalmış oluyor denilebilir.

İletişimde paylaşım da oldukça önemlidir. Paylaşımı hem eşler hem de anne-baba ve çocuklar arasında düşünülebilir. Ev işleri, maddi paylaşımlar gibi pek çok ortak paylaşım vardır. Evlenirken iyi günde, kötü günde diye bir söz verilir.⁸⁶ Medeni Hukuk’a göre kişiler evlenmekle birbirleri karşısında sorumluluk sahibi olurlar.⁸⁷ Madde 188’e göre; “Eşlerden her biri, ortak yaşamın devamı süresince ailenin sürekli ihtiyaçları için evlilik birliğini temsil eder.” Erkek ve kadın birlikte aileyi temsil eder.⁸⁸ Aile içinde fedakârlık vardır. Dayanışmacı yapısından dolayı üye gelirleri ortaktır.⁸⁹ Aile sosyal bir birlikteliktir. Bu birliktelik içerisinde aile üyelerinin karşılıklı sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar arasında ekonomik ilişkiler de vardır.⁹⁰ Geleneksel kuşakta kadınlar ücret almadan çalışmaktadır.⁹¹ Gün içinde hem tarla işlerini yaparlar hem ev işlerini yaparlar. Özellikle geleneksel kuşakta ekonomiden sorumlu kişi evin erkeği veya büyük olan kişidir. Kadın para pul işlerinden anlamaz olarak görülür. Geleneksel kuşaktan Semra Hanım: “Ben para görmedim hiç. Alım satım işlerini adam yapardı, ben niyeyim parayı.” derken, Latife Hanım: “Bileziklerimi aldı kolumdan. ‘Ben sana başkasını alıp gelcem’ dedi. Üç bilezik almış ama hepsi ince ince gramını düşürmüş. Ben de cahilim tabi nerden bilecem neyin ne olduğunu. Başka zamanda kolumda bir bilezik vardı. ‘Onu ver de ben saklayım, sen kaybeden’ dedi gidiş o gidiş, bi daha bilezik yok.” demiştir.

Ben neler çektim! (dizine vurarak) diye sık sık söylenen Huriye Hanım: “Eşler arasında borç alma olmazdı. Babası adama verirse, ama babası zaten vermezdi. Bi gün

⁸⁶ Demir, *Aile Huzuru*, s. 48.

⁸⁷ Canatan, *Muhafazakar Endişe: Aile*, s. 131.

⁸⁸ Canatan, *Muhafazakar Endişe: Aile*, s. 127.

⁸⁹ Aytaç, *Ailenin Serencamı-Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*, s. 113.

⁹⁰ Erten, *Osmanlı Aile Yapısı*, s. 101.

⁹¹ Azize Baygal, “Şiddetin Aile İçi Görünümleri”, ed. Nurşen Adak, *Değişen Toplumda Değişen Aile*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012, s. 186.

zehirlenmişim, hastayım. Hiç neyin var, hastasın diyen yok. Doktora gideceiz, paramız yok, isteyemedik kayınbabadan, utanıyoruz, hastayız diyemiyoruz. Benim adam da diyemedi, benim hanım hasta diye. Adam yumurta götürdü doktora da öyle halletti. Varlık içinde yokluk çektik. Akşama kadar işleri yapardık, bi karşılığı olmazdı.” şeklinde üzüldüğü bir anısını bizimle paylaşmıştır. Özellikle büyüklerle aynı evde yaşayan birçok kişiyi temsil eden bu hatıra bize dönemin iletişiminin nasıl olduğuyula ilgili ipuçları vermektedir. İnsanlar birçok konuda iletişimden çekinmektedir. Aslında saygı adı altında yapılan bu davranışlar, insanlar için iletişim engelleri oluşturmuştur.

Özellikle bilezikler kadının mihri olarak görülmekte ancak geleneksel kuşakta erkekler alıp çoğunlukla vermemektedir. Orta kuşak ise çoğunlukla bu konuyu borç almak olarak görmeye başlamış ve bir süre sonra eşlerine geri vermişlerdir.

Otoritenin bir diğer göstergelerinden olan çocuklara ceza verme konusunda geleneksel dönemde çocuklara ceza yöntemi çocuklara dayak atmak şeklindedir. Çocuklara tokat atmak geleneksel dönem için normal karşılanmaktadır. Geçiş döneminde ise cezalar daha hafif, yasak koymak şeklindeyken modern dönemde ceza yönteminin fazla uygulanmadığı görülmektedir.

Aile zaman zaman şiddetin uygulandığı bir alan olabilmektedir. Eşlerin birbirine, ebeveynin çocuklarına uyguladıkları değişik şiddet türleri vardır.⁹² Aile içinde eğer kadın şiddete maruz kalıyorsa çocuklara da şiddet uygulayabiliyor. Böylece çocuk hem anneden hem babadan şiddet görüyor. Özellikle geleneksel kuşakta erkeğin ya da aile büyüğünün şiddet uygulaması rolünün bir parçası olarak görülmüştür. Kendisini çaresiz gören kadınlar, karşılaştıkları muamelelere karşı sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Büyüklerden korkunun yanında kadınların eşlerinden de korkması söz konusuydu. Geleneksel kuşak Semra Hanım: “Ben adamı nikâhta gördüm. Amma bir korktum, bu beni döver dedim. Dediğim başıma geldi. Her gün döverdi. Dayak yemeyi normal bi şey zannederdim, herkes karısını dövüyor, herkes dayak yiyor, koca döver sanardım. Dövmeyen kocaya iyi bakılmazdı. ‘Amaaan onun kocası dövmüyor mu, pısırik adam’ derlerdi, avratlar arasında böyle konuşulurdu.” ifadeleriyle döneminin düşüncesini yansıtmaktadır.

⁹² Baygal, “Şiddetin Aile İçi Görünümleri”, ss. 177-181.

Necla Hanım: “Eşimin tepkisinden çekinirdim, konuşamazdım, paylaşım yapamazdım. Öldü gitti, hala rüyamda korkarım. Babam karasbennek,* anamı döverdi. Dedem de ebemi değnekle döverdi. Biz bunları görerek büyüydük.” cevabıyla baba evinde babadan korkan kızların, evlenince eşten korkmalarına bir örnek teşkil etmektedir. Bu tür yaşantısı olan kadınlar, kocalarını sevdikleri için değil korkularından ve çaresizliklerinden dolayı birliktelikleri sürüyordu. Çünkü kadının gidecek bir yeri yoktu ve ailesinden yardım istediğinde “kocandır döver, çekeceksin” şeklinde karşılık alıyorlardı.

Modern kuşaktan Ebrar Hanım: “Şiddet yaşasam kesinlikle telafisi olmaz. Böyle bir şeyi kabul etmem.” şeklinde sert bir tepki vereceğini belirtmiştir. Modern kuşak kadın, şiddeti normal bir şey olarak görmüyor ve tepkisini koyuyor. Yapılan gözlemlere göre erkeklerin de bu konuda dikkatli oldukları görülmektedir.

Şiddet iletişim değeri konusunda ele alındı ancak verilen cevaplar bir empatinin, saygının, özgürlüğün olmadığını göstergesi de olabilir. Farklı değerler içerisinde de bu konu alınabilir. Ancak ağırlık olarak iletişim değerinde ele almak uygun görüldü. Sağlıklı ve ikili bir iletişimi becerememenin sonucu olarak şiddet ortaya çıkmaktadır. Şiddet, dövme aslında tüm değerlerin eksik olmasından kaynaklanmaktadır. Kişilerin yetişme tarzları burada oldukça etkilidir. Rol olarak üstün olanın böyle bir hakkı var gibi düşünülür. Büyük küçüğü döver. Erkek kadını, anne çocuğu dövmeli olarak yetiştirilmekte oldukları görülmektedir.

Eşler arasındaki tartışma sonrasında geleneksel kuşakta bir şey olmamış gibi davranılıp, özellikle kadınlar alttan alırken, modern kuşakta artık kadınlar tepkilerini açıkça göstermektedirler. “Tartışmalarınız sonrasında ilk adımı kim atar?” sorusuna; geleneksel kuşaktan İdris Bey: “Tartışmalar sonrası ilk adımı ben atmam, eşim atar. Ben küserim, tartışmayı uzatırım. O da bi şey olmamış gibi yapar zaten.” derken, orta kuşaktan Melahat Hanım: “Kimse adım atmaz bizde. Çocuklardan konu açılır öyle kapanır gider.” demiştir. Modern kuşakta ise Halide Hanım: “Tartışmalar sonrası ilk adımı eşim atar, çoğunlukla ben soğuk davranırım.” derken, Bekir Bey: “Tartışmalar sonrası ilk adımı ben atarım, eşim küser, trip atar genelde.” ifadelerinde bulunmuştur.

* Karamanda halk arasında kullanılan bir tür kınamadır. Burada Necla Hanım babasını kınamaktadır.

Ailede fert ilişkileri geçmişe göre şu an daha yoğun yaşıyor. İnsanlar daha çok iletişim kuruyor. Eskiden erkek kendisini otorite olarak gördüğü için çok fazla iletişim kurmuyordu. Kaliteli vakit geçirmek gibi kavramlar modern dönemde ortaya çıkmıştır. Artık insanlar kendilerini daha açık ve rahat ifade edebilmektedir.

Daha önce bahsedildiği üzere ailede toplumun yüklediği belli roller vardır ve bu roller dönemin toplumsal yapısına göre değişebilmektedir. Geleneksel kuşakta baba rolü otoriterdir. Sadece dışardaki işlerle sorumludur. Çocuklarla birincil ilişki kuran annedir. Dolayısıyla baba, birçok şeyi anneden duymaktadır. Hala toplumumuzda cinsel anlamdaki konuşmalar tabu olarak görülmektedir. İletişim konusunda katılımcılara sorulan; “Çocuğunuz karşı cinse olan ilgisinden bahsetse nasıl tepki verirdiniz?” sorusuna; modern kuşak erkekleri temsilen Hikmet Bey: “Çocuğum karşı cinse olan ilgisinden bahsetsin istemem. Oğlan paylaşabilir ama kızlar önce annelerine bahsetseler daha iyi olur.” derken, modern kuşak kadınlar “mutlu olurum.” şeklinde cevap vermişlerdir. Bu konuda özellikle erkeklerin bu konuları konuşmaktan çekindikleri görülmektedir.

İletişim konusunda değinilecek bir diğer konu eşler arasındaki karar mekanizmasıyla ilgilidir. Geçiş dönemiyle birlikte eşler beraber karar vermeye başlamış, bazı ailelerde öncelikle kadının karar vermeye başladığı görülmüştür. Geleneksel kuşaktaki kadınların söz hakkı yokken, orta kuşakta “öncelik benim kararımdır” diyenler de olmuştur. Bu da erkeğin otoritesinin modernleşme sürecinden etkilendiğini, kadının rolünün ise güçlendiğini, rollerin değiştiğini göstermektedir. Roller geçirgen hale gelmiş ve roller iki tarafça da paylaşılır olmuştur. Erkek kadın rollerini üstlenirken, kadın da erkek rollerini üstlenmeye başlamıştır. Yani artık kadın işi görülen ev işi ve çocuk bakımı konularıyla erkek de ilgilenmektedir. Remzi Bey: “Evle ilgili kararlarda eşime danışırım ama eşim bana danışmaz, kendi alır, gelir. Yatak odasını, oturma odasını değiştirmiş olarak gördüğüm oldu birkaç defa.” açıklamalarıyla buna örneklik etmektedir.

Geleneksel kuşakta kadın iletişim kuramaz, birçok konuda kendisini saklarken modernleşmeyle birlikte kendisini ifade edebilen, çekinmeyen bir kadın ortaya çıkmıştır. Araştırma boyunca görüşlerine sık sık başvuru alan geleneksel kuşaktan Dursun Hanım: “Benim hamile olduğumu kimse anlamaz, ben karnımı kapatırdım.

Zaten ayıptı. Kuşak bağlardık o zamanlar anlaşılmazdı. ‘Eneh, sen gene mi doğurdun’ dirlerdi. Ayıptı söylemek. Şimdi milletin karnı ortada dolanıyor.” şeklinde geleneksel kuşakta kadınların hamileliğini belli etmemeye çalıştıklarını belirtmiştir. Ayrıca Dursun Hanım: “Çocuk evde doğardı, doktora falan gidilmezdi, ayıptı doktora gitmek. Üç dört gün sancı çekerdin, doğardı. Toprak kızdırılır, altına dökerlerdi, çocuk toprağın üstüne düşerdi. Komşular toplanırdı etrafına, çocuğu sararlardı. Çocuk doğardı, ben koyun sağmaya kalkardım, yatmazdım.” şeklinde doktora gitmenin dahi ayıp olduğundan bahsetmiştir. Modern kuşakta ise artık cinsiyet için ayrı, doğum öncesi için ayrı hoş geldin bebek partileri yapılmaktadır. Kadınlar artık karınlarını saklamak zorunda hissetmemektedirler. Modern kuşaktan Âmine Hanım: “Ölüm kadar doğum da normal bir şey. Hiç gizli saklı yaşamadım, bebeğim için parti de düzenledik. Doğduktan sonra da her yılını kutlayıp, özel fotoğraf çekimini yapcaz.” derken, Sevede Hanım: “Benim hamile olduğumu eşim anladı. Doğum belirtilerini önceden araştırmış, herkesle de öğrenir öğrenmez paylaştık.” ifadeleriyle artık bunun rahatça konuşulabildiğini göstermektedirler.

Tüm değerler birbirine bağlıdır. Ancak her şeyin başı iletişim ve iletişim sonucunda oluşan ilişkilerdir. Aile içerisindeki bir ilişkinin nasıl olduğu onların iletişimine bağlıdır. İnsanların yaşadıkları yerin düşünce ve davranışlarına olan etkisine daha önce değinilmişti. Geçiş dönemi olan orta kuşak erkekler ise köydeyken çocuklarla ilgilenmediklerini ancak merkeze göç ettiklerinde daha çok ilgilendiklerini ifade etmişlerdir. Köy hayatının kalabalık olmasından dolayı anne ve babaya söz düşmez, aile büyükleri çocuklarla ilgilenirmiş. Şehir yaşamına geçtikten sonra ise aileler küçülmeye başladığı için çocuklarıyla daha fazla ilgilenmeye başlamışlardır. Diğer kuşaklarda olduğu gibi orta kuşakta da farklı cevaplar verenler olmuştur. Eğitim seviyesi yüksek olan erkeklerin hem ev işlerinde hem bebek bakımında yardım ettikleri görülmektedir. Ancak orta kuşak erkek, otoriter rolünü bırakmak istememektedir denilebilir. Orta kuşak, otoriter tavrını bırakmamaya çalışırken modern kuşakta da orta kuşak gibi davranmaya çalışanlar vardır. Dolayısıyla kuşaklar arası sürekli geçişten bahsedilebilir. Karaman kırsal kesim olduğundan buradaki modern kuşağın, özellikle modern kuşak erkeklerin, bazı konularda orta kuşak gibi düşündüğü ve davrandığı hem yapılan görüşmelerden hem de gözlemlerden anlaşılmaktadır.

5. GÜVEN/DÜRÜSTLÜK/SADAKAT DEĞERİ VE DEĞİŞİMİ

Güven; birine veya bir şeye dayanarak rahatlama duygusu⁹³ ve yüreklilik, cesaret⁹⁴ anlamlarında kullanılmaktadır.

Çocuk dünyaya geldiğinde muhtaç bir varlıktır. Çocuğa sıcak, güvenilir bir ortam sunmak ise ailenin görevidir.⁹⁵ Güven değeri aile içerisinde oldukça önemlidir. Eşlerin birbirine olan güveni, sorunların üstesinden beraber gelinebileceğine olan inancı, insanı hem hayata hem de ilişkisine daha çok bağlayabilir. Burada güven konusunun bilinçaltındaki öneminden de kısaca bahsetmek istiyoruz. Küçüklükten getirdiğimiz anlayışlarla belli kriterler oluştururuz. Güvenilir insan veya güvenilir olmayan insan ayrımı yaparız. Eğer bir kişi bizim güvenilir kriterimize uyuyorsa onun olumsuz özelliklerini artık görmezden gelmeye başlarız. Bu durum tam tersi şekilde de düşünülebilir yani bir insana güvenilir diyemediysek, onunla ilişkimiz bizi huzursuz edebilir. Örneğin; bir çocuğun annesi kiloluysa ve annesinin yanında kendisini güvende hissediyorsa, karşısına çıkan kilolu kişiler onun için güvenilirdir. O kişiden gördüğü zarar bile onun için önemsiz hale gelebilir çünkü o kişiyi güven temelinde oturtmuştur. Burada yapmamız gereken bilinçaltımızın bu kodlamasından çıkıp, kiminle güven ilişkimizin ne düzeyde olacağına aklımızla karar verebiliriz. Yani ne güven ne de güvenme. Hem güven hem de güvenme.⁹⁶

Doğruyu söylemek ve doğru izlenim bırakmak güven oluşturmak için oldukça önemlidir.⁹⁷ Psikologlar güvende olmanın temel gereksinimlerimizden olduğunu söylemektedir.⁹⁸ Ebeveyn ile çocuk arasındaki güven ise yine çocukluktan gelmektedir. Bu konuyla ilgili Doğan Cüceloğlu, bireylerin kendilerine; “benim çocuğum potansiyel olarak donanmış; bu donanımı kullanarak gelişebilir mi?” sorusunu sormalarını istiyor. Çünkü bu konuya dikkat edildiğinde kendisine güvenilen çocuğun, güvenen ve güvenilen bir yetişkin olacağını belirtmektedir.⁹⁹ Güven,

⁹³ Yelten-Özkan, *Türkçe'nin Sözlüğü*, s. 260.

⁹⁴ Akalın-Toparlı, *Türkçe Sözlük*, s. 1012.

⁹⁵ Canatan, *Muhafazakar Endişe: Aile*, Mana Yayınları, İstanbul, 2018, s. 28.

⁹⁶ Aran, *Geçmişin Hipnozunu Bozmak -Gerçek İyileşmeye Açılan Kapı-*, ss. 128-129.

⁹⁷ Stephen M. R. Covey-Rebeccar R. Merrill, *Her Şeyi Değiştiren Tek Şey Güven*, çev. Çulpan Erhan, İstanbul, 2011, s. 178.

⁹⁸ Chapman, *Beş Sevgi Dili*, s. 155.

⁹⁹ Cüceloğlu, *Geliştiren Anne-Baba*, ss. 20-21.

inanmaktır ve güvensizlik dediğimiz şey kuşkuya dayanır. Bir insana güvendiğimizde onun karakter bütünlüğüne inanırız.¹⁰⁰

Anne-baba ve çocuk arasındaki güveni zedeleyen veya güçlendiren konulardan birisi verilen sözlerin tutulmasıdır. Aslında yapılan görüşmelerde çoğu aile buna dikkat ettiğini söylese de yapılan gözlemlere göre dikkat edilmediği söylenebilir. “Bu hayatta en güvendiğiniz kişi kimdir?” sorusuna geleneksel kuşakta kadınların güven açısından kırılgan oldukları ve çoğunlukla “kimseye güvenemem” şeklinde cevaplar verdikleri görülürken, orta kuşakta eşime veya aileme diyenler çoğunluktadır. Modern kuşakta ise eşime güvenirim diyenler olduğu gibi arkadaşlarını söyleyenler olmuştur. Artık ailenin dışında da sosyal çevreyle aile ile kurulan ilişkiden daha derinlikli ilişkiler kurulabiliyor. Geleneksel kuşaktan Necla Hanım: “Bu hayatta kendimden başkasına güvenmem. Eşim varken ona da güvenmezdim.” derken, orta kuşaktan Mevlüt Bey: “En güvendiğim ailemdir. Sonra eşim gelir.” demiştir. Modern kuşaktan ise Raziye Hanım: “Önceden babama güvenirdim ama artık eşime çok güvenirim derim.” derken, Şule Hanım: “Benim çok yakın dostlarım var. Mehmet ve Akif onlara çok güvenirim. Eşimden daha çok güvenirim.” şeklinde farklı bir açıklama yapmıştır. Artık insanların sosyal çevresinin aile dışında kişilerden oluşmasına ve onlara güven duyulmasına bir örnektir.

Eşler arasındaki güven konusunda sorulan “Eşinizi tanımadığınız biriyle konuşurken görseniz nasıl tepki verirdiniz?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Necla Hanım: “Biriyle konuşmasına rahatsız olmazdım yani yapacak olan her türlü yapar zaten. Benden on beş yaş büyüktü, beni çok kıskanırdı. Bi yere saklı gizli gidecek diye çok korkardı.” derken, Latife Hanım: “Benim adam kıskançtı, kıskanırdı hem nası kıskanırdı, benden on bir yaş büyüktü. ‘Sen dudağına boya sürüyon’ diye kavga ederdi. Ben boyamazdım zaten kırmızıydı elim yüzüm. Komşuya ‘Ben işe gidiyorum, eve geliyorum, yüzü kırmızı oturuyor’ demiş. Ben yapmıyorum dediysem de döverdi, bizim geçimimiz çok azdı.” demiştir. Erkeklerden Selami Bey: “Eşimi tanımadığım biriyle konuşurken görsem ne ayak diye sorarım, ona göre hareket ederim. Öyle bi şey şimdiye kadar olmadı, olmaz. Onu boş bırakmam yani araştırırım kim olduğunu. Eşimi kıskanırdım ben, eşimi uçan kuştan kıskanırm.” geleneksel kuşakta erkekler kadınlara

¹⁰⁰ Covey-Merrill, *Her Şeyi Değiştiren Tek Şey Güven*, s. 20.

göre daha kıskanç ancak kadından aldatmayı beklemiyorlar çünkü geleneksel anlamda böyle bir şey olmayacağını düşünüyorlar denilebilir.

Orta kuşaktan Kübra Hanım: “Eşimin yabancı bi kadınla konuşmasından rahatsız oluyorum, direkt soruyorum. Ben geçen bi arkadaşla karşılaştım, konuştum rahatsız olmadı.” diye anlatırken bu sırada köyde yaşayan ve görüşmemiz sırasında yanımızda olan kız kardeşi “kız ablaa (eliyle ağzını kapatarak) nasıl konuştun, ben cesaret edip konuşamam vallaha.” şeklinde tepki gösterdi. Orta kuşak erkeklerden Mevlüt Bey: “Tanımadığım biriyle konuşursa kim diye sorarım, tepki vermem.” derken, Yakup Bey: “Eşimin tanımadığı birisiyle konuşmasına ben müsaade etmem zaten. Görürsem de çok kızarım. Eşim beni görse çok tepki vermez, iş güçten dolayı olabilir.” ifadelerinde bulunmuşlardır.

Modern kuşaktan Hülya Hanım: “Eşim tanımadığım biriyle konuşurken görsem, kıskanırım açıkçası ama konuşmanın şekli de önemli. Flörtözse* çok rahatsız olurum. Benim de arkadaşlarım var, o yüzden konuşma tarzına bağlı tepkim değişir.” derken, Raziye Hanım: “Yabancı bi kadınla konuştuğunu görsem çok rahatsız olurum, kavga çıkarırım.” demiştir. Modern kadının geleneksel kuşak kadına göre daha kıskanç olduğu ve bunu açıkça belirttiği söylenebilir. Modern kuşaktan Ramazan Bey: “Eşimi biriyle konuşurken görsem, normal karşılarım.” şeklinde daha rahat bir cevap vermiştir. “Ama bu kişi çekici olsa nasıl tepki verirsiniz?” denildiğinde; çoğunlukla “o zaman kıskanırım” şeklinde cevapları değişebilmektedir. Ancak lise terk olan Ersin Bey: “Eşim tanımadığım biriyle kesinlikle konuşamaz, rahatsız olurum. Bana ters bi durum. Ben bi kadınla oturup konuşmam, o da yapamaz.” şeklinde modern kuşak olmalarına rağmen geleneksel tepkiler gösterebilmektedirler. Geleneksel dönem için eğer bir kadın bir erkeğe gülümsüyorsa seninle ilgileniyorum olarak anlaşılırken, günümüz için oldukça normal kabul edilmektedir.

Kendisiyle eşi arasında hem anlayış olarak hem yaş olarak neredeyse bir kuşak fark olan İrem Hanım: “Dün perdeyi yıkamacıya verdim diye kavga çıkardı. ‘Neden yabancı adam eve geldi, girdi’ diye bağırdı, çağırdı, olay çıkardı. İş yerime kamera taktırdı, beni sürekli izliyor, kim girdi, kim çıktı, bunlara bakar. Çok kıskanç bi insan. Biriyle konuştuğumu görse, kıyamet kopar ama ben onu görsem rahatsız olmam.”

* Karşı cinsi heyecanlandırıp ilgiyi çeken ve bundan haz duyan kişilere denir.

ifadeleriyle eşinin kendisi üzerinde kurmuş olduğu baskıdan rahatsızlığını dile getirmiştir. Özellikle yaş farkı çok olan kişilerde erkeklerin daha kıskanç olduğu görülmektedir.

Geleneksel kuşakta kadınlar, erkeklere daha fazla güvenirken erkekler kadınlara daha az güvenmektedir. Aslında kadının güvenmekten başka şansı yoktur. Çünkü eşinin aldatması durumunda zaten sessiz kalmak ve kendilerinin de söylediği gibi “başına geleni çekmek” zorundadır. Geleneksel kuşakta çoğunlukla erkeklerin aldatma durumunu kadınlar bildikleri halde bu durumu kabullenmişlerdir. Özellikle kadının kendisini çaresiz hissetmesi ve “gelinlikle çıkarsın, kefenle dönersin” söyleminin yaygınlığı kadınları çaresiz hale getirmektedir. Geleneksel kuşaktan Dursun Hanım: “Eşime hiç seni seviyorum demedim. Eşim yıllar önce bi kadına takıştı. Komşumla aldattı beni ama yapacak bi şey yok işte. Ben orakla ekin direrdim, o sırada kadın tavlamiş benim adamı. Hay kızım başıma gelmedik mi kaldı!” açıklamalarıyla yaşadıkları durumu aktarmıştır. Geleneksel kuşakta birçok kadın bu durumu yaşadığını ifade etmiştir.

Geleneksel kuşaktan Selami Bey ile aramızda geçen kısa bir konuşma şu şekildedir;

-Aldatma yaşasam sabreden kadın her zaman karlı çıkar, sabrederse zaten suç işleyen insan bakar der ki benim hanım temiz düzgün bana sabretti bırakıp gitmedi der. Pişman olur erkek zaten evine döner.”

-Peki eşiniz sizi aldatsaydı tepkiniz ne olurdu?

-Eşim beni aldatsaydı o an öfkemle döverdim kesinlikle. Bunları da duyuyoruz insanlar birbirini de öldürebiliyor.

Sadakat konusunda aldatan erkeklere karşı kadınlar “çocuklarım için sessiz kaldım” derken, aynı zamanda “eğer ben yapsaydım çok daha farklı muamele görürdüm” diyenler vardır.

Orta kuşaktan Kübra Hanım eşiyle yaşadıkları bir süreci bizimle şu şekilde paylaştı: “Eşim beni aldattı ama bi şekilde bana kendini affettirdi. Çok sıkıntılıydı. Boşanma derecesine geldik. Sonra açık açık konuştuk ve ben de eksiklerimi gördüm o da eksiklerini gördü ve şimdilik çözdük.” derken, orta kuşaktan Atilla Bey: “Bence

aldatma olursa o zaman iyi bi döversin. Aldatma yaşasam o anki sinirle insan parçalar ama aslında gönderecen gidecek.” demiştir.

Geleneksel dönemde kadınlar aldatma konusuna tepki göstermiyorken, modern kuşakta kabul edilemez bir durum olmuştur. Kadınlar artık daha fazla tepki göstermektedir. Bu değişimde kadının maddi özgürlüğünün önemli etkisi vardır. Modernleşmeyle birlikte güven değeri daha açık hale gelmiş. Modern kuşakta çoğu şey daha görünür ve takip edilebilir hale geldiği için güven de daha açık haldedir. Modern kuşakta karşılıklı olarak güven daha yaygın görülmektedir. Çünkü insanlar evliliklerini güven temeline oturtarak yapmaya çalışmaktadır. Katılımcıların çoğu “güven, evlilik için en önemli değerdir.” şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Modern kuşak Sevde Hanım: “Aldatılsam kesinlikle kabul edemem direkt boşanırım.” derken, ev hanımı olan Âmine Hanım: “Aldatıldım aslında, kesin olarak yakalamasam da özür diledi, affettim.” şeklinde istisnai bir cevap vermiştir. Daha önce bahsedilen eşiyle yaş farkı olan ve çok uyuşmadıklarını düşünen İrem Hanım: “Eşim aldatırsa direkt boşanırım. Kesinlikle istemem. Zaten maddi özgürlüğüm var artık ama çalışmazken biraz zor olurdu sanırım.” maddi özgürlüğün kadınların düşüncelerine etkisi açıkça görülmektedir. Çünkü maddi özgürlük kadınlar için önemli bir özgüven kaynağı olmaktadır. Modern kuşak Bilal Bey: “Eşim beni aldatırsa direkt boşanırım, şiddete başvurmam.” ifadeleriyle değişimi yansıtmaktadır.

Bütün bireylerde, ilişkilerde, kurumlarda, dünyadaki her medeniyette ortak olan ve ortadan kaldırıldığında büyük aşkları, büyük liderleri ve hatta hükümetleri yok edecek kadar önemli olan şey güvendir.¹⁰¹ Çoğu değer gibi güven de bilinçaltımızla bağlantılıdır. Aslında doğduğumuz andan itibaren güven değeri bilinçaltının temel arayışı denilebilir. Küçüklükten getirdiğimiz anlayışlarla belli kriterler oluştururuz. Güvenilir insan veya güvenilir olmayan insan ayrımı yaparız. Eğer bir kişi bizim güvenilir kriterimize uyuyorsa onun olumsuz özelliklerini artık görmezden gelmeye başlarız. Bu durum tam tersi şekilde de düşünülebilir yani bir insana güvenilir diyemediysek onunla ilişkimiz bizi huzursuz edebilir.¹⁰²

¹⁰¹ Covey-Merrill, *Her Şeyi Değiştiren Tek Şey Güven*, s. 15.

¹⁰² Aran, *Geçmişin Hipnozunu Bozmak -Gerçek İyileşmeye Açılan Kapı-*, ss. 128-129.

Kurumları ve ilişkileri bir kenara koyarsak aslında kişinin kendine güvenmesi çok daha önemlidir ve güven temelini oluşturur. Çünkü bir insan kendisine güvendiği, kendine verdiği sözleri tuttukça etrafına da güvenmeye başlar.¹⁰³ Kişi kendisine olan güveniyle etrafına karşı güven geliştirebilir. Buna da özgüven denilebilir. Özgüveni olan birey kendisine verilen sorumlulukları yerine getirmekte cesurdur ve insan ilişkilerinde güven konusunda daha rahat olabilecektir. Çünkü sağlıklı iletişim kurabilmemiz için güven gereklidir. Yukarıda bahsedildiği gibi karşımızdaki insana güvendiğimizde ona karşı tavır ve tutumlarımız daha farklı olacaktır.

Güven düzeyi yüksek ve düşük ilişki arasında oldukça fark vardır. Güvendiğimiz bir insanla konuşurken yanlış anlaşılmaktan çekinmeyiz fakat güvensizlik olan bir iletişimde çok dikkatli konuşmaya çalışırız. Yüksek güven bir tür maya gibidir. Etrafındaki her şeyi kabartır. İlişkilerimizdeki heyecanı, tutkuyu, neşeyi arttıran önemli bir değerdir.¹⁰⁴ Güveni sağlamanın en önemli yollarından biri olarak da davranışlar gösterilebilir. Bir insanın güvenilir davranışları, verdiği sözleri tutmasıyla başlar. Verilen sorumluluklarını da tam ve doğru olarak yerine getirdiğinde güven derecemiz artabilir. İşte tüm bunlarla da kişinin karakter bütünlüğüne olan inancımız gelişecektir.

Kişinin yaşamış olduğu çocukluk, ailesel faktörler, genetik yapıları güven unsurunu ciddi anlamda etkileyebilmektedir. Toplumsal değişimden daha ziyade kişiliklerin güven unsurunu belirlemede daha belirgin olduğu söylenebilir. Geleneksel kuşakta daha sert tepkiler varken modern kuşakta bunlar çoğunlukla yoktur. Eskiden insanlar hanımlarının dışarı çıkmasına izin vermiyorlarmış. Şu anda ise bir erkekle görüşmek güvensizlik olarak görülüyor aksine hayatın akışı içinde normal bir durum olarak yaşanmaktadır.

¹⁰³ Covey-Merril, *Her Şeyi Değiştiren Tek Şey Güven*, s. 29.

¹⁰⁴ Covey-Merril, *Her Şeyi Değiştiren Tek Şey Güven*, ss. 20-37.

6. ÖZGÜRLÜK DEĞERİ VE DEĞİŞİMİ

Özgür kelimesinin sözlükteki kullanımlarına bakacak olursak; herhangi bir kısıtlamaya bağlı olmayan, tutuklu olmayan, hür, başkasının kölesi olmayan,¹⁰⁵ bağımsız, kendi kararlarını verebilen¹⁰⁶ şeklinde kullanılmaktadır.

Özgürlük, her türlü dış etkiden bağımsız şekilde kişinin kendi kararlarını verebilmesidir.¹⁰⁷ Özgürlük toplumdaki tüm fertlerin hakkıdır. Ancak özgürlük sorumlulukla birlikte vardır. Sorumluluk olmadan sadece özgürlüğün vurgulanması birçok alanda sıkıntılara sebep olabilir. Özellikle aile içerisinde “ben özgürüm, bana karışamazsın” söylemini çok duyarız. Burada sorumluluğun kenara itildiği söylenebilir. Ailede kişilerin özgürlük alanları olmalıdır.¹⁰⁸

20. yüzyıl içinde Türk ailesi, geniş aileden çekirdek aileye geçmiştir. Çekirdekleşme, daha önce aileye dâhil olan büyükanne ve büyükbabayı aile dışına itmiştir.¹⁰⁹ Neredeyse her konuda söz sahibi olan aile büyükleri böylece daha az müdahale etmeye ve bireyler de söz sahibi olmaya başlamıştır. İnsanlar ilk evlendiklerinde anneyle, babayla hatta görümce ve elti ile beraber yaşarken, zamanla kendi evlerinde ayrı olarak karı-koca yaşamaya başlamışlar, bu durum özgürlük değerinde önemli bir değişime sebep olmuştur.

“Aile büyüklerinize aynı evde yaşar mısınız? Yaşadınız mı?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Kerime Hanım: “Yirmi bir sene kayınnamla beraber oturduk. Eşimle başıboş kalıp sevgi nedir diye düşünmedik, muhabbet edemedik bile. Şimdiki gibi aşkım, canım diyemezdik, evel saygı vardı. Çocuklarımızı bile sevemedik. Şimdikilerde ne var. Bizim banyomuz, her şeyimiz sorun olurdu. Kayınnaya hizmet edersen, eve gelene hizmet edersen bunlardan dolayı ne eşinle ne çocuğunla ilgilenebilirsin. Ev zaten kalabalıktı. Sobayı doldurcan, yemek hazırlıycan diye ömür geçti.” derken, Huriye Hanım: “Kaynana, kayınbaba, elti, görümce, kayınlar vardı. Söz onlardaydı, benim kocaya laf düşmüyordu ki. Sanki ben onlara nikâhlanmışım. Onlarla beraber sofraya oturamazdık. Ekmek yiyemezdik. Onlar yerdi, kalan olursa sen yerdin.

¹⁰⁵ Akalın-Toparlı, *Türkçe Sözlük*, s. 1869.

¹⁰⁶ Yelten-Özkan, *Türkçe'nin Sözlüğü*, s. 412.

¹⁰⁷ Akalın-Toparlı, *Türkçe Sözlük*, s. 1869.

¹⁰⁸ Mustafa Tekin, “Sekülerleşme Bağlamında Aile ve Kadın”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkanlar-Çözümler)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 119.

¹⁰⁹ Canatan, “Müslüman Toplumlarda Aile Değerleri ve Çocuk”, s. 106.

Biz ne yicez desen ‘avrat kısmısı sap, saman yir’ derlerdi. Kaynanam her şeyimize karışırdı. Mal sağmaya gidecez bir gün, benim adam bana bi bluz almış, kimsenin haberi yok, onu paketledim sekmenin altına sakladım. Ben çıkınca kayınnam koşmuş poşeti almış, kayınbabama göstermiş hemen. Oğlun bunu almış diye. Bu yapılır mı ya! Biz böyle böyle yaşamaya çalıştık. Sürekli iş yaptırırlardı. Yapamam, bilmiyorum diyemezdik. Gösteren de olmazdı. ‘Avrat değil misin, yapacan’ derlerdi.” ifadeleriyle geleneksel kuşağı özetleyen açıklamalar yapmışlardır. Geleneksel kuşak çoğunlukla büyüklerle aynı evde yaşamıştır. Söz hakları yoktur. Özellikle gelin kız için konuşma hakkı yoktur. Çoğunlukla evin küçük oğlu için de aynı durum geçerlidir.

Orta kuşakta da bu şekilde yaşayan birçok kişi olmakla beraber artık çoğunlukla köyden şehre göç edenlerden oluşan orta kuşak, bir süre sonra ayrı evlerde yaşamaya başlamışlardır. Orta kuşaktan Melahat Hanım: “Evlenen çocuk anne babanın yanına otururdu. Bizden önce büyük abi vardı. Biz ordayken küçük oğlan evlendi de o oturdu, biz çıktık. Öbür küçüğü evlendi, diğeri çıktı. Böyle böyle sürer giderdi. Bence böyle hiç rahat değil, büyüklere ayıp olacak diye kısıtlı hareket ediyorsun. Ama kendi evinde her şeye kendin karar veriyorsun. Babanın sözü geçiyordu, eşimin söz hakkı yoktu, para pul işlerinde de baba sorumluydu. Büyük abi ve baba karar veren kişilerdi.” ifadeleriyle bir süre sonra köyden göç edip ayrı bir düzen oluşturduklarını ve bunun daha rahat olduğunu anlatmaktadır. Çoğunlukla bu şekilde evlenen o evde yaşamaya devam ederken önceki evlenen ayrı eve çıkıyordu. Ancak ayrı eve çıkmayıp orda yaşamaya devam edenler de vardır. Gül Hanım: “Evlendiğimiz ilk zamanlar kaynana-kayınbaba beraber yaşadık. Çocukların her şeyine müdahale edilirdi. Bakma konusunda yardım yoktu ama bir leğen hamur yoğurtup ekmek yaptırırdı. İki küçük çocuğumla da ilgilenilmezdi. Çocukları sevemezdik. Bir defasında çocuğu kontrole götürdük. Eve gelince görüncem yanıma geldi ‘sen ne zaman avrat oldun, kocan ne zaman herif oldu, siz kimsiniz de benden habersiz kontrole gidiyorsunuz.’ diye tepki göstermişti, hiç unutmam.” sözleriyle sadece anne ve baba değil evin büyüklerinin de müdahale edebildiğini ve kendileri küçük olduğu için karar vermeye hakları olmadığı düşünülmektedir. Hüseyin Bey: “Ailemle aynı evde yaşamadım ama aynı apartmanda yaşadık. Ben tayin olduğum için ayrılmak durumunda kaldık. Ayrıldıktan sonra daha rahat ettik diyebilirim. Saygı duymak açısından dikkatli davranmak zorunda kalıyordum. Canım sıkkın olsa bile

misafir geldiyse orda oturmak zorunda kalıyordum. Ama ayrı ev olunca istediğin gibi davranırsın.” açıklamalarıyla çektikleri zorlukları dile getirmektedirler. Erdem Bey: “Evlendikten sonra aynı apartmanda yaşadık ve bu bizim ilişkimizi çok negatif etkiledi. Biri misafir olarak gelse hesap soruluyor, niye geldi bu diye rahat hareket edemiyorduk. Onlara misafir gelince çıkmak zorunda kalıyorduk, kendi özgür hayatımız yoktu, kendi düzenimiz daha huzurlu.” demiştir. Görüldüğü üzere insanlar aileyle yaşarken kendilerini baskı altında hissetmektedirler. Evler ayrıldıktan sonra daha rahat bir hayat sürdürdüklerini belirtmişlerdir.

Modern kuşak ise çoğunlukla aynı evde yaşamamış ve böyle bir durumun zor olacağını, bunu istemediklerini dile getirmektedirler. Fidan Hanım: “Evlendikten sonra büyüklerle yaşamak istemezdim, kesinlikle daha zor olur. Kaynanam bir dönem gelmişti, zorlanmıştım. O yüzden istemezdim.” derken, Burak Bey: “Büyüklerle aynı evde yaşamadım ve istemezdim. Ailelerle çatışma yaşanır, bunu istemem. Herkesin kendi düzeni olmalı, özel hayatı olmalı.” ifadeleriyle geleneksel kuşak için çok mümkün olmayan “özel hayat” kavramının, modern kuşak için önemli olduğu görülmektedir.

Bir yıl kaynana ve kayınbabasıyla yaşayan modern kuşak Ebrar Hanım: “Bence büyüklerle yaşamak %60 evliliğin, sevginin, saygının, paylaşımın azalması demektir. Çünkü akşama kadar başkalarıyla aynı evdesin ve istediğin bi şeyi yapamıyorsun. Akşam çay içilecek, kocanla baş başa kalamıyorsun, film bile izleyemiyorsun. Robot gibi bi yaşama dönüşüyor. Kesinlikle güzel değil bence. Biz eşim öğrenciyken evlendiğimiz için bir yıl mecburen beraber yaşadık. Oradan ayrıldıktan sonra evliliğimiz başladı diyebilirim. Bence evlilik baş başa olmalı, çocuklarıyla yaşamak da istemem, rahat olsunlar.” açıklamalarıyla modern kuşağın birçok konuda beklentilerinin olduğunu ve bunların büyüklerle aynı evde yaşarken zor karşılandığını ifade etmektedir. Ayrıca geleneksel kuşak için büyüklerle yaşama zorunluluğu varken, modern kuşak kendisini mecbur hissetmemektedir.

Evlenen çiftin ayrı bir eve yerleşmesi çekirdek aile özelliğidir.¹¹⁰ Geleneksel kuşakta kalabalık bir şekilde, bir arada yaşama söz konusuysa, modern kuşak böyle bir şeyi kabul etmiyor. Ayrıca geleneksel kuşak bu durumun özgürlüklerini

¹¹⁰ Erten, *Osmanlı Aile Yapısı*, s. 218.

kısıtladığını açıkça belirtiyor. “B y klerin zle birlikte yaşıadığınız evden ayrıldığınızda nasıl hissettiniz?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Dursun Hanım: “Rahatlamıştık. İki göz ev yaptırdık diye sevindik. Kaynana kayınbabadan ayrı ev yaptık. Ayrı evimiz oldu diye. Evler ayrıldıktan sonra aile olduğumuzu fark ettik.” derken, Bayram Bey: “Aile evindeyken bize söz hakkı düşmezdi. Çocukları bile alıp sevecezdik. Evler ayrılınca çocuğumuzu sevmeyi, ailemizle ilgilenmeyi  ğrendik. O yüzden iyi oldu diyebilirim.” demiştir.

Huriye Hanım: “Bana çok  ektirdiler. Neler çektim ben. Ama kaynanamlarla evimiz ayrılınca daha rahattım. Evler ayrılınca da yine karışıyorlardı ger i. Kocam uzaktaydı, üç yıl sonra gelince ben bi donmuş kalmışım adamı görünce, haberim yoktu. Sonra tabi iş güç var, ortalık ağardı, adam ‘sen ne yapan, ne iş g r n’ dedi. Ne iş g rcem, sabah oldu dedim. ‘Gel, yanıma sokul’ dedi. Kalkacan, kayınbabanı camiye g nderecen, sütü sen sağacan, nasıl yatarsın kocanın yanına. Kayınnam kapıyı vurup sen yat kızım kocayın yanına dimesdi. Saat sekizde de millet geldi, anlayış ne arasın. Sen o kocanın yanında nasıl yatın. şimdikiler yatar ama o zamanda karşıya ayıptı, yatamazdın. Kalkacan, iş g   yapacan.” ifadeleriyle büyüklerle yaşamanın zorluğunu aktarmıştır.

Orta kuşaktan Emel Hanım: “Ben evliliğimin ilk on altı yılı kayıinvalidemlerle yaşıadığım için eşimle çok vakit ge iremezdik ve eşim için s slenmem olmazdı maalesef. Sadece yatmadan yatmaya vakit kalırdı. Ama artık daha rahatız, evimiz ayrılınca çok daha iyi oldu.” demiştir. Bu konuyla alakalı olarak geleneksel, orta ve modern kuşağın hemfikir olduğu bir durum söz konusudur. “ ocuklarınız sizinle yaşasın ister miydiniz?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Kerime Hanım: “Sabah erkenden kayınbaba camiye gitmeden inerdik, abdest suyu d kerdik. Doğru düzgün yaşayamadık. Ben  ocuklarımı bu yüzden hiç yanımda tutmadım.” derken, orta kuşaktan Hüseyin Bey: “ ocuklarım evlendikten sonra asla bizimle yaşamasın, rahat edemezler diye düşünüyorum. Kendim de rahat edemezdim çünkü.” demiştir. Modern kuşaktan ise Hikmet Bey: “ ocuklarım benimle yaşasın istemem, kesinlikle herkes ayrı olsun, ben de ailemle yaşamak istemem.” ifadeleriyle benzer düşündüklerini göstermektedirler.

Geleneksel ailede çocuklar beraber büyüdüğü için tanışma problemi yoktu. Geleneksel toplumda özellikle köy ve mahalle ortamında genellikle kız ve erkek çocuklar aynı mekânı paylaşarak ve beraber oynayarak büyürler, ancak evlilik yaşının yaklaşmasıyla görüşmeleri sınırlanırdı.¹¹¹ Ataerkil ailede, mutlak bir baba otoritesi vardı. Baba, çocukları ve karısı üzerinde her türlü yetkiye sahipti.¹¹²

Geleneksel toplumda kolektif bir zihniyet hâkim olduğu için evlilikte de velinin önemli bir rolü vardı.¹¹³ “Eş seçiminde kendiniz mi karar verdiniz, yoksa ailenizin etkisi oldu mu?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Necla Hanım: “Evlenirken sorulmadı. Ana-baba münasip görürdü, verirdi. Nişanlıyken bile görmezdik. Nişanlıyı görünce kaçardık. Evlenene kadar görmezdik. Kuyuya giderdik, biz su çekerken yanımızdan geçerse kendir* atıverir kaçardık. Eş seçiminde ana-baba ne dedi, o olur. On dört yaşında anamlar razı oluyorum diye imza attılar, öyle evlendik. Amanın o iyi bi komşu verelim denir, verilirdi. Adam döverse, ederse de önemli değil, gittiğin yerde geçineceksin, ordan dönüşün yok, orda ölecece kalacan, dönüş yok. ‘Bi sen değilsin dayak yiyen, azar yiyen’ derlerdi.” derken, Dursun Hanım: “Biz zaten adamlarla komşuyduk. Bizde yabancıya verilmezdi zaten tanıdık olacak. Eş seçiminde bana sorulmadı, o zaman öyle bi şey yoktu. Anne baba ne derse o olurdu. Verilmişiz haberimiz yoktu. Alınca seversin derlerdi. O zamanlar nişanlı görülmezdi. Nişanlıdan kaçardık. O kuyuya gelirse, ben gelmezdim. Gerdek gecesinde görürdük. Bize sorma yoktu, ‘biz seni verdik’ derlerdi, ses çıkaramazdık, utanırdık zaten. Ben on üç yaşındaydım gelin olduğumda. On altı yaşında ilk çocuğum oldu. On iki doğum yaptım, üç çocuğum öldü.” demiştir. Yine geleneksel kuşaktan Durdane Hanım: “Bizde eskiden nişanlıdan da kaçılırdı. Bi tanıdık, nişanlım diye bi adamdan kaçarmışmış sonra evlenmiş. Bi bakmış başka bi adam gelmiş. Ama yine de yutmuş bi şey diyememiş. Nişanlım diye başka adamdan kaçmış meğer.” şeklinde duyduğu olayı nakletmektedir. İdris Bey: “Eşim beni istemedi. Ben de başkasını istiyordum ama annem zorladı, oldu. Baskı yapıldı. İstiyor musun diye bile sorulmadı. On altı yaşındaydım.” ifadelerinden anlıyoruz ki hem kadının hem erkeğin çoğunlukla fikirleri alınmamıştır. Ancak zaman zaman erkeklerin fikirlerinin alındığı

¹¹¹ Canatan, *Muhafazakar Endişe: Aile*, s. 50.

¹¹² Erten, *Osmanlı Aile Yapısı*, s. 207.

¹¹³ Canatan, *Muhafazakar Endişe: Aile*, s. 92.

* Kuyudan suyun çekildiği ip.

görülmektedir. Ethem Bey: “Evlenmeden önce fikrimiz alındı, ister misin diye soruldu. ‘Falanca kızı istiyoruz sana’ dediler. Ben de itiraz etmedim. Zaten öylesine sorulurdu, itiraz etmeyip ses çıkarmadıysan, olur demektir.” derken, Cemal Bey: “Ben görücü usulü evlendim. Biz sevemedik ki bol dayak vardı. Sevmeye hakkımız mı vardı. Ama fikrimiz alınırdı, eski kara düzen yoktu. Bildiğimiz kişi olurdu. Önceden kızlara sorulmaz, erkeklere sorulurdu. Hatta istemeden evlenenler kaçırdı, benim kaçan tanıdıklarım vardı.” açıklamalarıyla erkeklerin fikrinin alındığı görülmektedir.

Orta kuşakta artık kadınların da fikirlerini ifade edebildikleri söylenebilir. Hem erkeğin hem kadının fikir beyan edebildiği orta kuşaktan Hatice Hanım: “Eş seçimimde ailemin etkisi oldu. İyi insanlar verelim dediler. Ben de olur dedim, verdiler. Eşimi çok beğenmedim aslında ama erkeğin iyisi kötüsü fark etmez.” derken, Münevver Hanım: “Görücü usulü evlendim ama fikrim alındı, babam ister misin diye sordu baskı yapılmadı.” demiştir. Mahmut Bey’in: “Eş seçiminde kendim karar verdim, ben tanıyordum eşimi. Ailemize de uygun olunca bi sorun çıkmadı.” ifadeleri artık hem erkeğin hem kadının düşüncelerinin sorulmaya başlandığını göstermektedir. Ayrıca orta kuşakta artık kişilerin sevdikleri kişiyle evlenmeye başladıkları görülmektedir. Atilla Bey: “Eşimle severek evlendik. Tanışma dönemimiz oldu. Bence tanışma, flört olmalı. Çünkü insanlar birbirini tanımalı yoksa evlilikler sürmüyor.” derken, Gamze Hanım: “Küçük kız kardeşim nişanlıyla mesajlaşıırken babam yakalamıştı, kardeşim ‘ben onunla yaşıycam, kim olduğunu öğrenmem gerekiyor’ demişti. Babam da ‘kaç kızım! Bunların ar perdesi yırtılmış’ demişti bana.” açıklamalarında bulunmuştur. Bu anısını paylaşan Gamze Hanım, büyüklerin tanışma olayına bakışını anlatmak istemiştir. Aslında artık fazla tepki gösterilmemekle beraber bu tür tepkilerin olduğu da görülmektedir. Özellikle yaşamının çoğunu köyde geçirmiş insanlar, bu tür konulara daha kapalıdır.

Eşle tanışma konusunda geleneksel toplumlarda aile, yakın akraba ve çevre etkili olurken, modern toplumlarda meslek çevresinin daha çok rol oynadığı söylenebilir.¹¹⁴ Artık insanlar eşlerini kendileri seçiyorlar ve kendileri karar verebiliyorlar. Orta kuşakta yavaş yavaş başlayan bu durum, modern kuşakta daha yaygın hale gelmiştir. Melek Hanım: “Eşimle severek evlendim. Aileme de kendim

¹¹⁴ Canatan, “Müslüman Toplumlarında Aile Değerleri ve Çocuk”, s. 118.

söyledim ama hoş karşılanmadı. Babam geleneksel bir insan, sakın görüşme diye telaş yaptı. Ben görüşüyordum. Bir gün bizi gördü babam. Biraz kıyametler koptu ama yapcak bi şey yok. Tanımadığım birisiyle evlenecek değildim.” derken, Ramazan Bey: “Bence flört dönemi olabilir ama görücü usulüne karşı değilim. Ben eşimle tanışarak evlendim. Sürpriz yumurta gibi kimin bahtına ne çıkarsa onunla yaşamak da doğru değil. Özellikle kadınlar eskiden bu benim kaderim, yaşamak zorundayım diyorlarmış. Ama günümüzde de kimse ben muhtacım diye düşünmüyor. Yani olmuyorsa güle güle diyoruz. Ben bir inşaat mühendisi olarak görüyorum ki bir artı bir tarzı evler çoğaldı. Eskiden daha geniş evler olurdu ama şimdi kimse kimseyi çekmiyor.” ifadeleriyle bizlere artık evlerin tek kişilik olarak yapılmasının daha yaygın hale geldiğine dair gözlemini aktarmıştır. Buradan artık insanların kalabalık bir şekilde yaşamayı tercih etmedikleri de çıkartılabilir.

Ancak bu konuda da istisnalar söz konusudur. Çünkü Karaman’ın kırsal kesim olması sebebiyle değişimin yavaş olduğu ve modern kuşaktan insanların orta kuşak gibi hatta geleneksel kuşak gibi düşündüğü görülmektedir. Bu hususta insanların eğitim seviyesiyle birlikte Karaman’dan dışarı çıkmayarak çevrenin etkisinden sıyrılamamanın önemli olduğu söylenebilir.

Modern kuşaktan Meryem Hanım: “Eş seçimimde ailemin etkisi çok oldu. Onlar beğendikleri için ben de isterim dedim. Ailemin düşüncesi benim için önemlidir.” derken, eşi Ceyhun Bey: “Eş seçiminde annemin etkisi oldu. Anam buluverdi. Annem olur dediyse olur.” cevabıyla geleneksel kuşak gibi cevaplar vermişlerdir. Ceyhun Bey ve Meryem Hanım’ın Karaman dışına çıkmamış, ailelerinden hiç ayrılmamış olmaları dikkat çekicidir. İkisi de ön lisans mezunu ancak eğitim süreçleri boyunca da Karaman’dan farklı bir yerde vakit geçirmemiş olmaları sosyal çevrenin, hangi kuşakta olursa olsun kişinin düşüncesindeki değişime etkisini göstermektedir.

Özgürlük değeri tarih boyunca bütün kuşaklarda vardır. Ama geleneksel kuşakta babanın herkese karşı özgürlüğü söz konusuysa, kadınlardan ise kayıvalide sadece gelini ve kız çocukları konusunda özgürdür. Evin kızı veya gelini özgür görülmemektedir. Modern kuşakta ise özgürlüğün herkes için var olduğu

görülmektedir. Özgürlük yeni bir şey değil fakat formunun değiştiği açıkça görülmektedir.

Özgürlük değeri çerçevesinde incelemeye çalışılan kişilerin evlenmeleri hususunda kendilerine söz hakkı tanınıp tanınmaması konusunda görücü usulü önemli bir yer tutmaktadır. Şimdi kuşaklara göre görücü usulünün nasıl değiştiğine değinilecektir: Geleneksel kuşakta üç ayrı görücü usulü tanımlamak mümkündür. İlk olarak; görücü usulünde birbirlerini görmeden (görmeyici usulü) evlenmişlerdir. Görmeden evleniyorlar ve bu çiftler arasında bir iletişim olmadığı söylenebilir. Bu şekilde evlenen Tuncay Bey: “Ben evlenirken biz bunu bulduk, alacan dediler, ben gece eve gelince gördüm yüzünü. O zamana kadar görmek yasaktı. Nikâhı da muhtar kıyardı. Kız evine giderdi babalar imzalatırdı. Oğlan yine gidemezdi.” ifadeleri tam bir örnek oluşturmaktadır.

İkinci olarak; sadece görücü usulü Hayrunnisa Hanım: “Eskiden görüşme yoktu ama gizlice bakışırdık. Ben çok korkardım yakalancam diye. Asla konuşmadık biri görür diye çok korktum. Adım çıkarsa ne yaparım korkumuz vardı. Bir gün adam bizim bahçeye gelmiş uzaktan bakıyordu, annem gördü kafama küreği bi geçirdi ammaaa hiç unutmuyorum onun acısını” ifadelerinden, evlenmeden önce birbirlerini gördükleri görülmektedir. Görerek ama iletişim kurmadan evleniyorlar. Uzaktan görüyorlar, erkeklerin kızları takip ederek görmeye çalışmaları daha sık görülmektedir.

Üçüncü olarak ise görüp kısa süreli iletişim kurucu Sami Bey: “Eskiden zaten aynı yerde yaşadığın yakın çevreyle evlendirme vardı biz iki sene nişanlı durduk. İki defa görüşmüşüzdür.” hem görmüşler hem konuşabilmişlerdir. Hem görüp hem kısa süreli iletişim vardır.

Orta kuşakta artık görmeyici usulü yok ama görücü usulü devam etmektedir. Uygulanan görücü usulü iki kategoride değerlendirilebilir. Bir kısmı da modern kuşak gibi kendilerinin tanışmasıyla gerçekleşmektedir. İlk olarak; görücü usulü konuşmadan evlilik vardır. Nejat Bey: “Eş seçiminde ailemin etkisi oldu. Ablalarım bulmuşlar, gittiler istediler. Biz evlendiğimizde çok bilinçsizlik vardı. Evlenmek için evlendik. Çocuk yapmak için çocuk yaptık. Sanki evcilik oynuyoruz.” ifadelerini kullanmıştır.

İkinci olarak; görücü usulü konuşarak evlilik vardır. Görerek ve konuşarak bir evlilik söz konusudur. Ufuk Bey: “Görücü usulü oldu. ‘Bizim aklımızdan geçen bu kişi’ dediler, ben de tamam, siz nasıl uygun görüyorsanız dedim. Zaten tanıdığımız kişiler olunca sıkıntı çıkmadı. Bir süre konuşabildik ve sonra evlendik.” ifadelerinde bulunmuştur.

Yeni bir kategori az kişi olsa da beğenip aileye söyleme ve ailenin de istemesiyle evlenmenin vuku bulmasıdır. Hasan Bey: “Eşimle severek evlendik, sevgililik dönemimiz vardı. Annemle paylaştım, anlayış gösterdi.” demiştir. Orta kuşakta da modern kuşak gibi davrananlara rastlanmıştır.

Modern kuşakta ise görmeyici usulü yok artık, burada iki tür görücü usulü vardır. Yeni olarak iki kategori vardır. İlk olarak orta kuşakta olduğu gibi kısa bir süre görme vardır. İrem Hanım: “Evlenirken fikrim alınmadı, küçüktüm evlilik ne bilmiyordum. On altı yaşında evlendim. Evlilik nedir bilmiyordum. Eşim benden büyük, sadece istemede görmüştüm.” burada sadece kahve verme süresinde görebiliyor. Modern kuşakta böyle durumlara çok az rastlanmaktadır.

İkinci olarak; görüşmeli, tanışmalı bir görücü usulü vardır. Tolga Bey: “Biz eşimle görücü usulü evlendik ama görüşebiliyorduk. Kayınvalidem sağolsun, kısıtlamazdı. Yemeğe çıkabilirdik ya da gezmeye giderdik.” Bu cümle birbirlerini tanıyıp bir miktar tanışma süreci olduğunu göstermektedir.

Yeni bir kategori; sevgililik dönemi sonrası ailelere söyleme, Âmine Hanım: “Eş seçiminde ailemin etkisi olmadı. Kendim konuştum, kendim seçtim. Sevgililik sürecimiz oldu. Ailem bunu daha sonra öğrendi. Çok istemediler ama tanıdıkça sevdiler. Ben istiyorum işleri zorlaştırmayın dedim aileme.” Artık aileler sonradan dâhil olmaya başlamışlardır.

Modern kuşakta bir diğer kategori olarak; bir süre sevgili olduktan sonra artık aileyle önce kişiler kendileri tanışıyor veya tanıştırıyor daha sonra aileler usulen istemeye gidiyor. Hülya Hanım’ın: “Eşimle bir dönem sevgili olduk ve sonra ailemle tanıştırdım, evlenmek istediğimizi söyledim.” ifadeleri buna örnektir.

Buradaki kategoriler; gelenek kuşakta görmeden evlilik, görücü usulü ama iletişim olmadan evlilik, görücü usulü ama iletişim kurarak şeklindedir. Orta kuşakta görücü usulü uzaktan görerek evlilik, iletişim kurarak görücü usulü, kendi görerek

aileye söyleme şeklindedir. Modern kuşakta ise görmeden evlilik tamamen kalkmıştır ancak iletişim kurarak görücü usulü devam etmektedir. Sevgili olup aileye sonradan söylemek ve ailenin gidip istemesi şeklinde evlilik yaygındır. Yeni bir kategori olarak ise sevgiliyle önce aile tanışması ve daha sonra ailelerin tanışması şeklindedir.

İnsanlar artık evlenecekleri insana kendileri karar vermektedir. Burada açık bir değişim söz konusudur. Evlilik öncesinde ise karşılarındaki insanı tanımak istemektedirler ve dolayısıyla sevgililik dönemi ortaya çıkmaktadır. Sevgi değeri ve değişimi kısmında kısaca değinilen “Evlilik öncesi sevgililik/flört dönemi olmalı mı?/Siz böyle bir dönem geçirdiniz mi?” sorusu burada daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Geleneksel kuşaktan Semra Hanım: “Beni aldılar, at arabasıyla götürdüler. Ben gitmem dedim, saçından tuttular, oturtular. Ağlaya ağlaya verdiler beni. Evleneceğinde kocanı tanıyacağım kızım, tanımadan olmaz. Zorla evlendirdiler beni, ne tanışması ne sevgilisi, yıllarca çektim.” demiştir. Geleneksel kuşak modern kuşak gibi tanışma veya sevgililik dönemleri yaşamamıştır. Cemal Bey: “Evlilik öncesinde sevgililik olmamalı. Bi tanıdığım var, yedi sene sevgiliydi çocuklar, ayrıldılar ve başkalarıyla evlendiler. Görücü usulü evlenenler daha uzun sürüyor.” derken, orta kuşaktan Yaşar Bey: “Evlilik öncesi tanışma, flört olabilir bence ama abartmadan olabilir. Bence evlilik öncesi tanışma olmalı, ben görücü usulü evlendim, çok görüşmeden evlendim. Böyle de güzel ama görüşmek daha iyi.” demişlerdir. Modern Kuşaktan Tuğçe Hanım: “Bence evlilik öncesi bi sevgililik dönemi olmalı. İnsanlar birbirini yakından tanımalı.” ifadeleriyle değişimi açıkça göstermektedir. Artık insanlar bu konuda da daha özgürdür. Değerlerin iç içe geçmesi dolayısıyla birçok örnek başka değerler içerisinde rahatlıkla gösterilebilir. Bu konu sevgi veya iletişim değerinde de işlenebilirdi ama özgürlük değerinde ağır bastığı için burada ele alınmaktadır. Fakat zaman zaman sevgi veya iletişim değerinde de örneklerin bazıları geçebilir.

Ailedeki bireyler arasındaki ilişki biçimi “hiyerarşik ve asimetrik bir ilişkiden, eşitlikçi bir ilişkiye” doğru geçmiştir.¹¹⁵ Geleneksel ailede hiyerarşik bir yapı söz konusudur. Genellikle ailenin en yaşlı üyesi karar veren kişidir. Evlilik kararlarını, ailenin mallarının kontrolünü bu kişi yapar.¹¹⁶ Büyüklerin karar verdiği bir diğer konu

¹¹⁵ Bayer, “Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık”, s. 45.

¹¹⁶ Özdemir-Torlak-Vatandaş, *Aile Yaşam Döngüsü ve Tüketim*, s. 37.

doğan çocuğun ismi konusudur. Özellikle geleneksel kuşakta daha çocuk doğmadan, erkek çocuksa büyük dedenin veya babanın ismi olacağı, eğer kız çocuksa çoğunlukla babaannenin ismi olacağı belli oluyordu. İsmi direkt büyükler koyuyordu, çocuğun ne annesinin ne de babasının burada söz hakkı yani özgürlüğü olmadığı görülmektedir.

İkinci evliliğini yapmış ve eşi kendisinden 20 yaş büyük olan Durdane Hanım: “Çocuklara isim konulurken adam kendi koydu, ben hiç karar veremedim. Bu münasip denildi. Ölen eşinin ismini koydu. İçten çok razı değildim ama ses çıkartamadım.” derken, Dursun Hanım: “Çocuğa isim koyarken bize sorulmadı. Adamın dedesi ilk çocuğumun ismini koymuştu. Diğerlerini de adam ve babası koydular. Avratlar karışmazdı o zaman. Emirlerinden çıkamazdık ki. Hatta kayınbabamın ismi konulunca keçi kesti, adını koyduk diye.” demiştir.

Orta kuşakta ise bu durum devam etmekle birlikte artık ismin yanına ek koymaya başlamışlardır. Babaanne ismi Ayşe ise çocuğun annesi Nur koymuş ve böylece iki tarafın da dediği olmaya başlamıştır. Kadın için bu durum bir tatmin vesilesi olmuştur. Gül Hanım: “Çocukların ismine kendimiz karar vermedik, büyükler koymuştu isimleri. Doğumu yaptım, sabaha ismi koymuşlar. İkinci oğlanın ismi, babamın ismi olacaktı. Kaynım geldi, kaynanama ‘ismi ne olacak?’ dedi. ‘Gelinin babasının ismi olacakmış’ dedi kayınnam. ‘Avradın babasının adı mı konulurmuş’ dedi kaynım. Kayınnam da ‘bize danışan mı var oğlum’ dedi. Biz de aynısını koyamadık, farklı bi isim koyduk.” diyerek yaşadıklarını aktarmaktadır. Geleneksel kuşaktaki zihniyet devam etmekle birlikte, değişimin yaşanmaya başladığı söylenebilir. Artık doğrudan büyükler isim koymayı bırakmış ve kişilerin fikri alınmaya başlamıştır. Feride Hanım: “İlk oğluma ben farklı bi isim koymak istemiştım ama kayınbabamın dediğini koyduk, ikinci oğlumda da yine onların istediği ismi koyduk ama ben çocuklarım istediği ismi koysun isterim.” açıklamalarıyla orta kuşak çoğunluğun bu konudaki görüşünü yansıtmaktadır. Artık geleneksel kuşak gibi ismin konulacak diye ısrar etmedikleri görülmektedir.

Modern kuşakta artık büyüklerin isimlerinin konulması baskısı kalkmış ve kişiler istedikleri isimleri koymaya başlamışlardır. Çoğunlukla “Çocuklara isim koyarken eşimle ortak karar verdik.” şeklinde cevap vermektedirler. Ancak burada da özellikle modern erkeğin, annemin veya babamın ismi olacak şeklinde ısrarda

bulunduğu görülmektedir. Modern kadın ise kabul etmeyip artık tepki göstermektedir ve bu durum tartışmaya dönüşebilmektedir. Raziye Hanım: “Eşim babasının ismini koymak istiyor, bana da söyledi ama ben çok istemiyorum. Bu konuda tartışma yaşıyoruz.” diye hayıflanmıştır. Yine benzer bir durumu yaşayan Âmine Hanım: “Çocuğa isim koyarken ‘erkeğin ismi babamın adı olacak, kıza da sen koy’ dedi. Ben seçtim, kızımın ismini.” şeklinde cevap vermektedir. Erkeklerden Tolga Bey: “Erkek olursa babamın ismi olacak demiştim evlenmeden önce, çünkü babamın ismini koymak maddi manevi iyi olur. Ama kız olursa istediği ismi koyabilir.” ifadelerinde bulunmuştur. Buradan yola çıkarak erkeklerin erkeğe ben koyarım, kıza sen seç tavırlarının geleneksel bir tavır olduğu söylenebilir. Bu tür davranışlar Karaman’da hala erkek çocuğa kız çocuktan daha fazla değer verildiğine işaret edebilir.

Kadının maddi özgürlüğü konusunda ise geleneksel aile yapısında kadın evden çıkmaz, ev dışındaki işleri yapamaz, sadece ev işlerinden, çocuklardan ve kocasından sorumludur ve aynı zamanda herhangi ücret almadan ev içi üretime de katkıda bulunur, ekin dermek, mısır ekmek gibi ailenin işlerini yapardı. Başkasının işinde çalışma anlayışı yoktu. Özgürlük değeri kapsamında sorulan “Maddi anlamda kendinizi özgür hissediyor musunuz?/muydunuz? Gelirinizi istediğiniz gibi harcayabilir misiniz/miydiniz? (kadına)” sorusuna; geleneksel kuşaktan Necla Hanım: “Eşimin zamanında maddi olarak özgür hissetmezdim, her şey onun elindeydi. Zaten çıkarıp bana para vermezdi. Ben hep sıkıntı çektim. Emekli olduktan sonra maddi olarak özgür oldum.” derken, Hayriye Hanım: “Para pul işlerini eskiden hep kocam yapardı, benim hiç işim olmazdı. Hala anlamam bu işlerden. Şimdi de oğullarım ilgileniyor. Maddi olarak hiç özgür olmadım, para çekmeyi de harcamayı da bilmem.” demiştir.

Kadın çalışma hayatına girmesiyle birlikte artık evinde oturan, ev işleriyle ilgilenen, çocuk büyüten değil, aynı zamanda toplumsal hayatın bütün katmanlarında etkin olan bir hale gelmiştir.¹¹⁷ Özgürlük değerindeki değişimde kadının iş hayatına girmesinin etkisi büyüktür. Özellikle köyden kente göç ettikten sonra kadınlar çalışma hayatında artık başkalarının işinde ücretli olarak çalışmaya başlamışlardır. Orta kuşaktan Kübra Hanım: “Fabrikada çalışıyorum. Çalıştığım için maddi olarak özgür

¹¹⁷ Bayer, “Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık”, s. 39.

hissediyorum, kendime özgüvenim var.” derken, Münevver Hanım: “Maddi olarak özgür hissedirim, çalıştığım için bi sıkıntı yaşamıyorum.” demiştir.

Ancak çalışmayan, ev hanımı olan kadınlar orta kuşakta çoğunluğu oluşturmaktadır. Ev hanımlarına “çalışmak ister miydiniz?” diye sorulduğunda çoğunluğu temsilen Feride Hanım: “Hiç çalışmadım ama keşke çalışsaydım dediğim olur, kendi ayaklarım üzerinde dursam daha güzel olurmuş. Çalışan kadınların özgüveni daha fazla ve daha rahatlar. Maddi olarak çok özgür değilim, bazen kısıtlı hissediyorum. Çalışan bir kadın kadar özgür değiliz. Evde de çalışıyoruz ama bi karşılığı olmuyor gibi geliyor bazen.” ifadelerinde bulunmuştur.

Modern kuşak ise çoğunlukla çalışan kadınlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla maddi özgürlüğü olan kadınlar, kazandıklarını istedikleri gibi harcamaktadırlar. Ancak burada bazı erkeklerin özellikle de geleneksel düşünceye sahip erkeklerin bu anlamda eşleriyle çatışma yaşadığı söylenebilir. Çünkü geleneksel düşünceye sahip olan modern kuşak erkeği, otoritesini sürdürmek ve eşinin gelirini de kendisi yönetmek istemektedir. Halide Hanım: “Eşimle en çok para konusunda tartışmamız oluyor. Çünkü onun da maaşı var, benim de maaşım var. Ben maaş kartımı vermek istemiyorum sıkıntı oluyor. Bi yere gidip hesap ödesem ‘aman sen ödeme’ diye söyleniyor. Ben de maaşımı veririm boşuna çalışacakmışım gibi hissediyorum ama bu konu nasıl çözülür bilmiyorum. Kirayı, ev giderlerini eşim karşılıyor ama ben de elimden geldikçe bi şeyler alıyorum. Direkt boyunduruğuna girmek istemiyorum.” derken, Melek Hanım: “Erkeklerin en büyük gayesi bence kadının maaş kartını ele geçirmek ve kadına harçlık vermek zaten. Ben doktorum ve o kadar yılı boşuna okumadım. Eşimle gelirlerimizi ayrı ayrı harcarız. Kimin hesabında ne kadar var bilmeyiz bile.” açıklamasıyla kadınların maddi olarak özgür olmak istedikleri ve özgür olmalarının eşleriyle çatışmaya sebep olabildiği görülmektedir. Buradan kadınların, harcama konusunda erkeğin sorumluluk alması gerektiğini düşünerek geleneksel bir tavırda olduğu söylenebilir.

Görüşmecilerden modern kuşak Yelda Hanım: “Evlendikten sonra ben çalışmaya başladım, eşim bana işi bırakacaksın diye baskı yaptı. Kendi otoritesini kurmaya çalıştı ama daha sonra benim atamam oldu, sesini çıkartamadı. O yüzden şimdi tepkisini arkadaşlarıyla daha çok vakit geçirerek gösteriyor.” dedi. Ayrıca eşinin

alkol problemi olduğunu, eşinin çocuğuyla ve kendisiyle ilgilenmediğini, bunlara katlanmak zorunda olmadığını ve boşanmak istediğini de belirtti. Kadınlar artık daha hızlı tepki verebiliyor ve anlaşmazlık durumunda doğrudan boşanmayı düşünebiliyorlar.

Geleneksel dönemde öne çıkmayan kadınlar, modernleşmeyle birlikte eğitim ve çalışma hayatına girmiştir. Bu durum kadın ve erkek rollerinin değişmesine büyük etki etmiştir. Kadınlar bu değişimi pozitif olarak karşılamışlar ve değişime direnmeden yeni rollerini daha kolay kabul etmişlerdir. Çünkü bu yeni durum kadınlara özgürlük açısından birçok hak elde etmelerini sağlamaktadır. Bu durumda ise erkek otoritesinin zayıfladığı söylenebilir. Erkekler otoritelerini kaybetmemek adına değişimi kabullenmekte zorlanmaktadır. Rollerin değişimiyle birlikte kadınların her işi yapabilecek güce gelmesi, ailede erkek egemenliğinin zayıflamasına sebep olmuştur. Ancak erkekler bu konuda geleneksel otoritelerini kaybetmemek için geleneksel kalmaya çalışmaktadırlar. Geleneksel kuşakta erkeğin otoritesi ve kadının ses çıkarmayan tavrı, modernleşmeyle birlikte kendi ayakları üzerinde durabilen kadın davranışı, erkeğin otoriter tavrını doğrudan etkilemektedir. Yaşanan rol değişimleriyle kadının baskın hale gelmesi erkeği de dönüştürmeye başlamış, erkeği feminen tavırlara iterken, kadını da efeminen davranışlara yöneltmiştir. Geleneksel kuşak ev işlerini yapan erkeği kılıbık olarak görürken artık modern kuşak erkek ev işlerine yardım etmektedirler ve bu normal karşılanmaktadır.

Geleneksel kuşaktaki kadınların sosyal görünürlüklerinin erkekler tarafından kısıtlanması dolayısıyla bu durumun bir özgürlük değeri sorunu olduğu yapılan gözlemler arasındadır. Alışveriş hep erkeklerce yapılmış, kadınların tek başına alışveriş yapması veya dışarı çıkması uygun görülmemiş ve erkekler tarafından buna izin verilmemiştir. İzin alamayan kadın, evinden çıkamamış dolayısıyla dış dünyayla ilişki kuramamıştır. “Bir yere giderken eşinizden izin alır mısınız/mıydınız?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Necla Hanım: “Bi yere giderken izin almadan gitmezdik. İzin vermezse gidemezdik. Ama o herif olunca almazdı, giderdi, haberim bile olmazdı. Adam izin almaz, ne izni, yok kızım kaç amann!” derken Durdane Hanım: “İzin almadan hiçbir yere gitmezdim, çöp dökmeye giderken bile söyledim. İzin almamı çok isterdi kendisi. Hep benim emrimde olsun diye düşünürdü. Ama kendisi hiç izin almazdı. Bi yere giderken izin alırdım, hala daha alırım, gidiyim mi

derim, gitme derse gitmem, habersiz gidersem başıma iş gelir. Mesela ben bi yere gitsem, o da eve gelse kapı kilitli olsa, en kızdığı şeydir. ‘Ben geldiğimde kapılardan avrat aramam’ derdi. Ben o yüzden bunun geleceğine yakın evde olurum.” demiştir. Büyüklerle aynı evde yaşayan birçok kişiyi temsilen Huriye Hanım: “Bi yere giderken izin alırdık büyüklerden ama arkamıza anası da düşerdi, tek gidemezdik.” cevabıyla eşten önce büyüklerden izin alındığını ifade etmektedir. Erkeklerden ise Ethem Bey: “İzin almak gibi bi huyum yok ama eşim izin almadan bi yere gidemez eskiden beri. Eşim ben olmadan uzak bi yere gidemez, izin vermem ama ben gidebilirim tabii ki. Habersiz giderse, kıyamet kopar.” ifadeleriyle izin konusuna verilen önemi vurgulamaktadır. Bu dönemde çoğunlukla izin verme yoktur. Kadınlar da bunu kabullenmiş ve erkek otoritesine karşı bir tepki göstermemişlerdir.

Geleneksel kuşakta kadınlar izin alırken geçiş dönemindeki kuşakla birlikte artık haber vermeye başladıkları görülmektedir. Ferhat Bey: “Bi yere giderken söyleriz genelde. Eşim de ben de haber ederiz, izin almayız. Gidiyorsam giderim, izin almam ben.” derken, İlkay Hanım: “Gideceğim yeri haber ederdim genelde ama eşim söylemeden giderdi, gideceği yerlere.” açıklamalarıyla orta kuşaktaki erkeklerin geleneksel otoriter erkek rolünü sürdürmeye çalıştıkları görülmektedir. Ancak bu durum orta kuşakta yavaş yavaş eğitim ve sosyal çevrenin etkisiyle kırılmaya başlamıştır. Orta kuşaktan yüksek lisans mezunu Tevfik Bey: “Ben de eşim de haber ederiz. Habersiz bi yere gitmeyiz.” demiştir.

Her ne kadar modernleşme süreci içerisinde bir geçiş dönemi olarak görülen orta kuşağın değişmeye başladığı görülse de geleneklerinden de tamamen uzaklaşmadığı görülmektedir. İzin almanın yerini haber verme oluştururken erkeklerde geleneksel tavrın devam ettiği ve izin alma ihtiyacı duymadan istedikleri gibi hareket ettikleri görülmektedir. Ayrıca rollerin bazı yerlerde tam tersine değiştiği görülmektedir. Geleneksel dönemde kendi istediği şekilde istediği yere gidebilen erkek, modern kuşakta haber vermeye başlamıştır. Bu durumda ciddi bir rol değişimi olduğu görülmektedir. Modern kuşaktan Ceyhun Bey: “Birbirimizden izin almayız ama çöpe giderken bile söylerim.” ifadelerinde bulunmuştur. Ancak burada da hem orta kuşakta hem modern kuşakta eşinden izin almaya devam eden kadınlar vardır. Orta kuşaktan Emel Hanım: “Bi yere giderken eşimden izin alırım. Gidebilir miyim derim. Biz öyle gördük. İnancım gereği de günah olduğunu biliyorum, izinsiz

gidilmez. Ama eşim izin almaz, erkekleri bilirsin. Ben şuraya gidiyorum diye söylediği çok nadir olur, direkt çıkar, gider.” derken, modern kuşaktan Âmine Hanım: “Bi yere giderken izin alırım. Çıkma, gitme derse gitmiyorum. Bi defa çöp atmaya gittim diye kavga çıkardı, neden izin almamışım. Ben gidicem dersem ‘hayırdır noluyo’ dediği olur. Gidebilir miyim dememi bekler. Biraz kendi otorite sağlamak istiyor. Tartıştığımızda ‘bana otorite kuramazsın’ diye yükselir. ‘Ben erkeğim bi dur’ der.” açıklamalarında bulunmuştur. Emel ve Âmine Hanım gibi cevap veren katılımcılara bakıldığında kendilerinin ev hanımı olduklarını ve eşlerinin de sosyal çevresinin sadece Karaman içerisinde olduğu gözlemlendi. Ayrıca Âmine Hanım’ın eşinin, kadının otoritesini kabul etmek istememesinden ve eşini kısıtlamaya çalışarak otorite kurmaya çalışmasından modernleşmeye direnmeye çalıştığı da görülmektedir. Kendisinin bu tavırları geleneksel kuşak davranışı olduğundan, Karaman’ın bazı modern kuşak erkeklerinin geleneksele yakın olduğu söylenebilir.

Güven değeri içerisinde sorulan “Eşiniz siz olmadan arkadaşlarıyla tatile gidebilir mi?” sorusuna verilen cevaplar özgürlük değerine daha uygun görüldüğü için burada ele alınacaktır. Geleneksel kuşaktan Aysel Hanım: “Ben olmadan gider tatile, onun özgür hayatı. Onu falan niye sorun edeyim de. Ben gidemem ama o erkek tabi gidebilir. Gitsin varsın.” demiştir. Geleneksel kuşaktan birçok kadının bu şekilde düşündüğü gözlemlenmiştir. Kadın, erkeği mutlak otorite olarak gördüğü için erkek özgürken, kadın kısıtlıdır. Selami Bey: “Eşim tatile gidemezdi, şimdi de gidemez. Benim kurallar hala devam ediyor. Ama ben giderim. Kadın korunacak bir varlıktır. Dünyanın durumu belli. Şimdi kadını başıboş bıraksak, gitse ne olur bilemeyiz. Kadını korumak zorundayız.” cevabıyla geleneksel erkeklerin genel düşüncesini yansıtmaktadır.

Orta kuşaktan Hasan Bey: “Eşim bayan arkadaşlarıyla tatile gidemez. Başında kocası olan kadın geri zekâlı gibi arkadaşıyla tatile mi gider. Zamanı varsa herifiyle gitsin. Ama ben giderim, eşim istemez sonuçta erkek milletiyez.” derken, Tefik Bey: “Eşim ben olmadan tatile gidemez. Arkadaşlarıyla istemem. Arkadaşıma gidip onda kalcam dese ona da izin vermem. Bana aykırı bi durum. Ama beraber gidilebilir. Ben kendim de eşimsiz gitmek istemem açıkçası. Eşimle olmak isterim.” şeklinde cevap vermiştir. Hasan Bey’in Karamandan hiç çıkmaması ve Tefik Bey’in yüksek lisansını Almanya’da tamamlamış olması eğitim seviyesinin ve insanların içinde bulundukları

çevrenin zihniyetin oluşumundaki etkisinin açık örneğidir. Aynı kuşaktan eğitim seviyesi farklı iki insanın cevaplarının farklılığı görülmektedir. Ancak orta kuşakta özellikle de erkeklerde geleneksel tavırların yoğun olarak var olduğu söylenilebilir.

Modern kuşaktan ise Ebrar Hanım: “Eşim ben olmadan tatile gidebilir. Ben de giderim. Buna tepki vermez.” demiştir. Ebrar Hanım’ın eşinin Almanya’da yetişmiş olduğundan daha önce bahsedilmişti. Ayrıca yaklaşık yedi yıl İzmir’de eğitim alan Ramazan Bey: “Eşim ben olmadan tatile gidebilir. Ben de giderim, buna tepki vermeyiz. Bence evlilikte kısıtlama olmamalı.” cevabını vermiştir. Ancak kendisi lise terk olup, sanayide yetişmiş olan Oğuzhan Bey: “Eşim ben olmadan tatile gidemez. Kız kıza bile gidemez. Ben gidebilirim ama.” şeklinde geleneksel kuşak gibi cevap vermektedir. Bu örnekler de daha önce sık sık bahsedilen insanların düşüncelerinde yaşadıkları çevrenin ve eğitim seviyesinin etkilerini açıkça göstermektedir.

“Zaman zaman kendi arkadaşlarınızla vakit geçirir misiniz/miydiniz? Sürekli eşinizle mi vakit geçirirsiniz/geçirirdiniz?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Necla Hanım: “Ben hep evdeydim, evden çıkamazdım ama onun arkadaşları vardı, istediği gibi giderdi. O gider gezer, erkek tabii. Benim de komşularım vardı. Onlarla evin önünde otururduk.” derken, Selami Bey: “Arkadaşlarımla sık sık vakit geçiririm. Sürekli eşimle vakit geçirmem. Eşim de niye gittin diyemez zaten. Gittiğimde de aramaz. Ama eşim bi yere gitse ben sık sık ararım, bi yere gitmesini çok istemem.” şeklindeki açıklamalarıyla erkeklerin bu anlamda daha özgür olduğu ve sosyal görünürlüklerinin daha fazla olduğu söylenebilir.

Orta kuşaktan Hasan Bey: “Eşim de ben de arkadaşlarla vakit geçiririz. Ama eşim sadece evde vakit geçirir, kafede vs. görüşmez. Ben istemem, akşam da çıkmaz dışarı.” ifadeleriyle kadınların arkadaş çevresinin genişlemeye başladığı, sadece komşularından oluşmadığı ancak geleneksel tutumlara sahip erkeğin eşine bu anlamda kısıtlama getirdiği görülmektedir.

Modern kuşaktan Şule Hanım: “Arkadaşlarımla beraberken eşim sık sık arar, beni daraltır. O yüzden o buluşunca ben de sık sık arıyorum, ben arkadaşlarımlayken sürekli gelmek istiyor, geliyor. Bazen gelme diyorum, bazen de gel diyorum.” cevabını vermiştir. Modern kuşaktan avukat olan Hülya Hanım: “Arkadaşlarımızla ikimiz de çıkarız. Ayrı ayrı. Birbirimizi çok rahatsız etmeyiz.” derken, ev hanımı olan Fidan

Hanım: “Arkadaşlarımla akşam vakit geçirmemi eşim istemez. Eşim de çok çıkmaz açıkçası. Bi yere giderken ben izin alırım genelde. Akşam asla çıkmıyorum zaten eşim de istemiyor.” demiştir.

Modernleşme ile birlikte insanlar çekirdek aileleriyle daha fazla vakit geçirir olmuşlardır. Geleneksel kuşakta akrabalarla bir arada kalabalık olarak vakit geçirirlerken artık böyle bir durum söz konusu olmamaktadır. İnsanlara sorulan “Eşiniz evde olmadığında daha özgür hisseder misiniz?” sorusuna; geleneksel kuşaktan Kevser Hanım: “Eşim evde olmayınca özgür hissetmem, korkarım, güvensizlik hissederim.” derken, Kerime Hanım: “Adam evde olmayınca daha özgür hissederdim. Çünkü çay yap, kahve yap, şunu getir diyen biri olmayınca daha rahat ederdim.” demiştir.

Orta kuşak erkekler çoğunlukla eşi evde olmadığında rahat edemediğini çünkü evin düzeninin bozulduğunu söylerken, Remzi Bey: “Eşim evde olmadığında bazen özgür hissediyorum, bence arada lazım.” demiştir. Orta kuşaktan Gül Hanım: “Bazen tek kalmak istiyorum. Tek kalmayı da severim açıkçası ama eşimin de yanımda olmasını istediğim olur.” ifadelerinde bulunmuştur.

Modern kuşaktan Ebrar Hanım: “Eşim evde olmadığında bazen özgür hissediyorum. Ama beraber vakit geçirmeyi daha çok seviyorum.” derken, çoğunlukla eşim hep yanımda olsun isterim şeklinde cevap verildiği görülmektedir. İnsanların eşleriyle daha fazla vakit geçirmeye başladıkları görülmektedir. Geleneksel anlamda kadının komşularıyla, erkeğinse dışardaki sosyal çevresiyle vakit geçirmesinden önce artık insanlar iş yoğunluklarının da etkisiyle kalan vakitlerini eşleriyle geçirmeye çalışmaktadır. Ayrıca geleneksel anlamda kadından sürekli hizmet bekleyen erkek modelinin değişerek eşine yardım eden erkek modeline dönüşmesinden dolayı da modern kuşakta “eşim yanımda olsun isterim” cevapları daha çok verilmektedir denilebilir.

Görüşmek istenilen yaklaşık 15 kişi bazı geleneksel ve orta kuşaktan kadınlar “kocam izin vermiyor” ve “biz ne anlarız bu işten kızım” şeklinde yaklaşımlarıyla görüşmeyi geri çevirmişlerdir. Bu anlamda özgürlükle ilgili ciddi bir sorun olduğu gözlemlenmiştir. Bugüne kadar kendi fikri sorulmayan, konuşmak istediğinde “sen ne anlarsın, aklı kısa saçı uzun” tepkileriyle karşılaşan, kendi düşüncelerinin değersiz

olduğu ve konuşmak konusunda özgür olmadığı düşüncesine sahip olan bir kadın tipiyle karşı karşıya kalınmaktadır. Sürekli engellenip kendisine özgürlük alanı tanınmadığı için bu şekilde cevap verdikleri görülmektedir. Ancak modern kuşakta “biz ne biliriz” veya “kocam izin vermez” şeklinde bir yaklaşım görülmemektedir.

Değerlerin değişimi ile ilgili yapılan görüşmeler burada sona erdi. Önemli olduğu düşünülen altı değer hem teorik hem saha çalışmasıyla aktarılmaya çalışıldı. Her değerle ilgili hazırlanmış olan sorular, her kuşağa uygun olarak sorulmaya gayret edildi. Katılımcılardan alınan cevaplar gözlemlenen değişimlerle birlikte ele alındı. Değerlerin hep var olduğu ancak formlarının değiştiği görülmektedir. Çünkü kuşaklara ayrılan katılımcıların vermiş oldukları cevaplarla değerlerin her dönem var olduğu ancak değerlerin zaman içerisinde anlam olarak karşılığının farklı olduğu, geleneksel kuşaktaki insanların verdiği anlam ile modern kuşaktaki insanların verdiği anlamın farklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Karaman’da modernleşme sürecinde ailede meydana gelen değişimi ve belirlenmiş olan altı değerdeki anlam değişimini gerek teorik gerekse saha çalışmasıyla ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın sonuç kısmında elde edilen sonuçlara değinilecektir. İnsan, toplum içerisinde yaşayan sosyal bir canlıdır. Aile ise yaşanan bu toplumun en küçük birimidir. Geçmişten günümüze kadar her toplumda olan ve olmaya devam edecek olan en önemli kurum ailedir. Ailede yetişen her birey, toplum için büyük öneme sahiptir. Toplumda meydana gelen değişimler aileyi etkilediği gibi aile de doğrudan toplumu etkiler.

Çalışmanın birinci kısmı kaynak taraması şeklindedir. Burada iki ana unsur vardır. Bunlar; aile ve değerlerdir. Aile kavramında aile kurumunun oluşumu ve sosyal değişim süreçlerinde aile, geleneksel toplum ve aile modern toplum ve aile, günümüz toplumu ve aile: Postmodern toplum ve aile ele alındıktan sonra değer kavramına geçildi. Değerler ve özelliklerinden bahsedildikten sonra aile ve değer ilişkisi ile aile değerleri ele alındı. İkinci bölümde seçilmiş olan ve önemli görülen altı değer (sevgi, saygı, empati, ortak paylaşım, güven, özgürlük) üzerinde detaylı durulmaya çalışıldı. Burada derinlemesine mülakat ve katılımlı gözlem uygulandı. İnsanlarla yapılan görüşmeler ve gözlemler aktarıldı.

Çalışmada üç sonuca ulaşıldı. İlk olarak modernitenin nefesinin değmediği hiçbir şeyin kalmadığı ve onun değıştirmedığı hiçbir sosyal yapı ve kurumun olmadığı bir ortamda aile kurumunun değışmemesi mümkün değildir. Ailenin de modernleşme ile değıştiği rahatlıkla görülmektedir. Değişimi tetikleyen ve baskılayan bazı unsurlar vardır. Bunlar; eğitim, cinsiyet, çevresel faktörlerdir. Ayrıca insanların yaşadığı çevreyle ne kadar temas ettikleri değışimlerinde oldukça etkilidir. Kişinin bulunmuş olduğu muhitten çıkması önemli bir değışim sebebidir. Hep aynı muhit içerisinde kalan insanlar değışimi daha geç yaşamaktadırlar. Kişilerin eğitim seviyesi arttıkça ve çevreleri farklılaştıkça değışime daha açık oldukları görülmektedir. Sosyal değışim kısmında da bahsedilen fiziki-coğrafi etkiler değışmeyi etkilemektedir. Kişinin değışiminde eğitim seviyesi tek başına yeterli değildir. İnsanların yaşamış olduğu coğrafya değışimleri üzerinde oldukça etkilidir. Kırsal olması dolayısıyla Karaman’da değışimin yavaş olduğu görülmektedir. Değişim vardır ama geleneksellik hala ağır

basmaktadır. Kırsal kesimin daha geç modernleşmesine paralel olarak değişim; özellikle erkeklerin değişimi çok daha geç olmaktadır. Kadınların, değişimi daha çabuk kabullendikleri görülmektedir. Bu durum değişimin kadının lehine olmasıyla açıklanabilir. Bu anlamda erkek ve kadınların cevaplarının farklı olduğu görülmektedir.

İkinci olarak değişimin seyrini kolaylıkla anlayabilmek için insanlar yaşlarına göre üç kuşağa ayrıldı. Geleneksel, orta, modern kuşak olarak ayırım yapıldı. Yapılan bu ayırım; anlamayı ve anlatabilmeyi, görmeyi ve gösterebilmeyi kolaylaştırmaktadır. 1960 öncesinde geleneksel kuşakta değişim yavaştır. Dolayısıyla geleneksel düşünce ağır basmaktadır. Ancak 1960 sonrasında göçün yoğunlaşmasıyla birlikte köyden kente göçün çoğalmasıyla değişim hızlanmıştır. Bu dönemdeki insanlar orta kuşaktır. Hem gelenekseli hem modern bir arada yaşamaktadırlar ve arada kalmışlardır. 2000 sonrasında ise hızlı bir değişimle insanlar modern hayatı hızla yaşamaya başlamıştır. Kuşaklar bu doğrultuda belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak geleneksel, tranzisyonel, modern aileleri, kesin çizgilerle ayırmak oldukça zordur. Çünkü hepsi içinde bir diğerinin özelliklerini bulundurmaktadır. Kuşaklar neredeyse iç içedir. Toplumlar hem gelenekseli hem modern bir arada yaşayabilirler. Dolayısıyla burada genel bir kanıya varırken çoğunluğun verdiği cevaplar ele alındı.

Kuşaklar arası değişimin yanında kuşaklar da kendi içinde değişime uğramıştır. Bu durum çalışmada da değinilen bir katılımcı üzerinden daha iyi anlatılabilir. Göçle köyden merkeze gelen Bayram Bey bu konuda iyi bir örnektir. Kendisi köyde çocuk bakımı konusunda herkesin müdahale ettiğini, kendilerinin fazla söz sahibi olmadıklarını ancak göç ettikten sonra çocuklarıyla ilgilenebildiklerini söylemiştir. Kızı Suna Hanım: “Babam eskiden çok sert bir insandı. Çayını isterken bile kaşıkla bardağa vururdu, iletişim kurmazdı. Annem yemek konusunda titiz olmazsa, tartışma çıkarırdı. Ancak şimdi çok daha anlayışlı bi insan. Bu tür konuları sorun etmediği gibi kendisi de artık ev işi yapan bir insana dönüştü.” ifadelerinde bulunmuştur. Bayram Bey köyde yaşıyor olsaydı muhtemelen aynı davranışlarına devam edecekti. Ancak kendisi zaman içerisinde değişmiş, empati yapmaya başlamıştır denilebilir.

Ayrıca roller değişmektedir. Geleneksel, orta, modern aileye bakıldığında rollerde değişiklikler olduğu görülmektedir. Roller sadece değişmekle kalmıyor, roller

sabitesini kaybediyor ve roller geçirgen hale geliyor denilebilir. Hem kadının hem erkeğin aynı rolü üstlendiği bir aileye geçiş söz konusudur. Kesin olarak erkeğin rolü dışarı işleri, kadının işi ev işleri düşüncesi azalmaktadır. Örneğin; bebek bakımı ve ev işleri geleneksel kuşak için kadının göreviyken, modern kuşakta ortaklaşa yapılan işler olmuştur. Kadının çalışma hayatına girmesi dolayısıyla evin maddi konularından sorumlu kişinin sadece erkek olmamasının bu konuda önemli bir etkisi vardır. Erkek otoritesinin zayıflamasıyla birlikte kadın da söz sahibi olmaya başlamıştır. Geleneksel kuşakta erkeğin ev işi yapması tuhaf karşılanırken, modern kuşakta yapmaması tuhaf karşılanmaya başlamıştır denilebilir. Yapılan görüşmelerde erkeklerin konuşmaktan kaçındıkları gözlemlenmiştir. Detaya inmeyi, açıklama yapmayı istemediler. Erkeklerin durumdan memnun olmadıkları ve değişimi kabullenmekte zorlandıkları söylenebilir. Kadınlarla yapılan görüşmeler ise daha verimli geçmiştir. Erkekler birçok şeyi açıklamazken, kadınların daha açık konuşabildikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca insanlar baş başa yapılan görüşmelerde daha açık ve rahat konuşmaktadır. Ancak yanlarında başkaları varken konuşmak istemedikleri, daha yüzeysel cevap verdikleri gözlemlenmiştir. Görüşmelerin tek yapılması daha sağlıklı sonuçlar vermektedir denilebilir.

Son olarak değerlerin kaybolmadığı ancak anlam değişikliği yaşadıkları görülmektedir. Yani kişilerin değerlere yükledikleri anlam değişmiştir. Çünkü değişim insanların anlam dünyalarını değiştirmektedir. Geleneksel olarak gelen saygı değeri saygısızlığa dönüşmemiştir. Ancak kişilerin saygıya yüklediği anlam değişmiştir. Kadın ve erkek ilişkisinde saygı, geleneksel kuşak için kadının mutlak itaatiyken, modernleşme ile karşılıklı saygı gösterme şekline dönüşmüştür denilebilir. Sevgi değeri geleneksel kuşakta kapalıyken, gösterilmesi ayıp görülürken modern kuşak için evlilik kriteri haline gelmiştir. Geleneksel kuşakta kadının fazla konuşma hakkı yokken zamanla kadınlar kendilerini açıkça ifade edebilmeye başlamışlardır. Tüm bu değişimler kuşaklara göre kişilerin yükledikleri anlamlarda değişim gerçekleştiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, C., “Eş Seçimi ve Evlilik”, ed. Nurşen Adak, *Değişen Toplumda Değişen Aile; Sosyolojik Tartışmalar*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012.
- Akkuş, A., “Taşra İş Yaşamında Kadın Dindarlığı: Karaman Örneği”, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Karaman, 2017.
- Altun, F., *Modernleşme Kuramı*, Küre Yayınları, İstanbul, 2011.
- Anderson, B., *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev. İskender Savaşır, Metis Yay., İstanbul, 2017.
- Aran, B., *Geçmişin Hipnozunu Bozmak-Gerçek İyileşmeye Açılan Kapı-*, Pusula Yayınevi, Ankara, 2019.
- Arıkan, A., *Aile Eğitimi*, ed. Arzu Arıkan-Berrin Dinç, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2019.
- Arslan, A., “Yeni Bir Sosyal Dünya İçin; Eve Dönüş”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkanlar-Çözümler)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 289-301.
- Arslan, Z., Yaşar, F., “Yükselen ‘Değer’ Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, (derleyen) Y. Sinan Zavalı, Değerler Eğitimi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Aydın, E., “Kültür Bağlamında Sosyal Mübadele: Kurumsal Bir Çalışma”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2017, S. 16, ss. 547-562. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/346167> (Alıntı Tarihi: 25.03.2022).
- Aydın, İ., “Değer Kavramı ve Değer Yükleme”, *Prof. Dr. Haytar Taymaz Armağan Kitabı Eğitim Yönetimi, Denetimi ve Politikası Yazıları*, ed. İnayet Aydın-Kürşad Yılmaz, Pegem Akademi, Ankara, 2014.
- Aydın, M., “Aile”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul, 1989.
- Aydın, M., *Değişim Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul, 2017.
- Aydın, M., *Kurumlar Sosyolojisi: Kurumlara Başlangıç Çerçevesinde Bir Çalışma*, Açılım Kitap, İstanbul, 2013.
- Aytaç, A., *Ailenin Serencamı-Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması-*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007.

- Ayten, A., *Empati ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Bal, H., *Nitel Araştırma Yöntemi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2013.
- Balcı, M., *Değerleri Yaşatmak ve Değerler Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Balin, H., “Aile İçi Rollerde Babalığın Önemi”, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2021, C. 6, S. 11, ss. 55-81. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2157330#:~:text=Babal%C4%B1k%20s%C4%B1fat%C4%B1n%C4%B1%20ald%C4%B1ktan%20sonra%20hayat%C4%B1n,de%C4%9Fil%2C%20%C3%A7ocu%C4%9Fu%20i%C3%A7in%20rol%20modeldir.> (Alıntı Tarihi: 10.04.2022).
- Bayer, A., “Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık”, *Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2020, S. 1, C. 1, ss. 36-60. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1435022> (Alıntı Tarihi: 19.01.2022).
- Baygal, A., “Şiddetin Aile İçi Görünümleri”, ed. Nurşen Adak, *Değişen Toplumda Değişen Aile*; Sosyolojik Tartışmalar, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012.
- Benjamin, W., *Çocuklar, Gençler ve Eğitim Üzerine*, çev. M. Tüzel, Dost Kitabevi, Ankara, 2001.
- Berg, B., Lune, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Eğitim Yayınevi, Konya, 2019.
- Berman, M., *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, çev. Ümit Altuğ-Bülent Peker, İletişim Yay., İstanbul, 2013.
- Bilgin, V., *Bizi Kuşatan Toplum-Sosyolojiye Giriş-*, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Birkök, M., “Değerler Sınıflandırması”, *International Journal of Human Sciences*, 2019, C. 16, S. 2, ss. 493-498. https://www.academia.edu/40110786/De%C4%9Ferler_S%C4%B1n%C4%B1fland%C4%B1rmas%C4%B1 (Alıntı Tarihi: 12.03.2022).
- Bozdağ, M., *Sevgi Zekâsı*, Yakamoz Yayınları, 2008.
- Bulut, N., Asan A., “Evli Bireylerin Aile Yaşam Döngüsü Basamaklarında Algıladıkları Stres ve Aile Stretörleri İle Başa Çıkma Yöntemlerinin İncelenmesi”, *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi*, 2020, C. 3, S. 1,

- ss. 61-78. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1096974> (Alıntı Tarihi: 05.06.2021).
- Canatan, K., “Müslüman Toplumlarda Aile Değerleri ve Çocuk”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkanlar-Çözümler)*, Sekam Yay., İstanbul, 2012.
- Canatan, K., *Muhafazakar Endişe: Aile*, Mana Yayınları, İstanbul, 2018.
- Canbaz Yumuşak, F., “Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Romanında Aile Kurumu ve Ütopik Romanlarımızda Aile”, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 2012, S. 31, ss. 157-167.
- Chapman, G., *Beş Sevgi Dili*, çev. Betül Çelik, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Chapman, G., *Yalnızlar İçin Beş Sevgi Dili*, çev. İpek İbik, Koridor Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Charles, T., *Modernliğin Sıkıntıları*, çev. Uğur Canbilen, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2011,
- Coulthard, S., *Anne Babaların El Kitabı-Çocukluktan Ergenliğe*, çev. Ebru Dolunay, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 2007.
- Covey, S., Merrill, R., *Her Şeyi Değiştiren Tek Şey Güven*, çev. Çulpan Erhan, İstanbul, 2011.
- Cüceloğlu, D., *Geliştiren Anne-Baba*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016.
- Cüceloğlu, D., *İletişim Donanımları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2019.
- Çakır, G., Yaman Ö., “Yaşlılara Evde Bakım Vermenin Bakım Veren Aileler Üzerindeki Etkilerinin Aile Kuramları Temelinde Değerlendirilmesi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 2022, C. 33, S. 2, ss. 577-604. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1854856> (Alıntı Tarihi: 02.06.2022).
- Çamur Duyan, G., “Aile Yaşam Döngüsü ve Gelişimsel Farklılıklar”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 2013, C. 14, S. 2, ss. 33-41. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/797378> (Alıntı Tarihi: 02.02.2021).
- Çelik, C., “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din, Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 2010, S. 8, ss. 25-35. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/155404> (Alıntı Tarihi: 25.11.2020).

- Çıtlak, O., “Yürürlükteki Aile Hukuk ve Ailenin Geleceği”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkanlar-Çözümler)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012.
- Demir, Z., “Değişen Toplumlarda Ailenin Değişmeyen Özellikleri”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2021, C. 21, S. 2, ss. 770-790. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1781023> (Alıntı Tarihi: 04.05.2022).
- Demir, Z., *Aile Huzuru*, Rıhtım Ajans ve Yayınevi, Ankara, 2008.
- Demirbilek, M., “Aile Danışmanlığı: Bir uygulama Örneği”, *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 2016, C. 10, S. 2, ss. 109-120. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/206610> (26.01.2022).
- Dikeçligil, F., “Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu”, ed. Mustafa Aydın, *Aile Sosyolojisi Yazıları*, Açılım Kitap, İstanbul, 2014.
- Doğan, İ., *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, Ankara Kültür Merkezi Yay., Ankara, 2009.
- Dökmen, Ü., *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- Dökmen, Ü., *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.
- Durmuş, İ., “Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisinin Genç Bireylerin Yaşam Tarzları İle Girişimcilik Niyetleri Açısından İncelenmesi”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2020, C. 9, S. 3, ss. 1731-1749. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1208920> (Alıntı Tarihi: 04.04.2022).
- Erat, V., “Postmodern Durum, Teknoloji ve Devlet”, *Yasama Dergisi*, 2017, S. 36, ss. 27-44. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1115273> (Alıntı Tarihi: 04.05.2022).
- Eravcı, H., “Cumhuriyet Dönemine Kadar Karaman Şehirsel Yapısının Değişim ve Dönüşüm Süreci”, *Karatay Araştırmalar Dergisi*, 2020, S. 5, ss. 39-56. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1371259> (Alıntı Tarihi: 20.05.2022).
- Erdil, K., *Aile Okulu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.
- Erkal, E., *Sosyoloji (Toplumbilimi)*, Der Yay., İstanbul, 1995.
- Erkol, M., Şahin, M., “Üniversite Öğrencilerinin Aile Değerlerinin İncelenmesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, S. 67, ss. 103-124.

- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1243997> (Alıntı Tarihi: 28.01.2022).
- Erözden, O., *Ulus-Devlet*, 12 Levha Yay., İstanbul, 2013.
- Ersoy, E., “Sosyolojide Değerler ve Değer Araştırmaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, C. 11, S. 56, ss. 356-366.
https://www.researchgate.net/publication/324757310_SOSYOLOJIDE_DEGERLER_VE_DEGER_ARASTIRMALARI_VALUES_IN_SOCIOLOGY_AND_VALUE_STUDIES (Alıntı Tarihi: 05.06.2021).
- Erten, H., *Osmanlı Aile Yapısı*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2017.
- Ertuğrul, T., Kurtdeğede N., “Tranzisyonel Epitel”, *Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi*, 2013, C. 8, S. 3, ss. 241-247.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/33955> (Alıntı Tarihi: 01.05.2021).
- Esgin, A., *Anthony Giddens Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2008.
- Eyce, B., “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 2014, C. 1, S. 4, ss. 223-244.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/116563> (Alıntı Tarihi: 27.01.2022).
- Fichter, J., *Sosyoloji nedir?*, çev. Nilgün Çelebi, Atilla Kitabevi, Ankara, 1996.
- Gelner, E., *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Büşra Ersanlı-Günay Göksu Özdoğan, Hil Yay., İstanbul, 2013, s. 118.
- Giddens, A., *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*, Say Yayınevi, İstanbul, 2013
- Gordon, T., *Etkili Anababa Eğitimi*, çev. Emel Aksay, Sistem Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Güçlü, N., Şehitoğlu E., “Örgütsel Değişim Yönetimi”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2006, S. 13, ss. 241-242.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/31502> (Alıntı Tarihi:15.03.2021).
- Güçlü, S., “Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar”, ed. Nurşen Adak, *Değişen Toplumda Değişen Aile; Sosyolojik Tartışmalar*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012.
- Günay, Ü., *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., İstanbul, 1998.

- Gürbilek, N., *İkinci Hayat*, Metis Yay., İstanbul, 2020.
- Gürcan, A., “Asagem Araştırmaları Bağlamında Ailenin Gidişatı, Sorunları ve Önlemleri”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkanlar-Çözümler)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 103-111.
- Hellinger, B., *Sevgiyle Yükselmek*, çev. İnan Deniz Ergüvan, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2008.
- İme, Y., Çağlar, A., Akyıl, Y., “Sağlıklı Aile Ölçeği: Kısa ve Uzun Formunun Türkçeye Uyarlanması”, *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 2021, C. 12, S. 2, ss. 174-192. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2166328> (Alıntı Tarihi: 20.02.2022).
- Kahraman, H., *Postmodernite ile Modernite Arasında Türkiye*, Everest Yay., İstanbul, 2004.
- Kara, B., Doğan, S., “Türk Aile Yapısında Boşanma Nedenleri- Aksaray İli Örneği”, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2018, C. 1, S. 2, ss. 48-66. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/570485> (Alıntı Tarihi: 19.01.2022).
- Kasapoğlu, H., “Okulda Değer Eğitimi ve Hikayeler”, *Milli Eğitim Dergisi*, 2013, C. 43, S. 198, ss. 97-109. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/442202> (Alıntı Tarihi: 29.03.2022).
- Kasapoğlu, M., vd., *Aile Sosyolojisi*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını, Eskişehir, 2018.
- Kongar, E., *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, 2010.
- Korkmaz, S., “Din Psikolojisinde Değerler ve Erol Güngör’ün Değerler Hakkındaki Görüşleri”, *Ksü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, C. 24, ss. 177-200. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/211649> (Alıntı Tarihi: 20.03.2022).
- Köksal, Ş., *Ulus Devlet*, Yeni Yüzyıl Yay., İstanbul, 2009.
- Köse, T., “Geçmişten Günümüze Aile”, ed. Nurşen Adak, *Değişen Toplumda Değişen Aile*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012.
- Köse, T., “Karaman Bibliyografyası”, ed. İdris Nebi Uysal-Mehmet Mercan, *Karaman ve Tarih* Karaman Belediyesi Kültür Yayınları, 2018.

- Marshall, G., *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- Oğuz, E., “Öğretmen Adaylarının Değerler ve Değerler Eğitime İlişkin Görüşleri”, *Edam Dergisi*, 2012, C. 12, S. 2, ss. 1309-1325. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1010655> (Alıntı Tarihi: 20.10.2021).
- Önder, A., *Empatiyle Gelişmek, Empatiyi Geliştirmek: Çocuk ve Empati*, “Çocukta Empatinin Gelişimi”, ed. Yücel Karapınar, Pegem Akademi, Ankara, 2015.
- Özdemir, M., “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, 11(1), ss. 323-343. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ogusbd/issue/10997/131612> (Alıntı Tarihi: 21.04.2021).
- Özdemir, Ş., Torlak, Ö., Vatandaş, C., *Aile Yaşam Döngüsü ve Tüketim*, Sekam, İstanbul, 2013.
- Özkaya, C., *Türkiye’de Aile; Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi*, Sekam Yay., İstanbul, 2011.
- Özkiraz, A., Arslanel, M., Şengül, T., “Gaziosmanpaşa Üniversitesi Öğrencilerinin Aile Kurumuna Bakışı”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2016, C. 30, S. 2, ss. 243-268. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/315470> (02.02.2021).
- Öztaş, F., Özbolat, A., “Kentlileşen Gelenek, Geleneklileşen Kent”, *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2019, C. 2, S. 2, ss. 176-189. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/908722> (Alıntı Tarihi: 05.10.2021).
- Öztürk, E., Seyhan, A., “Maddî Terakki, Kültürel Değişme, Gecikme ve Kültürel Buhranlarımız”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, S. 5, ss. 41-59. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/180039> (Alıntı Tarihi: 15.01.2022).
- Özyürek, A., vd., “Yetişkinlerin Aile Değerlerinin Kişisel Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019, S. 5, ss. 121-133. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789188> (Alıntı Tarihi:20.04.2022).

- Özyürek, A., Aydın, A., “Kırsalda ve Kentte Yaşayan Kadınların Aile Değerlerinin Karşılaştırılması”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2021, C. 19, S. 41, ss. 313-350. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1649860> (Alıntı Tarihi: 20.04.2022).
- Perşembe, E., “Toplumsal Değişme ve Din İlişkileri Üzerine”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, C. 5, S. 5, ss. 171-180. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188742> (Alıntı Tarihi: 20.02.2022).
- Polat, B., “Karaman İli Dini Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası”, *T.C. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitim Ana Bilim Dalı Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Malatya, 1999.
- Sağlam, H., *Bir Değer ve Eğitim Merkezi Olarak Aile*, Pegem Akademi, Ankara, 2017.
- Sayar, K., Bağlan F., “Modern Çağda Ailenin Dönüşümü”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkânlar-Çözümler)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 171-177.
- Sevil, M., *Türkiye’de Modernleşme ve Modernleştiriciler*, Vadi Yayınları, Ankara, 2005.
- Sözer, S., *Gelenekten Modernliğe İskenderpaşa*, Meriç Yayınları, İstanbul, 2019.
- Sunar, L., *Değişim Sosyolojisi -Kavramlar, Kuramlar, Yaklaşımlar-*, Nobel Yayın, Ankara, 2018.
- Şentürk, H., “Sosyal İlişkilerde Saygı Kavramı: Psikoloji ve Din Açısından Bir Bakış”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, S. 20, ss. 218-228. http://isamveri.org/pdfdrg/D01535/2008_20/2008_20_SENTURKH.pdf (Alıntı Tarihi: 10.04.2022).
- Taş, K., *Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri*, Alter Yay., Ankara, 2005.
- Taş, K., *Sosyal Bilim Paradigmaları Açısından Sosyolojik Metodoloji*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2011.
- Tekin, M., “Mevlana Celaleddin Rumi’nin Eserlerinde Sosyal Bütünleşme ve Sosyal Çözülme Bağlamında Din”, *İstem Dergisi*, 2007, S. 10, ss. 43-64. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/260742> (Alıntı Tarihi: 09.10.2021).

- Tekin, M., “Sekülerleşme Bağlamında Aile ve Kadın”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu (Sorunlar-İmkânlar-Çözümler)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 113-125.
- Turgut, F., “Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar”, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 2017, S. 1, C. 1, ss. 93-117. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/527373> (Alıntı Tarihi: 12.03.2021).
- Turpoğlu, Çelik A., “Ailede Empati”, ed. Aysın Turpoğlu Çelik, *Empati Kuramdan Uygulamaya*, T.C İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul, 2014.
- Türkkahraman, M., Tutar H., “Sosyal Değişme, Bütünleşme ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür ve Anlayışların Yeri ve Önemi”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2009, C. 1, S. 1, ss. 1-16. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/201485> (Alıntı Tarihi: 28.01.2022).
- Türkoğlu, M., Dinçel, S., Cansoy, R., *Sevginin Eğitimdeki Gücü*, IV. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi, Eskişehir, 2012. <ile:///C:/Users/user/Downloads/Sevginineitimdekigc-TamMetinBildiri-.pdf> (Alıntı Tarihi:21.06.2020).
- Türnüklü, A., “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 2000, S. 24, ss. 543-559. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/108517> (Alıntı Tarihi: 13.09.2021).
- Topal, N., “Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Karaman Şehrinde Ekonomik Faaliyetler”, ed. İdris Nebi Uysal, *Karaman ve Tarih*, Karaman Belediyesi Kültür Yayınları, 2018.
- Topses, M., *Kurumlar Sosyolojisi*, Nobel Yayınevi, İstanbul, 2016.
- Torlak, Ö., “Modernleşme Kurgusu Olarak Ailenin Türk Romanına Yansıması”, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 2012, C. 8, S. 31, ss. 137-153.
- Ulusoy, K., Dilmaç B., *Değerler Eğitimi*, Pegem Akademi, Ankara, 2016.
- Uysal, İ., *Karaman ve Dil*, ed. İdris Nebi Uysal, Karaman Belediyesi Kültür Yayınları, 2018.

- Ülkümen, O., “İlk Döneminden 1530’a Kadar Larende ve Çevresinde Yer Adları” , ed. İdris Nebi Uysal-Mehmet Mercan, *Karaman ve Tarih*, Karaman Belediyesi Kültür Yayınları, 2018.
- Vakkasoğlu, V., *Ailede Sevgi Sohbetleri*, Cihan Yayınları, İstanbul, 2008.
- Vakkasoğlu, V., *Kalp Sevmekten Yorulmaz*, Nesil Yayınevi, İstanbul, 2019.
- Vargün, B., Tekin Ü., “Aile Kurumu Çerçevesinde Töre ve Namus Cinayetleri”, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 2012, C. 8, S. 31, ss. 101-117.
- Vatandaş, C., “Sekam Araştırması Bağlamında Türkiye’de Aile Yapısı ve Problemleri”, *Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 49- 100.
- Yaylalı, F., “Modernleşme Sürecinde Türk Ailesinde Değişen Roller (Karaman ve Bursa Örneği)”, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2022, C. 5, S. 1, ss. 25-42. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2235456> (Alıntı Tarihi: 22.06.2022).
- Yazıcı, M., “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, C. 24, S. 1, ss. 209-223. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/157368> (Alıntı Tarihi: 20.03.2022).
- Yelten, M., Özkan, M., *Türkçe’nin Sözlüğü*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2002.
- Yener, S., “Sosyolojik Kuramlar Çerçevesinde Aile ve Girişimcilik İlişkisi”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, C. 6, S. 6, ss. 869-878. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/465466> (Alıntı Tarihi: 20.03.2022).
- Yeşilçayır, C., “Thomas Hobbes’un Geleneksel Siyaset Felsefesine Karşı Çıkışı”, *Mavi Atlas Gümüşhane Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2014, S. 2, ss. 62-72. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84142> (Alıntı Tarihi: 15.10.2021).
- Yılmazçoban, M., “Aile Kurumu ve Türk Ailesinde Bütünlükçü Yapı”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2008, S. 176, ss. 153-168. https://www.researchgate.net/publication/349146477_Turk_Dunyasi_Arastirmalari_Sayi_176_Ekim_2008_AILE_KURUMU_VE_TURK_AILESINDE_BU_TUNLUKCU_YAPI (Alıntı Tarihi: 05.03.2022).

Yoldaş, Y., *Sistem Kuramı*, Derin Yayınları, İstanbul, 2013.

Zengin, T., “Türk Aile Yapısındaki Değişimin Boşanma Olgusuna Etkisi: Kuzey Avrupa Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, C. 11, S. 57, ss. 757-764. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/changing-of-turkish-family-structure-effect-on-divorce-fact-a-case-north-europe.pdf> (Alıntı Tarihi: 03.02.2022).

Zeybekoğlu Dünder, Ö., “Değişen ve Değişmeyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, ed. Nurşen Adak, *Değişen Toplumda Değişen Aile; Sosyolojik Tartışmalar*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012.

EKLER

EK-1: Mülakat Soruları

MODERNLEŞME SÜRECİNDE TÜRK AİLE DEĞERLERİNDE DEĞİŞİM
(KARAMAN ÖRNEĞİ) SORULARI

YAŞ:

CİNSİYET:

MESLEK:

DOĞDUĞU YER:

YAŞADIĞI YER:

1- DEĞİŞİM SÜRECİNDE SEVGİ DEĞERİ

- Sizin için sevgi nedir?
- Eşinizle severek mi evlendiniz?
- Eşinize sevginizi nasıl gösterirsiniz? Beş sevgi dilinden hangisini yapıyorsunuz? Eşinizin sevgi dili sizce hangisidir? Sizin sevgi diliniz hangisidir? (Onay sözleri, kaliteli vakit geçirmek, hediye almak, hizmet eylemleri, fiziksel temasta bulunmak)
- Sevgi sözcükleri kullanır mısınız? Ne kadar sıklıkla kullanırsınız? Aşkım, canım der misiniz? Seni seviyorum der misiniz/miydiniz?
- Önemli günleri hatırlar mısınız? Eşiniz için önemli günler önemli midir?
- Eşiniz siz istemeden sizin sevdiğiniz şeyleri hissedip alır gelir mi/miydi?
- Eşinizin sizi sevip sevmediğini hangi davranışlarıyla anlarsınız? Sizin için fedakarlık yapar mı? Sizin sevdiğiniz şeyleri alıp gelir mi? Siz eşinizin sevdiği şeyleri yapar mısınız?
- Eşinize, çocuklarınıza zaman ayırıp sevdiğinizi belli eder misiniz/miydiniz?
- Eşiniz için özellikle süslenir misiniz? (kadına)
- Sizce evlilik öncesi kişiler arasında sevgi olmalı mı?

2- DEĞİŞİM SÜRECİNDE SAYGI DEĞERİ

- Sizce saygı nedir? Saygı denilince ne anlıyorsunuz?
- Saygısızlık dediğimizde ne anlıyorsunuz?
- Çocuğunuzun sizin karşınızda bacak bacak üstüne atıp oturmasını nasıl karşılırsınız? Siz yapabilir miydiniz?

- Akşam yemeklerinde belli bir saat ve düzen var mıdır/mıydı?
- Eşinizin bacak bacak üstüne atıp oturmasını nasıl karşılırsınız? (erkeğe) eşinizin yanında bacak üstüne atıp oturur musunuz? (kadına)
- Büyüklerinizin yanında çocuklarınıza karşı tavırlarınızda bir değişiklik olur mu? Mesela bir lakap taktıysanız bunu büyüklerinizin yanında da kullanır mısınız? Çocuğunuzun altını değiştirip emzirebilir miydiniz?
- Büyüklerinizin yanında eşinize karşı tavrınız değişir mi? Eşiniz mutlu bir haberle geldi ve büyüklerinizin de olduğu bir ortamda yanınıza öpücük kondurdu bu durum sizi rahatsız eder mi?
- Birbirinizin farklı farklı görüşlerine saygı duyar mısınız? Anne-babanıza zıt düşünseniz bile görüşlerinizi açıkça söyler misiniz?
- Eşinize karşı ağır kelimeler kullanır mısınız?
- Hamile olduğunuzu büyüklerinize, eşinize/ailenize/eşinizin ailesine söyleyebiliyor muydunuz? Nasıl söylediniz?

3- DEĞİŞİM SÜRECİNDE ORTAK PAYLAŞIM DEĞERİ (İLETİŞİM-ORTAK KARAR)

- Evle ilgili bir karar verirken, bir eşya alırken eşinize sorar mısınız?
- Ev işlerinde iş bölümü var mıdır/mıydı?
- Ev işlerinde eşinize yardım etmenizi etrafınız nasıl karşılar?
- Kendinize kıyafet alacağınızda eşinize danışır mısınız/mıydınız?
- Eşler arasında borç alma var mıdır? Bir mekana gidildiğinde hesabı kim öder?
- Geceleri bebek ağladığında yardımlaşma olur mu/muydu?
- Çocuklarla ilgili kararlarda kim karar verir?
- Çocuklarınızla oyun oynamak veya onlarla vakit geçirmek için zaman ayırır mısınız/mıydınız?
- Eşinizle sohbet edebiliyor musunuz/muydunuz? Eşinize görüş ve düşüncelerinizi söylerken alacağınız tepkiden çekinir misiniz?
- Gün sonunda eşinizle günün değerlendirmesini yapar mısınız?
- Çocuğunuz karşı cinse olan ilgisinden bahsetse tepkiniz ne olur? Ailenize bahsedebiliyor musunuz/muydunuz?
- Ailenizle toplantı yaptığınız belli günleriniz var mı/mıydı?
- Tartışmalarınız sonrasında ilk adımı kim atar?
- Akrabalarınızla sık sık bir araya gelir misiniz/mıydınız?
- İnternet sizin aile iletişiminizi nasıl etkiledi?
- Çocukların fikirlerini alır mısınız/mıydınız?

4- DEĞİŞİM SÜRECİNDE GÜVEN-DÜRÜSTLÜK- SADAKAT DEĞERLERİ

- Bu hayatta en güvendiğiniz kişi kimdir?
- Eşinizin sizin tanımadığınız biriyle konuşmasına tepkiniz ne olur?
- Bir yere giderken eşinizden izin alır mısınız?
- Eşiniz siz olmadan arkadaş grubuyla tatile gidebilir mi?
- Bir konuda eşinizin size kızacağını bildiğiniz halde doğruyu söyler misiniz? Yoksa geçirir misiniz?
- Çocuğunuza bir konuda vaatte bulunduğunuzda bunu tutar mısınız?
- Çocuklar aile bütçesine katkıda bulunmalı mı?
- Eşiniz sizi aldatırsa tepkiniz ne olur? Ne olurdu?

5- DEĞİŞİM SÜRECİNDE EMPATİ/DUYGUDAŞLIK DEĞERİ

- Kendini karşıdakinin yerine koyarak hareket etmeye empati deriz. Yaptığınız her harekette kendinizi karşıdaki insanın yerine koyar mısınız?
- Eve geldiniz ve eşiniz o gün yemekleri yetiştiremedi tavrınız nasıl olur? Dikkate alınmadığınızı düşünür müsünüz? (erkeğe) Yemek yapamasanız eşiniz nasıl tepki verir? (kadına)
- Eşiniz eve sinirli bir şekilde geldiğinde ne düşünürsünüz? Tavrınız ne olur? (kadına)
- Eşiniz hasta olsa ona yemek yapar mısınız? (erkeğe)
- Aile içi kararlarınızda çocuğun fikri alınır mı?
- Eşinizle tartışmaya başladığınızda baktınız ki çocuklar sizi izliyor. Tartışmayı bitirir misiniz yoksa devam eder misiniz?
- Çocukla empati yapıyor musunuz? Ceza verir misiniz? Ceza verirken nasıl bir yöntem kullanıyorsunuz?

6- DEĞİŞİM SÜRECİNDE ÖZGÜRLÜK DEĞERİ

- Bir yere giderken eşinizden izin alır mısınız?
- Zaman zaman kendi arkadaşlarınızla vakit geçirir misiniz? Sürekli eşinizle mi vakit geçirirsiniz?
- Eşiniz belirli bir süre evden ayrıldığında kendinizi daha özgür hissediyor musunuz? Yoksa sürekli eşinizi arar mısınız?
- Maddi anlamda kendinizi özgür hissediyor musunuz? Gelirinizi istediğiniz gibi harcar mısınız? (kadın)
- Evinizin ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra kalan parayı eşinize danışmadan harcar mısınız? (erkeğe)
- Eş seçiminde kendiniz mi karar verdiniz yoksa ailenizin etkisi oldu mu?

- Çocuğunuzun ismine kendiniz mi karar verdiniz?
- Aile büyüklerinizle aynı evde yaşar mısınız? Yaşadınız mı?
- Evlendikten sonra çocuklarınızın yanınızda kalmasını ister misiniz? Siz evden ayrıldıktan sonra nasıl hissettiniz? Çocuklarınız ayrılrsa nasıl hissedersiniz?
- Evlilik öncesi flört edilmeli mi? Siz flört ettiniz mi? Etmek ister miydiniz?

EK-2: Katılımcıların Listesi

Geleneksel Kuşak Kadınlar:

İsim	Yaş	Eğitim	Meslek
Necla	75	İlkokul	Ev Hanımı
Dursun	89	Okula Gitmemiş	Ev Hanımı
Durdane	65	İlkokul	Ev Hanımı
Hayrunnisa	78	İlkokul	Ev Hanımı
Latife	83	Okula Gitmemiş	Ev Hanımı
Kevser	69	İlkokul	Ev Hanımı
Ümmü	84	Okula Gitmemiş	Ev Hanımı
Huriye	72	İlkokul	Ev Hanımı
Hayriye	73	İlkokul	Ev Hanımı
Muhlise	67	İlkokul	Ev Hanımı
Yasemin	86	Okula Gitmemiş	Ev Hanımı
Medine	75	İlkokul	Ev Hanımı
Saniye	72	İlkokul	Ev Hanımı
Aysel	81	Okula Gitmemiş	Ev Hanımı
Semra	86	Okula Gitmemiş	Ev Hanımı
Armağan	75	İlkokul	Ev Hanımı
Fazilet	70	İlkokul	Ev Hanımı
Sabahat	80	Okula Gitmemiş	Ev Hanımı
Rukiye	83	Okula Gitmemiş	Ev Hanımı
Nuriye	68	İlkokul	Ev Hanımı
Sultan	72	İlkokul	Ev Hanımı

Filiz	65	İlkokul	Ev Hanımı
Muazzez	68	İlkokul	Ev Hanımı
Hüsniye	86	Okula Gitmemiş	Ev Hanımı
Makbule	70	İlkokul	Ev Hanımı

Geleneksel Kuşak Erkekler:

İsim	Yaş	Eğitim	Meslek
Tuncay	70	İlkokul	Çiftçi
Sami	75	İlkokul	Çiftçi
Ethem	78	İlkokul	İnşaatçı
Bayram	69	İlkokul	Esnaf
İdris	71	İlkokul	İşçi
Selami	79	İlkokul	Esnaf
Cemal	66	İlkokul	İşçi
Kenan	72	İlkokul	İşçi
Akil	80	İlkokul	Çiftçi
Süleyman	71	İlkokul	Memur
Erdem	65	Lise	Memur
Yasin	88	Okula Gitmemiş	Çiftçi
İsa	70	İlkokul	Çiftçi
Mehmet	68	Lise	Memur
Ahmet	75	İlkokul	Esnaf
İsmail	81	Okula Gitmemiş	Esnaf

Orta Kuşak Kadınlar:

İsim	Yaş	Eğitim	Meslek
------	-----	--------	--------

Gül	45	İlkokul	Ev Hanımı
Hatice	40	İlkokul	Ev Hanımı
Kübra	42	İlkokul	İşçi
Gamze	44	İlkokul	Ev Hanımı
Münevver	47	Lise	Esnaf
İlkay	53	İlkokul	Ev Hanımı
Emel	41	İlkokul	Ev Hanımı
Melahat	45	İlkokul	Esnaf
Feride	40	İlkokul	Ev Hanımı
Neriman	48	Lise	Ev Hanımı
Züleyha	50	İlkokul	Ev Hanımı
Seda	49	İlkokul	Ev Hanımı
Nuran	45	Lise	Ev Hanımı

Orta Kuşak Erkekler:

İsim	Yaş	Eğitim	Meslek
Mahmut	46	Lise	Esnaf
Ali	52	İlkokul	Esnaf
Tevfik	45	Yüksek Lisans	Memur
Hasan	44	Lise	Esnaf
Nejat	52	İlkokul	Esnaf
Yakup	50	İlkokul	Esnaf
Atilla	50	Lisans	Esnaf
Mevlüt	49	İlkokul	Esnaf

Remzi	42	Lisans	Esnaf
Akın	47	İlkokul	Esnaf
Yaşar	43	Yüksek Lisans	Memur
Ferhat	45	Lise	Esnaf
Hüseyin	50	Lisans	Memur
Şükrü	45	Lise	Esnaf
Ufuk	46	Lise	Esnaf

Modern Kuşak Kadınlar:

İsim	Yaş	Eğitim	Meslek
Yelda	25	Ön Lisans	Memur
Meryem	27	Ön Lisans	Memur
Âmine	28	Ön Lisans	Ev Hanımı
Raziye	28	Lisans	Ev Hanımı
Halide	27	Lisans	Memur
Sümeyye	27	Lisans	Memur
Şule	27	Lisans	Avukat
İrem	35	Lise	Esnaf
Ebrar	27	Ön Lisans	Esnaf
Tuğçe	28	Lisans	Esnaf
Melek	35	Lisans	Memur
Fidan	35	Lise	Ev Hanımı
Sevde	27	Lisans	Memur
Hülya	27	Lisans	Avukat

Şeyma	30	Lisans	Ev Hanımı
Zeliha	27	Lisans	Ev Hanımı
Kamuran	26	Lisans	Memur
Suna	37	Lise	Ev Hanımı

Modern Kuşak Erkekler:

Oğuzhan	27	Lise Terk	Esnağ
Ömer	26	Lisans	Mühendis
Ceyhun	28	Ön Lisans	Memur
Alparslan	33	Lise	İşçi
Burak	29	Lisans	Esnağ
Ramazan	27	Lisans	Mühendis
Murat	27	Lisans	Esnağ
Ersin	28	Lise Terk	Esnağ
Hikmet	35	Lise	Esnağ
Onur	30	Lise	Esnağ
Tolga	33	İlkokul	Esnağ
Osman	32	Lise	Esnağ
Bilal	30	Lise	Esnağ

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER:

Adı ve Soyadı : Fatma Nur YAYLALI

EĞİTİM DURUMU:

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

BİLİMSEL YAYINLAR VE ÇALIŞMALAR

1. Modernleşme Sürecinde Türk Ailesinde Değişen Roller (Karaman ve Bursa Örneği)-Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
2. Modernleşme Sürecinde Türk Ailesinde Sevgi ve Saygı Değerlerinde Değişim (Karaman Örneği)-Selçuk 6. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi